

Materiály k ranému středověku severočeského Polabí*

Milan Zápotocký

ÚVOD

Severočeské Polabí sestává ze dvou částí zcela odlišného krajinného rázu: severní dominuje kaňon řeky mezi kopci Českého středohoří a Krušných hor, ta jižní, od podhůří Středohoří po pláň Podřipska, je otevřenou krajinou (*obr. 1A*). V historickém kontextu jim sice připadaly rozdílné role – severní především komunikační, jižní hospodářská, obě ale spojoval tok Labe jako hlavní spojnice země se severem, se všemi s tím souvisejícími klady i záporů. Obě oblasti nesou také, i když v různé míře, stopy prakticky souvislého osídlení již od neolitu. Slovanské osídlení zde patří k těm relativně dobře dokumentovaným, navíc je průběžně kompletované novými přírůstky. Sám jsem se registraci nálezů z tohoto období věnoval už v l. 1956–1973 jako archeolog severočeských muzeí, zprvu v Teplicích, pak v Litoměřicích. Některá rozpracovaná témata jsem mohl dokončit i poté, v 80.–90. letech, poslední dvě s kolegyní z ústeckého muzea Martou Cvrkovou. Nicméně se stalo, že určité materiály, zpracované v oněch letech i později, kdy se navíc naskytly finanční prostředky na úhradu kresebné dokumentace, zůstaly v zásuvce, stejně jako průběžně a jaksi už automaticky sbírané poznámky k místní problematice. Obojí je důvodem, proč se k této poutavé a dosud nepřiliš známé kapitole z historie zdejšího kraje ještě vracím.

Práce je zaměřena především jako materiálová: kromě několika větších bloků jde většinou o menší soubory či jednotlivé nálezy doplněné informacemi o nálezech získaných po posledních soupisech (*Zápotocký 1965; 1977a; 1978a*). Cílem je podat přehled současného stavu materiálové báze, sumarizovat „tvrdá“ data, z nichž je v kombinaci s útržky historických zpráv rekonstruována naše současná představa o raném období dějin této části Čech. Cenným pramenem jsou přitom soupisy přírůstků a aktivit litoměřického, ústeckého, teplického a roudnického muzea (*Kotyza 2012; Cvrková 1984; 1993b; Budinský 1986; 1989; 1994; Trefný 2006*) a přehledy výzkumů Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě (*ÚAPPSZČ; Koutecký 1980; Velínský 1986*) včetně publikační řady *Příspěvky k pravěku a rané době dějinné SZ Čech*, doplňované údaji z databáze pražského ARÚ, zčásti publikované v řadě *Výzkumy v Čechách* (ve starší verzi jako *Bulletin záchranného oddělení – BZO*). V textu postupujeme podle regionálně historického členění a proti toku Labe, tedy od Děčínské kotliny po roudnické Polabí a Podřipsko.¹ Stejně

* Věnuji památce dvou litoměřických přátel – historiků a archivářů Jindřicha Tomase (23. 5. 1927 – 22. 9. 2010) a Jana Smetany (31. 3. 1940 – 7. 1. 2014), jejichž práce patří k základům toho, co až dosud o raném středověku a počátcích měst severočeského Polabí známe. Velmi jsem zavázán kolegům z regionálních muzeí, především M. Cvrkové, O. Kotyzovi, P. Budinskému, F. Gabrielovi a V. Salačovi za informace a zpřístupnění materiálů z jejich výzkumů.

¹ **Řazení údajů:** Obec (okres) – poloha – okolnosti – nálezořádek (pohřebiště, sídliště, ojed. nález) – výzkum (ved. výzkumu, instituce) – výsledná informace a nálezový fond, jeho popis, uložení a datování, literatura.

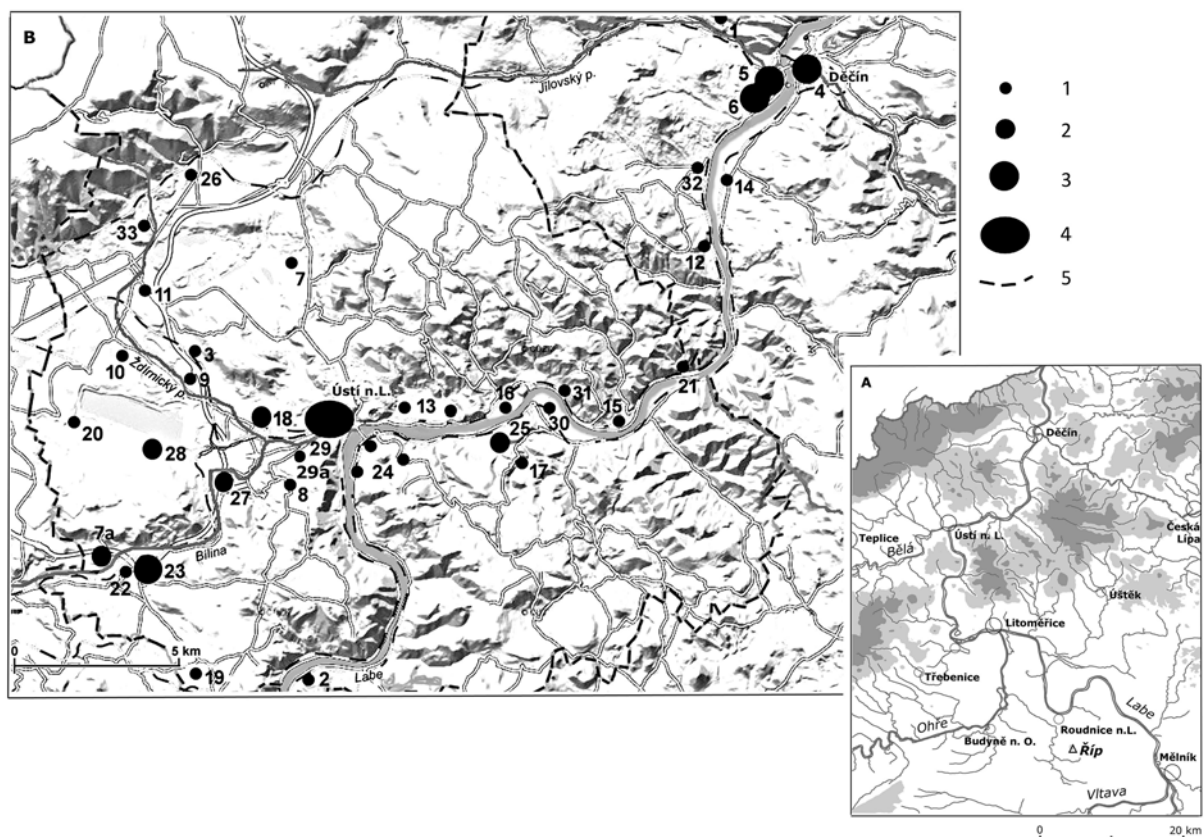
Keramika – zkratky: **ker.** – keramika; **zl.** – zlomek, střep; **o.** – okraj; typ dle *obr. 84*; **h.** – hrdlo; **t.** – tělo nádoby (bez bližšího určení, či podrobněji: **pl.** – plece; **vd.** – výduť; **sp.** – spodek); **d.** – dno. Zkratky složené udávají stupeň dochování profilu nádoby či její části (fragmentu), kupř.: **zl. o-sp.** = zlomek, jehož profil sahá, či jej lze rekonstruovat od okraje po spodek nádoby; **v.** – výška; **dm.** – průměr (mm).

Ornamentace, výzdoba: **orn.** – výčet výzdobných prvků či jejich kódová čísla dle *obr. 84* řazená podle číselného pořadí, kupř. **orn. 11/21** – hřebenový pás – hřebenová vlnovka krátká; **ř.** – řádek.

Povrch – **p.** (pro pravěkou ker., *kap. 1.4.2*): 1 leštěný, 2 hlazený, 21 jemně hlazený se stopami přeleštění, či otřelého leštění, 25 ledabyle, nerovně hlazený, 20 otřelý, korodovaný, 3 tuhovaný, 31 oboustranně tuhovaný, 4 drsný, 5 blátitý, 6 hřebenovaný, 7 špachtlovaný.

Instituce, uložení: **ARÚ** – Archeologický ústav AV ČR v Praze; **M** – muzeum; **sb.** – sbírka; **Ltm** – Litoměřice; **NM** – Národní muzeum v Praze; **Roudnice** – Roudnice nad Labem; **ÚAPPSZČ** – Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě (dříve **ARÚ Most**); **Ústí** – Ústí nad Labem; **ÚÚG** – Ústřední ústav geologický v Praze. **M Ltm** – muzeum Litoměřice, písmeny **L, R, T** jsou označeny nálezy ze sbírek býv. muzeí v Libochovicích, Roudnici a Třebenicích, převzaté do litoměřického muzea po r. 1960.

Datování – **Dat.**: **RS 1, 2, 3, 4** – raný středověk: pražský typ, staro- střední a mladohradištní období podle *J. Eisnera* (1966, 137) a stávajícího systému Archeologického ústavu; **RS 3b** = horizont severozápadočeských regionálních typů: litoměřického (ca přelom 9./10. – první třetina 10. stol.), zabrušanského, libočanského (s těžištěm v 2. polovině 10. stol.);

Obr. 1. A. Severočeské Polabí mezi Mělníkem a Děčínem. — **B.** Ústecko a Děčínsko, katastry s nálezy raně středověkého stáří: 1 Bělá (DC), 2 Církvice (UL), 3 Český Újezd (UL), 4 Děčín – Nové a Staré město (DC), 5 Děčín-Podmokly (DC), 6 Děčín-Rozbělesy (DC), 7 Habrovice (UL), 7a Hliňany (UL), 8 Hostovice (UL), 9 Hrbovice (UL), 10 Chabařovice (UL), 11 Chlumec (UL), 12 Choratice (DC), 13 Krásné Březno (UL), 14 Nebočady (DC), 15 Neštědice-Povrly (UL), 16 Neštěmice (UL), 17 Olešnice (UL) – Varta, 18 Předlice (UL), 19 Radejčín (UL), 20 Roudníky (UL), 21 Rostoky (UL), 22 Řehlovice (UL), 23 Stádice (UL), 24 Střekov (UL), 25 Svádov (UL), 26 Telnice (UL), 27 Trmice (UL), 28 Tuchomyšl (UL), 29 Ústí n. L., lok. č. 1–23 (srv. obr. 9A), 29a Ústí n. L., lok. č. 24; 30 Valtířov (UL), 31 Veselí (UL), 32 Vilsnice (DC), 33 Žandov (UL) – Značky (podle počtu lokalit na katastru): 1 jedna, 2 dvě, 3 tři až pět lokalit, 4 Ústí n. L. (lokality č.1–23); 5 hranice okresu Ústí n. L.. Autoři obrázků (pokud neuvedeno): J. Chmelař, T. Mazálková, J. Matoušová, M. Zápotocký

jako v předchozích pracích, také zde nás, kromě stavu nálezové základny, resp. její kompletnosti, přednostně zajímá téma sídelní sítě, její struktury a proměn v čase. Již předem se ale dá říci, že výsledný obraz spíše než o prohloubení a rozšíření dosavadních poznatků svědčí o úctyhodném nárůstu pramenné základny, k němuž za uplynulé půlstoletí došlo. Rostoucí masa nezpracovaných nálezů zůstává tak imaginárním balvanem, který se při snaze o hlubší poznání daného tématu nedá obejít.

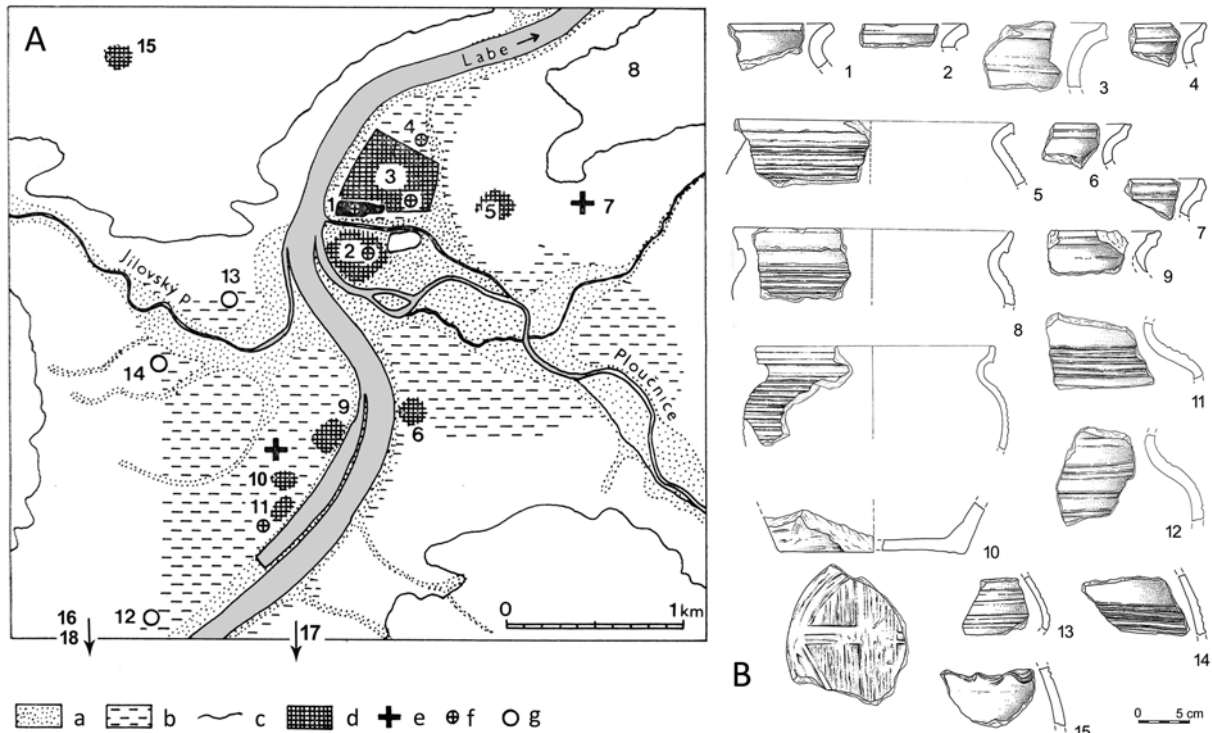
1. LABSKÉ ÚDOLÍ MEZI DĚČÍNEM A ČESKOU BRÁNOU

Labe na svém přechodu Českým středohořím od soutěsky České brány po zemskou hranici překonává vzdálenost ca 35 km. Ráz říčního údolí se přitom ve zdejší kopcovitém terénu několikrát mění. Střídají se úseky zúžené, vyznačující se absencí či řídkostí osídlení, s většími či menšími kotlinami: Děčínskou, Březensko-neštěmickou (též Valtířovskou), Ústeckou a Libochovanskou. Jde vesměs o nevelké sídelní komory kontinuálně osazované již od neolitu. Počet slovanských lokalit registrovaných do 70. let (*Simbriger 1934; Váňa 1977; Zápotocký 1977a; 1978a*), značně rozšířily pozdější přírůstky, zejména z území Děčína a Ústí n. L.

RS 2/3, 3/4 = určení nejisté; VS – vrcholný středověk.

Literatura – LIT, archivní zprávy.

Ostatní použité zkratky: pohř. – pohřebiště, sídl. – sídliště, ojed. – ojedinelý nález, ZSO – zaniklá středověká osada.

Obr. 2. A. Raně středověké osídlení Děčínské kotliny: 1 Děčín, hrad, někdejší hradiště s kaplí sv. Jiří; 2 podhradí, poloha „Mariánská louka“ s kostelem P. Marie; 3 středověké město s kostelem Těla Páně, či sv. Kříže; 4 farní kostel sv. Václava před hradbami; 5 poloha Weinborn; 6 Staré Město; 7 Ungermannova pískovna (přibližná poloha); 8 Stoličný vrch – Quaderberg (RS osídlení nejisté); 9, 10 Rozbělesy, polohy Malý písek, Velký písek, Podmokelský dvůr, fa Alcan; 11 kostel sv. Václava; 12 Želenice; 13 Podmokly; 14 Chrást; 15 Bělá-cihelna; 16 Choratice; 17 Nebočady; 18 Vilsnice. Značky: a niva, b spodní šterkopísková terasa, c vrstevnice 200 m n. m., d sídliště, e pohřebiště, f kostely, g místní jména z předkolonizačního období podle Šmilauer 1965. Podle Zápotocký 1977, obr. 12, doplněno. — **B.** 1–15 Děčín-hrad, nádvoří dolního hradu, výzkum v r. 2011, keramika z vrstvy 003 (podle Lissek 2012, obr. 20–23)

1.1. Děčínská kotlina

Koncem 70. let min. století zde evidováno osm raně středověkých lokalit, všechny na území města **Děčína**, z nich čtyři na labském pravobřeží, **Mariánská louka** (sídli., dat. RS 4); **Weinborn** (sídli., dat. RS 4); **Ungermannova pískovna** (pohř., dat. RS 4); **Staré Město**, Litoměřická ul. (sídli., dat. RS 3, 4) – a čtyři na levobřežní labské terase: **Podmokly**, polohy **Malý písek** (sídli., dat. RS 2, 3, 3b, 4; pohř., dat. RS 4?), **Velký písek** (pohř., dat. RS 4), **Feigelova cihelna** v Jatečné ul. (ojediněle nalezená bronzová mísa – import magdeburské provenience, dat. RS 4) a **Rozbělesy** (sídli., dat. RS 3b, 4); srv. obr. 2A, Zápotocký 1977a.

Novější data pro území Děčínské kotliny jsou opět z území jejího centra, statutárního města Děčína a jeho nejbližšího okolí:

Děčín, zámek (obr. 2A:1) na výrazné skalní ostrožně nad soutokem Labe a Ploučnice. Výšinné sídliště/hradiště, předpokládané centrum stejnojmenného hradskeho obvodu, v pramenech prvně uváděné k r. 1128 jako castellum Daczin. Stopy RS osídlení zde zachytil až výzkum v l. 2009 a 2011 (P. Lissek, ÚAPPSZČ) na zámeckém nádvoří a především na spodní terase nad mlýnským náhonem, viz keramiku z vrstvy 003, dat. RS 4 (obr. 2B). LIT: Lissek 2012, 207 s upozorněním, že F. Gabriel ve své přednášce o děčínském zámku v r. 2008 zmínil odtud též „několik zlomků středohradištního rázu“.

ad Mariánská louka (obr. 2A:2), plocha labské nivy jižně od zámecké skály. Sídliště (ke starším nálezům Zápotocký 1977, 522). Výzkum v r. 1984 (T. Velímský, ÚAPPSZČ) odkryl část zástavby, včetně fortifikace a hřbitova při kostele P. Marie, města založeného na ploše ca 7 ha ve 3. čtvrtině 13. stol. (VS 1) a zaniklého v důsledku povodní již o ca sto let později, někdy po r. 1350. Ze 122 zde zaevidovaných objektů byly 2 pravěké, všechny ostatní už výlučně z období vrcholného středověku. LIT: Velímský 1991. — Stavba víceúčelového hřiště v Z a SV část areálu zaniklého města a inž. sítě, výzkum v l. 2004–5 – síť sond a vertikální řez (P. Lissek, ÚAPPSZČ). Kromě VS 1 též stopy staršího osídlení: ker., dat. RS 2 (ojed. nálezy) a RS 4 (z kulturních vrstev). LIT: Lissek 2011a.

ad Rozbělesy (obr. 2A:10,11). Sídliště (ke starším nálezům Zápotocký 1977, 526n.). Výstavba Bermaisserwerke. Ker., dat. RS. LIT: Cvrková 1984, 71–72. — Stavba podzemní nádrže v kostela sv. Václava, výzkum v r. 1989 (T. Velímský, ÚAPPSZČ). Sídlištní vrstva; ker., dat. RS. LIT: archiv ARÚ čj. 3663/1989. — Podmokelský dvůr – Mayerhof, Ústecká

čp. 70. Hobby Centrum Abraham, výzkum v r. 2008 (P. Lissek, ÚAPPSZČ). Skupina drobných sídlištních objektů; ker., dat. RS 3. ÚAPPSZČ. LIT: *Lissek 2011b*. – Areál firmy Alcan Děčín Extrusions, a. s., stavba haly; výzkum v r. 2008 (P. Lissek, ÚAPPSZČ): dva sídlištní objekty porušené hroby novověkého hřbitova; ker., dat. RS 4. LIT: *Lissek 2011b*.

Zbývající lokality z obvodu Děčínské kotliny, evidované po r. 1977 jako raně středověké, leží jedna severně, ostatní jižně od Děčína:

Bělá (DC)

A. Cihelna. Nález z r. 1914: ker. – 1 zl. (sídlní?, dat. RS). LIT: *Gabriel 1987*, 4.

Choratice (DC)

A. Pískovna Läsel. Nález z r. 1932 (E. Hiecke). Ker. (sídlní, dat. RS). LIT: *Gabriel 1987*, 8.

Nebočady (DC)

A. „Pole naproti kostelu přes silnici“, sběr p. Pažourek v r. 1992: ker., 2 zl. o., 1 zl. t. orn. HV 211, obr. 8: 1–3 (sídlní, dat. RS 2/3, 4b).

B. „Švédské šance“ jižně od obce, nad V břehem Labe, s nálezy nejistého stáří; dat. RS? (*Zápotocký 1977*, 538).

Vilsnice (DC)

A. „Pole u Labe“, sběr p. Pažourek v r. 1993: ker. – 1 zl. o., 1 zl. t. orn. HV dvojhrotá, obr. 8:9,10; M Ústí n. L. (sídlní, dat. RS 3/4).

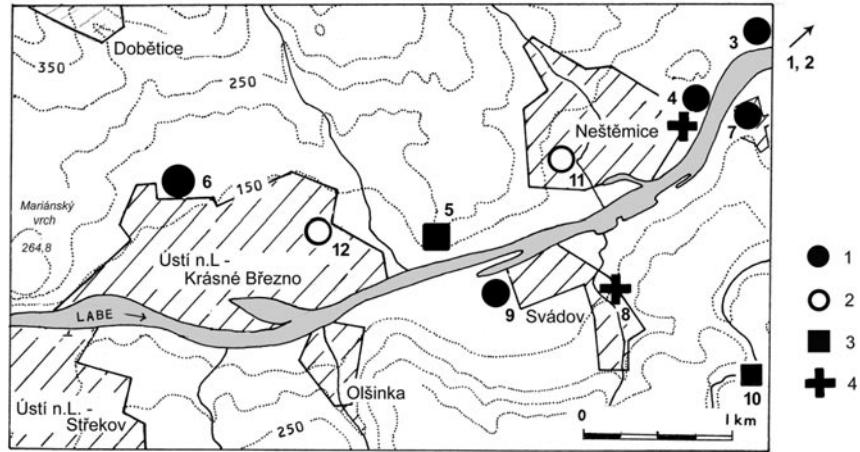
Komentář. V pramenech je Děčínsko prvně uvedeno ve formě „provincia Dechinensis“ v papežské listině pro břevnovský klášter z r. 993 a „Dazana“ v listině Jindřicha IV. z r. 1086, děčínský hrad (castellum Daczin) až k r. 1128 (*Smetana 1985*, 241). Tradiční představa o existenci samostatného kmene Děčanů je dnes opuštěna, též s odkazem na vcelku nepatrný rozsah případného kmenového území, a samotný název „Dazana“ je zřejmě označením jedné z oblastí přemyslovského státu (*Třeštík 1983*). O Děčínsku psal ještě R. Turek (1957, 54) jako o území archeologicky téměř neznámém, první soupisy jsou až ze 70.–80. let min. století (*Zápotocký 1977a*; *Gabriel 1987*, ze sídelně historického hlediska *Smetana 1985*; *Velínský 1991a*). Podaný přehled stávajícího nálezového fondu ukazuje, že základní obrysy slovanského osídlení Děčínské kotliny se od posledních hodnocení nemění.

Jde o malou, geomorfologicky přirozeně vymezenou sídelní komoru, jejíž osou je v délce max. 10–12 km tok Labe. Její rozlohu lze do středohradištního období, per. RS 3, odhadovat na ca 10–15 km². Ze jmenovaných 13 poloh, převahou sídelních, je většina situována v otevřené rovině při okraji prvé nezaplavované pravo- a levobřežní terasy Labe či do vzdálenosti max. 1 km od řeky, v úrovni od 130 do 140 m n. m. Nad touto úrovní leží jen dvě polohy, obě ale nepřekračují vrstevnici 200 m (Bělá a Děčín – Ungermannova pískovna). Nejstarší lokalitou zde zůstává sídliště na „Malém písku“ – nejvhodnější sídelní poloze v obvodu kotliny (obr. 2A:9). Zdejší starohradištní keramika se vyznačuje zčásti archaickou výzdobou i profilací (obr. 74). Jako starší než RS 4 jsou na labském levobřeží určeny ještě dvě polohy (obr. 2A:10,18? – RS 3, 3b), na pravobřeží čtyři (obr. 2A:1?,2,6,17 – RS 2, 3), ale většina z nově zkoumaných poloh zůstává blíže nedatována, tedy dat. jen RS. Rekonstrukce předkolonizačního osídlení pomocí toponym a písemných zpráv, s přihlédnutím k přírodním podmínkám regionu (včetně bonity půdy dle tereziánského katastru) prokazuje postup od Labe do vyšších míst Středohoří časově spadající až do pozdně hradištního období, do per. RS 4b (*Zápotocký 1977a*, obr. 10–12), nálezově ale tento proces nebyl dosud podchycen.

Pro předpokládané centrum, hradiště na zámeckém ostrohu, s jehož existencí nejpozději v 10. stol. se důvodně počítá, máme dnes spolehlivá archeologická data zatím jen z per. RS 4, nicméně avizovaná jsou též pro RS 3. Podobně trvá nejistota i v případě Mariánské louky, o níž uvažováno (spolu se Starým městem: *Smetana 1984*, 253) jako o možném podhradí. Zatímco situace zjištěná zde výzkumem vcelku přesvědčivě ukazuje na založení města ve 13. stol. „na zelené louce“ (*Velínský 1991a, b*), keramika z výzkumu z l. 2004–5, stejně jako ta ze zprávy E. Pilze z r. 1938 (*Zápotocký 1977*, 524) zase svědčí pro existenci staršího, předlokačního (a neohrazeného?) osídlení mlado- a údajně i starohradištního stáří (*Lissek 2011a*).

Územně i tokem Labe je relativně izolované osídlení Děčínské kotliny vázané prostřednictvím lokalit Březensko-neštěmické kotliny na raně středověké Ústecko, a šířeji pak na oblast Podkrušnohoří. Od nejbližších slovanských lokalit v Sasku je dělí neosídlený pás v šíři ca 15 km. Podobně i na severovýchodě, ve směru na Srbskou Kamenici a Budišínsko, je nejbližší sídelní stopou až 25 km od Děčína vzdálená trojice poloh na Brtnickém potoce (Brtníky, DC, sídlní, dat. RS 3: *Pažourek – Velínský 1995*; *Velínský 2006*).

Obr. 3. Březensko–neštémická kotlina, raně středověké lokality: 1 Roztoky, 2 Neštémice-Povrly, 3 Veselí, Melhardtova továrna; 4 Neštémice, poloha Ostrov; 5 Krásné Březno, hradiště Kanon; 6 Krásné Březno, poloha Podskalí; 7 Valtířov; 8 Svádov, Horní ves; 9 Svádov, Dolní ves; 10 Olšinka, hrad Varta; 11 Neštémice, pův. poloha obce v prostoru panského dvora (podle místního jména Týn); 12 Krásné Březno, původní poloha vsi Březnice v prostoru tvrze a panského dvora. Značky: a – sídliště, b – původní poloha středověké vsi, c – hradiště/výšinné sídliště, d – pohřebiště

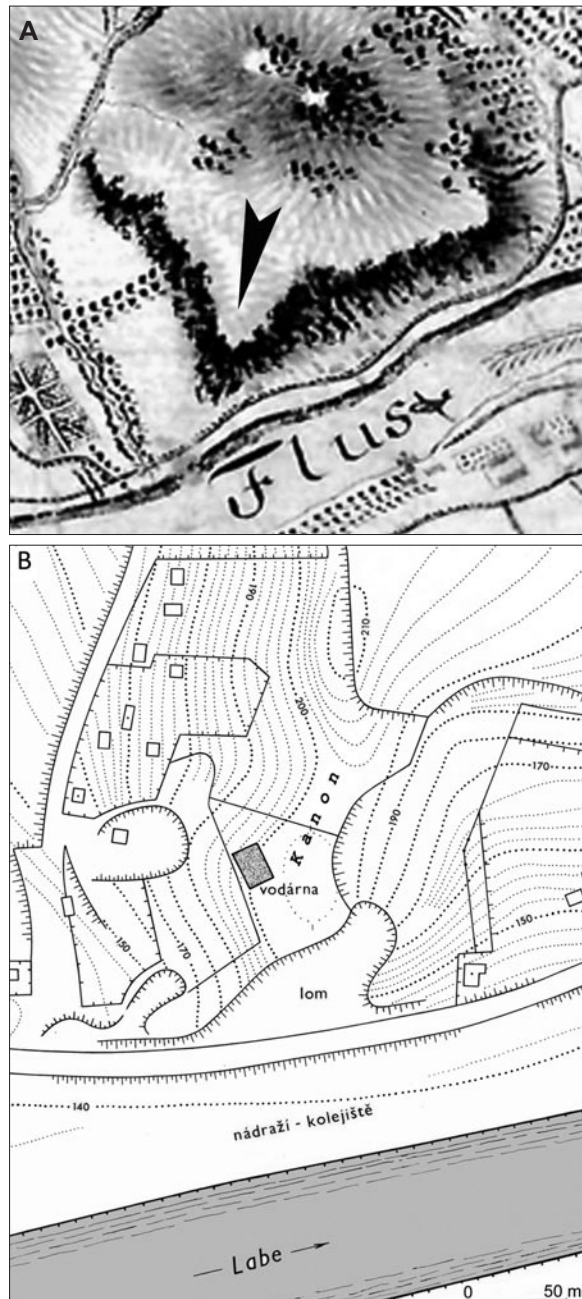
1.2. Březensko-neštémická kotlina

Podle soupisů a publikací jsme zde raně středověké nálezy do r. 1993 registrovali na sedmi katastrech, nově přibily dva (obr. 1; 3). Ze šesti levobřežních leží dva severněji, ve zúžené partii labského údolí mezi Děčínskou a Březensko-neštémickou kotlinou:

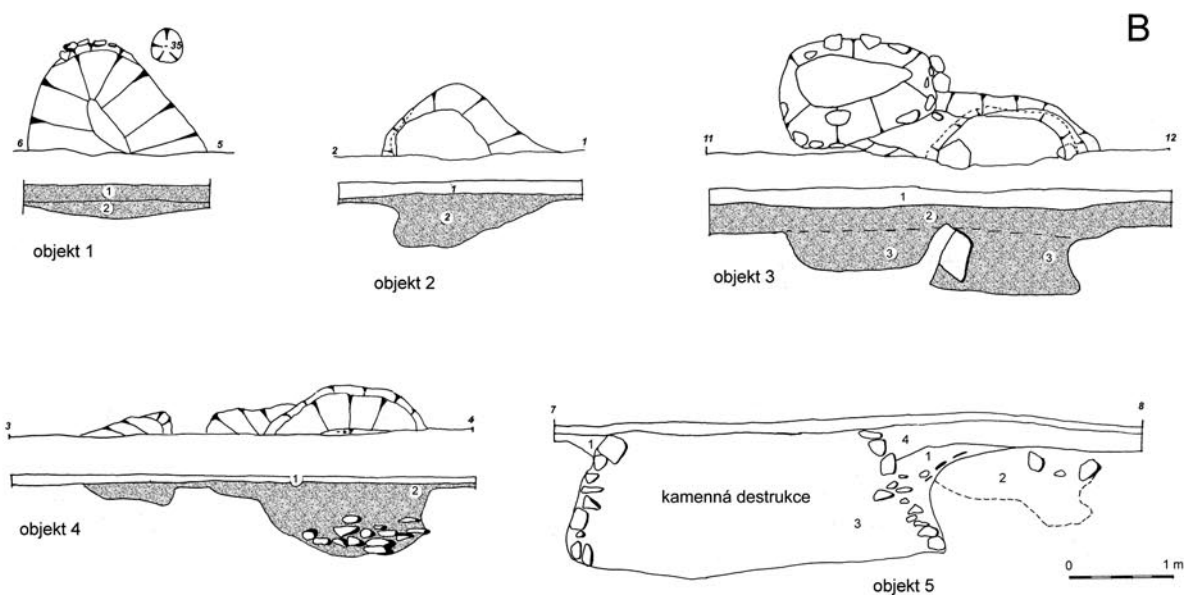
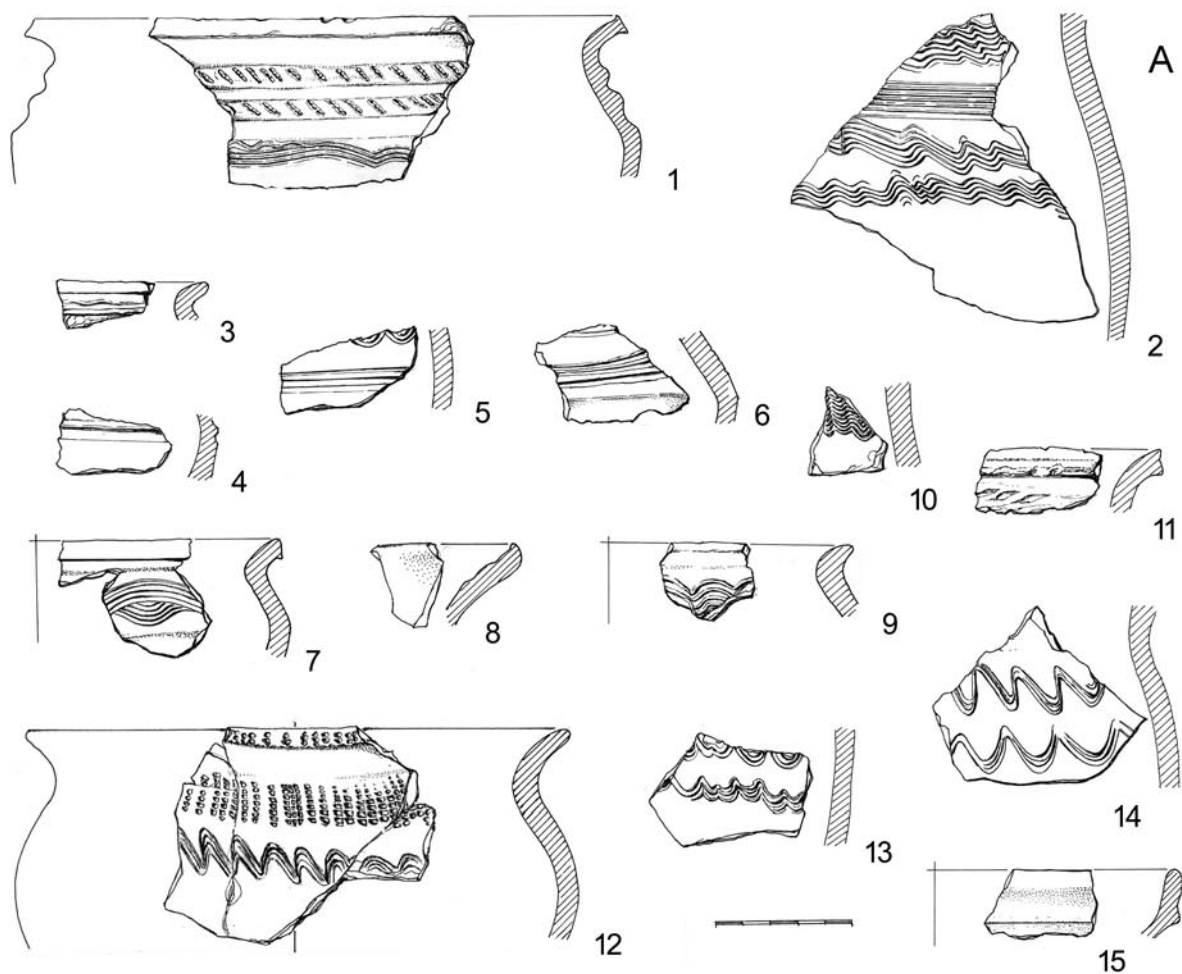
Krásné Březno (UL)

A. Kanon (hradiště), B. Podskalí (sídliště). Na obou polohách vedeny po r. 1977 výzkumy:

ad A. Hradiště Kanon (195–200 m n. m.; obr. 3:5; 4; 5), situované na úzké skalní ostrožně, koncové partii táhlého hřbetu mezi Krásným Březnem a Neštémicemi, jehož čelní strana spadající k Labi (převýšení ca 65 m) byla v novověku v souvislosti se stavbou železniční tratě odtěžena, navíc zde v r. 1900 postavena vodárna. Opevnění nevelké plošiny je složeno z mělkého příkopu na přístupové šíji a jen místy patrného obvodového valu. Zachovaná plocha měří ca 0,5 ha, k níž nutno připočíst odtěženou plochu na labské straně, jejíž délku lze ze srovnání se stavem z r. ca 1850 (obr. 4A) odhadovat na ca 50 m, celkovou rozlohu ohrazené plochy pak na 1 ha. V r. 1980 na trase průkopu pro vodovod zachyceny profily příkopu a pět jámových objektů (výzkum M. Cvrková, M Ústí); z nich objekty č. 2–4 byla patrně sila, obj. č. 5 dle rozměrů a kamenné destrukce položenice (obr. 5B). V objektu 3 převahou střepy k. lužické, z ostatních a ze sběru ker. hradištní: z obj. 1, 3 a 5 dat. RS 3, 3b (obr. 5A:1–8), ze sběru též výzdobou a profilací starší (RS 2/3, obr. 5A:9–14) i mladší (VS: obr. 5A:15). Podle M. Cvrkové (1988) vzniklo zdejší opevnění již v době lužické kultury; v době hradištní pak nevelký rozsah a jednoduchá fortifikace ukazují spíše na ranou formu vyvoje českých hradišť. M Ústí n. L. Dat.: RS 2/3, 3b, 4?. LIT: Gabriel 1985, 329; Sláma 1986, 77; Gabriel – Cvrková 1987; Cvrková 1988.

Obr. 4. Krásné Březno, hradiště Kanon. A. Ostrožna před odtěžením čelní skalní stěny nad levým labským břehem; podle mapy 2. vojenského mapování z let 1836–52. — B. Stávající situace podle mapy 1 : 25000

Obr. 5. Krásné Březno, hradiště Kanon. **A.** Keramika z výzkumu v r. 1980: 1, 2 objekt 1; 3–6 objekt 3; 7–8 objekt 5; 9–15 sběr. — **B.** Plány objektů č. 1–5 (podle Cvrková 1988)

Obr. 6. Krásné Březno – Podskalí. Raně středověká osada, výzkum v r. 1978. **A.** Plán výzkumu. — **B.** Plán osady/dvorce dle funkční interpretace objektů: 1 polozemnice, 2 jámy s pecí, 3 pece, 4 zásobní jámy kruhového půdorysu – síla, 5 dto obdélníkovitého půdorysu („sklípky“), 6 kůly, 7 studna, 8 jáma oválného půdorysu, 9 mělké prohlubně, 10 kulturní vrstva s polohou sond A, B. Podle Zápotocký – Cvrková 1993, obr. 2

ad B. Podskalí, pole ppč. 3136 (obr. 3:6; 6; 7) na sprašové návěži pod V svahy Mariánského vrchu, ca 160 m n. m. (obr. 3:6). Sídliště. Výzkum v r. 1978 (M. Cvrková, M Ústí). Na ploše 50 × 40 m odkryto celkem 24 objektů různ. druhu: polozemnice, jámy s pecí, ohniště, zásobní jámy válcovité, obdélníkovité „sklípky“, studna hl. 3 m a jámy neurč. funkce; beze stop po nadzemních stavbách. Podle rozložení objektů zdejší sídelní útvar interpretován jako dvorec či malá osada, jejímž jádrem byla trojice obytných staveb typu polozemnic (obr. 6A,B). Nejčtenější nálezovou kategorií je keramika (7 nádob, 10487 zl., z nich 1595 zl. okrajů, obr. 7A, též 1 zl. miniaturní „postpingsdorfské“ nádoby), dále železná, kostěná a kamenná industrie, bronzové a skleněné ozdoby (prsteny, záušnice). Počátek osady lze klást dle dvou denárů knížete Jaromíra, vložených jako obětnina do tělesa pece v polozemnici obj. 23, do doby krátce (?) po r. 1000 - podle J. Slámy (2002) je tento případ zároveň významným příkladem šíření nejstarších mincí do venkovského prostředí (srv. též Klápště 2012, 312).

Cenným přínosem pro chronologii mladohradištní keramiky severočeského Polabí je výsledek seriace osmi nejpočetnějších souborů, rozdělených takto do tří horizontů (obr. 7B):

První horizont, s výraznou příměsí staro- a středohradištního stáří (RS 2, 3, 3b, k dataci též Bubeník 1997, 31), ukazuje na starší osídlení zdejší polohy včetně zakládací fáze osady v per. RS 3b. Typologicky mladší část keramiky tohoto horizontu navazuje na žalanský typ, a spadá tak do staršího úseku mladší d. hradištní (per. RS 4a), rámcově dat. od 2. poloviny 10. do počátku 11. století.

Druhý horizont, jehož vydělení lze považovat za hlavní přínos analýzy, charakterizuje dominace „ostrých“ okrajů h32, 35 a z35. Svou skladbou navazuje na předchozí horizont a možno jej datovat do průběhu 11. století (per. RS 4a).

Třetí horizont, se zvýšeným podílem okrajů kalichovitých h41-43, vytažených hraněných h34 a severočeských zásobnic z52, 53, reprezentuje závěrečnou fázi osady na Podskalí, předcházející založení města Ústí n. L. (per. RS 4b).

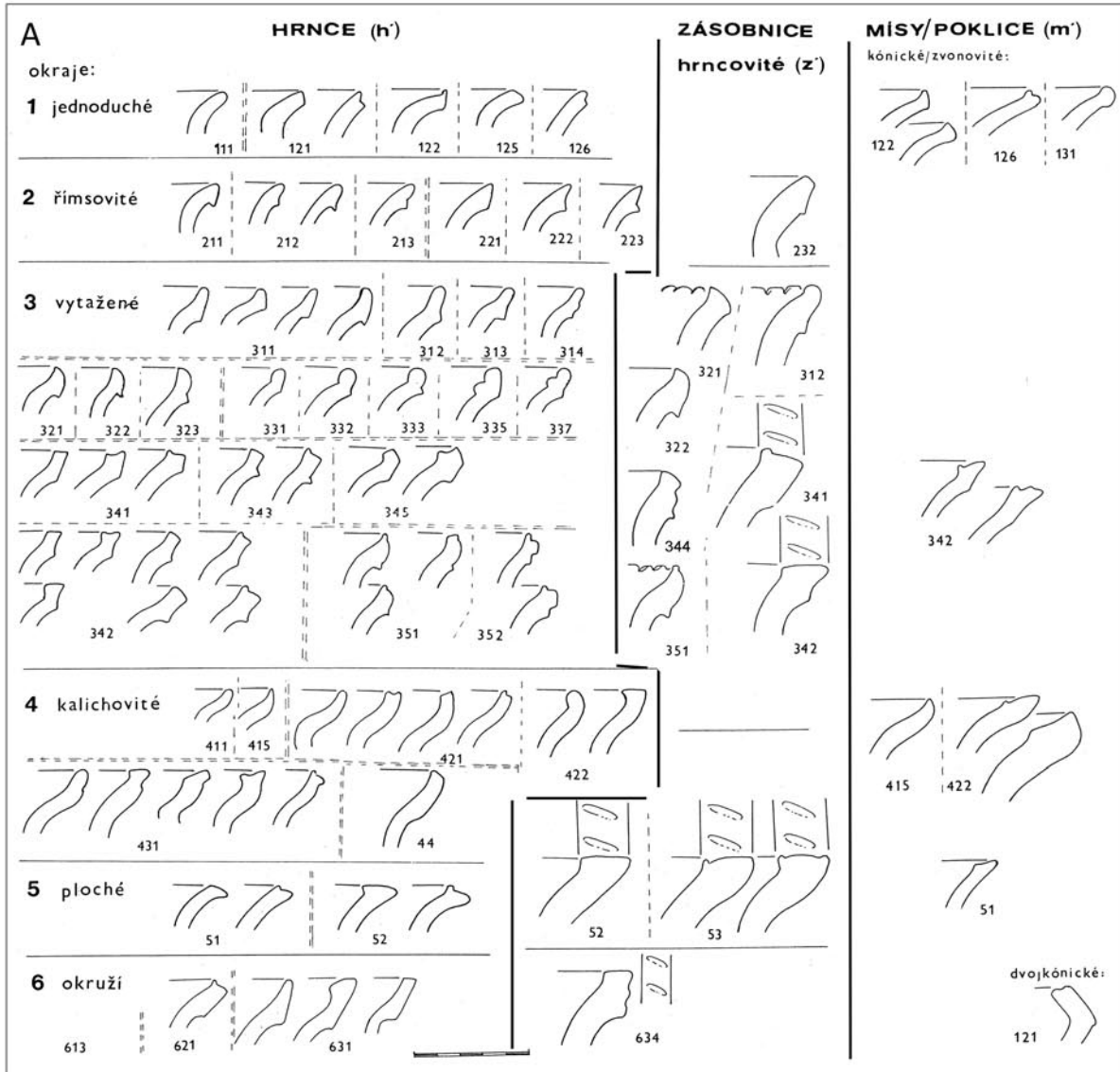
M. Ústí n. L. Dat.: RS 2, 3, 3b, 4 s těžišťem ve fázi RS 4a. LIT: Zápotocký – Cvrková 1993, nálezy z obj. 24 – kulturní vrstvy (přeslen, keramika per. RS 2, 3b) dodatečně in: Cvrková – Zápotocký 1994, 228, obr. 15:24-35.

Neštědvice-Povrvly (UL)

A. Ppč. 152. Pohřebiště, dat. RS 4. LIT: Váňa 1977, 423-424 (jako dvě lokality); Zápotocký 1977a, 534, obr. 8:13,14.

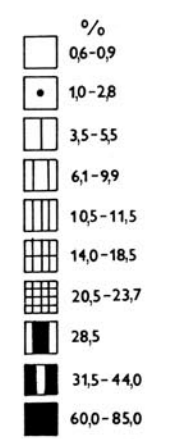
Neštěmice (UL)

A. Ostrov. Pohřebiště, dat.: RS 4. Sídliště, dat.: RS 2, 3?, obr. 73:1-10. LIT: Cvrková – Waldhauser 1975, 258, t. 26 6-7; 31:

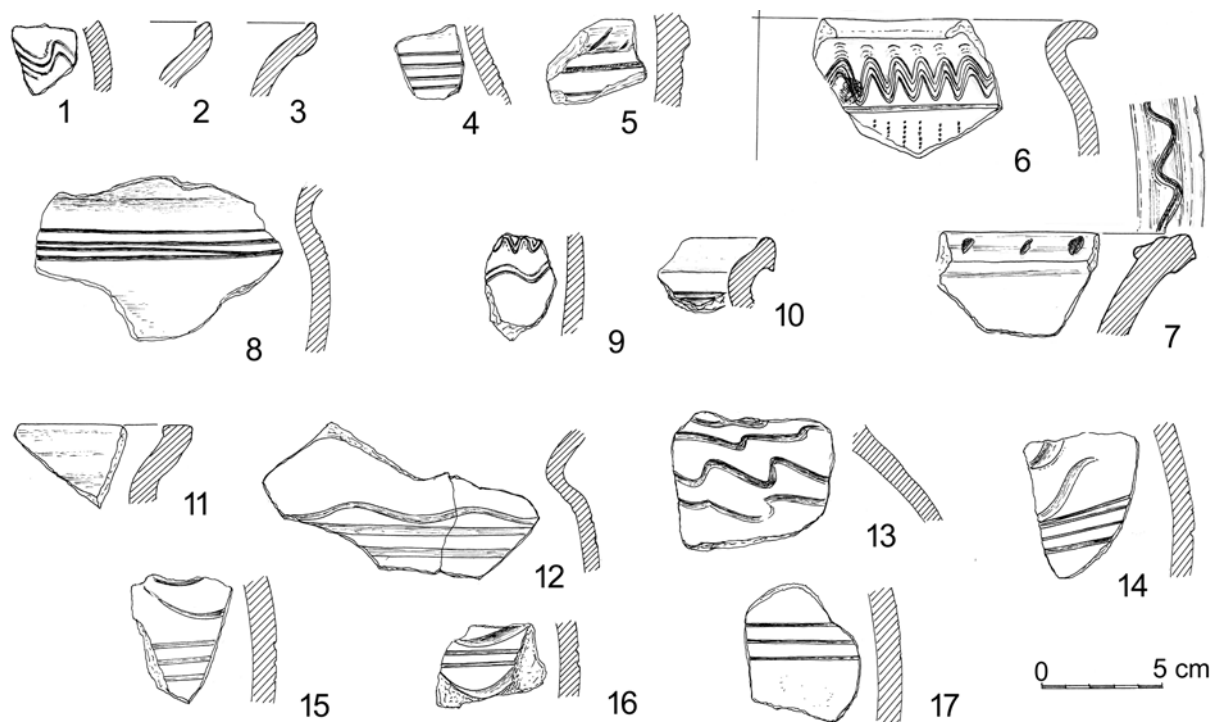

B

horizonty	Ústí - Krásné Březno	okraje:												Σ zl.o. (• 100%)
		h				z				m'				
		h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	
I.	Obj. 21	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	137
	23	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	245
II.	22	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	71
	19A	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	210
III.	1	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	302
	11	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	183
	12B	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	93
	12A	h	h'	h	h'	z	z'	z	z'	h	h'	h	h'	113

Obr. 7. Krásné Březno – Podskalí. Raně středověká osada, výzkum v r. 1978. A. Tvary, typy a varianty okrajů hrnců (h), zásobnic (z) a mís/poklic (m); číslování dle kódu obr. 83. — B. Tři horizonty, starší – střední – mladší, podle seriace okrajů z osmi vybraných souborů. Podle Zápotocký – Cvrková 1993, obr. 16–17, upraveno

Obr. 8. 1–3 Nebočady; 4–5 Svádov; 6–7 Valtířov; 8 Veselí; 9–10 Vilsnice; 11–17 Olešnice, hrad Varta

12–16; Váňa 1977, 423; Zápotocký 1977a, 534, 536, obr. 8:1-10; 11; 12; k datování též Bubeník 1997, 44, k terénní situaci labského Ostrova (Boden) nově Dobeš 2016, 678, obr. 1, 2.

Olešnice (UL)

A. Hrad Varta, výšinná poloha (235 m n. m.). Střepy a železné předměty z výkopu v r. 1932; dat.?, M Podmokly. LIT: E. Kunert, zpráva čj. 1723/52 v archivu ARÚ. – V r. 1973 získána do ústeckého muzea kolekce nálezů z areálu hradu, včetně zlomků RS keramiky: 7 zl., obr. 8:11-17; dat.: RS 4. LIT: Cvrková 1975a; Šedivý 2002.

Roztoky (UL)

A. Heidenstein. Sídliště, dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1977a, 536.

Svádov (UL)

A. Horní ves, „Za hřbitovem“. Pohřebiště, dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1977a, 536, obr. 8:16,17.

B. Dolní ves. Pole JV od obce, po obou stranách silnice na Olšinku, JV od železniční tratě. Sídliště. Sběr v r. 1972 (J. Waldhauser, M Teplice): polykulturní lokalita, též 3 zl. t., obr. 8:4,5, dat. RS 4. LIT: Cvrková 1984, 27-28; Budinský 1986, 51.

X. Ojed. nález: podkovovitá spona, dat.: RS 4. LIT: Košnar – Waldhauser 1974.

Valtířov (UL)

X. Sídliště? V M Ústí odtud údajně „hradištné střepy se značkami na dně“. Ze sb. H. Ankerta, mezi nálezy z r. 1897: 1 zl. o. hrnce, 1 zl. o. zásobnice, obr. 8:6,7. M Ústí n. L. Dat.: RS 2, 4. LIT: Píč 1909, 404; Váňa 1977, 425; Zápotocký 1977a, 537.

Veselí (UL)

A. Mehlhardova továrna. Sídliště. Mezi nálezy z r. 1902 též 1 zl. h-sp., orn, obr. 8:8. M Teplice. Dat.: RS 4. LIT: Váňa 1977, 425; Zápotocký 1977a, 537; Budinský 1977, 40.

Komentář. Situace v Březensko-neštémické kotlině je ze sídelně geografického hlediska obdobná, jako v kotlině Děčínské. Většina z deseti dosud známých lokalit leží přímo na Labi, v rovinné, otevřené poloze při okraji první nezaplavované terasy, ca 140 m n. m., v jednom případě na jednom z říčních ostrovů (Neštémice A). Také u sídel vně pobřežního pásma nepřesahuje vzdálenost od řeky 1 km (Krásné Březno B – ca 700 m, Svádov A – ca 500 m, Olešnice A, hrad Varta – ca 800 m). Vcelku tak zdejší lokality vytvářejí malou sídelní komoru o max. rozloze 6 × 2 km, na jihu navazující na osídlení Ústecké kotliny. Nejzápadnější lokalita, krásnobřezenské Podskalí, je od centra Ústí vzdálena necelé 2 km.

Starohradištní keramiku tu známe ze tří či čtyř poloh (RS 2: obr. 3:4,5?,6,7), přičemž na třech z nich (obr. 3:4–6) osídlení trvá i v per. RS 3. Zbývající sídelní polohy (obr. 3:1,3,7,9,10), jakož i dvě z předchozích (obr. 3:5,6), jsou, stejně jako trojice hřbových lokalit (obr. 3:2,4,8), nálezy datované do per. RS 4.

Výraznou výšinnou polohou je zde jen hradiště Kanon mezi Krásným Březnem a Neštěmicemi. Umístění, přímo nad labským břehem a v centru kotliny, i fortifikace naznačují jeho funkci obranou i jako strážního bodu na labské cestě (Cvrková 1988). Druhou výšinnou lokalitou, ovšem pozdní, je Olešnice A, hrad Varta; zde výskyt keramiky per. RS 4 zřejmě avizuje buď nejstarší fázi zdejšího hradu, v pramenech prvně zmiňovaného až k r. 1378, nebo existenci předchozího výšinného sídla (hradiště, tvrže?, srv. polokruhový zemní val na předhradí: Umlauft et al. 1944, 74).

Kolem poloviny 12. stol. je na obou stranách kotliny písemnými prameny doložena kolonizační vlna, šířící se formou „újezdů“. Zasahuje na sever do Krušných hor (levínský újezd, darovaný v r. 1169 panovníkem řádu johanitů) i na jih, do Středoohoří (svádovský újezd, osm vsí darovaných v 70. letech 12. stol. témuž řádu Hroznotou z Peruce). Pro poznání stavu osídlovacího postupu v této části SZ Čech je významné, že zatímco levínský újezd ve směru k zemské hranici zůstával v dané době, tj. v polovině 12. stol., ještě prakticky neosídlený, byl svádovský újezd, směrem do vnitrozemí, od Labe proti toku drobných potoků do Středoohoří, v té době již „zřejmě po víceméně dovršeném засídlení“ (Velímský 1998, 121). Pro archeologii je mementem, že žádné z těchto sídel dosud nebylo podchyceno nálezy.²

V souvislosti se svádovským újezdem se zvažuje otázka existence raně feudálního sídla na katastru stejnojmenné obce (Velímský 1998, 121), nálezově však zůstává bez odpovědi. Svádov měl dvě jádra - dolní a horní ves, a z obou jsou nálezy až z per. RS 4. V dolní vsi, při Labi, se zaniklým hradem prvně zmiňovaným k r. 1278, leží na JV od obce jen stopově dokumentovaná sídelní poloha B, z horní vsi, z polohy A od kostela sv. Jakuba, jsou zase známé jen kostrové hroby se záušnicemi velkých rozměrů, tj. až z per. RS 4b.

1.3. Ústecká kotlina

Raně středověké Podkrušnohoří, přirozená sídelní oblast zabírající povodí Bíliny mezi Krušnými horami a západním, milešovským Středoohořím, se dělí na tři regiony: mostecký, duchcovsko-bílinský a ústecký (Váňa 1977, 403). V ústeckém regionu, východně od Teplického prahu, se zdá, že rozložení dosud známých lokalit v základě odpovídá raně středověké sídelní situaci: na jedné straně je zde výrazná sídelní koncentrace v prostoru Ústí, na zbývajícím území pak vcelku řídká síť osad, dokumentovaných sídelními a hrobovými lokalitami z celkem 16 katastrů.

1.3.1. Sídelní aglomerace v prostoru města Ústí nad Labem

Na území středověkého města a jeho blízkého okolí, včetně dvou předměstí, Předmostí (býv. Hrnčířského předměstí pod Mariánskou skálou) a Ostrova (na protilehlém, jižním břehu Bíliny), jsme do r. 1994 registrovali celkem 17 RS lokalit na pěti polohách:

Hradiště, lok. č. 1: nároží ul. Hradiště a Klášterní, č. 80–82, výzkum v l. 1991–2 v sektoru F zachytil též příkop š. 20 m, dat.: RS 2, 3, 4;

lok. č. 2: zahrada u sv. Vojtěcha, v r. 1959: sídl. vrstva, dat.: RS 4; kostrové hroby bez inv.;

lok. č. 3: Ul. Hradiště, před č. 7 v r. 1970: sídl. vrstva, dat.: RS 2/3, 3b; kostrové pohřby bez inventáře;

lok. č. 4: Ul. Hradiště, před č. 11 v r. 1957: sídl. ker., dat.: RS 3, 3b, 4; kostrové pohřby bez inventáře.

Mírové náměstí, lok. č. 6: Z část J strany náměstí, průkop v r. 1930: sídl. vrstva, objekty; dat.: RS 2/3, 4;

lok. č. 7: Ul. Fabiána Pulíře – Kostelní, v r. 1977: sídl. vrstva, dat.: RS 4;

lok. č. 8: roh Teplické/Revoluční a náměstí, v r. 1979: objekt, dat.: RS 4;

lok. č. 9: Zámečnická ul., budova KNV, v r. 1977: ker., dat.: RS 4.

Předmostí, lok. č. 5: ul. U nádraží, průkop v r. 1953: ker., dat.: RS 4;

lok. č. 10: Hrnčířská ul., stavba v r. 1928: ker., dat.: RS 4;

lok. č. 11: ul. Velká hradební, ústí Dlouhé ul., v r. 1959: sídl. vrstva, dat.: RS 4;

lok. č. 12: Spojovací ul., v r. 1991: sídl. vrstva, dat.: RS 4;

lok. č. 13: prostor křižovatky ul. Hrnčířské, Velké hradební a Dobětické, výzkum v l. 1975–6; dat.: RS 4;

lok. č. 14: Nádražní ul. č. 52, v r. 1982: ker., dat.: RS 3b, 4.

Ostrov, lok. č. 16: nábřeží, v r. 1960: ker., dat.: RS 4;

lok. č. 17: mezi silnicí do Vaňova a Žižkovou, v r. 1960: ker., dat.: RS 4.

Ul. V důlcích, mezi ní a ul. Na schodech, **lok. č. 15** (sídl. objekt; dat.: RS 4-VS 1).

LIT: Zápotocký 1978a, 272, obr. 10–15; Cvrková 1993a; Cvrková – Zápotocký 1994, obr. 1–14; obr. 9a:A.

V pozdějších letech, zejména pak v l. 2006–2008, vedli na území Starého města řadu záchranných akcí a výzkumů pracovníci ústeckého muzea (M. Cvrková, E. Mezenská) a mosteckého ÚAPPSZČ (P. Lissek), z větší části opět na těchto polohách:

² Otázkou je v této souvislosti případné raně středověké stáří polohy „Hradischken“ v Kojeticích (Tscherney 1900, 629 ji lokalizuje „unfern vom Hause Nr. 14“).

Hradiště a Předmostí. Ul. V Jirchářích a U nádraží, inženýrské sítě (obr. 9a:A, okolí lok. č. 5); v r. 2009 dokumentace profilů: objekty, vrstva; dat.: RS 4 – VS 1.

Mírové náměstí a přilehlé ulice:

(a) Plocha náměstí, přeložky inženýrských sítí a předláždění v r. 2006: dokumentace profilů a zahloubených objektů: část zemnice orientované S–J; dat.: RS 3.

(b) Severní strana náměstí, stavba Paláce Zdar na býv. čp. 283–286 v r. 2006, kde odkryt též rondel StK (obr. 9a:A, lok. č. 18): zbytky kulturních vrstev a dvě zemnice; dat.: RS 4 („skloněk 12. stol.“).

(c) SZ strana náměstí, stavba polyfunkčního domu Falk a Hocke v l. 2007–8 (obr. 9a:A, lok. č. 19): zemnice s pozůstatky srubové konstrukce; dat.: RS 4.

(d) SZ roh náměstí. Blok 004 na ppč. 2520/9–14, 2506/3 (Široká ul. a k ní přiléhající parcely, sousedí se stavbou Paláce Zdar na V a domy Falk a Hocke na J straně), (obr. 9a:A, lok. č. 20); výzkum v r. 2008, v sektoru č. 3 tři zemnice, dat.: RS 4.

(e) Jižní strana náměstí, domy čp. 105, 106 (obr. 9a:A, okolí lok. č. 6); v r. 2008 zde dokumentovány RS vrstvy, mezi nálezy též železná struska; dat.: RS 3, 4.

Západně od Mírového náměstí: Roh Masarykovy a Revoluční ul., vedle divadla, ppč. 1/1 (obr. 9a:A, lok. č. 21); v r. 2008 v prostorách dvora pošty položeno 6 sond; objekty a vrstvy, dat.: RS 4.

SZ od Mírového náměstí: Polyfunkční komplex Hraničář, ul. Prokopa Diviše (obr. 9a:A, lok. č. 22); v r. 2008 čtyři sondy na úroveň spodní vody, „těž stopa RS osídlení“.

Oblast Z a J od kostela Nanebevzetí Panny Marie (obr. 9a:A, lok. č. 23a, b):

(a) Prostor západně od obchodního domu Labe (ppč. 2610/3 mezi Teplickou/Revoluční/ ul. a ul. U kostela – lok. č. 23a) a jižně od kostela P. Marie a Staré tržnice (ppč. 2648/1,3–9,12, lok. č. 23b), výstavba multifunkčního OC Forum v l. 2007–8. Na části B, jižně od kostela, probíhal plošný odkryv někdejší Zahradní ulice a přiléhající parcely. Intenzivní osídlení lokality doloženo od neolitu, v J části zachyceny reliktury hradeb. Na částech A (v prostoru Staré tržnice) a C (jižně od OD Labe) sondáž: objekty, jámy, ohniště, vrstvy; dat.: RS.

(b) Ul. Malá Hradební, přeložky inženýrských sítí; v l. 2007–8 dokumentace profilů těsně za městskými hradbami: objekty a vrstva, dat.: RS 3.

LIT: srv. zprávy o výzkumech M. Cvrkové, E. Mezenské, P. Lisseka a M. Zykové, převážně z let 2006–8, in: Výzkumy v Čechách 2007–9 a 2011; Wiesnerová 2012.

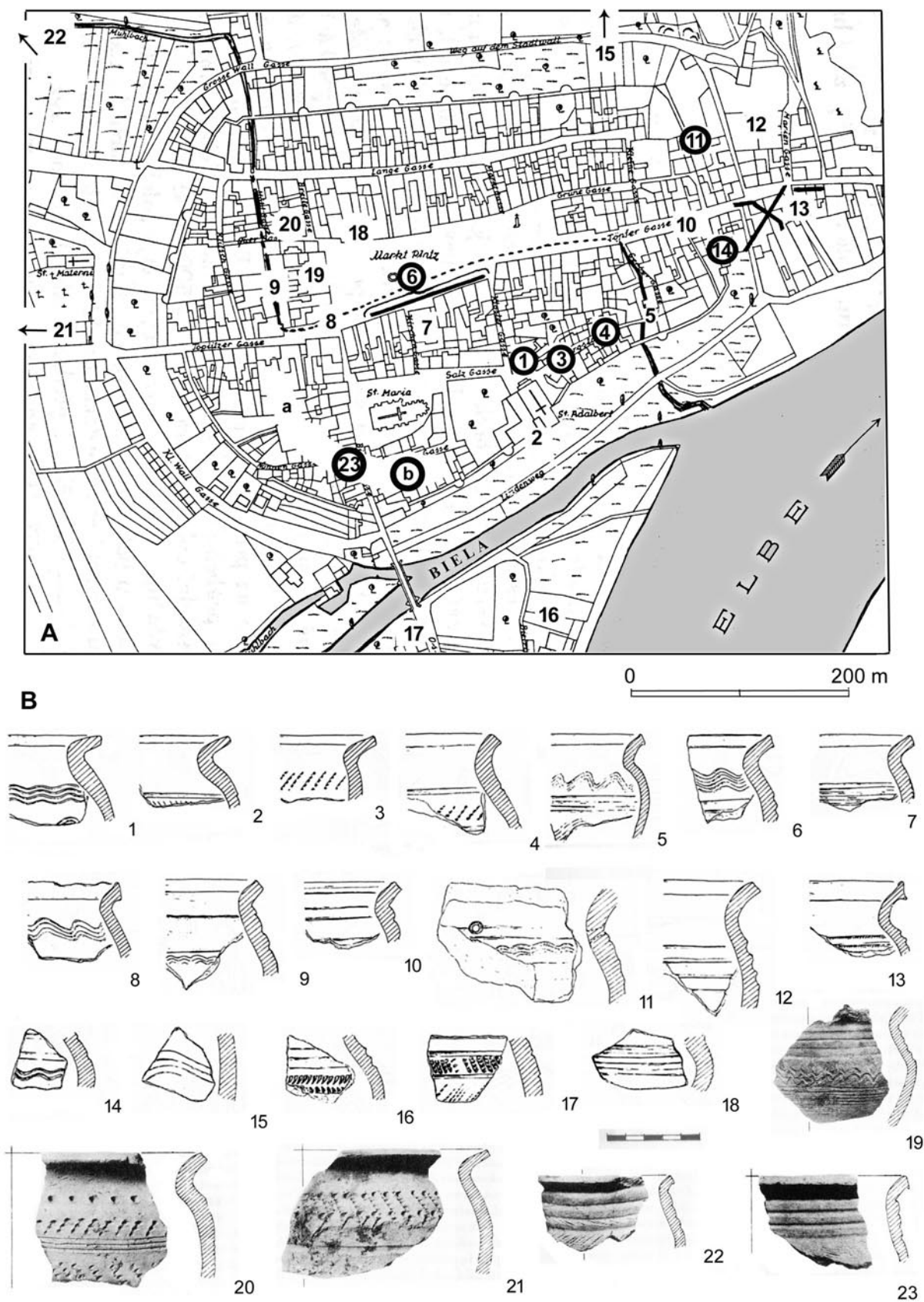
Západně od středověkého Ústí, ca 2 km na ZJZ od sv. Vojtěcha se nacházela *Fischerova cihelna na Trmické ul.*: srv. Ústí-západ v kap. 1.3.2.

Komentář. Nejstarší písemné zprávy vztahující se k Ústí dosvědčují, že zde koncem 10. stol. či v 1. polovině 11. stol. existovala celnice kontrolující labský obchod: první zpráva, údajně k r. 993, uvádí desátek vybíraný „Navsty super Albiam“, druhá, k r. 1057, osminu cla „per aquam Vzthi“. Ze třetí zprávy, z r. 1186, o svatbě knížecí dcery, se zase usuzuje na existenci kostela a knížecího hradu či dvorce. Poté se zde ještě k r. 1218 uvádí ves (villa) „Na Vzti“. Se založením, nejspíše královským, města Ústí se počítá před r. 1249. Raně středověké Ústí je proto – též s ohledem na pozici v síti dálkových komunikací – historiky považováno za jedno z centrálních míst severozápadních Čech, jež bylo „celním místem na labské obchodní cestě a současně pravděpodobně místem trhovým“ (Tomas 1979; 1999, 16; srv. též Umlauft 1939; Smetana 1981).

Topografii předlokačního Ústí se nejpodrobněji věnovali F. J. Umlauft (1937) a J. Smetana (1979; 1981). Podle F. J. Umlaufa zde kolem jádra osídlení, polohy Hradiště (v r. 1475 „Hradysscz“, k této lokaci podle ulice Burgstadtl prvně *Horčička 1897*) s celnicí a panovnickým hradem, vzniklo suburbium s kostelem sv. Vojtěcha, načež další zástavbu předurčily tři cesty, jež později rýsovaly též tři strany náměstí: západní, severní a jižní. První cesta, na západ, směřovala na Teplice, druhá stoupala údolím Bukovského potoka k trase Srbské stezky a třetí, Solná, vedla od Drážďan ve směru dnešní Široké a Bílinské ulice dále do vnitrozemí. Podle koncepce J. Smetany (1979; 1981), obr. 9b, který už navíc pracoval s archeologickými situacemi dle F. Gabriela (1981), mělo rané Ústí dvě sídelní jádra. Prvním bylo Hradiště, k němuž přináležela i ona ves „na Vzti“ z r. 1218, situovaná patrně v linii Hrnčířské ulice – Předmostí. Druhé jádro představovala osada cizích kupců při kostele Nanebevzetí P. Marie, vzniklá snad na počátku 13. století. Prostor mezi oběma kostely by pak byl místem tržiště. Druhé jádro se posléze stalo základem raně gotického města, jež zujalo prostor okolo západní poloviny dnešního náměstí, se stranami orientovanými na směr oněch tří už zmíněných dálkových cest. Původní jádro osídlení, Hradiště, přitom v této fázi zůstalo vně městských hradeb (kostel sv. Vojtěcha je ještě v polovině 14. stol. uváděn na předměstí), což lze zdůvodnit právě jen omezeným rozsahem předhusitského Ústí.³

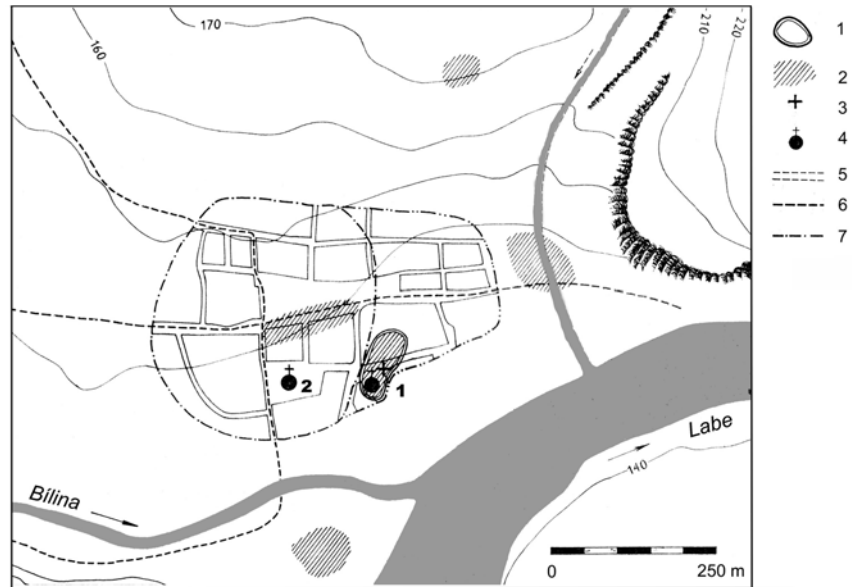
Z hlediska **archeologické situace** se výše evidovaných 23 lokalit dělí prostorově a strategicky, vztahem k terénu a soutoku obou řek - zhruba do osmi sídelních poloh (obr. 9a:A):

³ Srv. Smetana 1981, 20, obr.: na plánu s rekonstrukcí městské zástavby z r. 1725 podle F. J. Umlaufa, doplněném návrhem průběhu předhusitského opevnění města, je linie západní strany opevnění vedena v přímé linii: Markt-Gasse – Klostergasse – plocha mezi kostely sv. Vojtěcha a P. Marie. Skepticky k dosavadním indiciím existence ústeckého hradiště: Razím – Hilmarová 2017.

Obr. 9a. Ústí nad Labem. **A.** Raně středověké lokality č. 1–23 na území středověkého města a jeho okolí. stav podle katastrální mapy z r. 1843. Lokality z per. RS 2, 3 v kruhu. — **B.** Nároží ulic Hradiště a Klášterní, výzkum v r. 1991–2 (= lok. č. 1 na mapě obr. 9A), Keramika ze spodní vrstvy profilu F. Podle Cvrková – Zápotocký 1994, obr. 3–4, upraveno

Obr. 9b. Ústí nad Labem. Rekonstrukce vývoje podle archeologických nálezů, výkladu historických zpráv a patrocinií. 1 kostel sv. Vojtěcha, 2 kostel P. Marie. Značky: 1 hradiště, 2 předlokační osídlení, 3 pohřebiště, 4 kostely existující v předlokační době, 5 zaniklý potok, 6 komunikace, 7 hradby města. Podle Smetana 1979, mapa č. 3

- A. oblast ulic Hradiště, Vojtěšské a Klášterní v okolí kostela sv. Vojtěcha (lok. č. 1–4);
- B. plocha na Z–JZ–J od kostela Nanebevzetí P. Marie (lok. č. 23a – západně, 23b – jižně od kostela);
- C. jižní strana Mírového náměstí a přilehlé úseky ulic Teplické a Kostelní (lok. č. 6–8);
- D. severní strana Mírového náměstí a přilehlé úseky ulic Široké a Příčné (lok. č. 9, 18–20);
- E. oblast Předmostí, býv. Hrnčířské předměstí západně od starého města, na dolním toku Stříbrnického potoka (lok. č. 5, 10–14);
- F. oblast vsi, později předměstí Ostrov (lok. č. 16, 17).

Zbývající tři sídelní polohy, naznačené každá jednou lokalitou – polohy G (č. 21), H (lok. č. 2) a CH (lok. č. 15) – jsou od předchozích výrazně vysunuté, první dvě na západ a severozápad, třetí na sever.

Datovat lze s větší jistotou zatím jen lokality zkoumané do r. 1991, u většiny pozdějších je časové určení jen rámcové (RS). I tak lze alespoň v hrubých obrysech rozdělit vývoj v tomto směru do dvou etap:

Do **starší etapy** (per. RS 2, 3, tj s horní hranicí v polovině 10. století) spadají soubory či jednotlivé zlomky z poloh A, B, C a E. Z publikovaných jde především o střepový materiál z polohy A – Hradiště, z výzkumu na lok. č. 1 (jímka obj. 25, polozemnice obj. 27, spodní vrstva č. 11 kulturního souvrství v sektoru F: *Cvrková – Zápotocký 1994*, obr. 1–3; 4:1–18; 5), dále pak z lok. č. 3 (*op. cit.*, obr. 4:22–25) a lok. č. 4 (*op. cit.*, obr. 4:30,31–34). Mimo Hradiště známe keramiku tohoto stáří – zatím jen stopově – ještě z polohy C (lok. č. 6: 2 zl. o., *Zápotocký 1978a*, obr. 10:1) a z polohy E (lok. č. 11: 3 zl. o., *Cvrková – Zápotocký 1994*, obr. 7:1–3). Z výzkumů po r. 2000 je starší keramika, z per. RS 3, uváděna opět z polohy C (lok. č. 6) a navíc též z polohy B (lok. č. 23).

Lokality starší etapy jsou takto rozloženy v relativně úzkém pásu ca 500 × 300 m podél břehu Bíliny a Labe. Z prostorového hlediska se dělí do čtyř poloh, jejichž rozsah a funkci lze zčásti jen odhadovat. Vcelku jednoznačná je v tomto směru role *polohy A*, areálu raně středověkého hradiště situovaného na krátké, nevýrazné ostrožně se strmější jižní a povlnou severní stranou, jehož plošný rozsah odhadujeme na ca 0,8 ha. Dosavadní výzkumy potvrdily jak stáří, kontinuitu a intenzitu osídlení, tak existenci opevnění – příkop (srv. *Cvrková – Zápotocký 1994*, 234). Pro charakteristiku *polohy B*, pláňe při kostele Nanebevzetí P. Marie plynule navazující na areál hradiště, je nutno vyčkat na zpracování nově zde odkrytých situací. Podle terénní situace bychom nejspíše sem kladli předhradí s tržištěm, navíc do těchto míst J. Smetana (1981, 16) lokalizuje osadu cizích kupců. Ze zbývajících dvou bychom u polohy C v západní a střední partii jižní strany náměstí předpokládali – s ohledem na původní stav terénu v prostoru náměstí (*Umlauf 1939*) a blízkost k Hradišti – funkci podhradí, a u *polohy E* – Předmostí, nálezově pro tuto etapu ovšem jen slabě dokumentovanou, roli předhradní osady spojené s přístavištěm (jak též *Gabriel 1981*, 40).

Lokality z **mladší etapy**, s keramikou per. RS 4 časově se už dotýkající nejstarší fáze raně gotického města, jsou známé ze všech devíti poloh. Nálezově dobře doložené, mj. též větším počtem obytných objektů – zemnic, je v této etapě, kromě Hradiště, osídlení v prostoru sz. a jv. partie náměstí (polohy C, D) a na Předmostí (poloha E). Navíc proti stavu ve starší etapě přibyla poloha F – osada Ostrov v soutoku Bíliny a Labe, a trojice poloh G–CH, vzdálených od Hradiště, resp. od sv. Vojtěcha, od 1/2 do 3/4 km.

Archeologický obraz raně středověkého Ústí se takto příliš neliší od dosavadních představ historiků. Ve **starší fázi**, zhruba do 2. pol. 10. století, se tu rýsuje sídelní aglomerace omezeného rozsahu, kde na ploše ca 500 × 300 m lze odlišit čtyři sídelní polohy. Funkčně určit se spolehlivě dá jen ta první – hradiště ostrožného typu o ploše nepřesahující hektar. Zbývající tři polohy pak dle terénní situace a vztahu k hradišti lze nejspíše interpretovat jako předhradí (s tržišťem?) a dvojici podhradních osad, jedné severně a druhé západně od hradiště, s funkcí přístaviště. **Mladší fáze**, předcházející vznik raně gotického města, je nálezově podstatně lépe dokumentovaná, což zřejmě odráží hospodářský rozvoj zdejší aglomerace. Dochází k nárůstu lokalit především na sever od centra (poloha D), i do vzdálenějších míst (polohy G–CH), a také na protilehlé pravobřeží Bíliny (poloha F – Ostrov). Počet sídel (osad, dvorců), jež hradiště v širokém půloblouku o rozloze ca 800 × 700 m obklopují, lze nyní odhadovat na sedm či osm.

1.3.2. Venkovské osídlení Ústecké kotliny

Do r. 1978 jsme odtud znali, kromě středověkého Ústí a včetně polohy Ústí-západ, hradištní nálezy z 13 katastrů. V pozdějších letech přibyla u sedmi nová data a jejich počet stoupl o čtyři, celkem tedy na 18 katastrů (včetně Ústí-západ, srv. *kap. 1.3.1*):

Český Újezd (UL)

A. „U sv. Vavřince“, ZSO Koleč. Sídliště. Už v r. 1959 zde ca 400 m S od kostela porušeno příkopovité zahloubení, z jehož výplně též ker. dat. RS 4 (výzkum S. Vencl, ARÚ; Zápotocký 1978a, 260). V r. 2004 na Z svahu kostelního návrší během stavby dálnice D8 odkryta část raně středověkého areálu (P. Lissek, ÚAPPSZČ): 10 sídlištních jam a několik kůlových; v jednom z objektů železářská struska, dalším dokladem metalurgie na lokalitě jsou dyzny a technická keramika. Do této polohy dříve lokalizována vrcholně středověká vesnice Koleč (zmínky o ní ve 2. pol. 14. stol., na počátku 15. stol. zaniklá). Odkrytý areál dle ker. dat.: RS 3, 4. LIT: ÚAPPSZČ Most INVE 257/2006; d-base ARÚ.

Habrovice (UL)

A. Intravilán. Sídliště. Výstavba kanalizace v r. 2015 (výzkum M. Rypka, M Ústí). 10 zahloubených objektů, ker.; dat.: RS 4-VS 1. LIT: Rypka – Wiesnerová 2015, 26.

Hlíňany (UL)

A. Fikejzovo pole za mlýnem, při S břehu Bíliny. Sídliště: ker., dat.: RS 4.

B. Za zámečkem, směrem k vrchu Rač. Sídliště?: ker., dat.: RS. LIT: Zápotocký 1978a, 260.

Hostovice (UL)

A. Dvůr domu čp. 21; z kulturní vrstvy. Sídliště: ker., dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1978a, 262.

Hrbovice (ÚL)

A. Uhelná jáma von Pappa, z l. 1927–1929. Sídliště: ker., dat.: RS. LIT: Cvrková 1984, 17–18.

Chabařovice (UL)

A. Důl Petri. Sídliště?, ker., dat. RS. LIT: Zápotocký 1978a, 264.

Chlumec (UL)

A. Vrch Horka (312 m n. m, plocha 0,7 ha, převýšení ca 60–80 m). Výšinné sídliště/hradiště. Ker. z četných sběrů, obr. 12, dat.: RS 2?, 3, 3b, 4. LIT: Váňa 1977, 421 se starší lit.; Zápotocký 1978a, 264; Cvrková 1984, 21; Sláma 1986, 72; Rusó 1988; 1994; Čtverák et al. 2003, 110.

Předlice (ÚL)

A. Pole za kostelem ke garážím DP. Sídliště. Sběry z l. 1983–84, ker.; dat.: RS. LIT: Cvrková – Zápotocký 1994, 222, obr. 15:4–23.

B. Bermeiserova cihelna. Pohřebiště. V r. 1912: kostrový hrob s nádobou a korálem; dat.: RS 3b. LIT: Zápotocký 1978a, 280, obr. 17:9,10.

C. Důl Deliuszeche. Sídliště. V r. 1926: část jámy; ker., dat.: RS 3b–4a. LIT: Zápotocký 1978a, 280, obr. 17:1–6.

Radejčín (ÚL)

X. Bez údajů. Sídliště; ker., dat.: RS. LIT: Cvrková 1994, 24.

Roudníky (UL)

A. U hřbitova. Pohřebiště. Hroby s es. záušnicemi; dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1978a, 266.

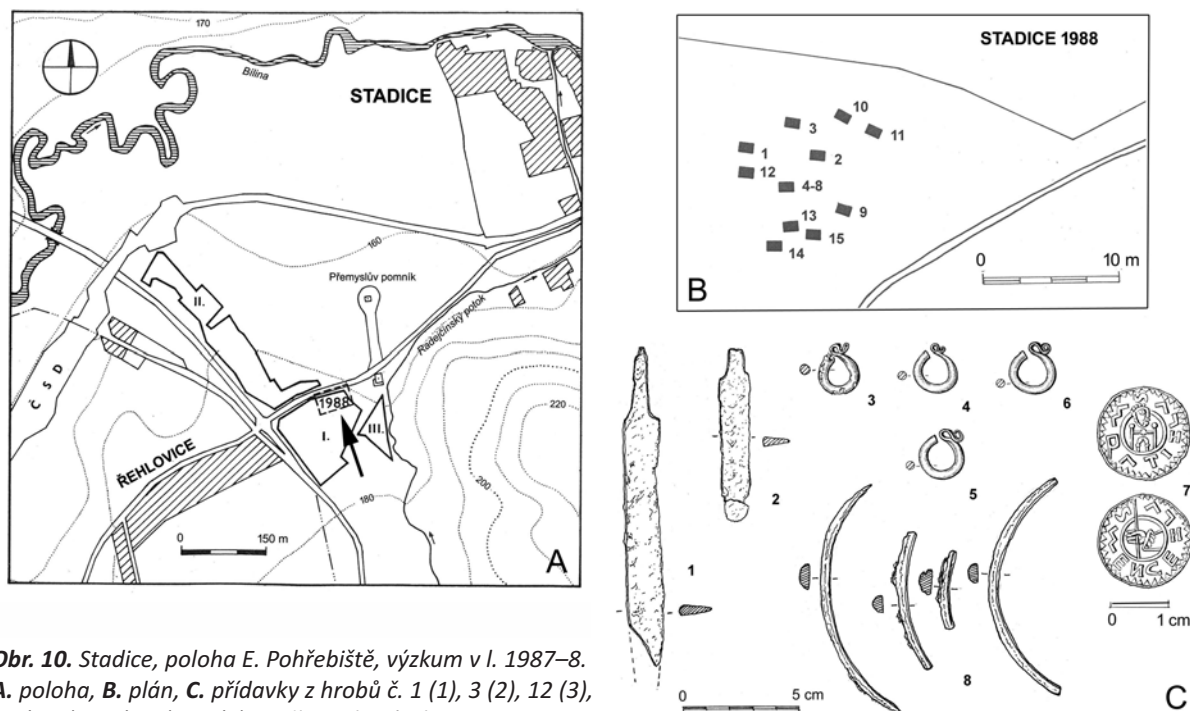
Řehlovice (UL)

A. Východně od obce, trasa dálnice D8, plocha A – k. ú. Stadice, plocha B – k. ú. Řehlovice. Sídliště. Výzkum v r. 2008 (ÚAPPSZČ). Na ploše B kumulace dehtářských pecí; dat.: RS. LIT: Sušická 2011.

Stadice (UL)

A. Pole p. Bartoně ppč. 946/1 na SV okraji obce. Sídliště, dat.: RS 2/3, 4.

B. „Severně za vsí, za hospodou“. Pohřebiště? Dat.: RS?

Obr. 10. Stadice, poloha E. Pohřebiště, výzkum v l. 1987–8. A. poloha, B. plán, C. přídávky z hrobů č. 1 (1), 3 (2), 12 (3), 13 (4–5), 14 (6–7), 15 (8). Podle Cvrková, rkp.

C. „Přemyslovo pole“ a pozemky směrem k Hliňanům. Sídliště; dat.: RS.

D. Pole JJZ od obce, při pravém břehu Radejčinského potoka, ca 165 m na V od Přemyslova pomníku. Pohřebiště. Dva kostr. hroby, v hr. 1 želez. kování vědérka, nůž; dat.: RS 3/4. LIT pro A-D: Fridrich 1973; Zápotocký 1978a, 266.

E. Křižovatka silnic Stadice-Řehlovice a Hliňany-Habrovany. Pohřebiště. Stavba silnice, výzkum v l. 1987–88 (D. Koutecký, M. Cvrková, ARÚ Most, M Ústí).

Kostrové řadové pohřebiště odkryté v JV cípu naleziště čítalo celkem 15 hrobů. Kostry uloženy v natažené poloze, orientované převážně Z-V, v mělkých obdélníkových jamách, část z nich obložena kameny. V hrobech č. 1 a 3 železný nůž, v hrobě č. 3 navíc ocílka; v hrobě č. 15 kování vědérka, v hrobě č. 12 jedna a v hrobě č. 13 dvě esovité záušnice, v hrobě č. 14 nebožtík držel v dlani na klíně denár Vratislava II; zbývajících 9 hrobů bez milodarů. Obr. 10; 11. Popis hrobů a kresebná dokumentace podle Cvrková, rkp.⁴:

Hrob 1 (obj. 161). Rozrušený kostrový hrob na spodku půdního typu, hrobová jáma nebyla patrná. Pohřeb orientovaný Z-V, hlavou k Z, v natažené poloze, paže podél těla. Poškozen skrývkou, lebka se nedochovala, zbytek kostí poškozen. V pův. poloze jen část dol. končetin, pánev a část páteře, kosti rukou, ostatní kosti v sekundární poloze. Výbava: u pánve zlomek nože: Nůž železný s krátkým trnem a čepelí nízce trojúhelníkovitého profilu, hrot chybí; silně korodovaný, zach. d. 138 mm. M Ústí n. L. č. 19279, obr. 10C:1.

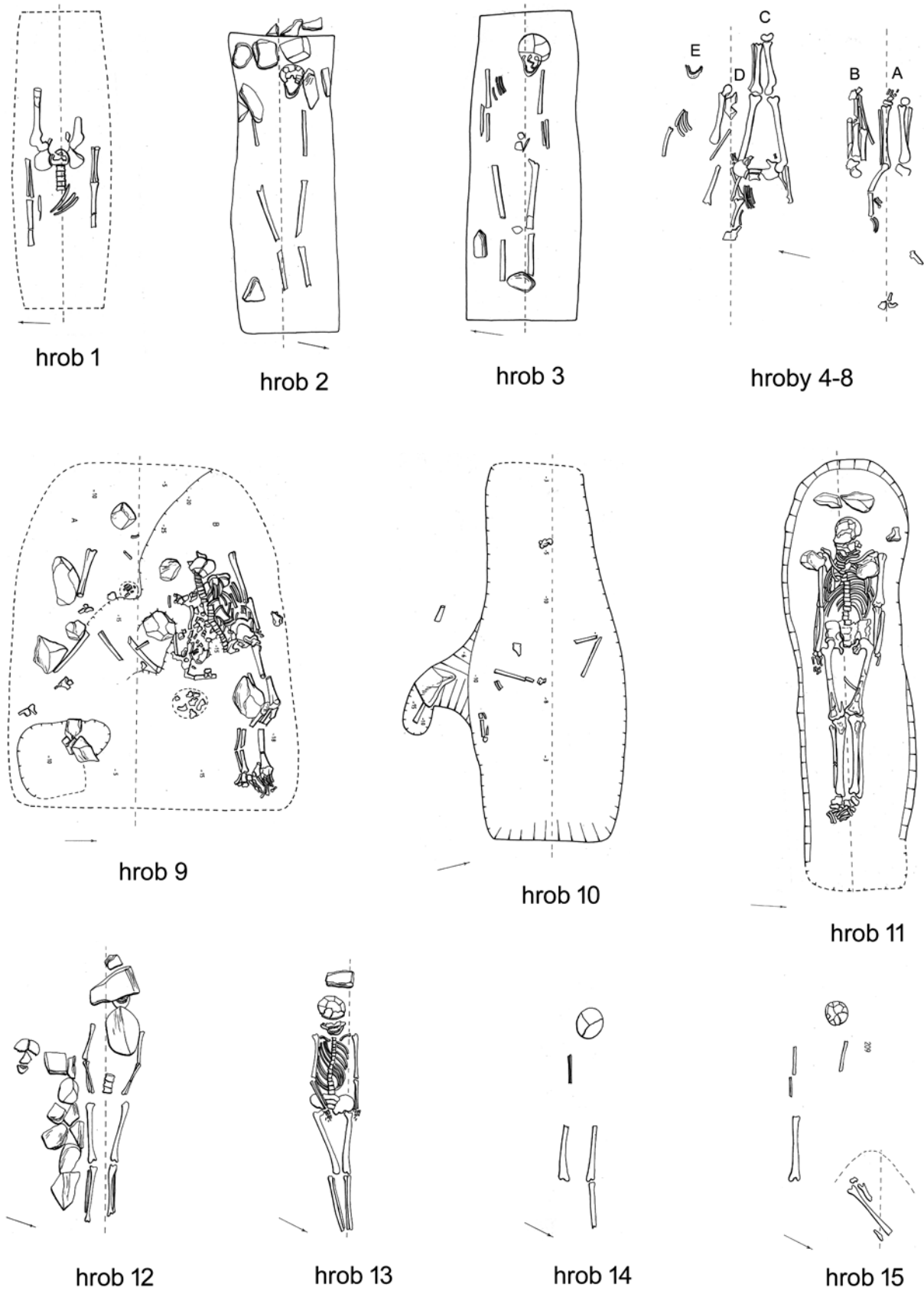
Hrob 2 (obj. 162). Obdélná hrobová jáma, po obvodě dna velké lomové kameny. Orientace Z-V, hlavou k Z, v natažené poloze. Lebka poškozena kameny. Zachovaly se zbytky kostí rukou, natažených podél těla, a nohou. Ve výplni horní části ptačí kost, jinak bez nálezů.

Hrob 3 (obj. 163). Obdélná hrobová jáma, orientovaná Z-V. Pohřeb uložen v natažené poloze, hlavou k V. Lebka rozvalená, z dalších kostí zachov. zlomky žeber, obratlů, pánve a dlouhé kosti nohou. V úrovni kolen menší kámen, na chodidlech velký kámen. – Výbava: v klíně nožík a ocílka: Nožík železný s krátkým zúženým trnem (část trnu a hrot chybí), silně korodovaný, zach. d. 75 mm. M Ústí n. L. č. 19282, obr. 10C:2. – Ocílka železná (nezjištěna). M Ústí n. L.

Hroby 4–8 (obj. 164). Prostor rozrušených slovanských kostrových hrobů asi pěti jedinců. Hroby byly na úrovni skrývky, nebyly uloženy v podloží, ale v ornici. Jejich horní poloviny byly zničeny při skrývce. Část kostí sebrána volně. Všechny pohřby orientovány Z-V, hlavou k Z, pouze E hlavou k východu. A: torzo kostry, zachov. několik kostí lebky, klíční kost, kosti pánve, jedna stehenní a obě lýtkové kosti a prstové články. – B: severně od A, shluk kostí dolních končetin v neanatomickém uložení. Vedle kostí A hlavní pohřeb. C – ca 40 cm od B; bez lebky, zachovaly se kosti dolních končetin a paže od loktů k dlaním. Kostí kolen přísně u sebe. Od levé ruky články prstů a vedle levé ruky zbytky 4 žeber. – D: torzo kostry: pánevní kost, stehenní proti kolenům kostry C. Na úrovni kosti levé ruky kostry C je ramenní kost, patřící asi D. Vedle kloubu stehenní kosti kost vřetenní. – E: torzo kostry: dolní čelist (na úrovni stehenního kloubu kostry D), několik žeber a vřetenní kost.

Hrob 9 (obj. 168). Obdélná hrobová jáma obložená kameny. Pohřeb uložen na rozhraní ornice a podloží, Z-V, hlavou k Z. Lebka poškozena, na rameni levé ruky kámen. Ruce natažené podél těla. V zásypu zlomky okru.

⁴ Kol. Martě Cvrkové děkuji za zapůjčení rukopisu a svolení k publikaci.

Obr. 11. Stadice, poloha E. Pohřebiště, výzkum v l. 1987–8. Hroby č. 1–15. Podle Cvrková, rkp.

Hrob 10 (obj. 197). Zbytky kostrového hrobu. Torzo kostry v dlouhé hrobové jámě, zachovány kosti rukou, zlomek kosti nohy a část lebky v neanatomické poloze. Orientace Z–V, s odchylkou k SZ–JV, hlavou k Z. Ve středu u V stěny dva kameny a část kosti ruky. Ve výplni zlomky keramiky.

Hrob 11 (obj. 198) – dvojhrob: v J polovině hrob 11A – rozházené kosti nohou v neanatomic. poloze, rozbitá lebka, orientace S–J. Hrob B – kosti násilně deformované, jinak v anatomic. uložení. Orientace Z–V, pohřeb uložen hlavou k západu na rozhraní ornice a podloží.

Hrob 12 (obj. 206). Kostra dospělého jedince uložena na zádech, ruce podél těla, nohy natažené, dlaně rukou směřují do klína. Lebka překryta velkým balvanem, druhý balvan na hrudním koši v místě srdce. Hrob byl zapuštěn do pravěké lužické kulturní vrstvy. Orientace Z–V s nepatrnou odchylkou, hlavou k Z. – Výbava: u hlavy záušnice: *Esovitá záušnice* bronzová, stříbrem plátovaná, dm. 19 × 17,5 mm (rozměr obroučky). M Ústí n. L. č. 20099, obr. 10C:3.

Hrob 13 (obj. 207). Kostra dospělého jedince naznak, orientace Z–V, hlavou k Z; levá ruka podél těla, pravá v lokti ohnuta do klína, kolena u sebe. – Výbava: u hlavy v místě uší dvě záušnice: *Esovitá záušnice* ze stříbrného drátu o síle 3,8 mm, dm. 19 × 19 mm. – *Dto*, síla drátu 3,7 mm, dm. 19 × 19 mm. M Ústí n. L. č. 20107/1,2, obr. 10C:4,5.

Hrob 14 (obj. 208). Kostra dospělého jedince naznak, orientace JZ–SV. Lebka poškozena, kromě ní se zachovala část ramenní kosti pravé ruky a dlouhé kosti dolních končetin, v klíně několik článků prstů. – Výbava: na pravé straně lebky záušnice, v klíně mince: *Mince* – stříbrný denár Vratislava II z doby knížecí vlády, dm. 15 mm. – *Esovitá záušnice* ze stříbrného drátu o síle 3,7 mm, dm. 20,2 × 19,5 mm. M Ústí n. L. č. 20111, 20112, obr. 10C:6,7.

Hrob 15 (obj. 209). Kostra dospělého jedince, poškozená, neúplná (poškozená lebka, neúplné kosti končetin), orientace JZ–SV. V dolním rohu skupina kostí z dolních končetin, označena jako obj. 209A. Pod nimi zbytky kostí chodidla. Vedle nich zlomky kování: *Kování věděrka*: 4 větší a 5 drobných zlomků železných obrouček dvojí velikosti, o šířce 7–8 a 10–12 mm, silně korodované. M Ústí n. L. č. 20118, obr. 10C:8.

M Ústí n. L.; dat.: RS 4. LIT: *Koutecký – Cvrková 1989; 1992; 2010; Cvrková, rkp.*

F. Trasa dálnice D8 na JV od Řehlovic, úpatí svahu vpravo od silnice do Habrovan, plocha A (k. ú. Stadice). Sídliště. Výzkum v r. 2009 (ÚAPPSZČ). Jáma a zemnice s pozůstatky pece; dat.: RS. LIT: *Sušická 2013.*

Střekov (UL)

A. „Stará ves“, bez údajů. Sídliště: ker., dat.: RS 2/3. LIT: *Zápotocký 1978a, 280, obr. 9:9.*

B. „Podhradí“. Sídliště. Zahradna na svahu pod hradební zdí, sonda v r. 1985 (M. Cvrková, M Ústí n. L.). Ker.; dat.: RS. LIT: archiv ARÚ čj. 951/1987 (M. Cvrková).

C. Střekov-Novosedlice. Park krematoria, při hlavní cestě na hřbitov v r. 1932. Sídliště: jáma; dat.: RS 3, 3b, 4. LIT: *Zápotocký 1978a, 280, obr. 16; Cvrková 1984, 38.*

Telnice (UL)

A. Jižní svah vrchu Rožný (674 m n. m.). Sídliště. Sběr v r. 1977 (M. Cvrková, M Ústí n. L.); ker. – 8 zl.; dat.: RS 4. LIT: archiv ARÚ čj. 1942/1991 (M. Cvrková).

Trmice (UL)

A. Václavské nám., dvůr domu čp. 10. Sídliště: kulturní vrstva, sběr v r. 1988: ker.; dat.: RS 4. LIT: *Cvrková – Zápotocký 1994, 222, obr. 15:1–3.*

B. U starého zámku. Sídliště. Nálezy z r. 1926: ker.; dat.: RS 3. LIT: *Zápotocký 1978a, 290, obr. 17: 7. Cvrková – Zápotocký 1994, 222, obr. 17:7.*

X. 1. Sídliště: ker.; dat.: RS 3b. LIT: *Zápotocký 1978a, 280, obr. 17:8.*

2. „Z pohřebiště u Trmic“: esovitá záušnice; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1978a, 280, obr. 7:7–10.*

Tuchomyšl (UL)

A. Prostor býv. kostela. Sídliště. Sběr v r. 1991 (M. Cvrková, M Ústí): ker.; dat.: RS 4. LIT: archiv ARÚ čj. 1951/1991 (M. Cvrková).

B. U šachty Albert. Sídliště. Skrývka na J břehu potoka mezi obcí a Trmicemi v r. 1902: ker; dat. RS 4. LIT: *Zápotocký 1978a, 268, obr. 8.*

C. Severní svah vrchu Rovný (377 m n. m.). Sídliště. Sběr v r. 1980 (M. Cvrková, M Ústí n. L.): 70 zl. ker.; dat.: RS 4. LIT: ARÚ čj. 1952/1991 (M. Cvrková).

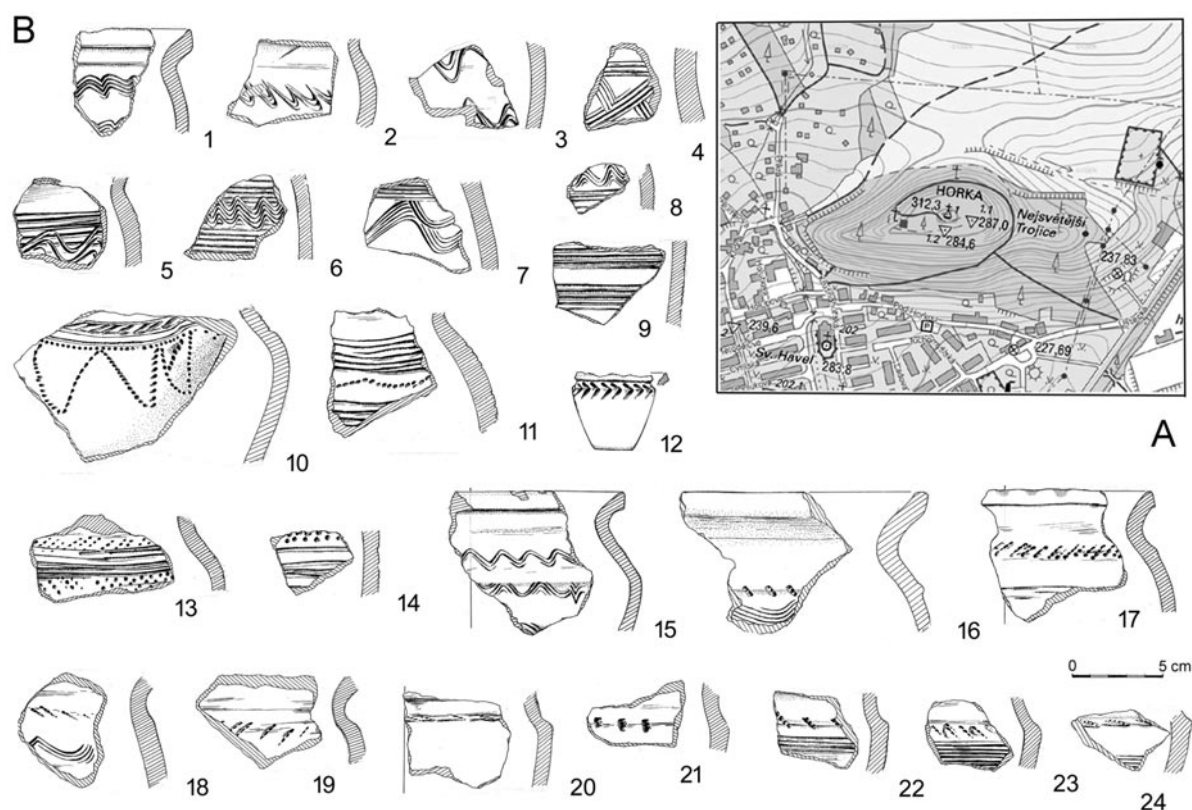
Ústí nad Labem – západ

A. Fischerova, později Bermeiserova cihelna v Trmické ul. (dnes Žižkova) č. 157 (obr. 1B:29a; 73:11–17). Sídliště; dat.: RS 2. LIT: *Zápotocký 1978a, 272, obr. 9:1–7.*

Žandov (UL)

X. Bez údajů. Sídliště: ker.; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1978a, 284, obr. 7:5,6.*

Komentář. Raně středověké Ústecko (obr. 1B) zabíralo na východě jen úzký pruh labského pravobřeží (Střekov A–C). Všechny zbývající lokality leží už západně od ústecké sídelní aglomerace, většina z nich při březích Bíliny a jejích přítoků – z levé stany Modlanského a Ždírnického, z pravé strany potoka Radejčinského. Už předchozí práce naznačily možnost dělit z tohoto hlediska ústecký region do čtyř sídelních komor, vesměs malých: ústecké a řehlovické na Bílině, chlumecko-chabařovické na obou levobřežních přítocích Bíliny a brezensko-neštěmické na severovýchodě, za Mariánskou skálou (kap. 1.2). Pro jistou samostatnost Ústecka vůči ústřednímu regionu starého Bělska se Zabrušany a Bílinou jako centry

Obr. 12. Chlumeč, vrch Horka. A. Poloha (ZM 1:10000). — B. Keramika středohradištního rázu (RS 3, 3b)

předpřemyslovské a přemyslovské správy, svědčí předělv v podobě úzkého neosídleného pásu táhnoucího se mezi středním tokem Modlanského potoka a údolím Bíliny západně od Hliňan, jenž mezi oběma regiony existoval do středohradištního období (Váňa 1977, 405; Zápotocký 1978, 290, obr. 21).

Nejstarším je zde soubor starohradištní keramiky (RS 2) z Ústí – Fischerovy cihelny. Středohradištní keramika (RS 3) je známa ze 6 až 8 lokalit (Český Újezd, Chlumeč, Předlice B, C, Střekov A /RS 2/3/, C, Trmice B a snad i Stadice A, D /RS 3/4/), z nich ze čtyř jde o keramiku RS 3b (Chlumeč, Předlice B, C, Střekov C). Všechny zbývající lokality jsou mlado- a pozdně hradištní (RS 4) nebo blíže neurčené (RS).

Relativně řídké středohradištní osídlení úrodné Chabařovické kotliny lze zdůvodnit kromě rozsáhlých důlních skrývek také exponovanou polohou při ústí Srbské stezky do vnitrozemí, kudy přicházely i časté válečné výpravy (srv. Kosmovo líčení vpádu Sasů v r.1041 a plenění „unam parvam regionem quae est circa fluvium Belinam“). Je proto možné, že zdejší nechráněná oblast byla osídlována teprve poté, co zde byl někdy kolem poloviny 10. století vybudován Chlumeč (Zápotocký 1978, 298, obr. 22). Právě otázka Chlumce jako druhého historicky doloženého centrálního místa regionu, a s tím související směr Srbské, či Chlumecké zemské stezky, patří, kromě podoby a role ústecké sídelní aglomerace, k aktuálním tématům raně středověké problematiky zdejšího regionu:

Ad **Chlumeč**. Hrazené/výšinné sídlo s celnicí, v písemných pramenech jmenované mezi l. 1041 a 1218, je vcelku spolehlivě lokalizované na vrch Horka (obr. 12A). Podle polohy při ústí zemské brány, na trase zemské stezky, a také podle událostí, v nichž hrál v průběhu 11. a 12. stol. roli, patřil Chlumeč k typu pohraničních hradů, resp. s ohledem na terénní situaci, velikost a absenci opevnění spíše „hrádků“ (Rusó 1994, 78), budovaných až v době přemyslovské hradské správy (kupř. Váňa 1977; Klápště 1985; Sláma 1986, 72). Ve shodě s tím jsou i výsledky analýzy sběrů deponovaných v M Ústí, Teplice, Litoměřice. A. Rusó (1988; 1994a) sice konstatuje stopový výskyt keramiky per. RS 2–3 (též s archaickými kazetovými motivy), jež naznačují starší využití Horky jako staro/středohradištní výšinné polohy. Nicméně absence zabrušanského typu a výrazná přítomnost keramiky koncového horizontu střední d. hradištní, fáze RS 3b – tvarů s lomenou výdutí či odsazeným hrdlem a výzdobou šikmých hřebenových vpichů, též v kombinaci s hřebenovými motivy (libočanský typ B, obr. 12B) souhlasí s názorem historiků, že s funkcí Chlumce jako pohraničního hradu s celnicí a zřejmě též s tržištěm (Tomas 1979), možno počítat až od 2. poloviny 10. století. Také doba jeho funkce (podle písemných zpráv v 11.–12. stol., končit by měla před r. 1227: Smetana 1981, 9) je v souladu s naprostou převahou keramiky per. RS 4 (Rusó 1994, 76).

Ad **Srbská (či Chlumecká) zemská stezka**. V kontextu raně středověkého Ústecka nás zajímá, jakým směrem zde procházela trasa této radiály, spojující centrum země se severozápadem, zprvu srbským, později míšeňským a saským. Souhrn názorů na toto téma podal I. Vávra (1978), který zároveň výstražně upozornil, že stanovení trasy této cesty, z písemných pramenů známé od konce 10. století, naráží „na absolutní nedostatek současných zpráv – mimo Prahu a Chlumce neví se o ní nic bezpečného, takže vše, co o ní bylo a bude napsáno, jsou pouze dedukce z indicií, úvahy spíše geografické než historické, kde musí pomáhat archeologie a toponomastika a nakonec kritické posuzování mladších cestovních informací.“ Vezmeme-li v úvahu i jinou obecně známou skutečnost, totiž že směr hlavních komunikací země určovaly kromě geografických podmínek také měnící se strategické a obchodní zájmy (jak kupř. Semotanová 1998), v našem případě pak navíc střídavá preference oharských brodů, závislá na stavu říční nivy (srv. kap. 3, Bohušovice, Doksany), je i v případě této zemské stezky různost názorů pochopitelná. I. Vávra (1978) ve své práci, na toto téma zatím nejpodrobnější, vzal sice při rekonstrukci její trasy v úvahu již také archeologickou situaci,⁵ soupisy ze 70. let ale podporují v tomto směru dvojí řešení:

Tím prvním je směr od Chlumce na jihozápad, na Zabrušany a Bílinu. Zdůvodněný je tento směr strategickou vahou obou lokalit, Zabrušan v per. RS 3, Bíliny v per. RS 4. V Bílině jako správním hradu Přemyslovců, jehož počátek je kladen do 2. poloviny 10. století, se cesta měla dělit a pokračovat buď obloukem do vnitrozemí, na Louny, nebo přes Středohoří údolím Lukovského potoka na Třebenice a Budyni (Váňa 1955, mapa 2). S touto druhou variantou jako geograficky přijatelnou, archeologicky podpořenou existencí hradiště ve Vlastislavi⁶ a pro úsek Budyně–Praha historicky doloženou, souhlasil i I. Vávra (1978, 384).⁷

Druhou variantu, z Chlumce na jih, přes Řehlovickou kotlinu a milešovské Středohoří na Lovosice a Budyni, podpořilo podrobnější vyhodnocení sídelní sítě raně středověkého Ústecka (Zápotocký 1978, 292, obr. 22). V úseku mezi Chlumcem a Velemínem se tento návrh zčásti kryje se starou „Landstrasse“, vystopovanou převážně podle toponym a zpráv ze 17.–18. stol. H. Lipserem (1927), který v ní taktéž viděl stopu Srbské stezky.⁸ Se stářím této trasy, vyhýbající se Ústí, nesouhlasil I. Vávra (1978, 392), též pro značnou strmost úseku v sedle mezi Milešovkou a Kletečnou (480 m n. m.). Nevylučoval ale, že mohlo jít o tzv. černou stezku, užívanou z nutnosti, kupř. pro přesuny vojsk. Pro její schůdnost svědčí také zprávy o dálkovém provozu ze 16.–19. století. Pro přechod hřebenové partie Středohoří se nabízí kromě této trasy, přes Velemín, ještě trasa přes návrší Dobrý na Malé Žernoseky a Lovosice.⁹

Z archeologického hlediska se pro jižní variantu Srbské stezky nabízejí tři důvody: (1.) řetězec lokalit sledujících daný směr od Chlumce po přechod Bíliny v Řehlovické kotlině a odtud proti toku Habrovanického potoka k jihu až po Radejčín, včetně dvou poloh s „hradištními“ jmény;¹⁰ (2.) nálezová koncentrace v prostoru Stadic (včetně reminiscence na bájnou cestu Libušina koně na stadické Přemyslovo pole,¹¹ a pak také, jako důvod zvláště pádný: (3.) význam Lovosic jako etapní stanice s labským přístavem na jižní straně Středohoří, pro raný středověk zdůvodněný výzkumy z 80. let min. století (Salač 1988a). Jistou výhodou této trasy, jež by vynahrazovala její horší schůdnost proti trase bílinské, je, že je kratší: zatímco směr od Chlumce přes Bílinu k Ohři u Loun měří hrubým odhadem 45–50 km, pak směr na jih přes Stře-

⁵ Pro saskou stranu v kombinaci s nálezovou situací detailně Simon – Hausenwald 1995.

⁶ Pro užívání této varianty Srbské stezky nově svědčí dva nálezy ostruh s háčky z její blízkosti v prostoru horského sedla mezi Hradišťany a Štěpánovskou horou. Ostruha z *Mukova* (TP), bronzová, se našla na severním úbočí Hradišťan (752 m) v n. m. ca 670 m, ostruha ze *Štěpánova* (TP), železná, zase ca 1,5 km na SSZ od ní, v n. m. 430 m. Obě ostruhy jsou datované do 8. století (Štolba – Rypka 2014, 366, obr. 3; Profantová 2016, 8, 17, obr. 2; 4; 3; 11:12a). Mladšími nálezy zachycenými při detektorové prospekci v blízkosti této trasy a datovatelnými do 11.–12. stol. jsou dvě esovité záušnice, objevené západně od Ptákovy hory, a prolamované bronzové nákončí pochvy meče ze svahu této hory, k. ú. *Lhota u Medvědic*, LT (Profantová – Štolba 2012).

⁷ Trasa podle Vávrovy mapy č.19: Praha–Velvary–Budyně–Třebenice–Vlastislav–Bílina–Světec–Teplice–Chlumeck, se dvěma variantami, resp. odbočkami: Budyně–Velemín–Teplice, a Velemín–Chabařovice–Chlumeck. Pro 11.–12. stol. podle majetků světských a církevních feudálů: *Meduna 1994*, 112.

⁸ Vedla z Chlumce přes Chabařovice, Vyklice, Lochočice, Habří, Hlíňany, Habrovany, Žím, hřeben Středohoří překračovala v poloze Paškapole, odkud klesala do Velemína.

⁹ Navazovala zde na starou „Solní cestu“ z Ústí přes Lovosice do Prahy; k té kupř. Richter 1929. Z r. 1778 je zpráva o úpravě „der über diesen Berg /Dobray/ führende Theil der Aussiger Strasse“ pro pruské dělostřelectvo (Sommer 1833, 101). Pro přímý jižní směr Srbské cesty se vyslovil též J. Tomas (1966b, 49) s předpokladem, že se za Stadicemi štěpila jednak k Prackovicím, Libochovanům a Litoměřicím, jednak na Lovosice; srv. též *Kotyza – Tomas 1993*, či *Beranová – Lutovský 2009*, 245, obr. 269 (dle *Petráň 1998*) a kap. 1.4.

¹⁰ Vrchy Rač (320 m n. m.) u Habří a „Radsche“ (322 m n. m.) jižně od Habrovan, dosud bez nálezů: *Umlauf 1931*, 151 a d.

¹¹ K sídelní situaci v prostoru Stadic, komplikované hlinitými sedimenty nivy Bíliny: *Klápsťe 1994*, 165.

dohoří, měřeno z Chlumce přes Lovosice k některému z trojice dolnooharských brodů, je o ca 10 km kratší.¹²

1.4. Libochovanská kotlina a Tříkřížový vrch

1.4.1. Osídlení v obvodu Libochovanské kotliny

V Libochovanské kotlině, resp. z úseku labského toku od soutěsky České brány po severní úpatí vrchu Deblíku, zaznamenáváme po soupisu z r. 1965 nová data ze všech zdejších katastrů, s výjimkou Řepnic (obr. 14):

Církvice (UL)

A. Intravilán. 1. „Na návsi“. Sídliště. „Výkop, sběr Kirschner 1900“. Ker.: 1 zl. o. kalichovitý, 1 zl. o. zásobnice, 1 zl. t. (obr. 13:31,32). M Ústí č. 3149/3, 3152/1,2; dat.: RS 4. LIT: *Cvrková 1984, 14.*

2. Zahrady u kostela a návěs. Pohřebiště. V soupisu z r. 1965 je udáno pouze, že se odtud do ústeckého muzea dostaly hradištní střepy a 6 esovitých záušnic z výbavy jednoho hrobu, z nichž se zachovala jen jedna (*Zápotocký 1965, 284, 322, obr. 63:5*). Nově nálezovou situaci alespoň zčásti osvětlují jednak dvě zprávy o zdejších výkopech (*Anonym 1901; Kirschner 1914*), jednak nálezy samé, které se v ústecké sbírce podařilo identifikovat (*Cvrková 1984, 14*):

Zahrady rolníků Mühleho a Böhma, sousedící s kostelem. V r. 1901 tu ústeckým muzeem odkryty dvě kostry, vzdálené od sebe 1 m: první uložena naznak v hl. 1,2 m, V-Z, paže podél těla, u lebky 1 esovitá záušnice stříbrem plátovaná, dm. 10 mm; druhá kostra uložena SZ-JV, paže zkřížené na hrudi, na loktech po bronzovém náramku, dm 50 mm (latěn, srv. *Cvrková 1984, 14*). Zbytky dřeva nad kostrami i pod nimi svědčily o prknech či rakvích. Dále v těchto místech pozorována popelovitá vrstva. Další výzkum „auf dem zur Elbe führenden Wege“ (dle novinové zprávy „auf dem Ortsplatz“) odkryl 17 (podle novinové zprávy 21) kostrových hrobů. Pohřby ležely v hl. 1 m v písku, „unter einer Steinplatte (Skalner Stein). Zu Häupten und zu Füßen stand eine Basaltplatte“. Z milodarů jmenovány záušnice o průměru 10-25 mm, dýky, nože a střepy, dále zachováno 17 lebek. „Das Vorkommen einzelner Schädel, über welche eine Steinplatte gelegt war, auf welcher starke Bränder, geschmolzener Eisen, Gefäßscherben, Feursteinsplitter, sowie Reste eines Messer lagen, lässt auf eine eigentümliche Bestattungsweise hindeuten.“ V souladu s těmito informacemi je konečně i záznam z nálezového deníku G. Justa (M Litoměřice), jemuž hostinský Trinkel sdělil, že „am Zirkowitz Dorfplatz noch zwei Reihen Gräber sich befinden. Die Toten liegen über 1 m tief. Er habe mit Kirschner (Aussig) gegraben. Einige Tote besaßen Schläfenringe, andere Hocker Arm- und Fussringe“. Justův záznam zároveň dosvědčuje, že kromě slovanských a latěnských (srv. hrob z r. 1901) zde byly i starší („Hocker“). Hrobové nálezy mají jako naleziště uvedenu buď „cestu k Labí“ nebo „zahradu p. Mühleho“.

Bronzové ozdoby: *Esovitě záušnice* – celkem deset ks, vesměs z bronzového drátu, ona stříbrem plátovaná, uváděná v Kirschnerově zprávě, chybí (rozměry udávají průměry samotných obrouček, bez es. smyčky): 1. záušnice 20 × 17 mm, s. drátu 1,2 mm; 2., 3. dvě záušnice 23 × 21 mm, s. drátu 1,5 a 1 mm; 4. záušnice 24 × 23 mm, s. drátu 1,3 mm; 5. záušnice 26 × 24 mm, s. drátu 1 mm; 6. záušnice 27 × 24 mm, s. drátu 2 mm; 7. záušnice 36 × 32 mm, s. drátu 1,5 mm; 8. záušnice 40 × 36 mm, s. drátu 2,5 mm; 9. záušnice 55 × 52 mm, s. drátu 2 mm, rovný konec rozšířený a opatřený otvorem (obr. 13:1-19); 10. záušnice stříbrem plátovaná (ztracena). – *Knoflíky*: 1. plochý knoflík s ouškem, 6 mm (obr. 13:14); 2. dvojdílný gombík z tenkého plechu, spodní polokoule hladká, horní s ouškem, dm. 17 mm (obr. 13:10). Z dalších knoflíků tohoto typu zachovány dvě polokoule se středovou bradavkou, dm. 18 a 15 mm, a dvě polokoule hladké, dm. 24 a 18 mm (obr. 13: 10-13). – *Jehlice* s prostou knoflíkovitou hlaví, d. 115 mm (obr. 13:15).

Železné předměty: *Nože*. Nůž s krátkou odsazenou rukojetí opatřenou dvěma otvory pro nůty a s prohnutou (deformovanou?) čepelí, d. 210 mm (obr. 13:20). Zlomky čepelí dvou nožů, zach. d. 115 a 120 mm (obr. 13:21,22). – *Hroty šípů*. Šípka s rhombickým listem a kratší masivní tulejkou, zach. d. 70 mm (obr. 13:17); dto menší, s úzkou tulejkou, zach. d. 49 mm (obr. 13:19). – *Hrot kopí* s listem níže lichoběžníkovitého profilu a delší tulejí, zach. d. 100 mm (obr. 13:18). – *Srp?* Zlomek koncové partie ploché oválného profilu se zalomeným trnem, zach. d. 45 mm (obr. 13:23). *Jehlice* tvaru hřebu s jehlou čtvercovitého profilu, d. 145 mm (obr. 13:16). – *Přezka* obdélníkovitá s válečkovitým ramenem pro oporu jehly, dm. 62 × 50 mm (obr. 13:25). – *Svorka* z plochého plátku, d. 110 mm (obr. 13:24). – *Hřeby* s masivní, níže polokulovitou hlaví: 4 ks., d. od 47 do 65 mm (obr. 13:26-29).

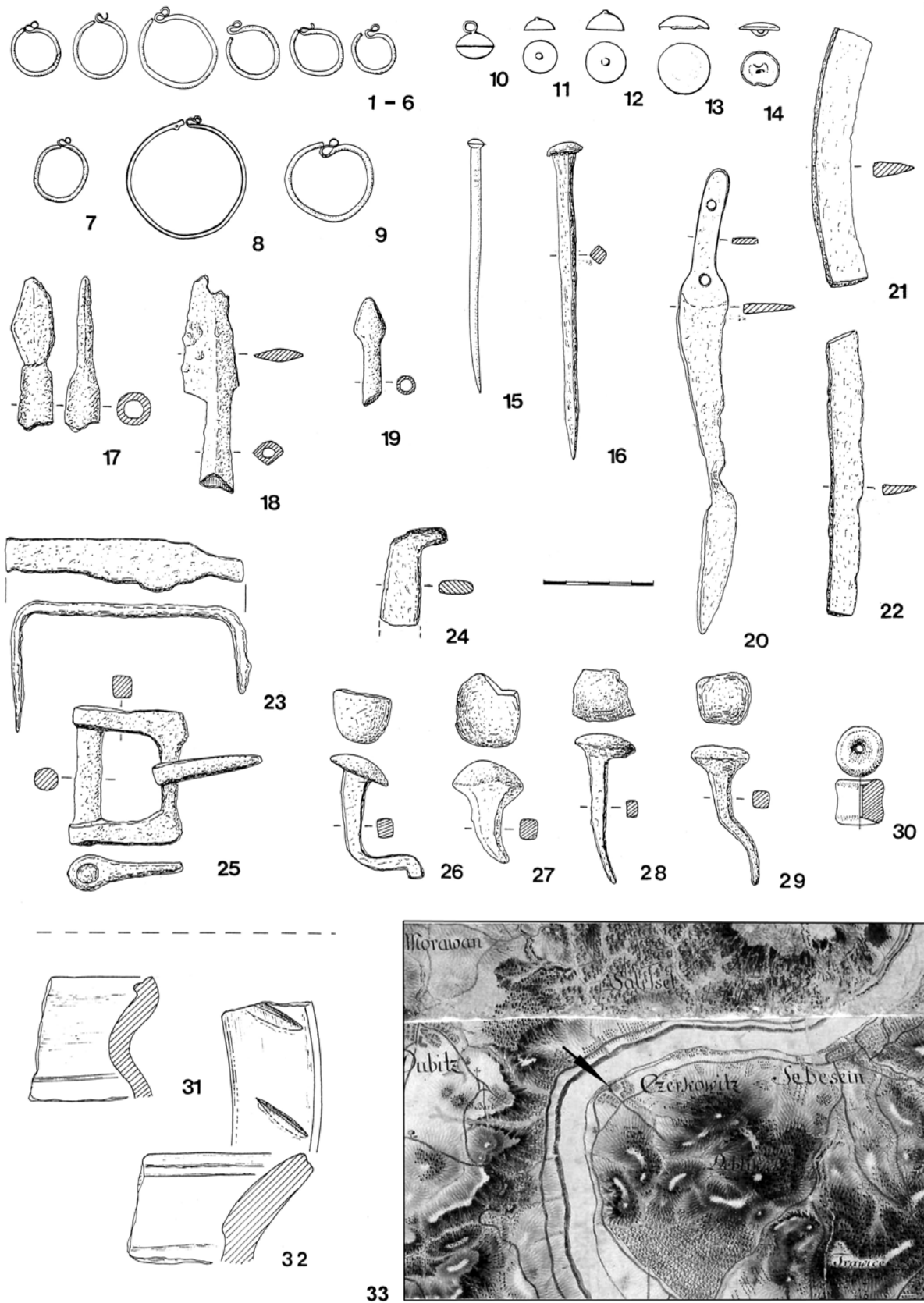
Keramika. Přeslen válečkovitý, v. 26 mm (obr. 13:30).

M Ústí n. L. inv. č. 2724, 3154, 3164-9, 3171, 3174-80, 3319, 4141/1-6; dat.: RS 4. LIT: srv. výše.

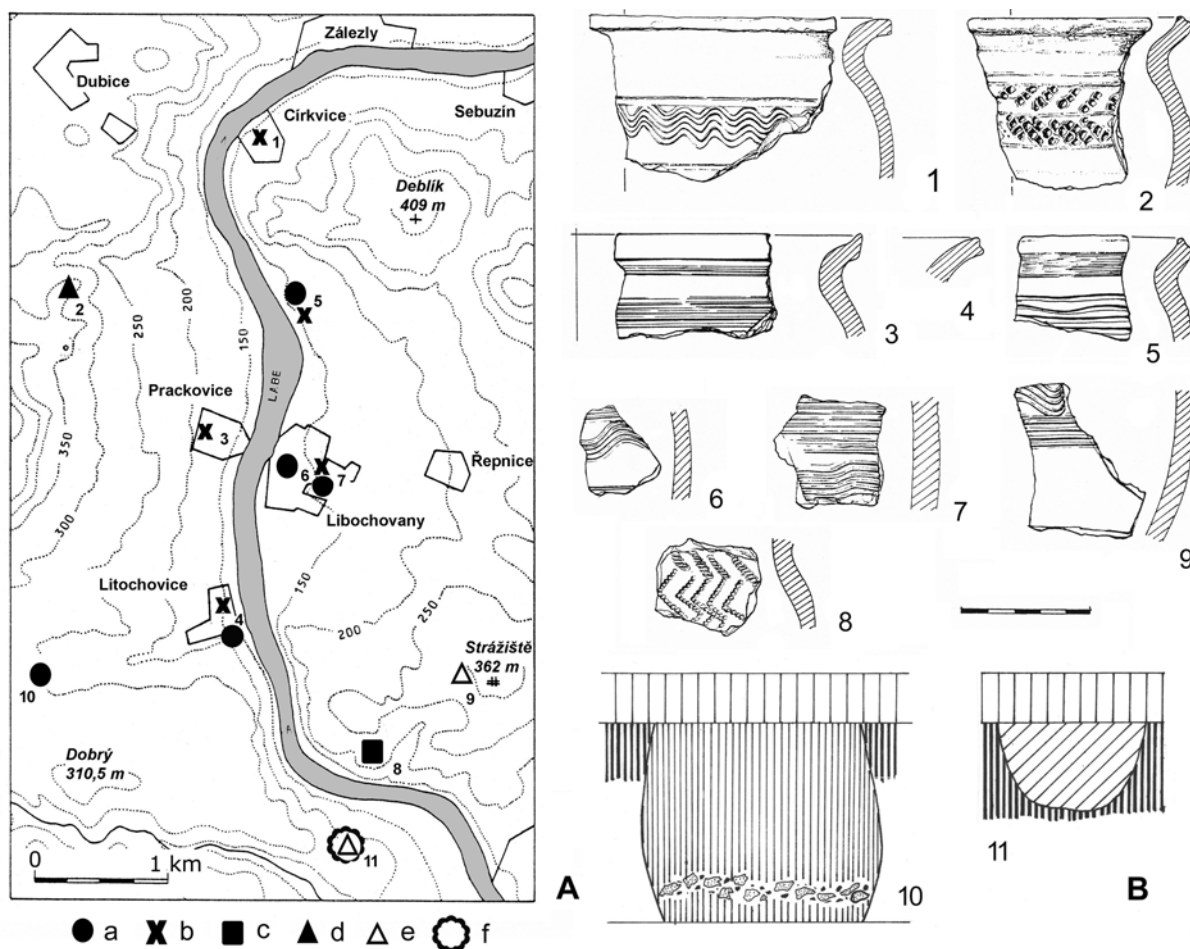
Komentář. Podle lokace a stáří pohřebiště interpretujeme jako kostelní hřbitov při dřevěné „církvici“, jež dala vsi jméno a jež předcházela dnešní kostel Nanebevzetí P. Marie. Ten je nápadný svou polohou, pohledově umožňující kontrolu říčního toku v místech ostrého říčního zákrutu. Datovatelné milodary – esovité záušnice středních rozměrů – spadají až od 2. pol. 11. do 12. stol.; samotná obec je prvně zmiňovaná až k r. 1352. Zdejší situace je tak, podobně jako zbytky trámů ze stavby v centru pohřebiště v nedalekých Žalanech, dalším, i když v tomto případě nepřímým dokladem existence kostelních staveb tohoto typu na českém venkově v mladohradištním období (srv. *Svoboda 1963; Vencl 2004, 518*). Podle nožů, šipek a kopí zde můžeme soudit na pohřby ozbrojených mužů,¹³ přičemž kromě místních,

¹² Pro preferenci budyňského směru (v historických obdobích) výmluvně i A. Janda (1892, 45): „kdykoliv cizí žoldáctvo do Čech od severu vtrhlo, vždy se ubíralo od Lovosic přes Břežanskou stráň na most Budyňský, vtrhlo do města, odtud pak táhlo na Vrbku, Martiněves, Velvary až na Prahu.“ K dalším možným variantám Srbské cesty, užívaným dle stavu přechodů přes nivu Ohře, srv. Bohušovice a Doksany.

¹³ Podle nálezového kontextu se tyto pohřby zdají mladší, než ostatní „hroby se zbraněmi“ z okruhu litoměřického

Obr. 13. Církvice A. Pohřebiště u kostela. 1–15 bronz, 16–30 železo, 31–32 keramika, 33 poloha kostela na mapě 2. vojenského mapování

Obr. 14. A. Libochovanská kotlina, raně středověké lokality: 1 Církvice A; 2 Prackovice B, vrch Debus; 3 Prackovice A, obec; 4 Litochovice A, B, obec; 5 Libochovany C, Svárov; 6 a 7 Libochovany A, B, náves a návrší na V okraji obce; 8 Libochovany D, hradiště Hrádek – Tříkřížový vrch; 9 vrch Strážistě (Velké Žernoseky C); 10 Dobkovičky A, trasa dálnice D8; 11 kamenolomy na mlýnské kameny nad Malými Žernosekami (srv. kap. 4). Značky: a – sídliště, b – hroby, pohřebiště, c – hradiště, d – výšinná poloha, e – náhodný nález, f – maložernosecké kamenolomy. — **B.** Libochovany A. Obecní náves, výzkum v r. 1982: 1–7 objekt 3; 8, 9 sběr; 10, 11 profily objektů 2, 3 (podle Salač 1989b)

u nichž lze pomýšlet kupř. na službu při ochraně brodu mezi Sebužínem a Dolními Zálezly na trase cesty směřující z Litoměřic do Ústí n.L. (srv. pozn. 15), zde v úvahu mohou přicházet též příslušníci rané šlechty ze sousedství, předchůdci či předkové vládků ze Sebužína.

Dobkovičky (LT)

A. Ca 1 km na V od okraje obce. Sídliště. Táhlé svahy údolí nad bezejmennou vodotečí a její pramennou pánví, skrývky pro stavbu dálnice D8. Výzkum v r. 2008 (M. Volf, ÚAPPSZČ), ze sběru: ker., dat. RS 4 – VS 1. LIT: Volf 2011.

Libochovany (LT)

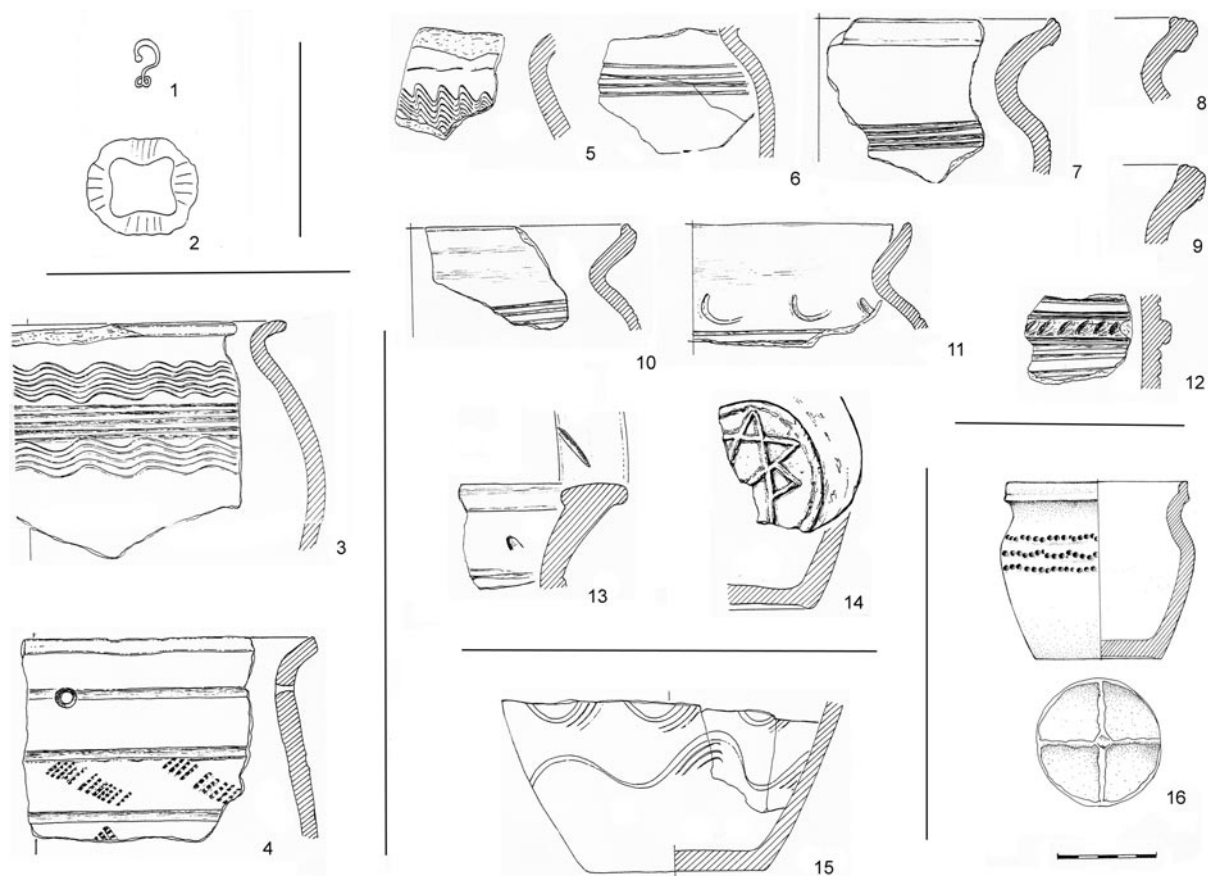
A. Obecní náves. Sídliště. Před čp. 63, ca 120 m na S od kostela. Průkopem pro vodovod porušeny mj. též dva objekty k. hradištní; překrývala je dlažba a proto jen vzorkovány:

Objekt 2. Zbytek jámy š. 90, hl. 55 cm, s tm. šedou dřevinnou výplní. Kromě 3 zl. pravěkých vybrán z profilu též 1 zl. t. silnostěnný, orn. rytá šroubovice řídká.

Objekt 3. Zásobní jáma š. 130, hl. ca 120 cm, se sytější černou uhlíkatou výplní, nade dnem vrstva větších uhlíků. Nálezy z profilu: 6 zl. o., 5 zl. t. orn., 3 zl. d., 12 zl. atyp., 4 zl. kostí; obr. 14B:1–7. - Sběr: 2 zl. t. orn., obr. 14B:8,9. Dat.: RS 3. LIT: Salač 1988b, 235.

B. Návrší na V okraji obce, prořatá železniční tratí. Sídliště, pohřebiště. Bezpečně můžeme do těchto míst lokalizovat kostrový hrob s nádobou dat. RS 4, odkrytý v r. 1903 na pozemku F. Riedla kat. č. 858, a část hrnce dat. RS 2, nalezenou

hradiště, řazené P. Medunou (2007, 26, obr. 1) *en bloc* do postvelkomoravského horizontu (od přelomu 9./10. do 1. poloviny 10. století); srv. kap. 4.

Obr. 15. Libochovany B. Návrší na V okraji obce: 1, 2 – Libochovany C. Poloha Svárov: 3–4 Havlíčkovo pole, 5–15 farní pole. — 16 Litochovice A

při „novostavbách u přejezdu tratě“ v r. 1904 (Zápotocký 1965, 290, 332, obr. 35:6, 69:6). Se značnou pravděpodobností jsou z této polohy, zastavované od počátku tohoto století rodinnými domky, i následující hrobové nálezy:

Kostrový hrob, porušený při oplocování vily J. Weisse v r. 1904, s nádobou, původně neznámou (Zápotocký 1965, 332): hrnec – spodní část, orn. volné hřebenové vlnovky, p. hš hlazený, d. 92, M Teplice př. č. 3-436/81, obr. 15:15, dat. RS 3.

Z dalších hrobů: dva hradištní hrnky – jeden z nich s výzdobou zabrušanského typu – z Maderovy sbírky, k nimž zachován jen údaj „Ortsried, Grundgrabung“ (Zápotocký 1965, obr. 69:4,5), dat. RS 3b.

Z této polohy, resp. „u hraběcí sušárny (na pokraji vesnice proti Hrádku, kde se silnice křížuje s drahou)“ odkryt „v písku“: Kostrový hrob dívky se sedmi esovitými záušnicemi. LIT: Matiegka 1894, 66; Zápotocký 1965, 332; dat.: RS 4. C. Poloha Svárov na S od obce. Sídliště, pohřebiště. Z místa známého pohřebiště lužické kultury:

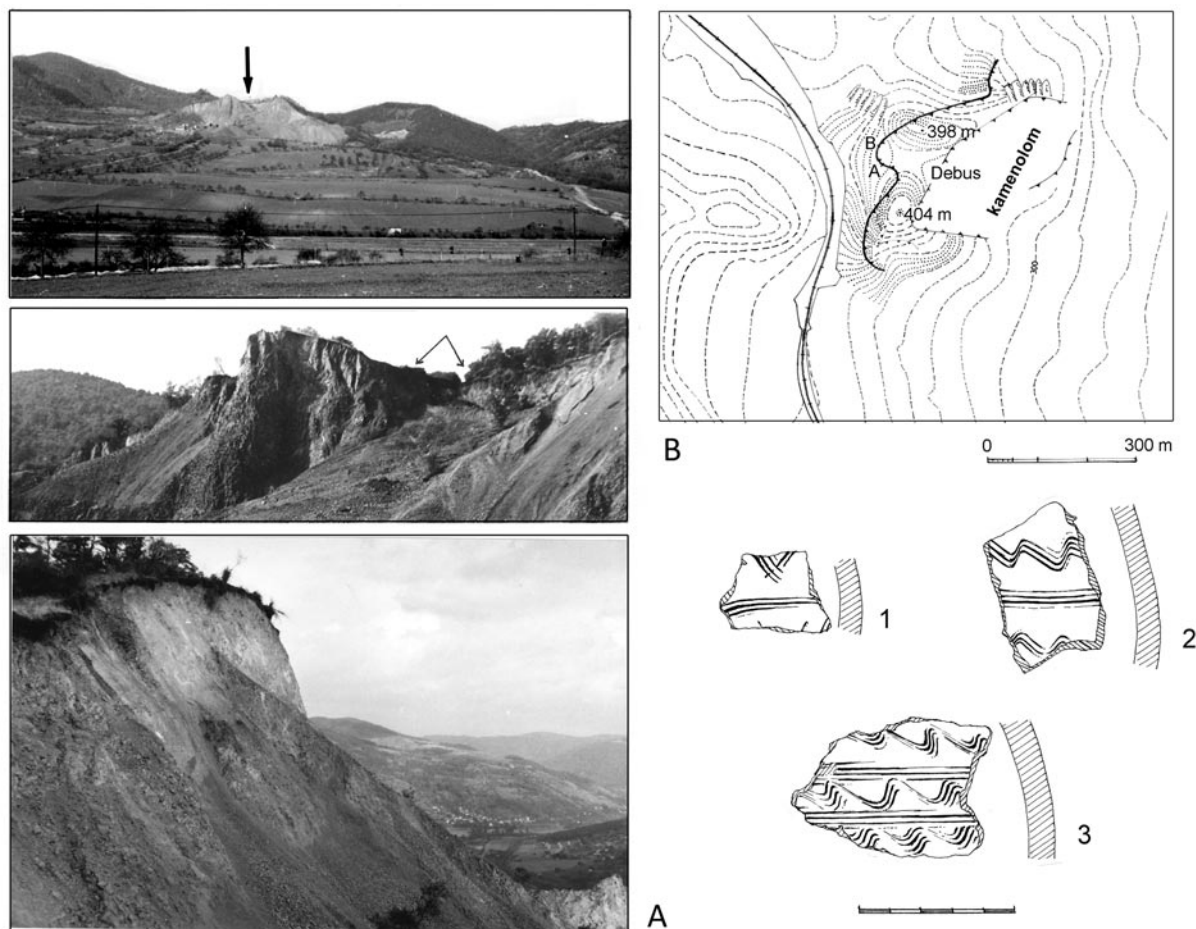
C1. Farní pole. Ze sběrů A. Kirschnera v r. 1901 (M Ústí n. L. č. A 2211/1-7): 6 zl. o., 5 zl. t. orn., 2 zl. t.-d. – z nich 1 zl. s částí plastické značky ve tvaru sedmi(?)cípé hvězdy; obr. 15:5–14, dat. RS 3/4.

C2. Havlíčkovo pole, kat. č. 126 (M Teplice př. č. 3-421/81; Budínský 1985, 28): 1 zl. o.-t. hrnce orn. hřeben. vlnovky a pásy, p. šč. přešestěný, o. 260 mm, obr. 15:3; dto, orn. žlábkové rýhy a řádky z úzkých šikmých pásků složených z hřeben. vpichů, reparační otvor, p. žl. hnědý, slídnatý, o. 280, obr. 15:4, dat. RS, RS 2.

C3. „Pole p.Klepsche po levé straně železniční tratě do Ústí, proti strážnímu domku ČSD“. V l. 1901–2 zde F. Mittelbach prokopal čtyři kostrové hroby. Nádobu z hrobu 3 (neznámá) byla podle jeho popisu spíše mladohradištní. Z nově zjištěné zprávy primáře Mittelbacha však vyplývá, že toto naleziště se nenacházelo poblíž strážního domku u obce, jak původně předpokládáno (Zápotocký 1965, 332), ale až u toho, který je mezi obcí a „Skálou“. Jedná se tedy o pole kat. č. 104/1 či sousední, jež leží v těsné blízkosti předchozí polohy, v úhlu mezi okrajem zvýšené labské terasy a železniční tratí. Dat. RS 3/4.

D. Hrádek, hradiště, srv. kap. 1.4.2.

X. Libochovany, neznámá poloha. Pohřebiště. V r. 1966 převzalo poděbradské muzeum z muzea v Křinci tři předměty z Libochovan se shodným náleзовým údajem: „kostrový hrob“; v muzeu nezjištěny, popis a obr. podle inv. záznamu: Bronzová (?) záušnice ve tvaru otevřeného oválu, jehož horní konec je kuličkovitě ukončen a dolní rozeklaný do dvou kotvovitých háčků, dm. ca 15–23 mm, obr. 15:1. – Rámeček spony oble osmiúhelníkovitého tvaru s cípate

Obr. 16. Prackovice B, vrch Debus (404 m n. m.). **A.** Nahoře: Pohled od Libochovan přes Labe za stavu, kdy z obou vrcholů Debusu zůstala jen torza zčásti odtěžená kamenolomem. – Uprostřed: Středová část sesuvu s torzem hlavního vrcholu, šipkami udána poloha kulturní vrstvy. – Dole: Pohled z místa kulturní vrstvy přes Labe k Sebužínu. Stav v l. 1969–71. — **B.** Mapový výřez dle mapy 1 : 5000 se situací z 5. 9. 1969: A–B profil kulturní vrstvy s nálezy pravěkého a raně středověkého stáří. – 1–3 keramika. Podle Zápotocký 1989, obr. 12:18,19,21, tab. I

čtvercovým výřezem a s pásy žlábků uprostřed všech čtyř stran; z bronzového (?) plechu, dm. ca 55 × 48 mm, obr. 15:2,3. – *Oválný náramek* (?) uzavřený; bronzový (?), dm. ca 64 × 59 mm. M Poděbrady č. 17012–3, 17017; dat.: RS 4. **Komentář.** Záušnice s kotvovitými háčky představují svérázný typ drobného ženského šperku, který jsme zprvu znali jen ze dvou lokalit na Litoměřicku – v obou případech jde o prostředí akeraických pohřebišť s esovitými záušnicemi (Litoměřice – Plešivecká ul., Třebenice: Zápotocký 1965, 236). Předpokládali jsme proto, že představují místní, regionálně omezený typ. Proti tomu však svědčí exempláře publikované později ze středních Čech (Chržín, Praha 1 – Konviktská ul., z volného náleзовého souboru s esovitými záušnicemi větších rozměrů: Sláma 1977, 33, 126, obr. 9:10, 30:5).

Litochovice (LT)

A. Intravilán. Pohřebišť. Pozemek p. Hausmanna u domu čp. 9. Zprávu o hrobech z r. 1929 (Zápotocký 1965, 335) lze doplnit podrobnějšími údaji o hrobu č. 4 z nově objeveného náleзовého deníku G. Justa: „Grab Nr. 4 barg eine junge Frau. Sie war in einem Holzarg bestattet worden, zu beiden Seiten waren Steine. Darauf ruhte eine mächtige Platte. Beigaben: 3 Perlen (darunter eine gelbe Glasperle – zerbrochen), 1 Schläfenring u. 1 roher Fingerring-Bronze an der rechten Hand“. V dalším hrobu (bez udání čísla) uložen „ein merkwürdiges Skelett – zwerghaft und doch äusserst kräftige Rumpf- und Kopfpattie. Der Kopf war vor der Bestattung zertrümmert worden. Auch der Körper zeigte keine natürliche Lage. Beigaben fehlten vollständig. Masse bei Tschakert“ (tj. patrně v deníku sběratele prof. O. Tschakerta). Podle této zprávy výzkum proběhl 19. 8. 1929 na zahradě domu čp. 11, kde „beim Planieren schon mehrere slawische Skelette mit Beigaben – Gefässen gefunden wurden. Beim Anlegen einer Ausfahrt schnitt man mehrere Gräber an.“

Další hroby zde zničeny též v následujícím roce, kdy – podle zprávy z 8. 3. 1930 – „Herr Hausmann pflügte den Platz hinter der alten Scheuer auf, ihn nachher mit groben Kies zu versehen. Dabei stiess er auf sechs slaw. Gräber des Gräberfeldes, die er zerstörte. Leider machte er uns keine Mitteilung.“ Je pravděpodobné, že z tohoto pohřebišťe pocházejí kromě popsaných a vyobrazených milodarů (Zápotocký 1965, 335, obr. 71:1–6) i dvě nádoby z teplotické sbírky, z nichž prvá – láhev – již byla zveřejněna (Zápotocký 1965, obr. 71:7) a druhá identifikována až P. Budinským

(1985, 32): hrnek, okraj vytažený, orn. 3 řádky hřeben. vpichů vodorovně kladených, dno s plastickou značkou – kříž, p. š.-č., nahore obtáčený, v. 87 mm, M Teplice př. č. 1044/2/62, obr. 15:16; dat. RS 3b, 4.

B. Jižně od železniční zastávky. Sídliště. Stavba podchodu v r. 1999 (V. Salač, ARÚ); ker.; dat. RS 4. LIT: Výzkumy v Čechách 2010 (2013), 127.

Prackovice nad Labem (LT)

A. Intravilán, západní okraj obce. Pohřebiště.

1. Stavba domu p. Linhart a čp. 107. Zprávu o 6 kostrových hrobech z r. 1909 (*Zápotocký 1965*, 374, obr. 91:3–7) doplňuje informace o třech z nich, vesměs s kamenným obložním, odkrytých v témže roce za přítomnosti pracovníků teplického muzea (*Budinský 1985*, 62).

2. Výkop základů domu p. Makovce čp. 173/174 (D. Koutecký, ARÚ Most) v r. 1974. Na svahu labské terasy se silnou splachovou vrstvou zničeny 3 hroby, hl. ca 150 cm, s kostrami naznak, orientované zhruba V–Z (hlavou k V), z nichž se zachovaly jen části koster; milodary ani stopa dřeva nezjištěny. Nálezce zde nacházel už při kopání jam pro stromky střepy, kterým však nevěnoval pozornost. LIT: *Velínský a kol. 1986*, 227; zpráva čj. 6158/74 v archivu ARÚ. Dat.: RS 3b, 4.

B. Vrch Debus (404 m n. m.), obr. 16. Výšinné sídliště/stražiště. Profil kulturní vrstvy v proláklivé vrcholové plošiny. Mezi četnými pravěkými nálezy získanými po sesuvu půdy ve zdejší kamenolomu v září r. 1969 též 7 zl. ker., obr. 16B:1–3, dat. RS 2/3. LIT: *Zápotocký 1989*, 517–529; k dataci (pro RS 2) *Bubeník 1997*, 52.

Srv. též **Velké Žernoseky C** (kap. 3). – Vrch **Stražiště** (361 m). Ojedinelý nález. Vrch, ca 1 km na SV od hradiště Hrádku (kap. 1.4.2), leží sice na katastru Velkých Žernosek, polohou však souvisí ještě s Libochovanskou kotlinou. Na úpatí vrchu našel J. Kern (1925, 183, obr. 5:3) mj. též bronzovou esovitou záušnici o průměru ca 50 mm; dat. RS 4, obr. 14A:9.

Komentář. Libochovanská kotlina představuje malou sídelní komoru při obou březích Labe o rozloze ca 2 × 2,5 km, osídlenou kontinuálně od neolitu (*Zápotocká 2009*, obr. 10). Raně středověké sídelní a hrobové polohy z jejího obvodu naznačují existenci celkem sedmi rovinných sídel. Z nich pět se nalézá v areálu dnešních obcí, podle stáří: Libochovany A (RS 3), Libochovany B (RS 3, 3b, 4), Litochovice A (RS 3b, 4) a B (RS 4), Prackovice A (RS 3b?, 4), Církvice (RS 4b). Zbývající dvě, Libochovany C – Svárov (RS 2, 3/4) a Dobkovičky (RS 4/VS 1), se nacházejí vně intravilánů. Situované jsou při řece. Stranou, vzdálené od jejího břehu 0,5 a 1,5 km, leží jen Libochovany B a Dobkovičky. Nálezově nejstarší polohou, starohradištní, je zde libochovanský Svárov, počátek čtyř spadá do středohradištního období (Libochovany A, Libochovany B, Litochovice A, Prackovice A) a zbývající dvě jsou mladohradištní (Církvice, Dobkovičky). Nálezově nepodchycen zde zůstává jen katastr Řepnic na východním okraji kotliny, podle pramenů nicméně též mladohradištní, přesněji z 12. stol. (*Žemlička 1980*, 102).¹⁴

Lokality neagrárního charakteru jsou zde tři. Tou první je vrch Debus (Prackovice B), resp jeho vrcholová partie, též se stopami vícero pravěkého osídlení. Ze strategického hlediska patří ke krajinným dominantám pohledově kontrolujícím Libochovanskou kotlinu včetně přilehlých úseků labského toku a okolní Středohoří včetně údolí Radejčinského potoka, kudy procházela jedna z tras Srbské stezky. Kromě strážní funkce se u poloh tohoto typu nevylučuje role kultovních míst. Strážní funkce, v případě Debusu s možností kontrolovat hned dvě komunikace nadregionálního významu – tok Labe a Srbskou stezku – se s ohledem na pomístní jméno nabízí i pro druhou nesídlištní lokalitu, vrch Stražiště. Ke třetí, hradišti Hrádku, svou polohou vázanému už na území na jih od České brány, srv. kap. 1.4.2.

Komunikačně bylo osídlení kotliny závislé zřejmě primárně na toku Labe. Pokud jde o pozemní spojení, zvažovány jsou dva směry nadregionálního významu, problémem u obou jsou ale značná stoupání, pro dálkové cesty nevhodná.¹⁵

1.4.2. Libochovany, hradiště Hrádek: pravěké a raně středověké osídlení

Libochovanskou kotlinu na jihu uzavírá skalní masiv sřežící soutěsku České brány – Porta bohemica. Jeho JZ nároží zabírá hradiště Hrádek s Tříkřížovým vrchem (obr. 17–21; kat. území Libochovany). Stra-

¹⁴ Náš seznam pro tuto část Libochovanské kotliny, mezi Kamýkem a vrchem Stražiště, doplňuje zpráva o nálezů z r. 1860, kdy při orbě na poli u *hradu Kamýka*, tj. ca 1,5 km na JV od Řepnic, byl objeven depot ca 40 denárů z konce 12. stol. LIT: *Sklenář 1992*, 92.

¹⁵ Za starší je považována trasa od Srbské cesty odbočkou jižně od Stadic, přes Dubici kolem Debusu na labský přívoz u Prackovic, a odtud přes vrch Bídnic do Litoměřic. Mladší trasa, spojující Litoměřice s Ústím, by měla obcházet Libochovanskou kotlinu od severu: přes Pokratice, Tlučeň a Sebužín na Dolní Zálezly, a od zdejšího přívozu stoupat na Moravany a dále na Ústí (*Tomas 1966b*, 40; *1979b*, mapy I, II; *Kotýza – Tomas 1993*, 376). Kriticky se k nadregionálnímu významu obou tras, s ohledem na jejich obtížnost, vyslovil už *Žemlička 1980*, 53 (kupř. tříkilometrový úsek od prackovického přívozu na dubickou pláň stoupá ze 150 na 330 m n. m.). Zřejmě výstižná je poznámka *I. Vávry (1978, 377)*, že co se suchozemských cest týče, až do stavby mostu v r. 1452, „pro průběžnou dálkovou dopravu neměly Litoměřice prostě geografických podmínek“.

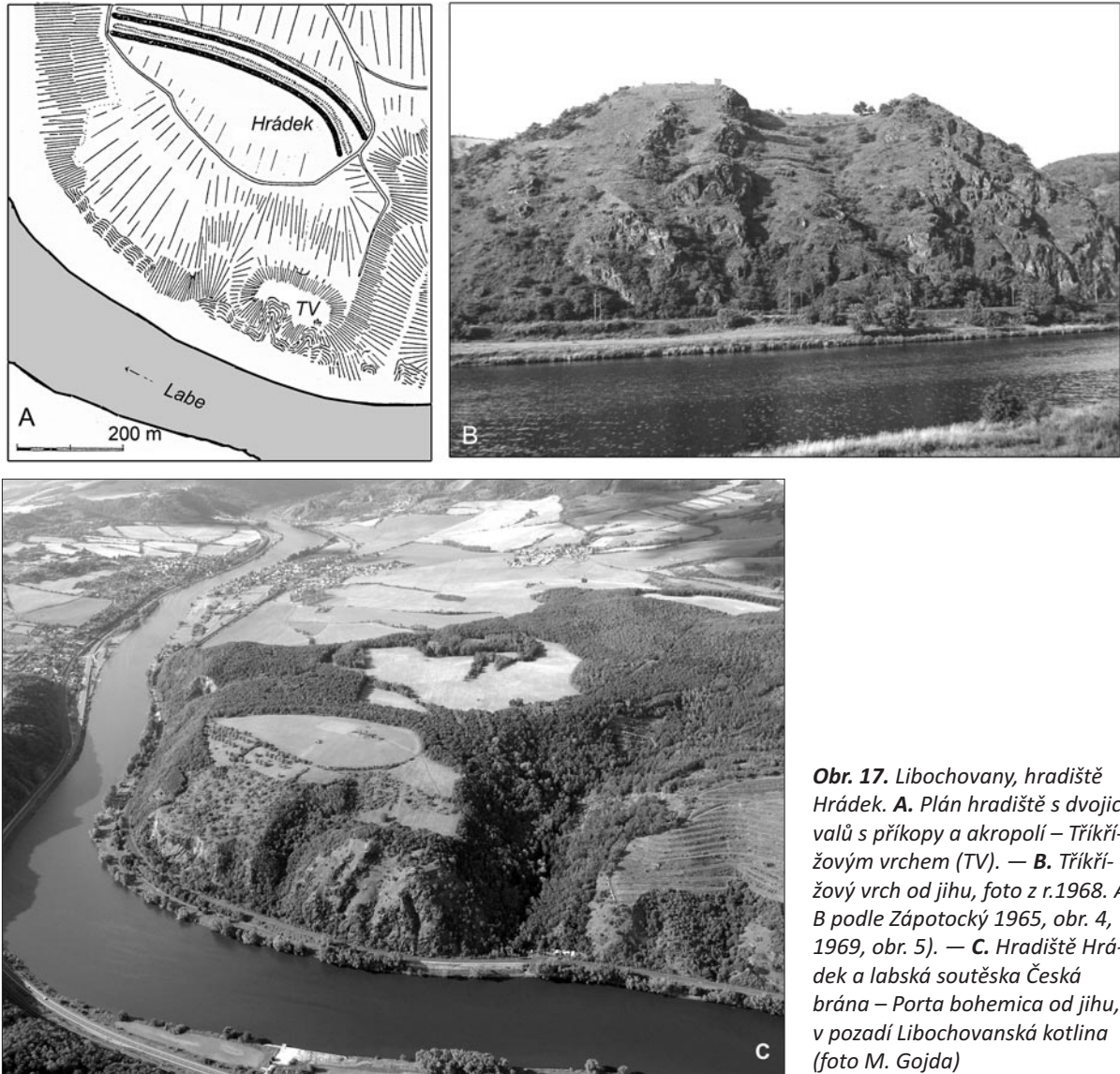
tegickou polohou i délkou, mohutností a zachovalostí valového opevnění náleží tato pevnostní soustava k nejvýznamnějším archeologickým památkám severozápadních Čech. Výzkumy zde až dosud nebyly podniknuty žádné a skrovná kolekce nálezů v litoměřickém muzeu, sestávající ze sběrů (srv. níže), k postižení skutečného významu této pevnosti v historii severočeského Polabí nepostačuje. Stručný popis terénní situace byl podán už v souvislosti s přípravou státní přírodní rezervace Kalvárie (Zápotocký 1974):

Terénní situace. Hradiště široce obdélníkovitého půdorysu o ploše ca 21 ha zabírá JZ nároží náhorní plošiny nad pravým břehem Labe. Na J a Z straně jej chrání skalnaté svahy příkře spadající k řece, na V straně neméně strmý svah bočního údolí, resp. rokle, kterou je masiv Hrádku oddělen od vrchu Venduly s proslulými žernoseckými vinicemi. Po celé délce nechráněné S strany se táhne pás opevnění složený ze dvou valů s příkopy. Celý tento komplex, široký až 65 m a dlouhý ca 700 m, přechází v nízkém oblouku nejvyšší plochu hrádeckého vrchu (263,8 m n. m.) a teprve před V svahem se ostřeji stáčí k J a pokračuje už jen nižším valem po hraně svahu ještě asi 100 m. Výška koruny vnitřního valu dosahuje dle různých měření až 18 m a výška vnějšího valu ca 5–6 m. Pás opevnění je přerušen jen dvěma průchody, jimiž v současnosti procházejí vozové cesty; první z nich, v místech kde se valy stáčí k J, je patrně původní, zatímco druhý průchod, situovaný při Z srázu, je nejspíše až novodobý. Ve vnitřním příkopu pozoroval už J. Kern na 24 příčných kamenných hrází, sloužících k zadržování vody, event. k rozdělení útočníků. Vnitřní plocha hradiště na J od valového pásu se svažuje zprvu mírně; směrem k řece a ke žlebu, oddělujícímu ji od akropole, klesá prudčeji. Rozlohu části vhodné ještě k osídlení možno odhadnout na ca 5–8 ha.

Akropolí hradiště je **Tříkřížový vrch** či Kalvárie (245,6 m n. m.) v JZ nároží ohrazené plochy Hrádku, od níž je vrch oddělen hlubokým skalnatým žlebem. Skalní svahy vrchu, nazvaného po trojici křížů postavených zde v r. 1587 a od té doby stále znovu obnovovaných, se vypínají téměř 100 m nad hladinu Labe. Vrcholová plocha, chráněná příkrými skalními srázy, má nepravidelně oválný tvar se dvěma vrcholy – menším východním, s trojicí křížů, a plochým západním s viničním domkem. Snížená plocha mezi nimi předchází na J straně ve žlabovitý úpad spadající k břehu řeky poněkud mírněji, než na ostatních stranách. Právě pod touto úžlabinou byl z řečiště vybagrován známý poklad bronzů mladobronzového stáří (Zápotocký 1969, 286). Otázkou je původní velikost vrchu: podle poznámky E. Gattermanna (1930) by vrtné otvory na jižní straně vrchu měly znamenat, že při stavbě železniční tratě Severozápadní dráhy byla „ein bedeutender Teil des Felsens“ odstřelena. Celková plocha akropole vhodná k osídlení dnes nepřesahuje 0,5 ha. J. Kern (1925, obr. 6) zakreslil na Z, S a V straně vrchu opevnění, jedná se však nejspíše o zbytky viničních zdí, i když nelze vyloučit, že jejich substrukce může být pravěká. Podrobnější zaměření plochy hradiště nebylo dosud provedeno. Popisy Hrádku byly již vícekrát publikovány, též plánky, víceméně schematické (Vocel 1868; Píč 1909; Kern 1925; Tesař 1931; Zápotocký 1965; Čtverák et al. 2003).

Původní terénní situace na ploše Hrádku v prostoru valů se ještě v 60. letech zdála podstatněji nenarušená, až později přibývají zprávy o poškozování valů a příkopů (srv. zprávu z r. 1970 o čerstvém porušení západního okraje opevnění, při němž prořaty oba valy a zahrnuty příkopy: Kruta 1973) a o amatérských sondách (Salač 1989c; Kotyza 2012, 67); k otázce vstupů Štefl – Hejtman 2015, 196. Podstatně hůře tomu je se samotnou akropolí, kde dodnes zachované terasy ve shodě s historickými zprávami dokládají, že zde byly, zřejmě již od středověku, vinice (Haudeck 1901, 217); ostatně o výborném vínu rodícím se na Tříkřížovém vrchu se výslovně zmiňuje J. Schaller (1787, 295). Vinice kryly podle plánu J. E. Vocela (1868, 428, obr. 115) i většinu jižní plochy Hrádku. Je proto pravděpodobné, že původní situace na jižní části hradiště, a především na Tříkřížovém vrchu, byla již intenzivním obděláváním, jaké vinice vyžadují, značně narušena, ne-li zničena.

Hrádek v literatuře do r. 1945. Počet zpráv o Hrádku, jeho významu i zdejších nálezech je značný. Popis hradiště uvedl již F. Heber (1846, 181), včetně lidových pověstí, z nichž podle jedné zde stávalo v pohanských dobách město a podle jiné strážný hrad proti vpádům Míšňanů a celnice. Řečiště prý odtud uzavíráno řetězem a loď, která chtěla proplout bez poplatku, zničili obránci kameny vrhanými z hradiště (srv. též Kern 1922, 10, 18, 115). J. E. Vocel (1868, 427) se domníval, že zde stával „dříve než město Litoměřice bylo založeno, župní hrad Litoměřicův, kdežto pod ním rozsáhlé podhradí čili město leželo“ (podobně Hraše 1870). Starší literaturu – tehdy již na dvacet titulů – shrnul ve své „Prähistorische Fundchronik“ F. Hantschel (1897, 23; další zprávy z 19. stol. uvádí Sklenář 1990, 1992, 2009), včetně zmínek o nálezech pravěkých střeptů a mincí z 12. století. Poté pozornost Hrádku věnoval J. Haudeck (1901), který znovu upozornil mj. na „před slovanské“ střepty. Vyvrátil také domněnku J. K. Hraše (1870), opakovanou ještě v díle Píčově (1909, 368), o existenci „malého Hrádku“ – domnělém dvojitém valu elipsovitého tvaru kolem lesní kaple P. Marie na SV od Hrádku. Ve své zprávě v r. 1899 informuje o tom, jak před časem p. Rössler narazil při kopání na svahu vinice na Tříkřížovém vrchu na velkou ka-

Obr. 17. Libochovany, hradiště Hrádek. **A.** Plán hradiště s dvojicí valů s příkopy a akropolí – Tříkřížovým vrchem (TV). — **B.** Tříkřížový vrch od jihu, foto z r.1968. **A, B** podle Zápotocký 1965, obr. 4, 1969, obr. 5). — **C.** Hradiště Hrádek a labská soutěska Česká brána – Porta bohemica od jihu, v pozadí Libochovanská kotlina (foto M. Gojda)

mennou desku; pod ní spatřil hluboký prostor, kam se neodvážil – snad, jak soudil Haudeck – podzemní chodbu či hradní sklep. Mohlo však jít stejně dobře i o starý sklep viniční. V těchže letech věnoval pozornost Hrádku i H. Ankert (1902a,b). V krátkých poznámkách popisuje svá pozorování během amatérského výkopu na Tříkřížovém vrchu poté, co se lidé při obdělávání vinice domnívali slyšet podzemní dunění. Ve vykopané jámě pod humusem narazili na vrstvu volně nakupeného kamení silnou ca 2 m a pod ní na vrstvu kompaktní lávovité masy („theils verglaster Schlacke, hauptsächlich Basaltschlacke“), v jejichž jednotlivých kusech byly i větší zbytky dřevěného uhlí, a pod touto vrstvou nalezen ještě popel z dřev a zbytky kostí.

O dvacet let později publikoval své poznatky o Hrádku – včetně prvních odborných informací o sběrech – J. Kern (1925). Považoval Tříkřížový vrch za opevněnou stráž a zároveň i závoru labské dopravy, plnící tuto svou funkci snad již od mladší doby kamenné, bezpečně však od mladší doby bronzové; podle předchozích zpráv H. Ankerta usoudil, že zanikl požárem. Krátce poté informoval o svých sběrech na Hrádku také E. Gattermann (1930), jenž opět zdůrazňoval existenci staršího, před-slovanského osídlení.

Zprávy o Hrádku po r. 1945. V poválečném období byla věnována pozornost jednak fortifikaci Hrádku, dnes vcelku obecně hodnocené jako dílo mladobronzového stáří, jednak raně středověkému osídlení jeho akropole – Tříkřížového vrchu, zprvu s důrazem na starohradištní, a poté mladohradištní fázi (Zápotocký 1965, 210, 310, obr. 3, 4, 57–60; *týž* 1973, 20). Správy o sběrech, spolu s informacemi o poškozování Hrádku, jsou průběžně evidované ve sborníku Litoměřicko a ve Výzkumech v Čechách (*Kruta*

1973; Zápotocký 1975a, 45; Salač 1988b, 235; týž 1989c, 196; srv. též Smrž 1982; Salač 1985a; 1989c; Křivánek 2011 a posledně Kotyza 2012, 67). Jde v naprosté většině o střepový materiál sbíraný na vrcholové plošině a svazích Tříkřížového vrchu, proti tomu sběry z Hrádku jsou minimální. Zajímavá je informace ze zprávy V. Salače (1989c), podle které zde v r. 1986 „na samém vrcholu Kalvárie, v jeho V části“ nelegálně vykopána sonda ca 2 × 0,8 m, hl. 1,5 m, na jejímž profilu patrně, že „prořezává umělé (velmi pravděpodobně novověké) vrstvy zeminy a šterku“, neobsahující žádné nálezy, přičemž důležitý je fakt, že sonda – přes svou značnou hloubku – „nedosáhla podloží ani kulturních vrstev“. Tento poznatek je v souladu se starší informací H. Ankerta (srv. výše) a zároveň svědectvím, že terén Tříkřížového vrchu těžce poznamenaly terasové úpravy při zakládání vinic. Výkopy neznámého amatéra tehdy zjištěny ještě na 11 místech mírně svažité plochy Hrádku, mezi polem na jeho horní plošině a skalními srázy labského údolí, opět však nikde neporušily kulturní vrstvy ani objekty, přičemž mocnost půdního pokryvu nepřesahovala 15–20 cm. Podle V. Salače (1989c) zde „s výjimkou jediného drobného hradištního střepu“ nebyly zjištěny žádné stopy po osídlení – což opět podporuje názor, že plocha vlastního Hrádku nebyla soustavněji osídlena a že tato část hradiště měla funkci opevněného refugia. Pozoruhodné jsou v této souvislosti výsledky archeoastronomického výzkumu, dle něhož je Hrádek lokalitou „velmi vhodnou pro pozorování poloh Slunce a jejich vyhodnocení pro účely kalendářní“ (Šteffl – Hejtman 2015).

Pravěké osídlení. Soubor nálezů předhradištního stáří uložený v litoměřickém muzeu pochází z valné části ze sbírek místních archeologů-amatérů, působících na Litoměřicku před r. 1945: E Gattermanna, J. Kerna, H. Ankerta a H. Madera. Sestává ze sběrů, u nichž není vždy jasné, ze které polohy pocházejí, předpokládáme ale, že v naprosté většině jsou z Tříkřížového vrchu. O těch z Gattermannovy sbírky je navíc známo, že většina se jich nalezla ca 50 kroků severně od křížů, při rigolování nové vinice v r. 1922 (Gattermann 1930). Nálezy, včetně celých nádob, údajně nacházené v 19. stol. na hrádeckých polích a zmiňované ve starší literatuře, jsou nezvěstné. Mnoho se jistě zničilo při obdělávání tamních vinic. Kupř. J. Tschernosta, správce žernoseckého statku, sdělil J. Kernovi, že sám našel na vinici větší plochou kamennou sekeru, a že při kopání viničního svahu na Tříkřížovém vrchu se našly četné střepy (Kern 1925, 183).

Pravěké artefakty z M Litoměřice (G, sb. Gat. = sbírka E. Gattermanna; D = Dreikreuzberg):¹⁶

Neolit. Jedna „neolitická“ sekerka se dle E. Gattermanna nacházela ve sbírce H. Madera z Litochovic a jiná v M Ústí (Hantschel 1897, 39; Zápotocký – Zápotocký 2010, 339).

Eneolit, Řivnáčská kultura – ml. stupeň (?): zl. o. misky, orn. pás tří šňůr, p.2, č. 6327, obr. 18:4 (Zápotocký 2008, 396, obr. 23:1,2). – K. kulovitých amfor?: 1 zl. h, orn. pole vpichů, p.2, č. D, obr. 18:26 (mat. ale tvrdší, a také dle řazení vpichů spíše RS).

Broušená industrie: teslice slánského typu, zachov. d. 87 mm, č. G 14, obr. 18:3 – ta ale nalezena za valem, směrem k Libochovanům, „bei der sog. Teufelskratsche“: Gattermann 1930, Tab. I:1.

Štípaná industrie: čepel z hnědavého silexu, d. 51 mm, č. Gat. 1191, obr. 18:1; odštěpek hnědavého silexu, dm. 22 mm, č. 616, obr. 18:2.

Eneolit/starší (?) doba bronzová. Zásobní hrnec: 1 zl. o-h, pod okrajem dvojpupek, p.4, č. D, obr. 19:1; 1 zl. o-h, p.8, č. G 776, obr. 19:21. – Tvar?: 1 zl. h-t, svisle přesekávaná lišta, p. hrdlo 2, tělo 4, č. D, obr. 19:15.

Starší doba bronzová, únětická kultura. V rokli mezi Hrádkem a Tříkřížovým vrchem, pod jeho Z vrcholem v hl. 5–20 cm: bronzová sekerka s lištami (Šteffl – Hejtman 2015, 197, obr. 13).

Mladší doba bronzová/lužická kultura: Amforka/talířovitá nádoba: 1 zl. o-h., orn. svrchní strana okraje šikmo kanelovaná, pod okrajem pás úzkých kanelur, p.31, č. 6318, obr. 18:11. – Mísa: 1 zl. o-t, p.31, č. D, obr. 18:14. – Amfory?: 1 zl. t, orn. pás tří žlábkovitých rýh, p.21, č. 6332, obr. 18:7; 1 zl. h-t, p.3, č. 508, obr. 18:9. – Amfory/zásobní tvary: 1 zl. o-h, p.2, č. 452, obr. 19:3; 3 zl. o-h, vše p.7, č. D, D 1309, 6339, obr. 19:17–19; 1 zl. h-t, pupek svisle přesekávaný, p.2, č. D, obr. 19:2; 2 zl. t, p.6, č. 6352, D, obr. 19:23,24; 1 zl. o-h, p.2, č. D, obr. 19:5; 1 zl. o, p.2, č. Gat. 330, obr. 19:7; 1 zl. o, p.4, č. 515, obr. 19:6; 1 zl. o-h, p.21, č. 4339, obr. 19:8. – Zásobní tvary se špachtlovaným povrchem (p.7): 1 zl. o-h, p.7, č. 375, obr. 19:20; 13 zl. t, p.7, obr. 19:22. – Zátěž jehlanovitá, v. 115 mm, p.2, č. 1428, obr. 19:25.

Halštat, bylanská kultura. Amfory: 1 zl. o-h, p.2, č. 6336, obr. 19:4; dto, č. G 618, obr. 19:16. – Talíř plochý, diskovitý: 1 zl. o-t, p.21, spodní 25, č. D, obr. 18:8. – Tvar?: 1 zl. t., orn. na vnitřní stěně pás svislých rýžek lemovaný vpichy, p.21/vnitř. stěna 3, obr. 18:13.

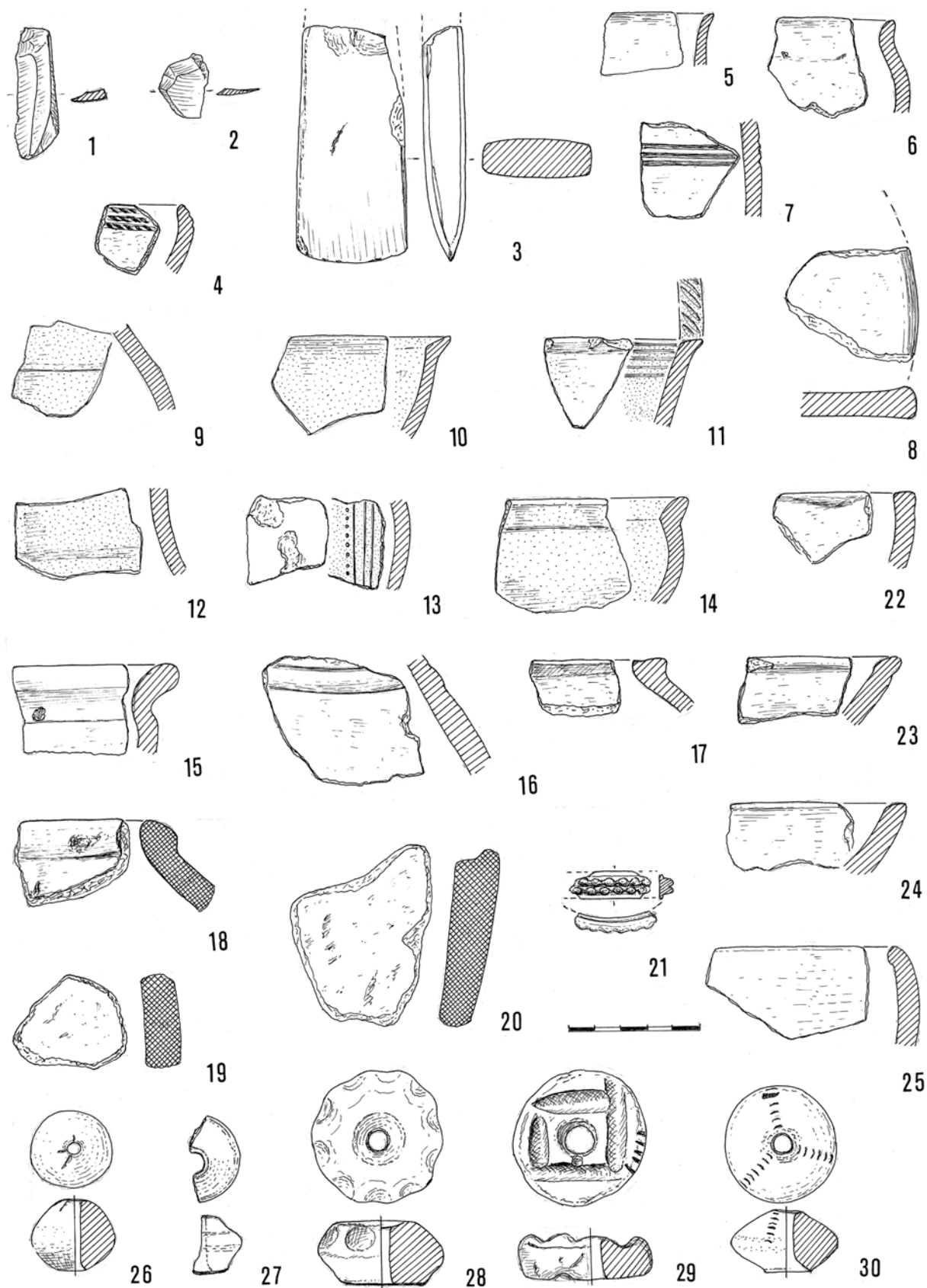
Pozdní halštat, latén. Mísy: 1 zl. o-t, p.21, č. 6334, obr. 18:15; 1 zl. o-t, p. 31, č. 507, obr. 18:10. – Amforovitý tvar: 1 zl. h-t, hladké horiz. žebro, p. 21, č. 6344, obr. 18:16. – Hrnce: 1 zl. h-t, ř. nehtových vrypů, silnostěnný, p.2, č. 6347, obr. 18:10; dto, č. 6348, obr. 19:9; dto, oboustranně důlkovaná lišta, p.2, č. 6350, obr. 19:13. – Hrnec: 1 zl. o-t, p.2, č. 6343, obr. 18:6.

Tuhová keramika: 1 zl. o., okraj ovalený, silnostěnný, p.21, č. D, obr. 18:18; 2 zl. t. silnostěnné, p.2, č. Gat.215, D, obr. 18:19, 20.

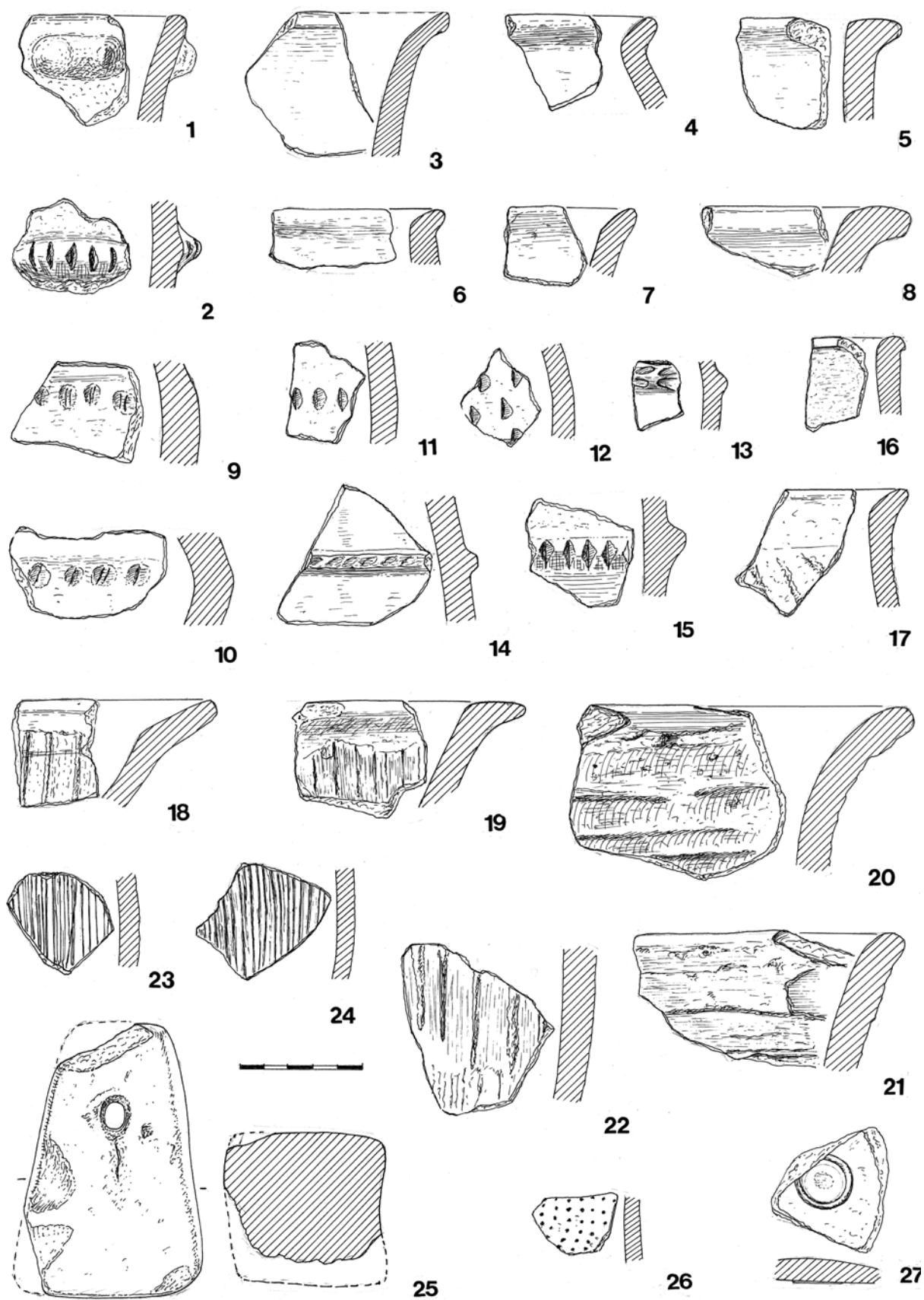
Náramek skleněný: 1 zl., na horní ploše 2 ř. bradavek, modré sklo, zachov. d. 29 mm, č. G 661, obr. 18:21.

Latén/řím: Amfora?; 1 zl. o, p.2, č. 6345, obr. 18:17.

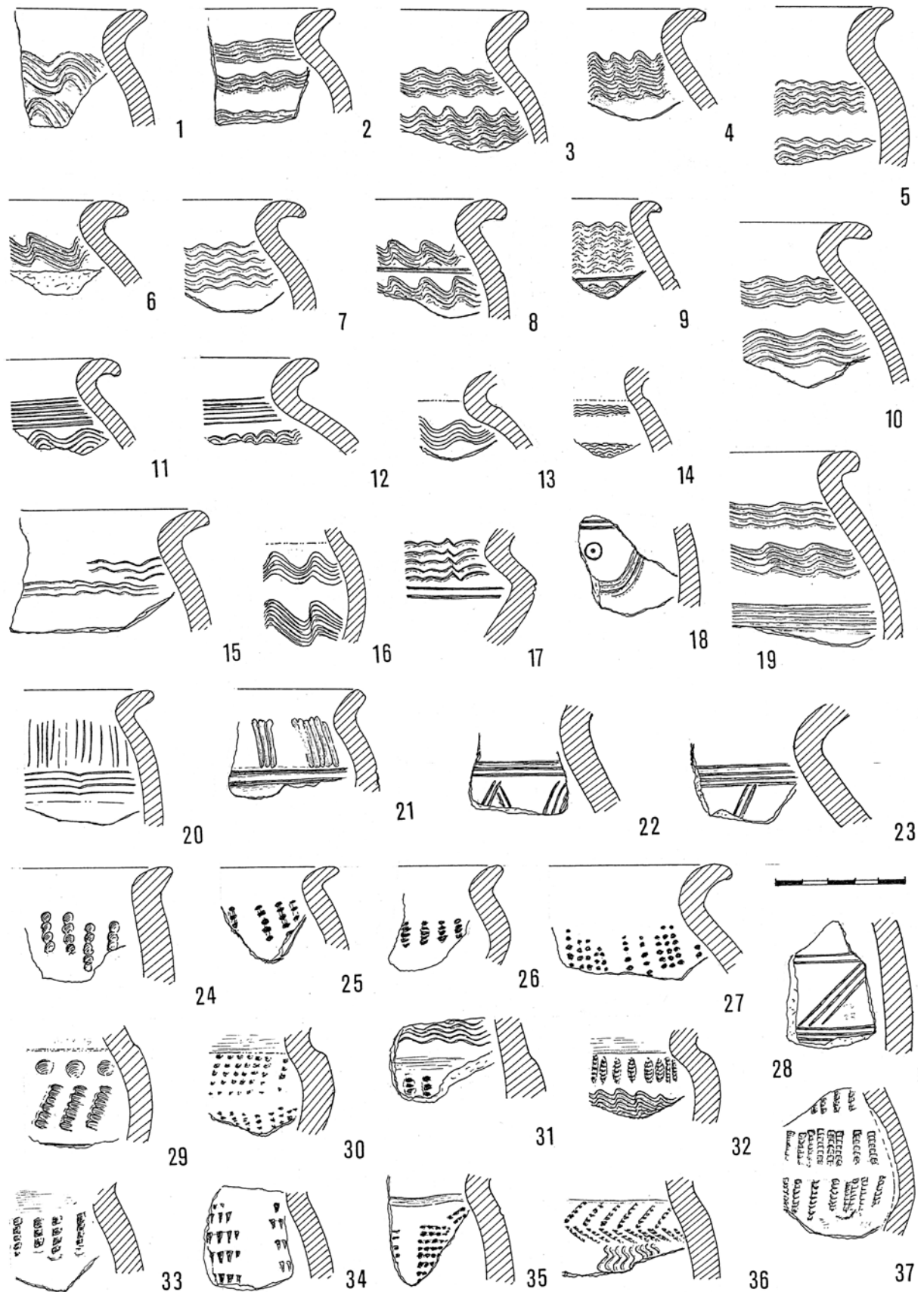
¹⁶ Za pomoc při datování sběrů děkuji kolegům V. Šaldové, N. Venclové, J. Hralovi, V. Mouchovi a V. Salačovi.

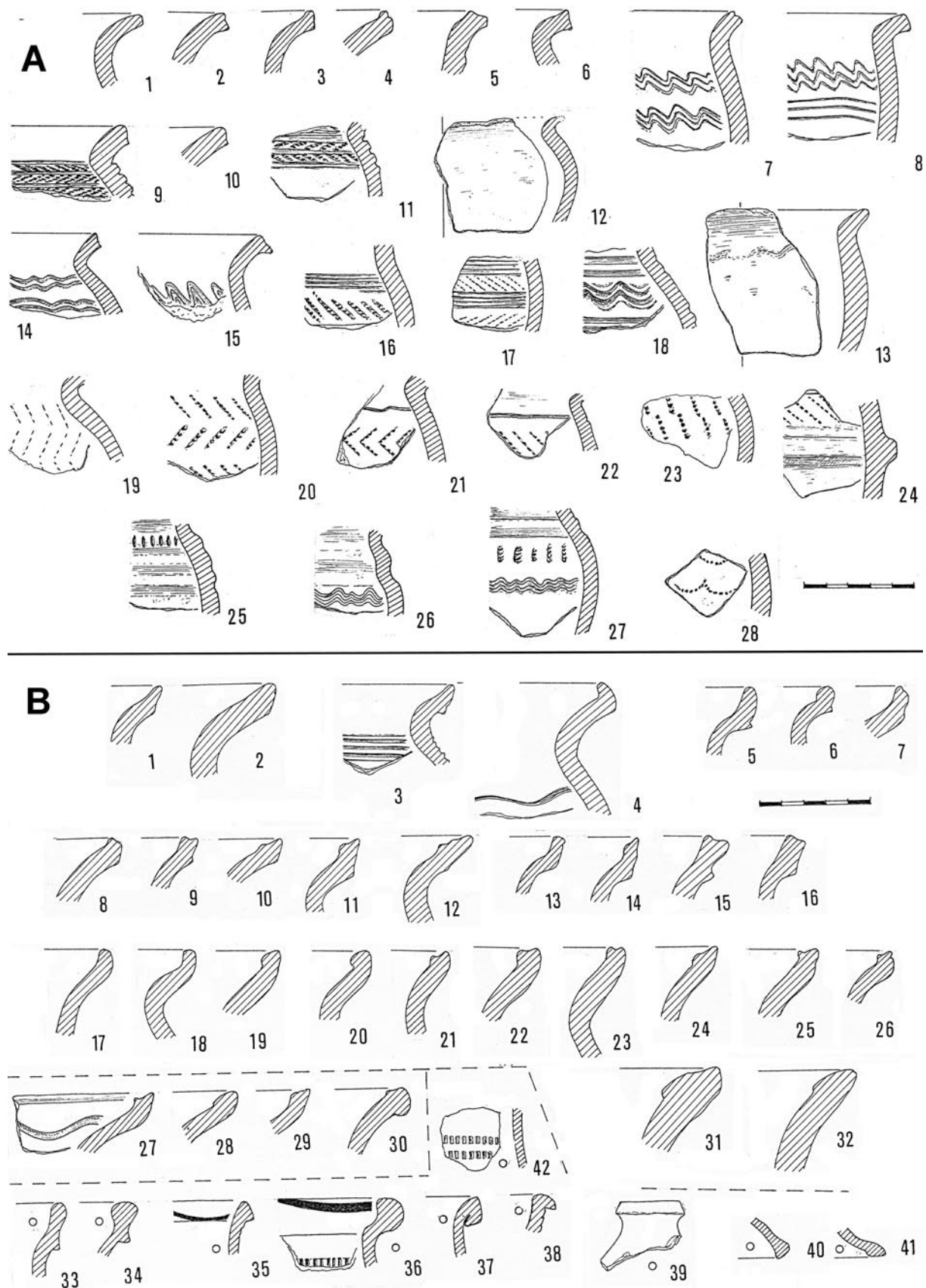
Obr. 18. Libochovany, hradiště Hrádek, Tříkřížový vrch. Pravěké osídlení: 1–3 broušená a štípaná industrie, 4–25 keramika, 26–30 přesleny

Obr. 19. Libochovany, hradiště Hrádek, Tříkřížový vrch. Pravěké osídlení: 1–24 keramika, 25 jehlancovitá zátěž

Obr. 20. Libochovany, hradiště Hrádek, Tříkřížový vrch. Raně středověké osídlení: 1–37 keramika, per. RS 2, 2/3

Obr. 21. Libochovany, hradiště Hrádek, Tříkřížový vrch. **A.** 1–28 raně středověká keramika, per. RS 2, 2/3. — **B.** 1–32 profily okrajů mlado- a pozdně hradištní keramiky (RS 3, 4); 33–42 světlá středověká keramika (č. 35–36 červeně malovaná)

raně středověká keramika									
a) zlomky okrajů (zl. o.)				b) ostatní zlomky (zl. t.) zdobené					
okraje - typy	orn. prvky	počet zl.	obr.	orn. prvky 1, 2, 3 - hřebenové (H) a jejich kombinace	počet zl.	obr.	orn. prvky 4, 5 - jednohroté (J) a jejich kombinace	počet zl.	obr.
h11	11	2		11	20		42	43	
	11/12	1		11/12	2		43	7	
	11/21	1		11/13	3	20:22,23,28	52	2	
	11/22	2		11/20	6		53	12	
	21	14		11/21	12		41/53	12	
	21/41	1	20:1-12,15, 19-	11/22	12	21A:18	74	1	
	22	13	21;	11/23	4		41/74	2	
	22/41	2	21A:12.13B	11/212	1		41/52	1	
	31	4		11/212/62	1	20:18	74	1	
	32	1		11/32	7	21A:16,17	Σ	81	
	x	20		21	29	20:14	dna	počet	obr.
h12	11/12	1		22	69	20:13,16	1 zl. d., značka	1	19:27
	21	1	21A:1-8	23	9				
	22	5		20	8				
	x	23		21/31	2	20:31,32			
h211	33/94	1	21A:9	21/31/94	1	21A:27			
	x	2	21A:10	211/33	1				
h311	11	3	21B:2	21/41	2				
h312	x	2	21B:1	21/82+31	1				
h313	11	2	21B:3	21/94	1	21A:26			
h315	53	1	21B:4	22/41	11				
h323	x	3	21B:5	31	3	20:33,37			
h332	x	1	21B:6	31/94	1	21A:25			
h34	x	6	21B:8-13	32	10	21A:23			
h41, 42	x	10	21B:8-13	32/72	1	20:29			
h43	x	25	21B:25,26	32/83	1	21A:24			
h61, 62	x	4	21B:14-16	33	8	20:30,36; 21A:19,20			
z521	1x 76	8	21B:31,32	33/41	5	21A:21,22			
pk RS4	1x 53	4	21B:27-30	33/94	1	21A:11			
Σ		163		36	1	20:34			
				36/41	1	20:35			
				382	1	21A:28			
				Σ	235				

Hrádek - Tříkřížový vrch
k.ú. Libochovany

VS keramika

zl. o., zl. t.	počet zl.	obr.
h61, 62, 71, 72	17	21B:33-38
pk	3	21B:39-41
Σ	20	

Tab. 1. Hrádek – Tříkřížový vrch (k. ú. Libochovany). Sběry. Raně a vrcholně středověká keramika: okraje, výzdoba (podle obr. 83, 84)

Pravěk, dat.?: Mísy: 4 zl. o., o-t, p.21, 4, 2, 2, č. 6330, 6340, D, G-754, obr. 18:23,22,25,24. – Tvar?: 1 zl. o-h, p.2, č. ?, obr. 18:5; 1 zl. h, p.31, č. D 726, obr. 18:12; 1 zl. t, orn. ř. nehtových důlků, p.1, č. 6351, obr. 19:11; 1 zl. t., orn. nehtové vrypy řídky rozptýlené, p.2, č. 6349, obr. 18:12; 1 zl. h-t,, horiz. úzká, šikmo důlkovaná lišta, p.21, č. Gat. 295, obr. 19:14.

Přesleny: kulovitý, dm. 30 mm, č. D, obr. 18:26; dvojkónický (polovina), dm. 30 mm, č. D, obr. 18:27; dto, po obvodu důlkovaný, dm. 48 mm, č. Gat. 309, obr. 18:28; dto, na obou plochách brusné rýhy a zářezy, dm. 50 mm, č. Gat. 752, obr. 18:29; kulovitý, na horní ploše paprskovitě 3 linie z krátkých rýžek, dm. 49 mm, č. Gat. 382, obr. 18:30.

Kamenný žernov. 1 zl. s částí horní a boční stěny, hornina – červenavý porfyr, 57 × 45 × 47 cm, č. D.

Komentář. Pro pravěké období je odtud datovatelných artefaktů, z nichž většinu vyobrazujeme (obr. 18; 19), dosud příliš málo, než aby umožňovaly plnou představu o sekvenci osídlení. Pro Tříkřížový vrch jsme usuzovali na tři pravěké sídelní fáze (Zápotocký 1974, 115), dnes jsou odtud známé stopy lidské přítomnosti ze šesti až sedmi období, ovšem u většiny jde jen o jeden či několik málo artefaktů.

Nálezově nejvýrazněji je tu zastoupena mladší až pozdní doba bronzová, kdy zde také nejspíše byla vybudována mohutná fortifikace Hrádku. V této době, kdy hradiště spolu s celým litoměřickým pravobřežím patřilo do sféry lužické kultury (Bouzek – Koutecký 2000), byl zde, přímo pod Tříkřížovým vrchem, potopen i známý „labský poklad“ – depot bronzů z rozmezí per. HA a HB (Zápotocký 1969).¹⁷ Otevřenou otázkou zůstává širší význam hrádeckého hradiště s Tříkřížovým vrchem jako akropolí. S ohledem na rozsah a strategickou polohu v soutěsce České brány měla celá pevnostní soustava zřejmě nadregionální význam, primárně nejspíše obranný, refugiální – leží na samém okraji zvýšené sídelní koncentrace v prostoru Lovosic, prokazatelné už pro řadu pravěkých období – a zřejmě též sakrální.

Raně středověké osídlení. V r. 1965 čítal soubor RS keramiky deponovaný v M Litoměřice a složený, stejně jako předchozí soubor pravěký, především ze sběrů místních archeologů-sběratelů, celkem 453 typově výrazných zlomků (okrajů, zdobených), z nich u 364 zl. jako naleziště udán Tříkřížový vrch, u 89 zl. Hrádek/Tříkřížový vrch (Zápotocký 1965, 310, 312, obr. 57–60). Později tento počet stoupl na 500 zl. včetně 20 zl. VS stáří (obr. 20; 21; tab. 1). Časově jsme zdejší keramiku, pocházející dle zpráv a inv. údajů v naprosté většině z areálu Tříkřížového vrchu, dělili do dvou časových úseků, dnes zhruba do tří:

1. Starší fázi reprezentují zlomky vyspěle starohradištního rázu, jež mají v našem souboru nadpoloviční převahu. Jde jednak o okraje h11, 12 (94 zl. = 58 %), vázané výhradně na hřebenové motivy (HP, HV, HK), jednak o zdobené zlomky s týmiž motivy. Výzdoba je zčásti ve výrazném až robustním provedení, včetně archaických kazetových a půlobloučkových motivů (HP12–15, HV223, obr. 20:18,20–23, 28) a svérázných HK-motivů (obr. 20:34–37). Mladším znakem jsou stupňovitě odsazená hrdla obr. 20:28–32. Vcelku se tato sídelní fáze hlásí do **mladšího úseku per. RS 2**.

2. Na přítomnost středohradištního osídlení, **per. RS 3, 3b**, usuzujeme – bez možnosti kvantifikace – jen podle zlomků žebrovitě profilovaných podhrdlí (obr. 21:9,11,25–27) a s lištou na výduti (obr. 21:24).

3. Výrazný, zhruba čtvrtinový je podíl keramiky **per. RS 4**. Zastoupena je zde okraji h333, 34, ale hlavně mladšími typy h41–43 (42 zl. = 26 %), a jednohrotými orn. prvky (JV, JR, 81 zl. = 25 % z celku počtu 316 zl. t. orn.; tab. 1).

Pokud jde o **funkci Tříkřížového vrchu**, pro starší fázi jsme usuzovali, že patřil, snad společně s Hrádkem, k soustavě nejstarších hradišť, resp. výšinných sídlišť českých Slovanů.¹⁸ Výskyt středohradištní keramiky včetně zlomků typově spadajících do fáze RS 3b pak naznačuje, že sídelní aktivita zde trvala i v tomto období. Podle pozdně hradištní keramiky s těžištěm v jejím mladším období – s čímž souhlasí i starší zprávy o nálezech mincí Vladislava I. a II. – možno soudit, že v té době byl Tříkřížový vrch výšinným sídlem/hradem/tvrzí dnes už neznámého jména; v r. 1499 nese zdejší poloha už jen anonymní označení „Hradiště“. Byl-li knížecího založení, jeho tehdejší funkcí mohla být kontrola plavby a obchodu na tomto nepřehledném a na mnoha místech nebezpečném úseku labského toku mezi Litoměřicemi a Ústím (Zápotocký 1974, 116; k možné existenci hradu ve 12. stol. a jeho funkci již Heber 1846, 181; Lippert 1871, 151 či Kern 1925, 165).

2. LITOMĚŘICE, RANĚ STŘEDOVĚKÁ SÍDELNÍ AGLOMERACE

K r. 1965 jsme na katastru města registrovali nálezy raně středověkého stáří ze 76 lokalit (Zápotocký 1965, 291–298, 335–370). Po půlstoletí stoupl tento počet na 103 lokalit kumulovaných celkem do 18 poloh (A–R). V následujícím soupisu jsou údaje ze jmenované práce, tj. *do r. 1965*, uvedené, na rozdíl od novějších materiálů a dat, *kurzivou a zkratkou (lokalita, sídl., pohř., ojed. nález, dat.)*, nověji získané materiály normálním písmem s informací, zda jde o sídliště, pohřebiště/hrob či ojedinelý nález, a o jejich dataci (RS 1–4 u nálezů zpracovaných, odborně taxovaných či obrazově dokumentovaných, u nezpracovaných jen RS).

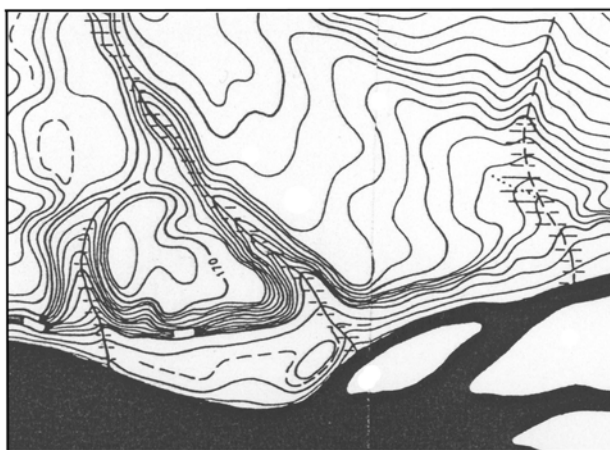
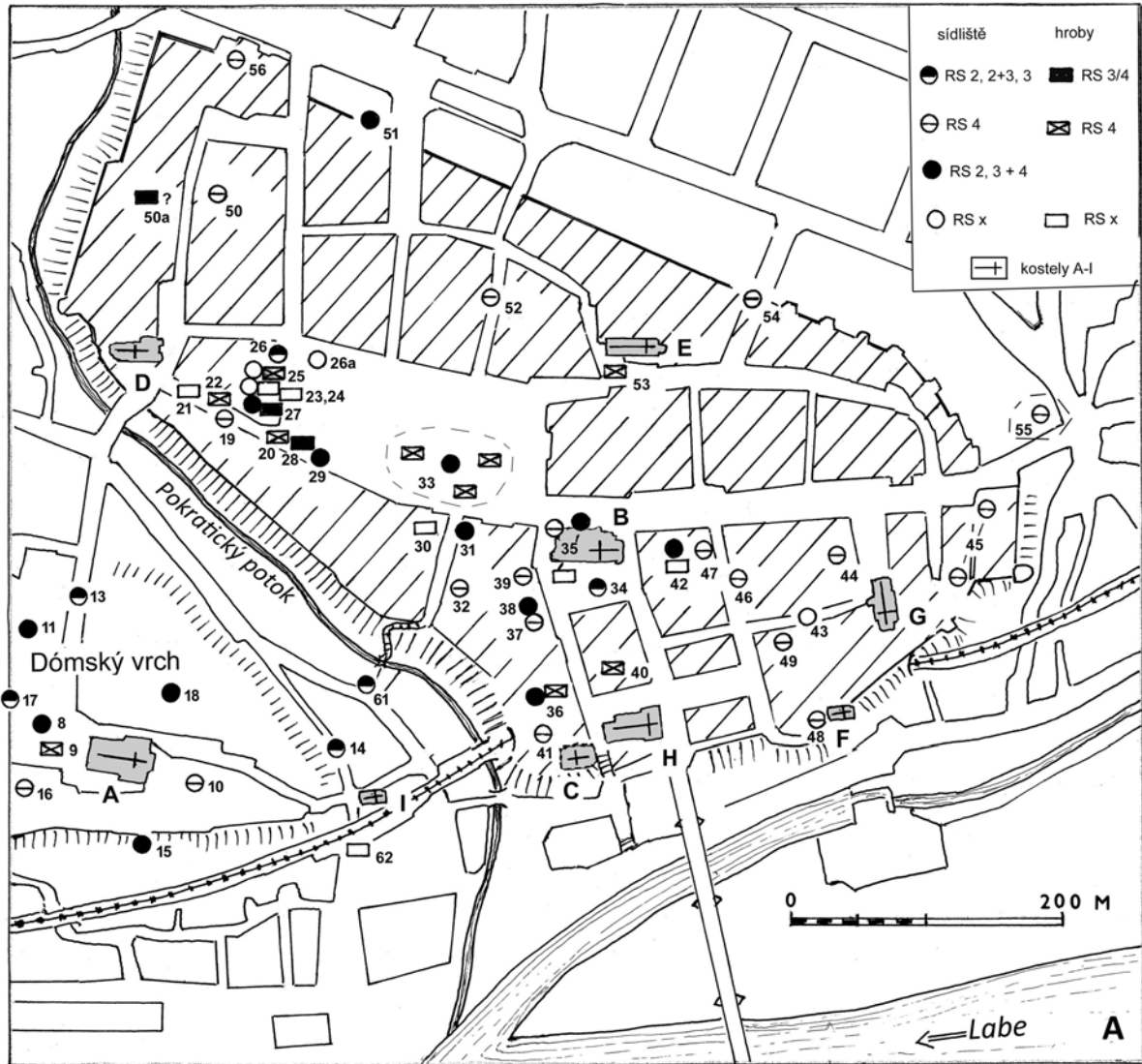
Polohy (A–R) a lokality (1–104):

A. Dómský vrch

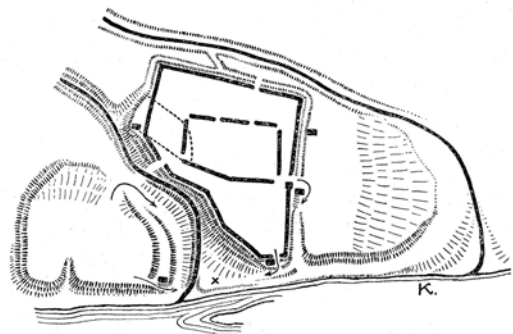
Západní část Dómského vrchu

¹⁷ Souvislost dalšího unikátního pokladu – depotu bronzových seker a zlatých a bronzových ozdob únětické kultury, objeveného ca 1 km na SZ od Hrádku (Praumová – Šteffl – Fikrle – Frána 2014) – s hradištěm je nejspíše náhodná. Podle místa uložení spadá do kategorie votivních depotů doby bronzové ukládných při úpatí vrchů či hor, jakých je pro oblast Českého středohoří známa už řada (Dubičná-Dubí hora, Kamýk-Plešivec, Klapý-Házmburk, Libochovany-Deblík, Maškovice-Liščín, Radostice-Ovčín, Soběnice-Mlýnský vrch, Trnoblany-Sedlo: Zápotocký 1969, 334), k interpretaci depotů z kopců Středohoří Smrž – Blažek 2000; Bouzek 2002; Zápotocká – Zápotocký 2010.

¹⁸ Srv. též Bubeník 1997, 36. K diskusi o možné souvislosti vrchu s Canburkem, zmiňovaným moissackými analýzami k r. 805, srv. Kotyza – Tomas 1997, 65–67; kriticky Sláma 2001, 538; týž 2003, 391.

B

C

Obr. 22. Litoměřice. A. Raně středověké nálezy na východní části Dómského vrchu (lok. č. 8–18), Městském vrchu (lok. č. 19–56) a předměstí Dubině (lok. č. 61–62). Kostely: A katedrála sv. Štěpána, B farní kostel Všech svatých, C zaniklý kostel P. Marie, D sv. Michala při klášteře dominikánů, E sv. Jakuba při klášteře minoritů, F sv. Vavřince, G sv. Ludmily při klášteře kapucínů, H jezuitský kostel P. Marie, I sv. Jana Křtitele v Dubině. — B. Vrstevnicová mapa prostoru středověkého města (podle R. Křivánka). — C. Dómský a Městský vrch. Starší fáze městských hradeb s náměstím, kostely (P. Maria na stupňovitém výběžku při úvozu býv. Brückengasse), starší slovanské osídlení v západní části Starého města (tečkovaná linie) a přístaviště (X) podle Kern 1927, Abb. 1

1. Svatojiráská ul. Sídln., dat.: RS 4.
2. Rybářské nám./Svatojiráská ul., zahrada u čp. 138. Pohř., dat.: RS?
3. Wünschova vila – porodnice. Sídln., dat.: RS 4.
4. Stavba nemocnice. Sídln., dat.: RS 4.
5. Jz. úpatí Dómského vrchu, nároží Rybářských schodů a Zahradnické ul. Sídln., dat.: RS 3.
Po r. 1965:
6. Roh Svatojiráské ul. a Rybářského nám. Sídliště. V r. 1995 výkopem pro plynovod v délce 5 m a hl. 80 cm zachycen relikt souvrství kryjícího sprašové podloží (výzkum O. Kotyza, M Ltm, M. Dobeš, ÚAPPSZČ). Ze čtyř vrstev datovány dvě spodní do RS 4 s předpokladem, že souvisejí se zánikovým horizontem raně středověkého kastelánského hradu. M Ltm; dat. RS 4. LIT: *Kotyza 2012*, 69.
7. Zahradnická ul., zahrada býv. nemocnice. Sídliště, pohřebiště kostrové, žárové (?). Výstavba hospice a domova důchodců. Výzkumu předcházelo magnetometrické měření R. Křivánka (ARÚ), vlastní výzkum v l. 1999–2003 a 2007 (ved. výzkumu O. Kotyza, M Ltm, ve spolupráci s M. Sýkorou, ÚAPPSZČ, v r. 2000 za účasti studentů archeologie ZČU Plzeň). Plocha téměř 1 ha rozdělena na sektory 3 × 3 m, jednotlivé úrovně snižovány po 5–10 cm. Kulturní souvrství nad sprašovým podložím zde dosahovalo mocnosti 1–1,5 m. Ukázalo se, že pravěké a raně středověké objekty zde ve 13. stol. poničila výstavba Nového města, jehož zástavba počátkem 14. stol. zanikla. Dochované RS komponenty autoři dělí do tří horizontů, výrazně se lišících počtem dochovaných objektů:
 - a) RS 2/3 (st./stř. d. hrad.): 2 odpadní jámy;
 - b) RS 3/4 (stř./ml. d. hrad.): 2 kostrové hroby Z–V, v jednom nádoba, ve druhém železná šipka překrytá reliktem nádoby a údajně i 1 mělký žárový hrob v oválné jámě s drobnými střípky;
 - c) RS 4 (ml. d. hrad.): relikt hradby, z níž dochována jen rozvalená kamenná plenta, a torzo zástavby: chaty (sruby), obilní jámy, kulové jámy, pece, žlaby, souvrství; kromě obvyklých sídlištních nálezů též importy (mj. kamenina) a stříbrné denáry (Jaromír, Vladislav II, Bedřich). M Ltm; dat. RS 2-3, 4. LIT: *Kotyza – Sýkora 2011*; *Kotyza 2012*, 70–74.

Střední a východní část Dómského vrchu (mapa obr. 22)

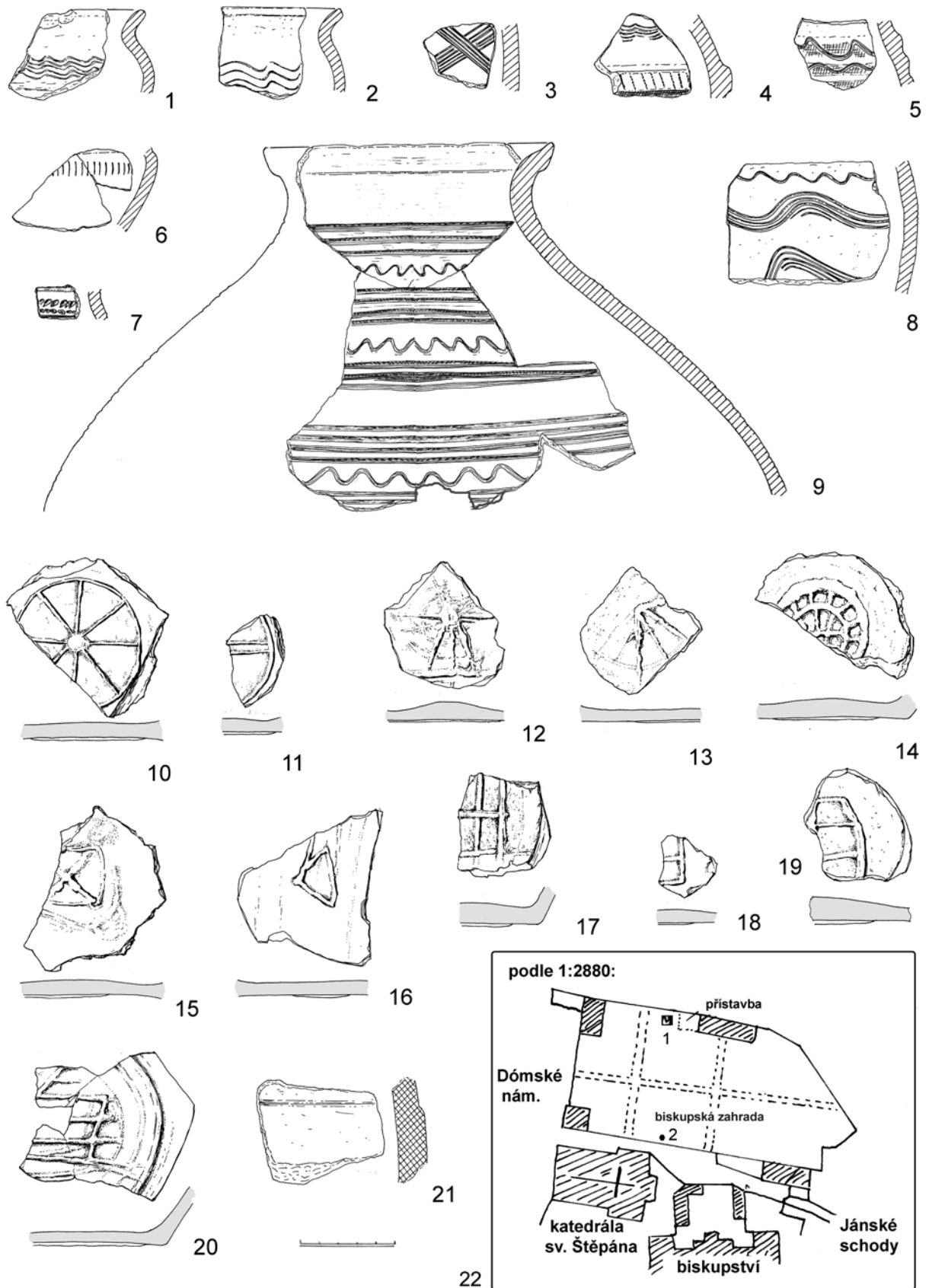
8. Dómské náměstí. Sídln., dat.: RS 2/3, 3, 4.
9. Dómské nám., před kateřálou sv. Štěpána a okolí. Pohř., dat.: RS 4.
10. Zahrada před biskupskou rezidencí. Sídln., dat.: RS 4.
11. Zahrada konzistoře. Sídln., dat.: RS 3, 4.
12. Zahrada za proboštvím. Sídln., dat.: RS 4.
13. Dómská ul. Sídln., dat.: RS 3.
14. Ulice Horní Dubina. Sídln., dat.: RS 3?
15. Jižní svah Dómského vrchu. Sídln., dat.: RS 2, 3, 4.
Po r. 1965:
- ad 8, 9. Dómské náměstí. Sídliště. Před domem č. 5 průkopy pro inženýrské sítě, sběry Z Flejberka z l. 1965–1970: soubor ker. M Ltm; dat. RS, RS 4/VS 1. LIT: *Zápotocký 1975b*, 213. – V r. 1976 zde sledován výkop pro vodovod a vzorkovány narušené objekty „středo- až pozdně hradištního stáří“ (F. Gabriel, J. Klápště, T. Velínský, exp. ARÚ Most). ÚAPPSZČ; dat. RS 3, 4. LIT: *Velínský et al. 1986*, 211.
- ad 13. Dómská ul., zahrada domu čp. 144. Hradní příkop. Podle záznamu J. Kerna (*Kern, Materialien III*, 97, 153) zde při výkopech na poč. 20. stol. v hl. 4,5–5 m nal. též ker., železa a d.; dat.: pravěk, RS. LIT: *Kotyza – Smetana – Tomas 1997*, 82, situaci interpretují jako relikt příkopu.
16. Kanovnícké domy. Sídliště. Stavební úpravy v r. 2006, sběry ker., M Ltm; dat. RS, RS 4. LIT: *Kotyza 2011a*, 152.
17. Před budovou České katolické charity čp. 10d. Sídliště, dílenský areál. Průkopem pro plynovod v r. 1996 zachycen relikt pícky a kulová jáma (RS 4), jež porušily starší vrstvy (RS 3, výzkum O. Kotyza, M Ltm). M Ltm; dat. RS 3, 4. LIT: *Kotyza 2012*, 70.

18. Biskupská zahrada ppč. 274/1 východně od Dómského nám. (obr. 23:22). Sídliště. Při stavebních pracích v r. 1970 porušena na dvou místech RS vrstva a snad i objekty:

1. Jáma pro septik při S zdi zahrady, o rozm. ca 2 × 4 m, hl. 2,45 m, v místě profilu prohloubeno až na sprašové podloží. Profil – vrstvy: 1. hl. 0–120: tmavě hnědá hlína; 2. hl. 120–190 cm: šedohnědá, silně kamenitá; 3. hl. 190–240 cm: hnědožlutavá sprašová hlína, slabě s vápencovými kameny; 4. hl. 240–310/320 cm: hnědočerná hlína; 5. od 320 cm níže: čistá spraš (podloží). Nálezy (převážně pozdně hradištní ker.) získány údajně jen z vrstvy č. 2, vrstva č. 3 sterilní, z vrstvy č. 4 střep pravěkého stáří. Na profilu patrné, že vrstvy č. 3, 4 se slabě svažují k severnímu okraji Dómského vrchu.

2. Jáma na hašení vápna při J straně zdi zahrady o rozm. ca 2 × 3,5 m porušila jámový objekt zahloubený do sprašového podloží. Nálezy z obou objektů, zachráněné studenty teologie (Z. Flejberk a d.), byly předány do M Ltm. Blíží pozornost jim věnujeme, protože jde o polohu nálezově dosud nepodchycenou, a pak také s ohledem na jejich početnost a skladbu, ukazující na dlouhodobou sídelní tradici této části Dómského vrchu.

Soubor nálezů z obou jam čítá celkem 1624 zl. keramiky, z toho 1 zl. pravěkého stáří (z těla misky/miskovitého koflíku s převýšeným uchem; mladší d. bronzová?) a 16 zl. vrcholně středověkých. Ze zbývajících 1607 zl. raně středověkých je 560 zl. okrajů (z nich 80 s orn.), 879 zl. těl (z nich 834 s orn., 41 atyp., 4 tuhové), a 168 zl. den (z nich 19 s plastickou značkou); obr. 24; tab. 2). Ze skladby souboru je zároveň zřejmé, že prošel skartací (srv. minimální podíl atyp. zlomků). Spolu s keramikou předány: Zátěž vápencová, kulovitá, dm. 51–52 cm. – Železné předměty: kuželovitý hrot kopí (?), zachov. d. 87 mm; zlomek podkovy; skobka. – Přesleny ploše oválného profilu: 3 ks., dm. 25, 27, 30 mm.

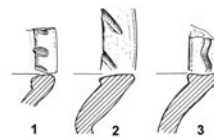
Obr. 23. Litoměřice, Dómský vrch. Biskupská zahrada (lok. č. 18), stavba septiku v r. 1970: 1–21 keramika (9 láhev, 10–20 značky na dnech, 21 zlomek tuhové zásobnice), 22 poloha lokality (1 jáma pro septik, 2 jáma na hašení vápna)

Litoměřice - biskupská zahrada

hrnce - okraje:	ks.	%	orn. prvky:					
			HP	HV	HK	JR	JV	
111	6	1,1		2	1			
121	19	3,6	2	1	1	2		
211	7	1,3		1		2		
212	8	1,5				3		
221	1	0,2						
311	50	9,5		1		27	1	
312	62	11,8	1	3		3	1	
313	63	12,0				5		
322	6	1,1						
332	20	3,8						
333	27	5,1						
336	1	0,7						
341	15	2,8				1		
342	55	10,4				3		
343	26	4,9				4		
351	23	4,4				3		
391	30	5,7				2		
411	4	0,8		1				
421	49	9,3				1	1	
422	18	3,4				1		
431	11	2,1				1	1	
432	15	2,8				3	1	
621	2	0,4						
631	2	0,4						
632	2	0,4						
	522	100,0						

zásobnice - okraje:

	ks.
z312	1
z341	1
z342	1
z422	2
z52	25
z53	1
	31

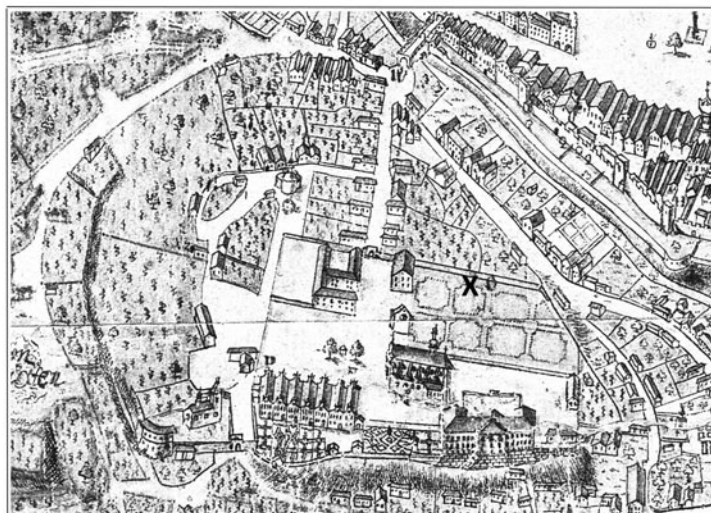

mísy/poklice - okraje:

	ks.
m122	4
m126	2
m52	1
	7

B

C

Obr. 24. Litoměřice, Dómský vrch. **A.** Biskupská zahrada (lok. č. 18), stavba septiku v r. 1970. Keramika (hrnce, zásobnice, mísy/poklice), typy okrajů, jejich počet, procentuální zastoupení a výzdobné prvky: HP, HV, HK = hřebenové pásy, vlnovky a kolký; JR, JV = jednohraté horizontální rýhy (šroubovice), vlnovky. — **B.** Dómský vrch, 1 raně středověké hradiště, 2 plocha v I. 1999–2003, 3 vrcholně středověký hrad na místě akropole raně středověkého hradiště; tučné linie – středověké opevnění Dómského vrchu; podle Kotyza – Sýkora 2012, obr. 32 (výřez, upraveno). — **C.** Dómský vrch na katastrální mapě J. Glockpergera z r. 1726 (dle Smetana red. 1996, mapový list č. 4). Na plánech B a C: X – Biskupská zahrada, stavba septiku v r. 1970 (srv. obr. 23; 24A)

raně středověká keramika																																																																						
typy okrajů a výzdobné prvky:																																																																						
zlomky okrajové zdobené (zl. o. orn.)				ostatní zlomky zdobené (zl. t. orn.)																																																																		
tvar	typ	orn. prvky	Σ zl.o. orn.	orn. prvky	Σ zl.t. orn.																																																																	
h1 - prosté		111	22	2	11	8	<table border="1"> <thead> <tr> <th> tvar</th> <th> typ</th> <th> Σ zl.o.</th> <th> = %</th> <th> zl. orn.</th> <th> orn. H:J</th> <th> pozn.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> hrnce</td> <td> h1 (jednoduché)</td> <td> 25</td> <td> 4,5</td> <td> 9</td> <td> 7:2</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td> h2 (římsovité)</td> <td> 16</td> <td> 2,8</td> <td> 6</td> <td> 1:5</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td> h3 (vytažené)</td> <td> 378</td> <td> 67,5</td> <td> 55</td> <td> 5:50</td> <td> H-orn. jen na h31</td> </tr> <tr> <td></td> <td> h4 (kalichovité)</td> <td> 97</td> <td> 17,3</td> <td> 10</td> <td> 1:9</td> <td> H-orn. jen na h41</td> </tr> <tr> <td></td> <td> h6 (okružní)</td> <td> 6</td> <td> 1,1</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td> zásobnice z</td> <td> 31</td> <td> 5,5</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td> mísy/poklice m</td> <td> 7</td> <td> 1,2</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td> Σ</td> <td> 560</td> <td> 100,0</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	tvar	typ	Σ zl.o.	= %	zl. orn.	orn. H:J	pozn.	hrnce	h1 (jednoduché)	25	4,5	9	7:2			h2 (římsovité)	16	2,8	6	1:5			h3 (vytažené)	378	67,5	55	5:50	H-orn. jen na h31		h4 (kalichovité)	97	17,3	10	1:9	H-orn. jen na h41		h6 (okružní)	6	1,1					zásobnice z	31	5,5					mísy/poklice m	7	1,2					Σ	560	100,0			
		tvar	typ	Σ zl.o.	= %	zl. orn.		orn. H:J	pozn.																																																													
		hrnce	h1 (jednoduché)	25	4,5	9		7:2																																																														
			h2 (římsovité)	16	2,8	6		1:5																																																														
			h3 (vytažené)	378	67,5	55		5:50	H-orn. jen na h31																																																													
			h4 (kalichovité)	97	17,3	10		1:9	H-orn. jen na h41																																																													
			h6 (okružní)	6	1,1																																																																	
			zásobnice z	31	5,5																																																																	
			mísy/poklice m	7	1,2																																																																	
			Σ	560	100,0																																																																	
		32	1	11/21	3																																																																	
	121	11	2	11/22	3																																																																	
		22	1	11/23	8																																																																	
		32	1	15	1																																																																	
		41	1	21	5																																																																	
		49	1	22	22																																																																	
h2 - římsovité	211	22	1	22/8382	1																																																																	
			41/71	2	23	12																																																																
			212	41	1	23/51	1																																																															
				41/75	1	32	1																																																															
				42	1	40	45																																																															
h3 - vytažené	311	229	1	41	475																																																																	
			41	1	41/51	8																																																																
			41/52	26	41/52	16																																																																
			53	1	41/53	9																																																																
			312	11/22	1	41/75	1																																																															
				22	3	41/77	1																																																															
				41	2	41/8172	1																																																															
				41/52	1	42	116																																																															
				41/75	1	42/51	3																																																															
			313	41	3	42/52	2																																																															
		41/75	1	42/53	9																																																																	
		42	1	42/8371	3																																																																	
	341	41	1	49/51	2																																																																	
	342	41	1	49/52	2																																																																	
		41/52	2	49/6??	1																																																																	
	343	41	3	51	3																																																																	
		42	1	52	12																																																																	
	351	41	3	52/92	1																																																																	
	391	41	2	53	44																																																																	
h4 - kalichovité	411	22	1	75	7																																																																	
			421	42/52	2	83	2																																																															
			422	41	1	832	1																																																															
			431	42/75	1	8371	5																																																															
				51	1	Σ	834																																																															
			432	41	2																																																																	
				41/53	1																																																																	
				42	1																																																																	
	Σ		80																																																																			

dna	typ	Σ	značky
zl. d. typ	12, 13	107	3
	11	33	
	x	28	16
	Σ	168	19

ostatní	Σ	tuhové
atypické	45	4

Litoměřice - Dómský vrch,
biskupská zahrada, septik, 1970

Tab. 2. Litoměřice – Dómský vrch, lok. č. 18. Biskupská zahrada, stavba septiku v r. 1970, sběr. Raně středověká keramika: okraje, výzdoba (podle obr. 83, 84)

Při datování RS keramiky dle okrajů a výzdoby, resp. výzdobných prvků, se jako typově nejstarší jeví okraje h111, 121 a zlomky s hřebenovou výzdobou, hlásící se do per. RS 2 (srv. archaický kazetový motiv obr. 23:3), RS 2/3 (obr. 23:1,2,4,8) a RS 3b (s vlnitě profilovaným hrdlem a H-orn: obr. 23:5), jejich podíl v souboru je ale minimální (ca 5 %). Naprosto převažují okraje a orn. prvky per. RS 4, tj. vytažené okraje h3 (z 378 zl. / = 67,5 %/ připadá na typy h31: 175 zl. – též fragment obří láhve obr. 23:9, pův. v. ca 50 cm, dále typy h32: 6zl., h33: 48 zl., h34: 98 zl., h35: 23 zl., h39: 30 zl.), mladší formy kalichovitých okrajů h42, 43 (93 zl. = 17 %) a jednohrotá rytá výzdoba (JR, JV), obr. 23:8,9.

Do téhož období zřejmě patří i 4 zlomky *tuhové keramiky*, z nichž dva mají hrdlo schůdkovitě odsazené (obr. 23:21). Podle profilace a síly stěny (1,2–1,6 mm) jde o zlomky nádob značných rozměrů – zásobnic. Stejně datujeme i 19 zlomků den s *hrnčířskými značkami* s ruz. motivy (prosté či zdvojené kolo s paprsky, mřížovitě dělené kolo, čtverec s úhlopříčkami, čtvercová mříž, trojúhelník (?), obr. 23:10–20).

Nálezový soubor z r. 1970 tedy obsahuje stopy staro- a středohradištního osídlení, dominující složkou je zde až keramika spadající dle vysokého zastoupení okrajů h33–35, 42, 43 do průběhu per. RS 4, s těžištěm ve fázi RS 4a (tab. 2). Soubor byl, jak už řečeno, získán ze silně kamenité vrstvy č. 2, z hl. 120–190 cm, proto příčinou jeho vzniku byla nejspíše planýrka – buď ta po nezdařené lokaci tzv. Nového města z r. 1253, nebo až ta barokní, o níž referuje zpráva V. Luksche.¹⁹ Nález je tak dokladem, že starší předhradní osídlení existovalo také v prostoru severně od sv. Štěpána a trvalo zde i po založení kapituly v průběhu pozdně hradištního období.²⁰ M Ltm; dat.: RS 2, 3, 3b, 4. LIT: Výzkumy v Čechách 1970, 67 (M. Zápotocký).

B. Městský vrch/Staré město, mapa obr. 22

Oblast Michalské ulice

19. Michalská ul., sídl., dat.: RS 4.

20. Michalská ul., před domem č. 18/40 v ústí ulice do Mírového nám. Pohř. (1 hr., es. záušnice, obr. 26:9), dat.: RS 4.

21. Michalská ul., při S straně ulice, před ústím do Krajské ul. Pohř. (4 hroby) dat.: RS.

Po r. 1965:

ad 19. Michalská ul. Pohřebiště? Starší ojed. nález, z hrobu?: ostruha obr. 26:11. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1973, 13, obr. 5:5.

22. Michalská ul., dům č. 6/38. Pohřebiště. Výkopy topných kanálů. Výzkum v r. 2001 (ved. O. Kotyza, M Ltm, M. Sýkora, ÚAPPSZČ). Na ploše ca 2 m² do hl. 0,75 m odkryto 8 kostrových hrobů či jejich reliktvů (1 hrob novorozeněte překryt kamenem). Hrobové jámy nebyly patrné. Dat. dle ker. ze záspy do RS 4 s pozn., že „hroby náležejí k etážovitému hřbitovu v bloku sevřeném Mírovým nám. a ulicemi Velkou Krajskou, Krajskou a Michalskou.“ M Ltm; dat. RS 4. LIT: Kotyza 2011, 150; 2012, 85.

Západní strana Mírového náměstí

23. Před domem č. 20/42. Pohř. (5 hrobů bez přídavek), dat.: RS.

24. Dům č. 20/42 (Broggiův). Pohř.; sídl. (3 hroby a hradištní střepy), dat.: RS.

25. Dům č. 21/43. Pohř., sídl. (24 hrobů, 6 es. záušnic, skleněný kroužek, v záspyech hradištní střepy, obr. 26:1–8), dat.: RS 4.

Po r. 1965:

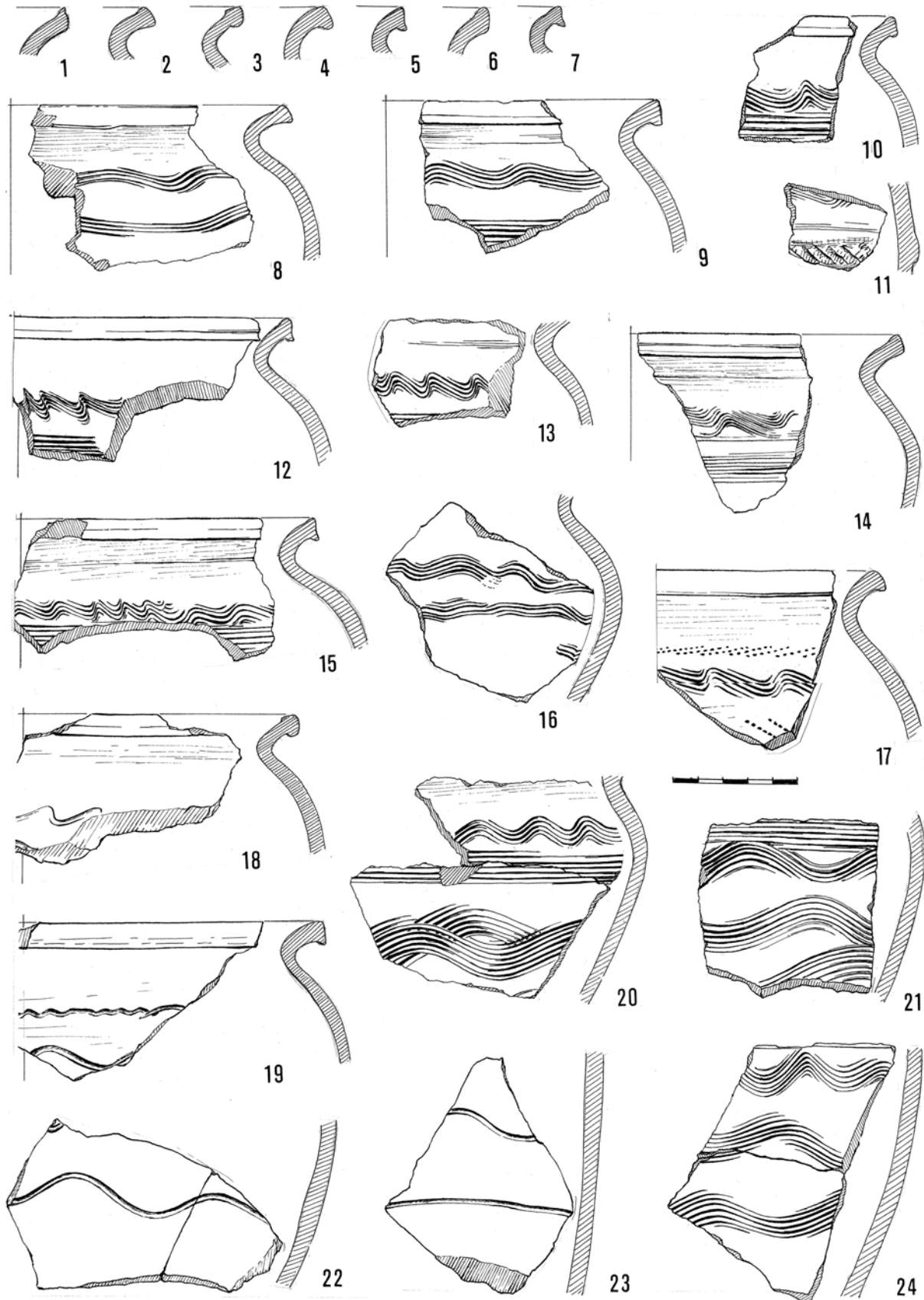
26. Mírové náměstí, dům č. 22/44 na rohu náměstí. a Velké Krajské ul. (č. 1). Sídlíště; dílenský areál (střepeště). V r. 1966 zde ve střední části sklepa byl v souvislosti se stavbou kotelny snižován terén o ca 1 m. Při ručním odkryvu nacházeli dělníci četné střepy, které předávali do muzea – prvně v červnu a podruhé dne 15. 7., kdy byl proveden i průzkum. Zjistili jsme, že zde odkopávají hlinitou vrstvu o síle 1,4 m, promíšenou drobnými až středně velkými opukovými kameny. Tato vrstva, mající charakter silně kamenité hlíny až sutě, bezprostředně nasedala na sprašové podloží. Profil v místě nálezů: 0: úroveň Velké Krajské ul.; hl. 250 cm: původní podlaha sklepa; hl. 250–390 cm: vrstva kamenité hlíny; hl. 390/400 cm: horní úroveň sprašového podloží. Na profilu nebyl patrný žádný zahloubený objekt a střepy se dle výpovědi dělníků nacházely v kamenité vrstvě roztroušené po celé odkopávané ploše.

Keramika (obr. 25; 26:12–14; tab. 3) vyspěle středohradištního rázu, typově, výzdobou i kvalitou na úrovni lito-měřického typu, ale odlišné produkce (absence okrajů h51, 52). Celý soubor čítá celkem 376 zl., z toho: 61 zl. o. (24 zl. o. orn.); 250 zl. t. orn.; 24 zl. t-d, d; 41 zl. t. atypic. Z technologického hlediska jde o velmi kvalitní zboží z jemně zrnité hlíny, tvrdě vypálené do světle hnědé, světle okrové až bělošedé, na lomu šedočerné až cementově šedé; povrch hlazený, na horních částech nádob stopy obtáčení. Z tvarového hlediska jde vesměs o hrnce s ústím v měřitelných případech o průměru ca 22 cm, max. až 30 cm: Okraje (tab. 3A): ze 61 zl. o. jsou z poloviny okraje římsovité (h211, 212, 215 – 30 zl. = 49,2 %) a téměř z poloviny okraje jednoduché vytažené (h311, 312 – 25 zl. = 41 %); zbývajících 9,8 % připadá na okraje prosté (h122, 16, 17 – 6 zl.). – Výzdoba (tab. 3B). Na 273 zl. o., t. orn. naprosto převažují motivy hřebenových pásů a vlnovek (HP, HV), jen na 2 zl. aplikován hřebenový kolek (HK), na 1 zl. na liště (L 83). Na 20 zl. (= 8,4 %) výzdoba sestává z jednohrotých vlnovek JV 51, 53. – Dna (obr. 26:12–14). Na 5 zl. z 24 zl. den hrnčířské značky: 2× motiv kruhu paprsky rozděleného na třetiny, 1× podobný motiv trojramenného (vidlicového) kříže se šipkami před konci ramen, 2× motiv neurčitelný.

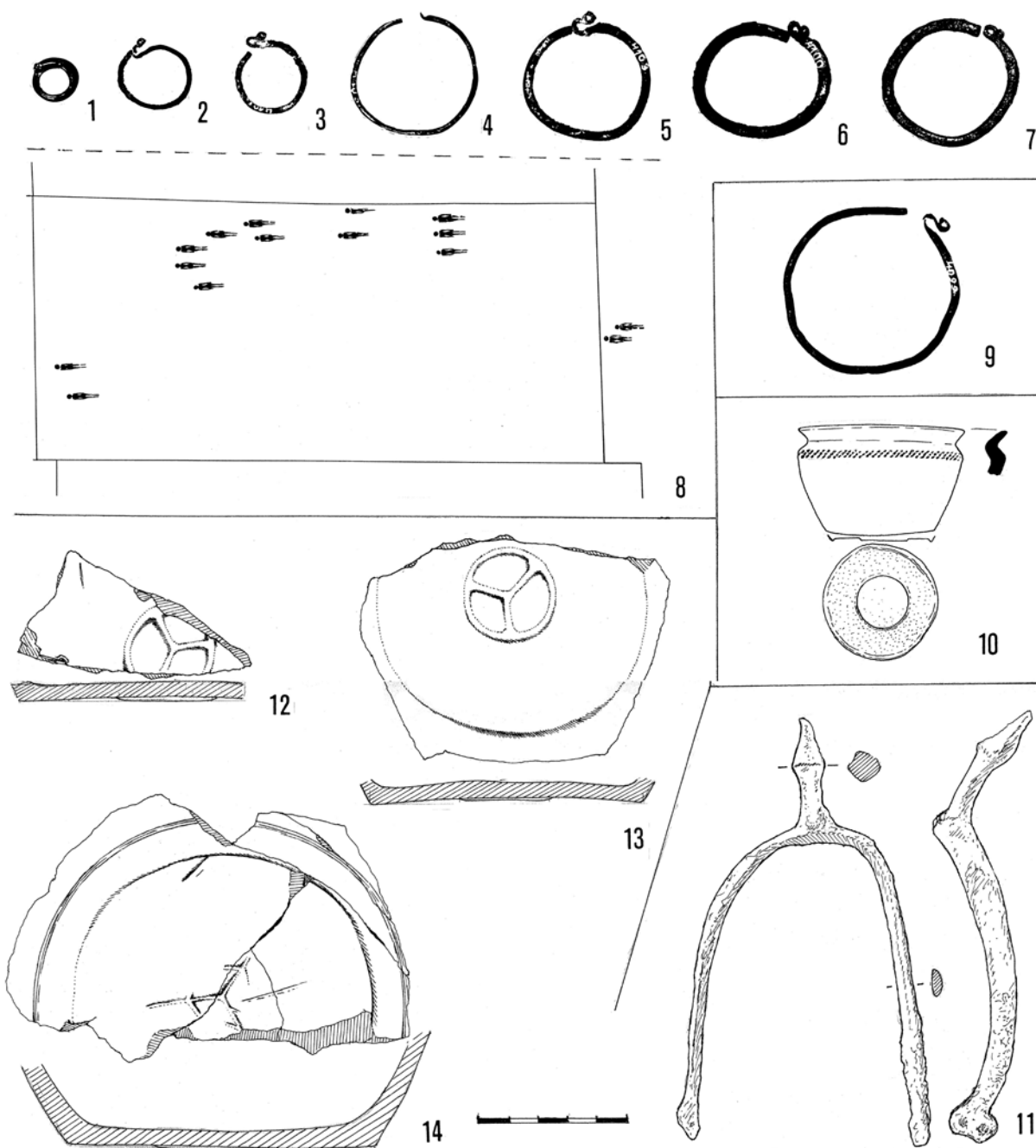
Komentář. Vrstva s touto keramikou nemá charakter stavební destrukce či planýrky. Je možné, že jde o součást suťového kuzele Pokratického potoka. Ten dle poznatků geologického průzkumu překrývá v mocnosti, kolísající od 3 do 10 m, sprašové podloží na ploše Starého města směrem od západu až po linii: Sovova ul. – ulice 5. května – náměstí č. 4/12 (dům „Černý orel“) – Máchovy schody, tedy prakticky celou západní polovinu Mírového náměstí, poté dále směrem k východu vyklíňuje (Sýkora – Urbánek 1954). Řemeslná kvalita keramické produkce, co se tvarování, výzdoby a vypálení týče, i typová jednotnost celého souboru vedou k závěru, že jde nejspíše o odpad či

¹⁹ Podle této zprávy byl v r. 1648, poté, co probošt Schleinitz získal smlouvou s městem pro kapitolu celé Dómské náměstí, „auch eine grössere Anzahl nördlich von der Probstei und der Kirche (im jetzigen bischöftlichen Garten) gelegener Häusernruinen und Gärten hinzugekauft“, zahrada pak na severní straně ohrazena dodnes stojící zdí (Luksch ca 1920, 56).

²⁰ Lokace Přemysla Otakara II. z r. 1253 („locus“), zřejmě krátkodobá, bývá kladena do severní části obvodu litoměřického hradiště (jak kupř. Čechura 1985, 47), mohla být ale také omezena jen na areál při kostele sv. Václava či Dómské ulici, tj. na SZ kvadrant Dómského vrchu (jak Tomas 1983a, 72; 1985, mapa 1).

Obr. 25. Litoměřice, Městský vrch (Staré město). Mírové náměstí, dům č. 22/44 (lok. č. 26): 1–24 keramika z vrstvy (k tomu obr. 26:12–14)

Obr. 26. Litoměřice, Městský vrch. Mírové náměstí. 1–8 dům č. 21/43 (lok. č. 25), pohřebiště porušené v r. 1913: skleněný kroužek, bronzové záušnice a plán hrobů č. 11–24. — 10 před domem č. 15/23 (lok. č. 28), nádobka z kostrového hrobu. — 12–14 dům č. 22/44 (lok. č. 26), keramika z vrstvy (k tomu obr. 25:1–24). — 9 Michalská ul. před domem č. 18/40 (lok. č. 20), bronzová záušnice z kostrového hrobu. — 11 lok. č. 19, železná ostruha, z kostrového hrobu? Č. 1–7, 9 podle Zápotocký 1965, obr. 72:8–15; 8, 10 podle Kern 1927, Abb. 1 a Kern, rkp., M Ltm; 11 podle Zápotocký 1973, obr. 5:5

přímo o střepiště hrnčířské dílny, snad té, kterou o ca 40 m jižněji odkryl výzkum F. Gabriela v r. 1981 (srv. lok. č. 27). M Ltm č. 9284-9329; dat. RS 3. LIT: Zápotocký 1975b, 212.

26a. Mírové náměstí, roh Lidické ul., před domy č. 23/150, 24/151. Sídliště. Při stavbě benzinové pumpy (dat.?) zachycena ve hl. 2 m kulturní vrstva se zvířecími kostmi, dřevěným uhlím a „slovanskými střepy“; dat.: RS. LIT: J. Kern, nedat. poznámka v písemné pozůstalosti, M Ltm.

27. Mírové náměstí, dům č. 19/41. Sídliště, dílenský areál, pohřebiště. Výzkum 2.-11. 6. 1981 (ved. F. Gabriel, KM Teplice) vedený na ploše 4,6 × 3 m (obr. 27–32) zahájený poté, co při hloubení šachty pro výtah v S části domu byly

porušeny první tři hroby. Následující text uvádí základní terénní data dle precizní nálezové zprávy F. Gabriela (1983)²¹ a v návaznosti na ně rozbor a dataci keramiky z desítky nálezových souborů (NS 1–10):

a) **Svrchní horizont.** Před započítáním výzkumu byl terén snížen o ca 1 m, čímž vedle mladších stavebních vrstev (= horizont 1, na profilech obr. 28 dole označen jako recent) narušeno kulturní souvrství (= horizont 2, složené z vrstev č. 1–4) a s ním i svrchní tři hroby (obr. 27:1). Po začistění plochy byl patrný zbytek vrstvy č. 3 (hnědé hlinité s uhlíky), odlišující se strukturou od vrstvy č. 5 (tvrdší hnědé hlinité s uhlíky) a vrstvy č. 6 (s uhlíky, s hlinitopískitou výplní), které se zde projeví v horizontálním řezu. Vrstvu č. 3 narušoval objekt s výplní vrstvy č. 2. Po vybrání vrstvy č. 2, včetně uvedeného nečíslovaného objektu (obr. 29:1–5; tab. 4, NS 1) a vrstvy č. 3 (obr. 29:6–40; tab. 4, NS 2), kryly zkoumanou plochu vrstvy č. 6 (v JV rohu sondy) a č. 5 (zbytek sondy) a do ní zahloubené hroby č. 1–3, 5 a objekt č. 1. Vrstva č. 6 tvořila zásyp nad ohništěm (NS 3), vlastní ohniště, tvořené šedou vrstvou popele (NS 4), leželo na výplni objektu č. 1 (obr. 30:1–18; tab. 4, NS 5) v JV rohu sondy (zabíhal pod profil a vyplněn byl vrstvou č. 7 – šedou hlinitou s uhlíky). Při skrývání vrstvy č. 5 (bez nálezů) se vyrýsovaly jednotlivé hroby do ní zapuštěné:

b) **Pohřebiště.** Hroby se podle vzájemného překrývání dělí do čtyř horizontů: 1. (svrchní), hroby č. 1–3, 5; 2. hroby č. 4, 6, 11, 13; 3. hroby č. 7–9; 4. (spodní), hroby č. 10, 12, 14: obr. 27:1–3; 28:4; 31:1–37; tab. 4.

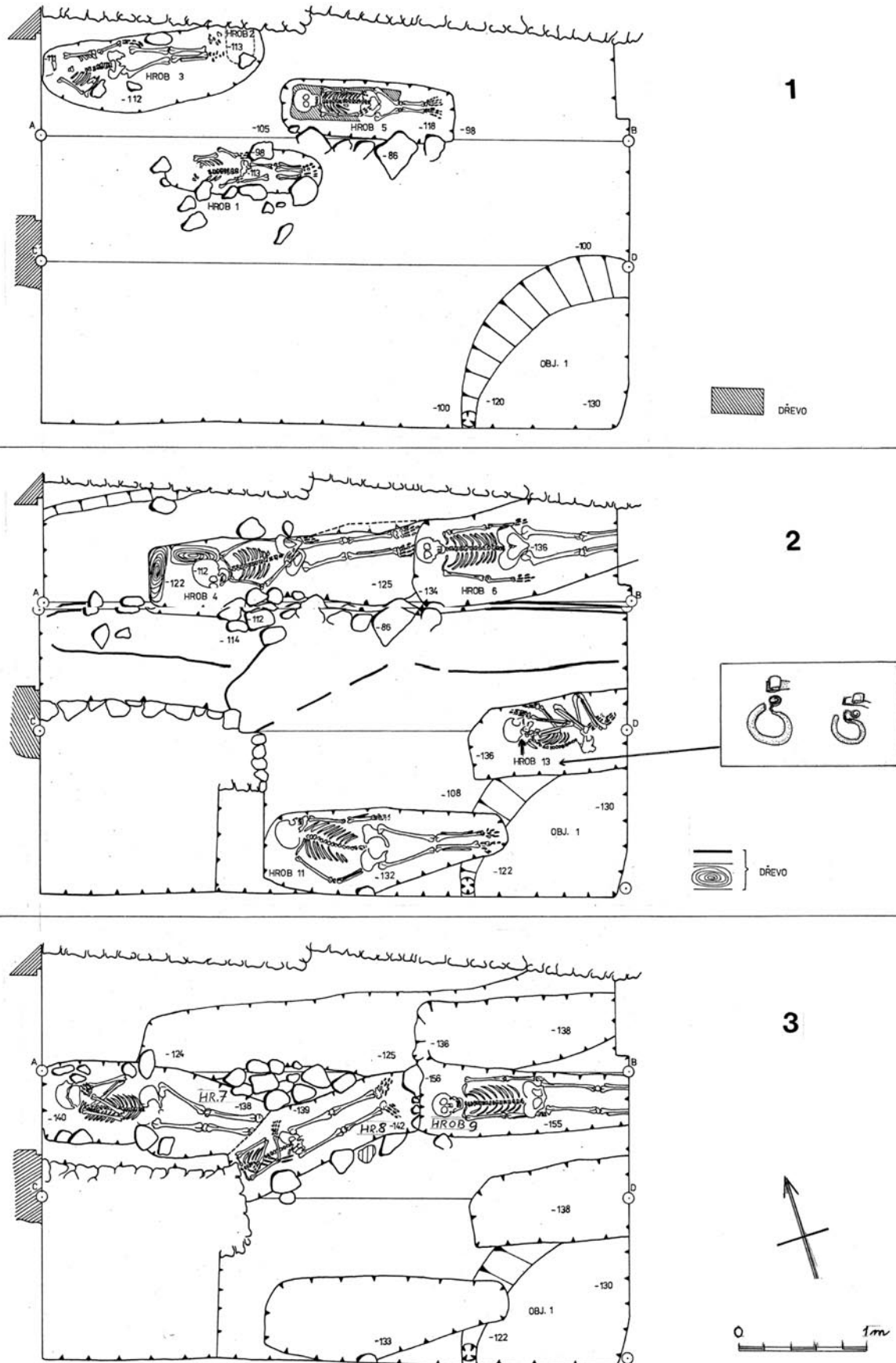
Litoměřice, Mírové nám., dům č. 22/44, keramický soubor z r. 1966						
A	ornamentace				B	
	okraje typy (h)	Σ	Σ zl.o. orn.	orn. prvky (počet zl.)	orn. prvky č.	Σ
zl. o.	122	1	1	20	11	92
	16	3	1	23	21	8
	17	2	1	51/53	22	24
	211	4	2	11/22, 51/53	23	139
	212	14	6	22 (2), 23 (4)	32	2
	215	12	3	22 (2), 22/32	51	4
	311	3	1	11/22	53	16
	312	22	8	11/21, 11/22 (2), 11/23 (2), 23 (3)	837	1
		61	23			
zl. t. orn.		250		11 (36), 11/21(7), 11/22 (7), 11/23 (37), 10, 20? (49), 22 (7), 22/32, 22/837, 23 (91), 51 (2), 53 (12)		

Tab. 3. Litoměřice – Městský vrch, lok. č. 26. Mírové náměstí, dům č. 22/44. Raně středověká keramika: okraje, výzdoba (podle obr. 83, 84)

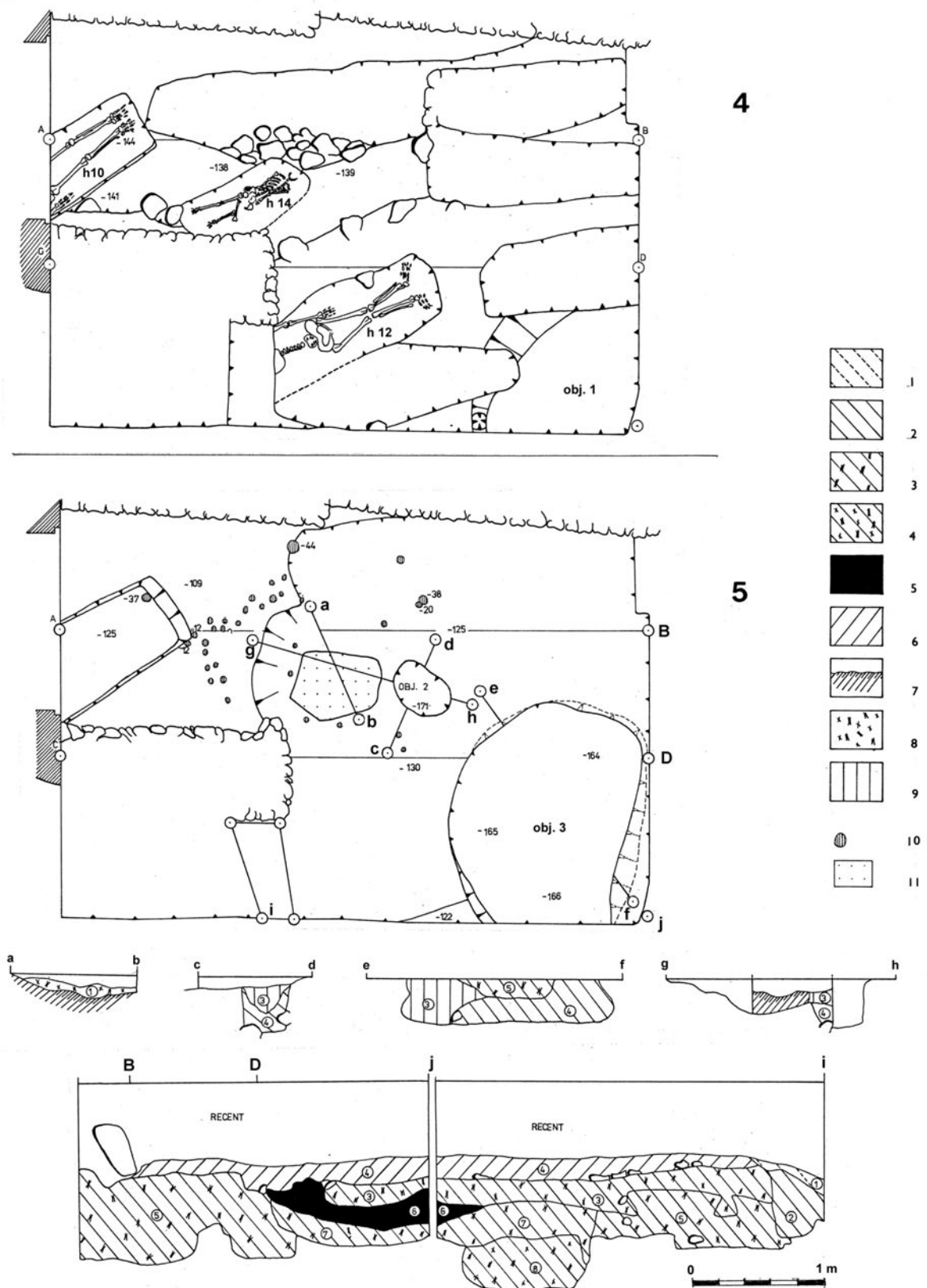
²¹ Kol. F. Gabrielovi a V. Salačovi děkuji za poskytnutí nálezů z výzkumu po inventarizaci ke zpracování.

Litoměřice, Mírové nám. č. 19/41, výzkum v r. 1981: raně středověká keramika												
horizonty	NS č.	nálezové soubory	zl. o.		zl. t. orn.	zl. o + t. orn.		zl. d. zn.	atyp.	Σ	obr.	dat.
			Σ	orn.		Σ	zn.					
svrchní	1	vrstva č. 2	6	0	4		0	0	13	23	29:1-5	RS 4a
	2	vrstva č. 3	66	10	118	128	26	2	197	407	29:6-40	RS 3, 4a,b
	3	vrstva č. 6	4	0	13	0	4	0	7	28		RS 3, 4
	4	ohniště	5	3	12	15	2	0	27	46		RS 3, 4b
	5	objekt č. 1	23	4	51	55	36	1	118	228	30:1-18	RS 4a
střední -	6.1	hroby 1-3, zásyp	6	1	28	16	10	0	63	107	31:1-13	RS 3, 4
	6.2	hroby 4-6,13 - zásyp	9	3	43	46	13	1	65	124	31:15,17-34	RS 3, 3b, 4
	6.3	hroby 7, 8, zásyp	1	1	11	5	3	0	15	30	31:14	RS 3, 4
	6.4	hroby 10-12,14, zásyp	1	0	18	0	2	0	9	30	31:16,35-37	RS 3, 4
spodní	7	pec č. 1	4	0	19	0	4	0	24	51	32:1-11	RS 3
	8	objekt č. 2	0	0	1	0	0	0	1	2		RS 3
	9	objekt č. 3	23	10	113	123	10	3	53	199	32:12-41	RS 3
	10	vrstva před č. 19/41	3	3	1	4	0	0	0	4	29:41-43	RS 4b
		Σ	151	35	432	467	110	7	592	1285		
		= %	11,8		33,6	36,3	8,5		46	100		

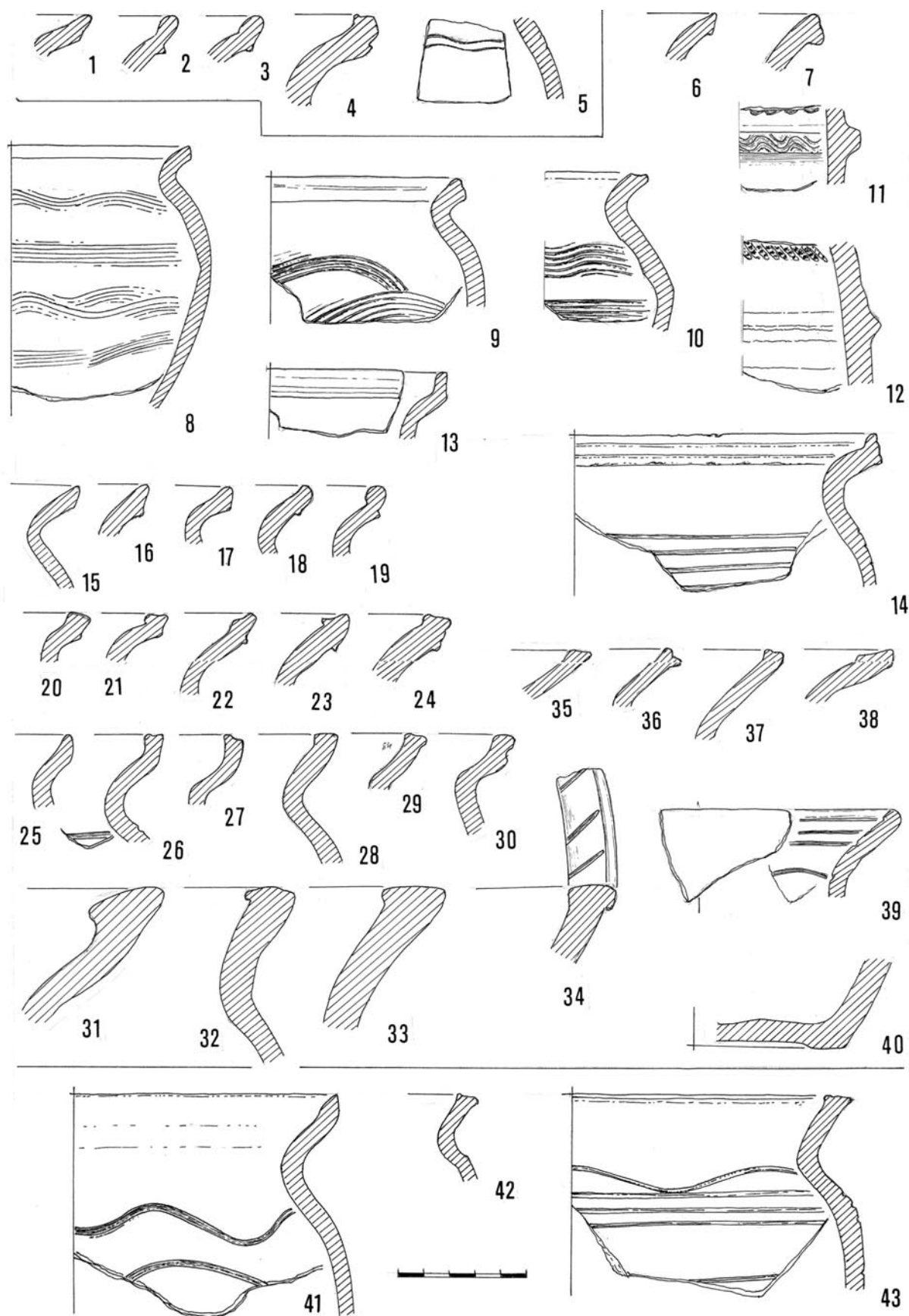
Tab. 4. Litoměřice – Městský vrch, lok. č. 27. Mírové náměstí, dům č. 19/41, výzkum v r. 1981. Celkové počty zlomků keramiky (o. – okraje, t. – těla, d. – dna, atyp. – atypické) v nálezových souborech (NS) 1–10

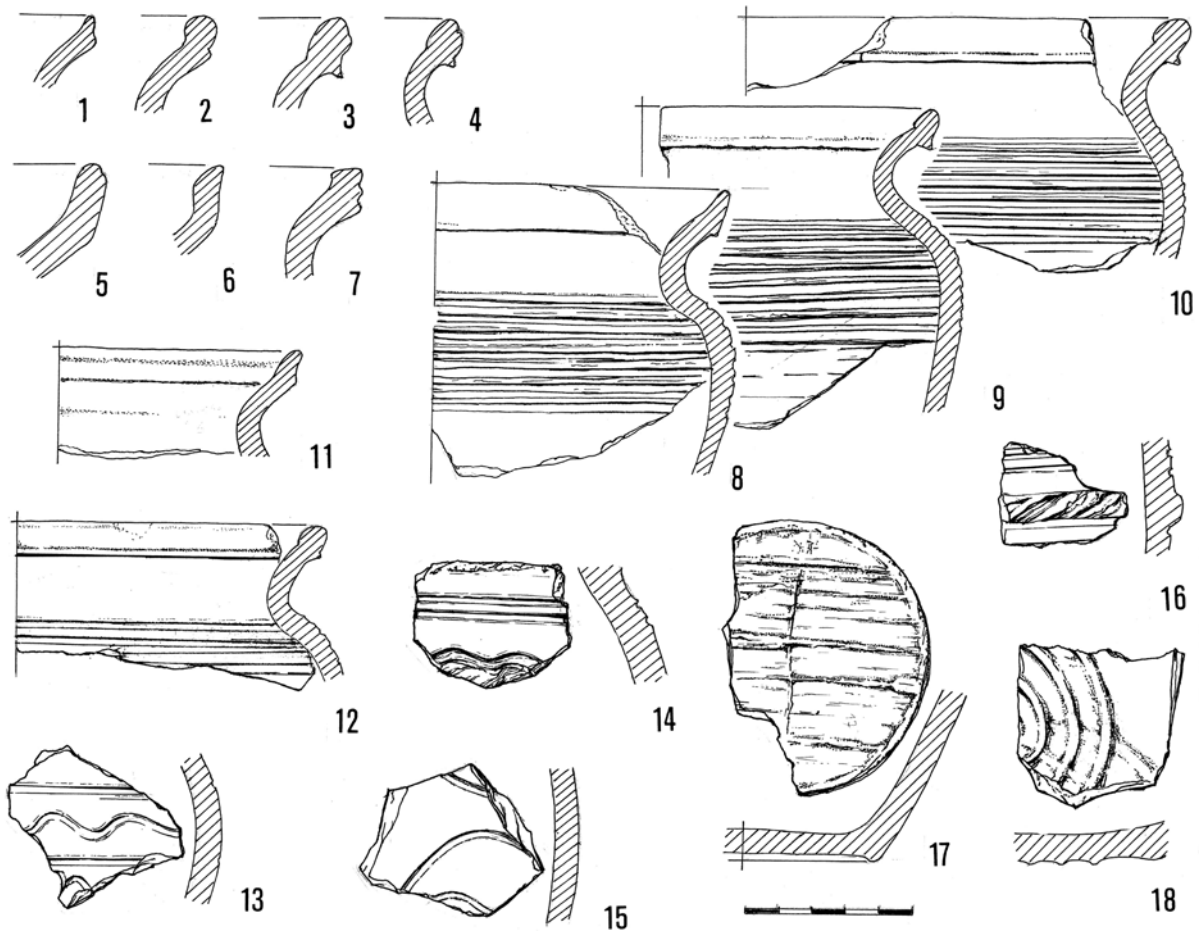
Obr. 27. Litoměřice, Městský vrch. Mírové náměstí, dům č. 19/41 (lok. č. 27), výzkum v r. 1981. Kostrové pohřebiště, 1.–3. horizont pohřbů a dvě stříbrné záušnice z hrobu 13; podle Gabriel 1983. K tomu obr. 28–32

Obr. 28. Litoměřice, Městský vrch. Mírové náměstí, dům č. 19/41 (lok. č. 27), výzkum v r. 1981. Kostrové pohřebiště. Nahoře: 4. horizont pohřbů. — Uprostřed: 5. Situace v úrovni podloží: objekty č. 2, 3 a pec č. 1. — Dole: profily sídlištních objektů (pece a obj. 2, 3); profily západní a severní stěny výkopu. — Značky: 1 spraš; 2 šedá, hlinitá; 3 dto s uhlíky; 4 dto s uhlíky, popelavá; 5 uhlíky; 6 hnědá, hlinitopísčité; 7 tmavě okrová, do červena vypálená spraš; 8 popel s uhlíky; 9 jílovitá; 10 kúlová jamka; 11 podlaha hrnčířské pece. Podle Gabriel 1983. K tomu obr. 27, 29–32

Obr. 29. Litoměřice, Městský vrch. Mírové náměstí, dům č. 19/41 (lok. č. 27), výzkum v r. 1981. 1–5 vrstva č. 2 (= NS 1); 6–40 vrstva č. 3 (= NS 2); 41–43 vrstva před č. 19/čp. 41 (= NS 10); srv. tab. 4, NS = náleзовý soubor. K tomu obr. 27, 28, 30–32

Obr. 30. Litoměřice, Městský vrch. Mírové náměstí, dům č. 19/41 (lok. č. 27), výzkum v r. 1981. Objekt 1: 1–18 (= NS 5); srv. tab. 4, k tomu obr. 27–29, 31, 32

Hrob 1 (poškozen): kostr. pohřeb naznak, Z-V, nepravidelně obložen kameny, ve zbytcích zásypu střepey obr. 31:1–7 (NS 6.1 – 1. horizont pohřbů).

Hrob 2 zničen, kostra dle dělníků S-J, ze zásypu střepey obr. 31:8–13 (NS 6.1).

Hrob 3 poškozen, kostra naznak, Z-V, oválná hrob. jáma bez úpravy; nálezy společně s hr. 2, srv. NS 6.1.

Hrob 4: kostr. pohřeb naznak, Z-V, nad lebkou dvě navzájem kolmá prkna, obdél. jáma; nálezy – srv. hrob 6.

Hrob 5: kostr. pohřeb naznak na dřevěné desce, obdél. jáma; nálezy – srv. hrob 6 (NS 6.1-2).

Hrob 6: kostr. pohřeb Z-V, jáma nepravidelně obdélníková, špatně rozlišitelná; střepey z výplně hrobů č. 4–6 společně, obr. 31:17–27 (NS 6.1-2).

Hrob 7: kostr. pohřeb naznak, Z-V, obložen dřevem a překryt deskou, za svislými prkny nepravidelně obložen kameny; jáma porušovala hrob č. 8. Střepey ze zásypu (NS 6.3 – 3. horizont pohřbů).

Hrob 8: porušen zdí; kostr. pohřeb JZ-SV překryt deskou, hrobová jáma nepravidelná, obložena kameny, ze zásypu střepey, obr. 31:14 (NS 6.3).

Hrob 9: z kostr. pohřbu Z-V, orámovaného svislými dřev. deskami a překrytého další deskou, sondou odkryta jen střední a východní část; jáma obdélná, bez nálezů.

Hrob 10: z kostr. pohřbu JZ-SV sondou odkryta jen V partie nohou s částí obdélníkové hrobové jámy; ze zásypu střepey, obr. 31:16 (NS 6.4 – 4. horizont pohřbů).

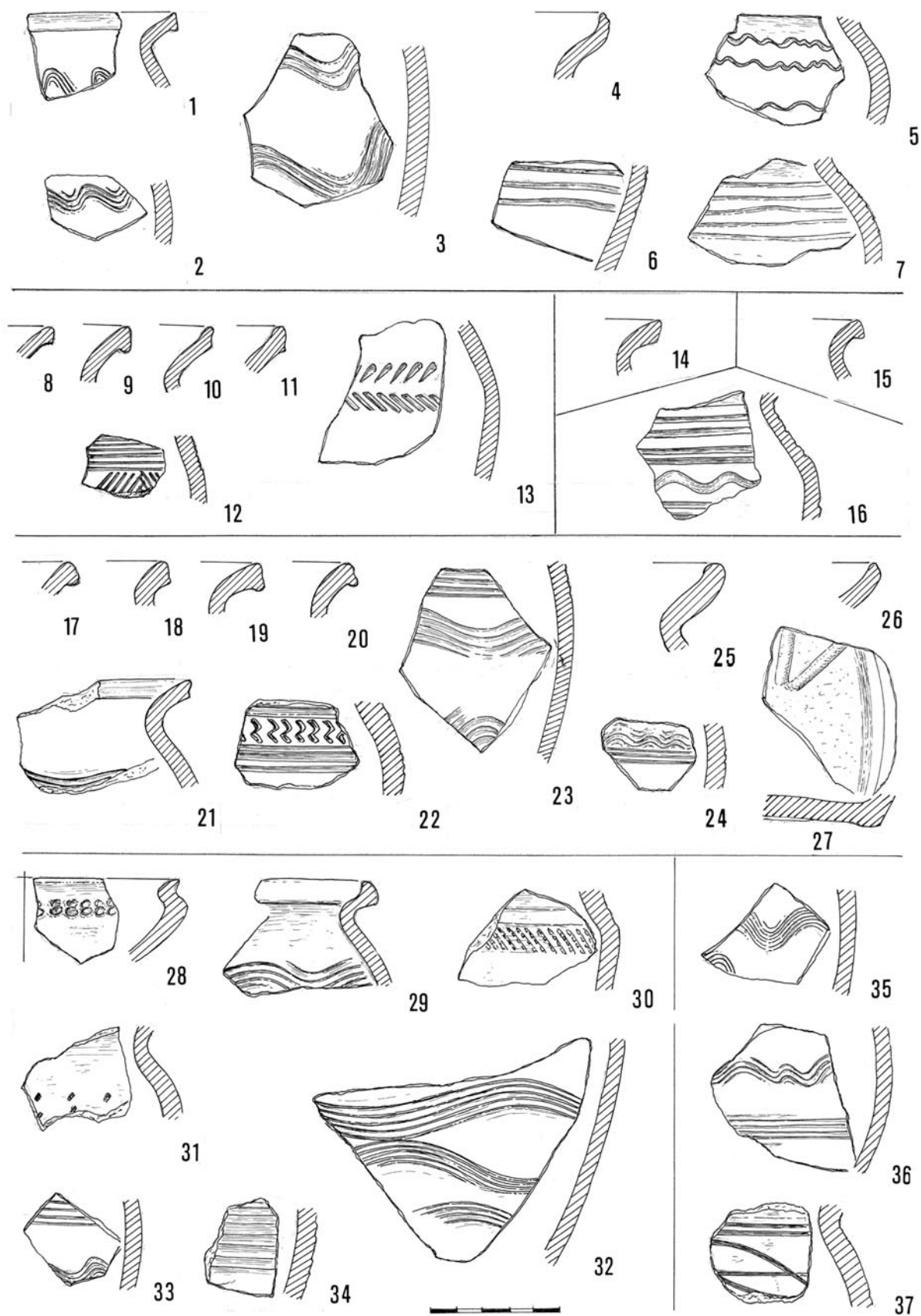
Hrob 11: kostrový pohřeb naznak, Z-V, hrob. jáma nepravidelná, splývá s hr. 12; střepey ze zásypu - srv. hrob 12.

Hrob 12: zachov. jen část kostry JZ-SV, hrob. jáma obdélníková, špatně odlišitelná od hrobu 11; nálezy obr. 31:15 (NS 6.4 – 4. horizont pohřbů).

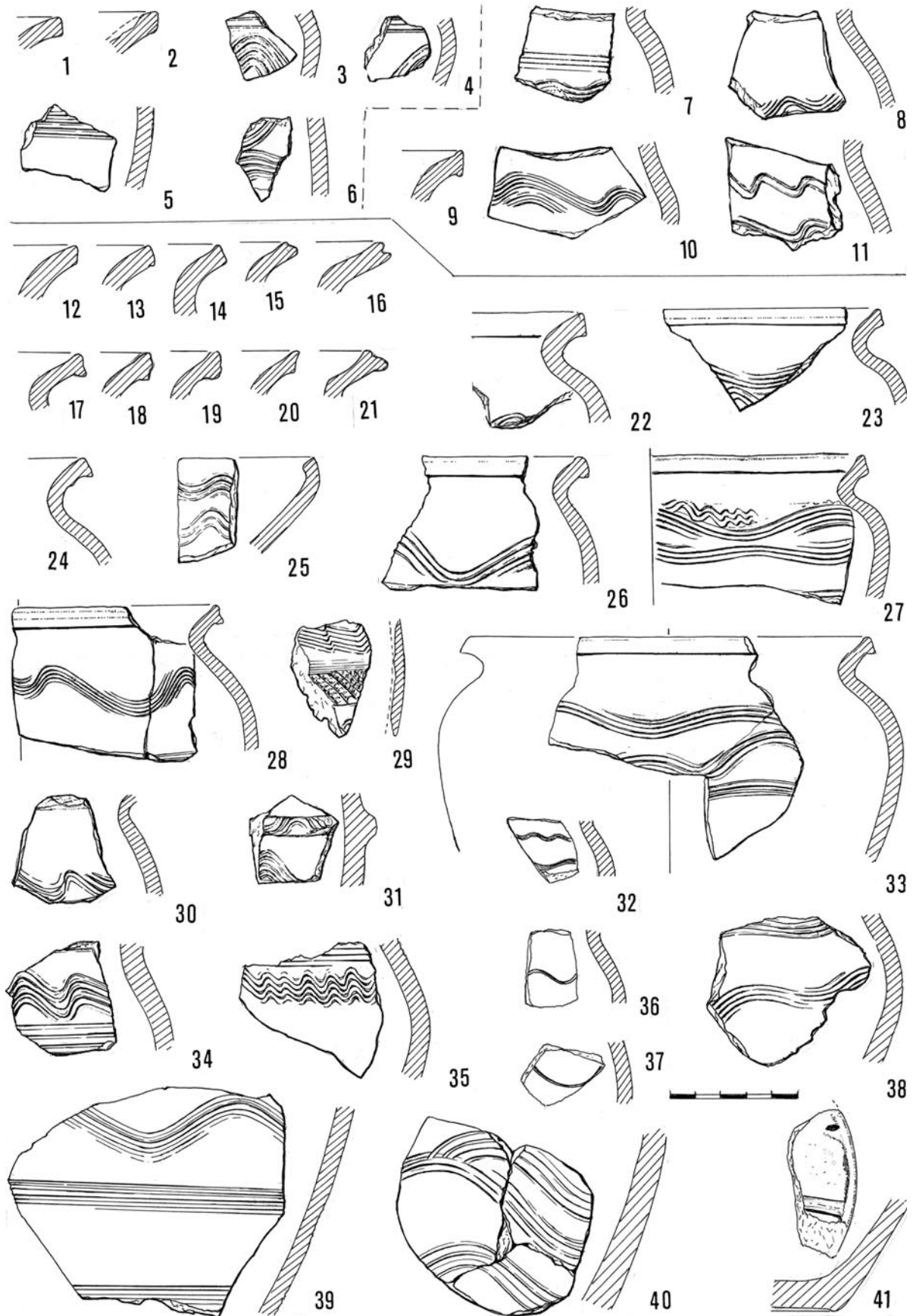
Hrob 13: hrobová jáma porušena objektem 1, zčásti pod profilem sondy; kostr. pohřeb uložen ve skrčené poloze na levém boku, Z-V, pod lebkou na levé skrání dvě záušnice: 1 esovitá záušnice ze stříbrného drátu o síle 2–2,3 mm, dm. (bez kličky) 14 × 11 mm; dto, síla drátu 1,5 mm, dm. 12 × 11 mm; obr. 27:2. Střepey ze zásypu hrobu 13: obr. 31:28–34 (NS 6.2 – 2. horizont pohřbů).

Hrob 14: hrobová jáma nepravidelně obdélníková, porušena hrobem č. 8; kostr. pohřeb naznak, V-Z (!), obr. 28:4; střepey z výplně obr. 31:35–37 (NS 6.4 – 4. horizont pohřbů).

c) **Spodní horizont.** Po dobrání vrstvy č. 5 včetně hrobů (= 3. horizont) se objevila situace v úrovni podloží (= 4. horizont), tvořené zde tmavě hnědou hlinitou půdou se světle hnědými proplásky, přecházející do žluté sprašové hlíny. Zde zachyceny tři objekty (obr. 28:5):

Obr. 31. Litoměřice, Městský vrch. Mírové náměstí, dům č. 19/41 (lok. č. 27), výzkum v r. 1981. Keramika ze zásypu kostrových hrobů. 1. horizont hrobů (svrchní): 1–7 hrob č. 1; 8–13 hrob č. 2. — 2. horizont hrobů: 15 hroby č. 11–12; 17–27 hroby č. 4–6; 28–34 hrob č. 13. — 3. horizont hrobů: 14 hrob č. 8. — 4. horizont hrobů (spodní): 16 hrob č. 10; 35–37 hrob č. 14. NS 6:1–6.4; srv. tab. 4. K tomu obr. 27–30, 32

Obr. 32. Litoměřice, Městský vrch. Mírové náměstí, dům č. 19/41 (lok. č. 27), výzkum v r. 1981. Keramika ze sídlištních objektů spodního horizontu zahloubených do sprašového podloží. Pec č. 1: 1–6 nevytápnuté zlomky ze dna pece, 7–11 popelovitá výplň nad dnem (= NS 7). — Objekt 3: 12–41 (= NS 9); srv. tab. 4. NS = nálezový soubor. K tomu obr. 27–31

Pec č. 1 (obr. 28:5 a profily a–b, g–h) spočívala na podložní vrstvě a kryl ji kamenný zával, projevující se již ve vrstvě 5. Dno pece, mírně zahloubené, tvořila do červena vypálená spraš. Na dně pece nalezeno několik zlomků *nevypálené keramiky* (obr. 32:1–6). Nadloží pece tvořila vrstva popela se střepy obr. 32:1–11; tab. 4 (NS 7). V okolí pece zjištěno množství jamek zahloubených do podloží do hl. od 5 do 44 cm, vyplněných hlinitou půdou s uhlíky.

Objekt č. 2 v těsném sousedství pece, oválný, ca 50 × 30 cm, svíslé stěny, narušoval nevypálenou část podlahy pece č. 1. Výplň tvořila svrchní vrstva č. 3 (jílovitá, šedá, bez nálezů), pod ní vrstva č. 4 (= tm. hnědá až černá, hlinitá s uhlíky) se střepy (obr. 28:5, NS 8 a profil g–h).

Objekt č. 3 v sz. rohu sondy; sondou zachycená část měla nepravidelný tvar s dolů se rozšiřujícími stěnami a rovným dnem. Výplň tvořily vrstvy č. 5 (sv. šedá hlinitá s uhlíky, bez nálezů), č. 3 (šedá jílovitá, bez nálezů) a č. 4 (sv. šedá, z ní střepy obr. 32:12–41; tab. 4, NS 9).

ad a – svrchní horizont. V l. 1981–82 sledovány též výkopy před domovní frontou náměstí, ca 10–15 m od ní. V červenci 1982 získáno z jednoho z těchto výkopů, zasahujících již na plochu náměstí, několik střepů (obr. 29:29–43; tab. 4, NS 10), pocházejících z vrstvy šedo zelenavé hlinité půdy, ležící zde v hl. 90–120 cm (baze půdy) a kryjící tmavě hnědou hlinitou půdu, do níž byly zahloubené hroby zdejšího pohřebiště.

spodní horizont - sídliště, hrnčířská pec		NS 7 - pec č. 1	
zl. o. h.	121	3	
zl. o. h.	122	1	
zl. l. om.	19	11 (9), 11/22 (9), 11/23	
zl. d.	22, 23 (4), 23/51		
zl. atyp.	24		
Σ	51		

NS 8 - objekt č. 2	
zl. l. om.	1, 11
zl. atyp.	1
Σ	2

NS 9 - objekt č. 3		
zl. o. h.	121	3
zl. o. h.	215	4
zl. l. om.	221	1
zl. d.	311	3
zl. atyp.	312	8
Σ	522	
zl. l. om.	113	11 (29), 11/21,
zl. d.	11/22 (5), 11/23 (19),	
zl. atyp.	22 (3), 22/32,	
Σ	23 (6), 23/82	
zl. l. om.	51/53, 53 (4)	
zl. d.	10	
zl. atyp.	10	
Σ	53	

**Litoměřice, Mírové nám. č. 1:
výzkum v r. 1981 (F. Gabriel)
náleзовé soubory č. 1-10**

střední horizont - pohřebiště		NS 6.1 - pohřebiště, 1. (svrch.) horizont, hroby 1-3, zásep	
zl. o. h.	123	2	
zl. o. h.	211	2	
zl. l. om.	312	2	
zl. d.	421	1	
zl. atyp.	28	11 (2), 11/14,	
Σ	22, 23 (9),		
	41 (9), 42 (3),		
	51 (2)		
zl. d.	10	733	
zl. atyp.	63		
Σ	107		

NS 6.2 - pohřebiště, 2. horizont, hroby 4-6, 13, zásep		
zl. o. h.	212	2
zl. o. h.	215	3
zl. l. om.	321	1
zl. d.	421	2
zl. atyp.	115	1
Σ	43	11 (8), 11/21, 11/22 (2), 11/23
	23 (16)	
	32/93D	
	41 (6), 41/66, 42 (4)	
	712	
	13	
	ZN: 1, 4, 6, 8, 27	
	65	
	Σ	130

NS 6.3 - pohřebiště, 3. horizont, hroby 7, 8, zásep		
zl. o. h.	211	1
zl. o. h.	212	1
zl. l. om.	11	11 (2)
zl. d.	23 (6)	
zl. atyp.	3	41 (2), 42
Σ	15	

NS 6.4 - pohřebiště, 4. (spod.) horizont, hroby 10-12, 14		
zl. o. h.	211	1
zl. o. h.	18	11 (4), 11/23 (4),
zl. l. om.	22, 23 (4),	
zl. d.	51	
zl. atyp.	2	
Σ	30	

svrchní horizont - sídliště		NS 3 - vrstva č. 6 (nad ohništěm)	
zl. o. h.	121	2	
zl. o. h.	122	2	
zl. l. om.	19	11 (5), 11/23	
zl. d.	22 (2), 23,		
zl. atyp.	41	41/175, 42, 42/52	
Σ	4		
	7		
	Σ	28	

NS 4 - ohniště nad objektem č. 1		
zl. o. h.	122	1
zl. o. h.	331	1
zl. l. om.	421	1
zl. d.	431	2
zl. atyp.	12	11/23 (2)
Σ	32/81	
	41 (4), 42 (4), 42/53	
	2	
	Σ	228

NS 5 - objekt č. 1		
zl. o. h.	121	2
zl. o. h.	311	1
zl. l. om.	312	3
zl. d.	332	2
zl. atyp.	333	9
Σ	338	2
	311	1
	344	1
	132	1
	431	1
	Σ	51
	21 (2), 21/832,	
	22 (5), 22/23, 23 (4), 23/55,	
	32/81,	
	41 (23), 41/53, 41/75,	
	42 (2), 42/51, 42/53 (3),	
	51, 52 (2), 53 (3)	
	ZN: část paprsku klob/ křibz: 2 zl. d.	
	Σ	197

NS 10 - vrstva před domem č. 19/41		
zl. o. h.	421	1
zl. l. om.	522	2
zl. d.	41, 42/53	
zl. atyp.	1	
Σ	4	

Tab. 5. Litoměřice – Městský vrch, lok. č. 27. Mírové náměstí, dům č. 19/41, výzkum v r. 1981. Struktura souborů keramiky ze svrchního, středního a spodního horizontu (okraje, ornamentace, atypické). Typy okrajů a vyzdoba (orn. prvky) podle obr. 83, 84

Stratigrafická situace. Podle F. Gabriela (1983, 7) zde výzkum pod stavebními vrstvami zachytil tři RS horizonty: svrchní (stopy sídliště z pozdně hradištního období), střední (pohřebiště) a spodní („sídliště s výrobním objektem (pec 1), který můžeme interpretovat jako vysoušecí nebo vypalovací pec (nevypálená keramika) z období středo- až mladohradištního. Obdobné datování platí i pro objekty 2 a 3, které jsou součástí téhož horizontu“).

Typový rozbor keramiky tyto závěry, co se datování týče, zčásti potvrzuje, zčásti zpřesňuje. Komparované soubory čítají celkem 1285 zl. výlučně hradištního stáří, z nich 151 zl. (11,8 %) jsou okraje a 467 zl. (36,6 %) zdobené (tab. 4; 5):

V souborech **svrchního horizontu** (NS 1-5, obr. 29:1-40; 30:1-18), k nimž náleží též šedozeleňá vsrtva před domem (NS 10, obr. 29:41-43), převažuje keramika per. RS 4, včetně pozdních h33, 34 a kalichovitých, se slabou příměsí okrajů a orn. zlomků per. RS 3. Podobně je tomu u souborů **středního horizontu**, ze zásypu hrobů (NS 6.1-6.4, obr. 31), podíl keramiky RS 3 proti RS 4 je zde ale výraznější (poměr H- a J-ornamentace je zde 67:39, tj. téměř 2:1), navíc je zde zlomek s typickým zabrušanským kolkem (obr. 31:22), svědčící o přítomnosti mladší středohradištní fáze RS 3b.

Soubory **spodního horizontu** (NS 7-9, obr. 32), včetně unikátně dochovaných nevypálených, pouze usušených zlomků z výplně hrnčířské pece (NS 7) obr. 32:1-6, jsou svým složením dobře srovnatelné se souborem ze sousední lokality č. 26. Morfologicky vcelku jednotné (okraje h12, 21, 22, 31, 52; hřebenový orn. HV, HP /134 zl)/ jen 1× v kombinaci se zdobeným plastickým žebrem obr. 32:31, jen 6 zl. s J orn. 41, 51, 53, srv. tab. 5) představují svým počtem a složením kvalitní příspěvek k regionální chronologii keramiky středohradištního období. Trojice okrajů h522 (obr. 32:21) zároveň soubory spodního horizontu paralelizuje s neméně kvalitním zbožím regionálního litoměřického typu. Tvarově je zde zastoupená kromě hrnců ještě mísa s krátce zataženým okrajem (obr. 32:25).

Datování. Výzkum F. Gabriela na stavební parcele domu č. 19/41 tedy zachytil sekvenci náleзовých situací ze čtyř časových fází:

a) pozdně hradištní sídlištní vrstvy/planýrky (svrchní horizont);

b) řadové etážové pohřebiště s nejméně čtyřmi horizonty pohřbů, z nichž jediný, hrob 13 z 2. horizontu pohřbů, byl vybaven přídávky - párem stříbrných záušnic o rozm. 14 × 11 a 12 × 11 mm, jež naznačují počátek pohřbívání kolem přelomu RS 3b/4.

c) zlomek zabrušanského typu obr. 31:22 svědčí o sídelní aktivitě v těchto místech zhruba v téže době;

d) sídlištní objekty včetně dílenských (hrnčířská pec se zlomky dosud nevypálené keramiky), datované soubory kvalitní hrnciny na úrovni produkce lokálního litoměřického typu, do optima středohradištního období (RS 3/3b). M Ltm č. 18788-19470; dat. RS 3, 3b, 4. LIT: Gabriel 1983; Budinský 1986, 115; Smetana - Gabriel 1984, 68, mapa na s. 75, č. 4.

Jižní strana Mírového náměstí a Máchovy schody:

28. Před domem č. 15/23. Pohř. (1 hr., hrnek, obr. 26:10), dat.: RS 3b/4.

29. Dům čp. 14/22. Sídl. (soubor ker.), dat. RS 3, 4. Srv. PA 1965, 292 jako č. 13 - Mírové nám., bez lokality. Podle nálezové karty H. Ritterové byl tento soubor (M Ltm č. 1520-1532) nalezen v květnu r. 1942 při hloubení průkopu pro kabel před tímto domem.

30. Dům spořitelny, č. 6/14. Pohř. („lebky“ a 1 záušnice?), dat.: RS.

31. Dům Černý orel, č. 4/12. Sídl. (7 zl.), dat.: RS 2/3, 3, 4; k dataci do RS 2-3 též Bubeník 1997.

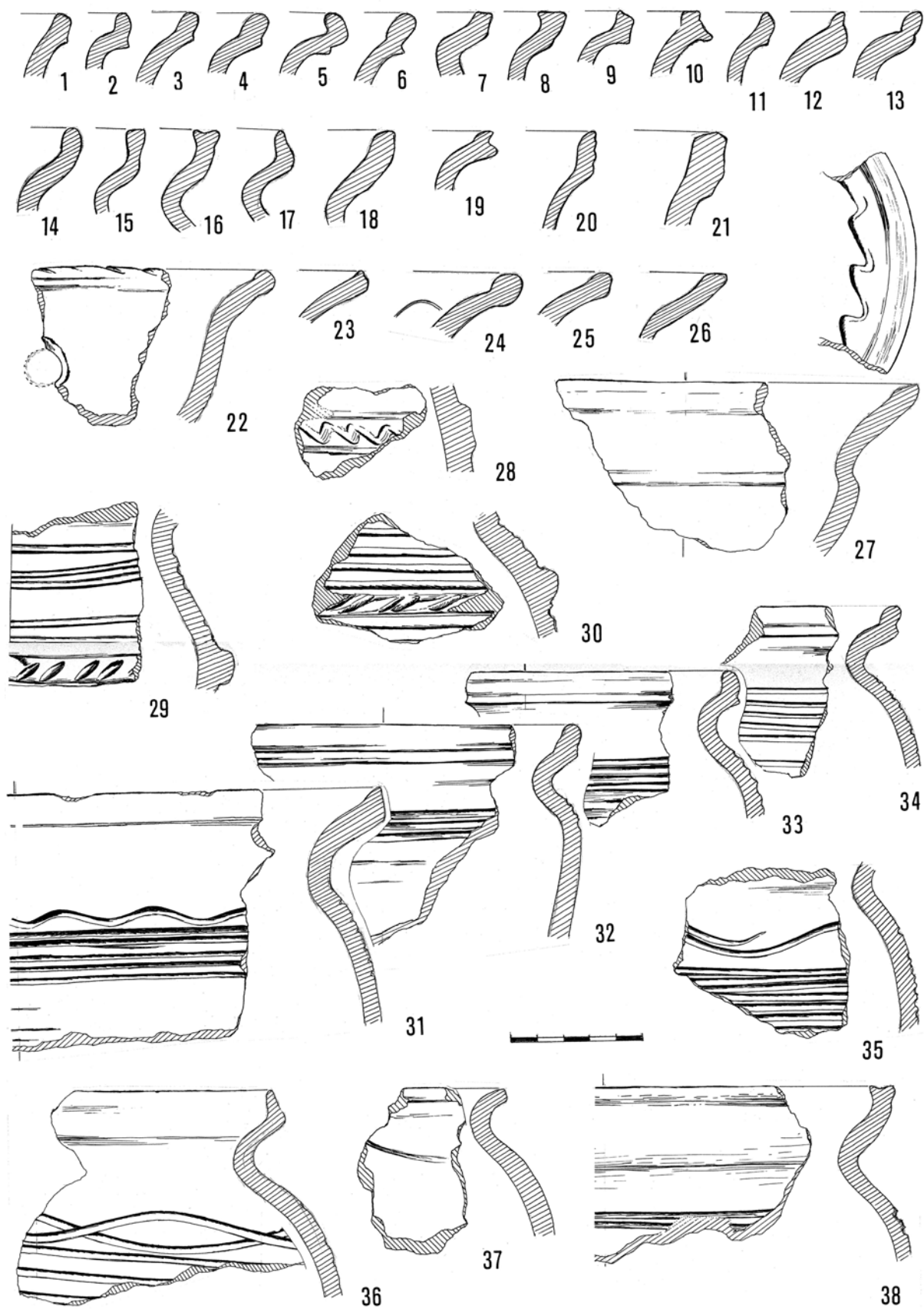
32. Máchovy schody. Mezi Máchovými schody a býv. úřadem starosty, v místě býv. jatek. Sídl. (soubor ker.), dat.: RS 4.

Po r. 1965:

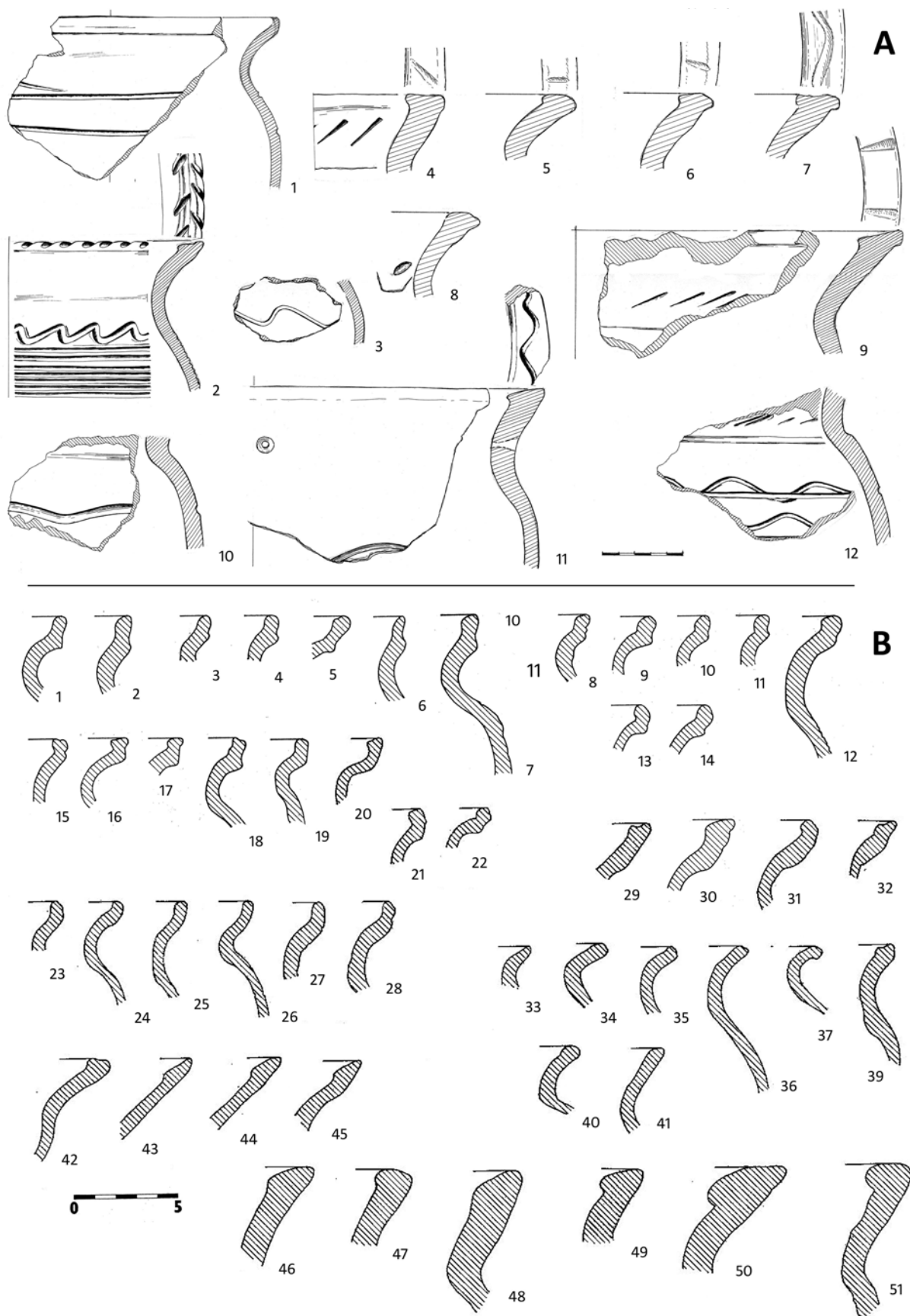
ad 32. Máchovy schody, sídliště. „März 1928, Heizleitung, Gebhardtstg.“ Soubor 165 zl., z toho 90 zl. okrajů, 63 zl. t. zdobených a 12 zl. den. Tvarově kromě hrnců jsou zde zastoupené mísy, zásobnice a dvěma zlomky též oble dvojkónické amfory (obr. 33:29,30). Výzdoba omezena už jen na J-prvky (JR, JV) a jejich kombinace, též doplněné žebrem či řádkem záseků. Na dvou zl. den části značek: kruh rozdělený 8 paprsky a část kruhu s paprsky. srv. obr. 33; 34; tab. 6, M Ltm č. 9590-9657 (navazuje na soubor M Ltm č. 5769-5836, popsáný v r. 1965); dat.: RS 4.

raně středověká keramika									
okraje: typy						zl. t. zdobené			
tvar	typ	Σ	tvar	typ	Σ	tvar	orn. prvky	Σ	
hrnce	311	6	mísy	126	3	hrnce	42	21	
	312	19		131	4		42/52	4	
	313	4		31	1		42/53	1	
	326	2		411	3		42/75	2	
	333	7		Σ	11		42/83.51	1	
	341	2					42/83.75	8	
	342	3	zásobnice	z341	1		43	6	
	343	2		342	5		43/52	2	
	351	3		52	13		51	1	
	421	5		Σ	19		52	4	
	431	3					53	2	
	432	1				mísy	51	1	
	44	1					53	1	
	523	1				zásobnice	41/52	1	
	634	1					42	2	
	Σ	60					43	1	
							43/53	1	
							52	3	
							77	1	
							Σ	63	

Tab. 6. Litoměřice - Městský vrch, lok. č. 32. Máchovy schody. Raně středověká keramika: okraje, výzdoba (podle obr. 83, 84)

Obr. 33. Litoměřice, Městský vrch. Máchovy schody (lok. č. 32). Soubor keramiky z r. 1928 (k tomu obr. 34)

Obr. 34. Litoměřice, Městský vrch. **A.** Máchovy schody (lok. č. 32). Soubor keramiky z r. 1928 (k tomu obr. 33). — **B.** Zahrada kapucínského kláštera (lok. č. 49); podle Gabriel – Denkstein 1985, obr. 1, 2, upraveno

33. JV plocha Mírového náměstí, sídliště, pohřebiště. Prostor východně od morového sloupu, západně od dolní kašny a před domem Pod bání (Kalich). V r. 2003 zde výkopy pro inženýrské sítě narušeno pohřebiště (výzkum O. Kotyza, M Ltm, M. Sýkora, ÚAPPSZČ): 16 kostrových hrobů, orient. Z-V, v nataženém poloze, 1× hrobová jáma obložena kameny (skřínka), 2× zjištěny zbytky dřeva pod zemřelým (fragment rakve či prkna). Výbava: 1 železná pružinová nůžka, 1 železná ocílka, 1 železný hřeb či tyčinka, 1 bronzový nýtek, 1 kostěné šídlo, zvířecí kosti, skořápky vajec. Datováno do RS 4 s pozn. že „rozsah pohřebiště je daleko větší, než uvádí starší literatura (sahá nejméně k vyvýšenému středu náměstí), nedosahuje však až k severní frontě náměstí (při celkové rekonstrukci povrchů a přípojek inženýrských sítí v roce 1990–1993 nebyly žádné hroby či stopy po nich odhaleny)“. M Ltm; dat. RS 4. LIT: *Kotyza 2011*, 151–152; 2012, 85.

Poslední údaje o situaci na náměstí jsou z léta r. 2015, kdy se zde, opět při rekonstrukci inženýrských sítí, našly „tři zásobní jámy z 10. století, dále relikty hrobů pocházející z 12. století. Jde o zbytky pohřebiště, které na náměstí bývalo. Zatímco o pohřebišti jsme věděli, o existenci sídliště z 10. století jsme neměli tušení. Překvapením bylo i nalezení úrovně, do které bylo ve 13. století město založené“ (dle informace O. Kotyzy). M Ltm; dat. RS 3(?), 4. LIT: *www.E-Litomerice.cz/zpravy/1865* z 26. 6. 2015.

Kostelní náměstí a Jezuitská ulice

34. *Kostelní nám.* Síd. (vodovod v r. 1912, u věže kostela *Všech svatých*, u vchodu do kostela z *Dlouhé ul.*, dat.: RS 2/3. K časovému určení též *Bubeník 1997*, 37, zlomek z hl. 2 m od věže kostela (Zápotocký 1965, 294, obr. 44:2) datuje do RS 2.

35. *Kostelní nám., kolem kostela Všech svatých.* Pohř. (1 hr. s „masivní záušnicí“), dat.: RS 3?/4.

36. *Jezuitská ul., dům č. 2.* Síd. (srv. níže), pohř. (hrob; es. záušnice, 2 korálky), dat.: RS 4.

37. *Jezuitská ul., dvůr domu č. 5.* Síd. (23 zl. ker.), dat.: RS 4.

38. *Jezuitská ul., dvůr domu č. 6.* Síd. (1 zl. orn. HK32.8; 5 zl. t.), dat.: RS 2/3, 4.

39. *Jezuitská ul., dům č. 8.* Síd. (35 zl. ker.), dat.: RS 4.

40. *Jezuitská ul. (Mostecká?), dům č. 231.* Pohř. („Graburnen“), dat.: RS?

Po r. 1965:

ad 36. *Jezuitská ul. č. 2.* Sídl. pohřebiště. K již popsanému nálezu hrobu ženy (?) se záušnicí a dvěma korálky (obr. 35:1–3) a ku keramice z jeho zásypu (obr. 35:4–12) doplňujeme charakteristiku souboru z vrstvy nad hrobem: 56 okrajových zl. (z nich 16 zl. s orn.), 37 ostatních zdobených (zl. t.) z hrnců, mís a zásobnic, 7 zl. den, z nich jeden s hrnčířskou značkou (část kruhu s paprskem). Obr. 35:13–38; 36; tab. 7. M Ltm č. 5348–5438; dat.: RS 3, 4.

41. *Dvůr domu č. 1, býv. Jezuitské koleje.* Sídl. Stavbu garáží a úpravy terénu v r. 1994 předcházely výzkum (ved.

O. Kotyza, M Ltm, J. Blažek, P. Meduna, ÚAPPSZČ), při němž byly sondami A-F zahyceny relikty osídlení od mladší doby bronzové po novověk. V sondě C: superpozice dvou jam zahloubených do pozdně bronzové vrstvy, z nich starší datována „do 1. pol. 11. stol.“, mladší „z 2. pol. 11. až počátku 12. stol.“ V sondě D: vrstvy č. 2–4 „z 1. pol. 11. stol.“, vrstvy 5–8 „z 2. pol. 11.– poč. 12. stol.“ Na J okraji sondy C: relikty dřevěného domu srubové konstrukce, jehož základový žlab vymazán mazanicí a zpevněn kameny, v SZ rohu s nádobkou obsahující skořápky slepičího vejce a rybí kůstky – domácí obětinou; dat. na „přelom 12./13. stol.“ Předpokládáno, že zde zachycen relikty zástavby u kostela P. Marie (dvorec kláštera v *Teplé /do r. 1233/* či řádu *Německých rytířů /od r. 1233/*), s pozn., že „ca 30 m od plochy výzkumu se na rozšíření dnešního parkánu nacházela stavba nejspíše románského kostelíka P. Marie (zbořen koncem 18. stol.), který podle mínění badatelů přináležel ke dvoru Hroznaty Tepelského. Před vchodem do dnešní koleje bylo odhaleno několik mladohradištních hrobů.“ M Ltm; dat. RS 4. LIT: *Kotyza 2012*, 83–85.

Oblast ulic Dlouhé, Vavřínecké, Kapucínské a Kapucínského náměstí

42. *Dlouhá ul., hotel Červený jelen.* Síd. (2 zl. ker.), dat.: RS 2–3. Pohř. (hroby, „zlatý lesklý kroužek“), dat.: RS 3?, 4.

43. *Kapucínská ul.* Síd. (dno se značkou), dat.: RS 4.

44. *Kapucínské nám., kino Beseda.* Síd. (soubor ca 100 zl.), dat.: RS 4.

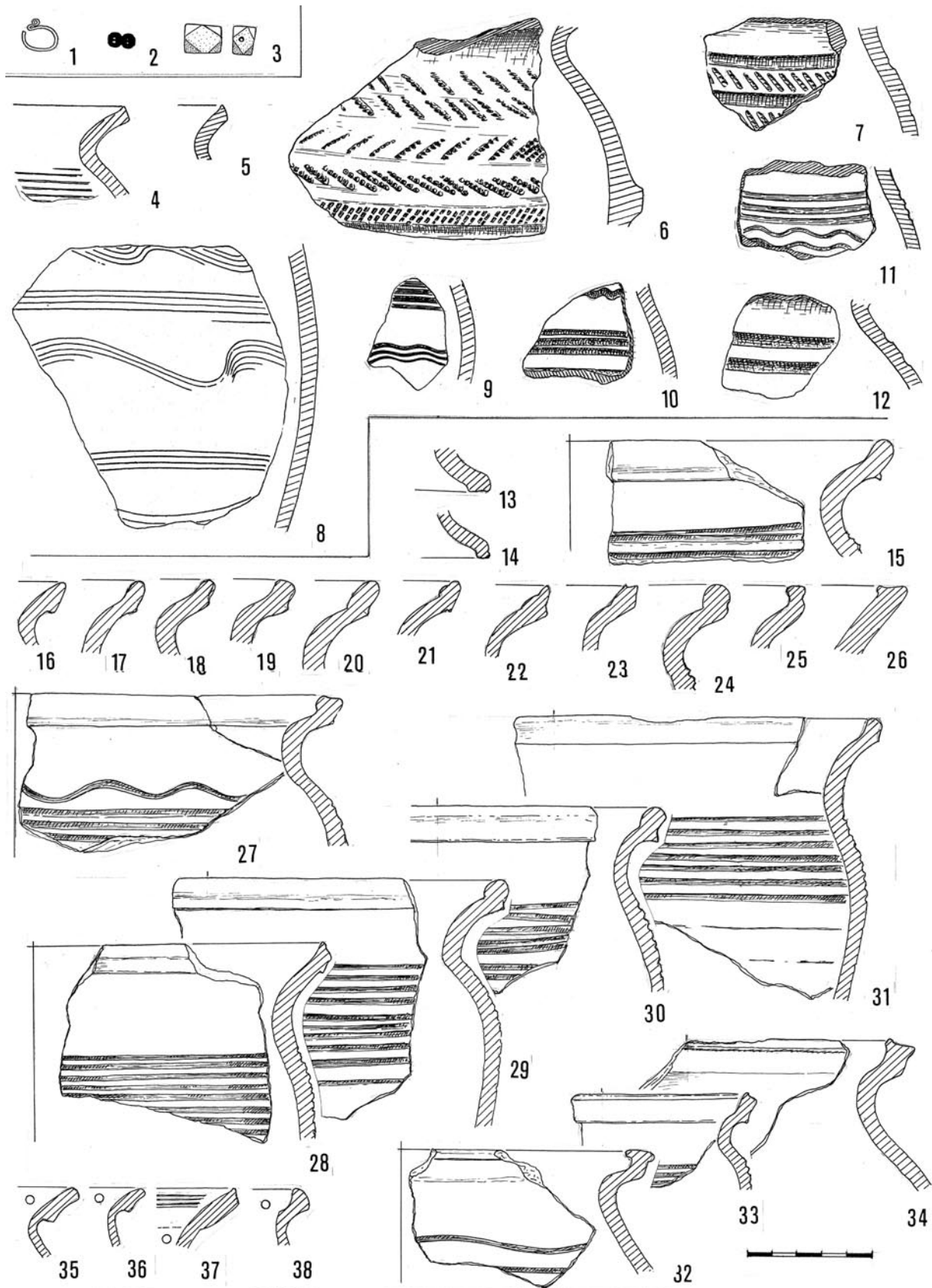
Po r. 1965:

45. *Městské hradby – asanace v úseku mezi Dlouhou ul. a Kapucínským klášterem v r. 1970.* Sídl. Průzkumy a sběry na odkrytých profilech sond: a) po celé délce asanovaného úseku; b) při vnější stěně hradby u býv.

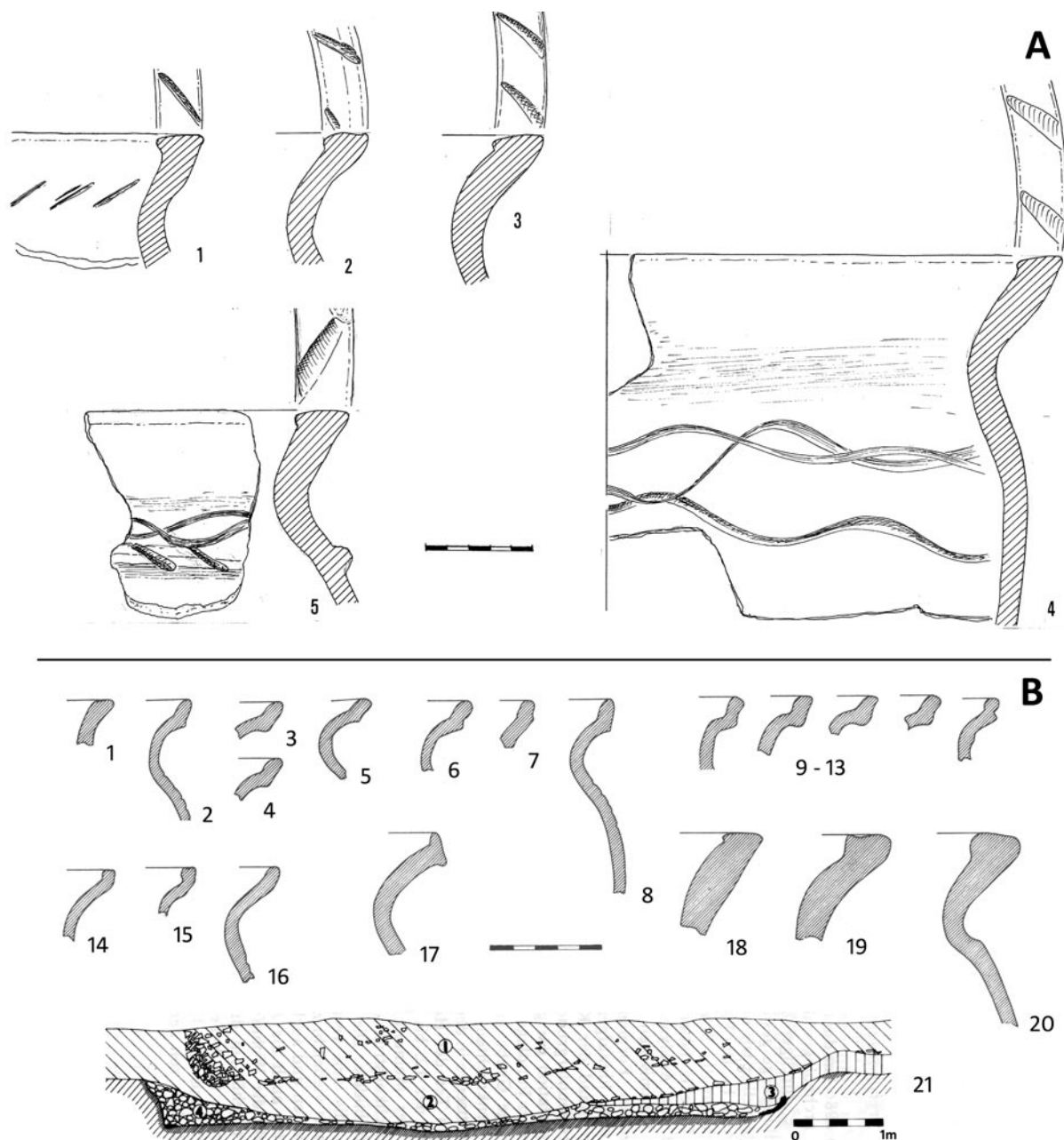
zlomky okrajů (zl. o.)				ostatní zdobené (zl. t. orn.)	
tvar	typ	Σ	orn. prvky (počet zl.)	orn. prvky	Σ
hrnce	221	1		42	19
	312	6	42 (1)	42/53	3
	313	3	42 (1)	43	5
	331	3	42 (2)	52	3
	332	4	42 (1)	53	7
	335	1		Σ	37
	336	1			
	341	1			
	342	9	42 (3), 42/52 (2)		
	351	1	42 (1)		
	431	1			
	612	2			
	613	1			
	621	1			
	72	1			
mísy	411	1			
	431	1			
zásobnice	52	18	53 (7), 53.82 (1)		
	Σ	56			

Litoměřice - Městský vrch
Jezuitská ul. č. 2
vrstva nad hrobem

Tab. 7. *Litoměřice – Městský vrch, lok. č. 36. Jezuitská ul. 2. Vrstva nad hrobem (obr. 35:1–3). Raně středověká keramika: okraje, výzdoba (podle obr. 83, 84)*

Obr. 35. Litoměřice, Městský vrch. Jezuitská ul. č. 2 (lok. č. 36). Kostrový hrob (nález z r. 1957): 1–3 bronzová záušnice, skleněný korálek a jantarový korál v výbavy pohřbu (podle Zápotocký 1965, obr. 72:16–18) ; 4–12 keramika ze záspyu hrobové jámy; 13–38 keramika z vrstvy nad hrobem (k tomu obr. 36); o = světlá hrnčina

Obr. 36. Litoměřice, Městský vrch. **A.** Jezuitská ul. č. 2 (lok. č. 36), keramika z vrstvy nad hrobem z r. 1957 (k tomu obr. 35:13–38). — **B.** Vojtěžská ul. (lok. č. 60), profil polozemnice a keramika; podle Gabriel – Rusó 1989, obr. 1, 2, upraveno

Dlouhé brány; c) dvůr ppč. 231/1; d) pod zahradou ppč. 58 (Z. Flejberk, M. Zápotocký, M Ltm); ker.; M Ltm; dat.: RS, RS 4. LIT: Zápotocký 1975b, 213.

46. Vavřínecká ul. č. 4. Sídliště. Základy pro budovu školy, sběr v r. 1970 (M. Zápotocký, M Ltm): ker.; M Ltm; dat.: RS, RS 4. LIT: Zápotocký 1975b, 212.

47. Vavřínecká ul. Sídliště. Stavba obchodu Domáci potřeby v r. 1981. Ze zásyvu studny patrné, že k úpravám sídelní situace zde došlo již v pozdní d. hradištní. M Ltm; dat. RS 4. LIT: Smetana – Gabriel 1984, 68, mapa na s. 75, č. 3; Budínský 1986, 115.

48. Podnik výpočetní techniky. Sídliště. Ca 50 m na J od lok. č. 49; náhodným výkopem v r. 1979 zde zachyceno RS osídlení (B. Hnízdo, M Ltm). M Ltm; dat. RS 4. LIT: Smetana – Gabriel 1984, 67, mapa na s. 75, č. 2.

49. Zahraha kapucínského kláštera. Sídliště, dílenský areál. Výzkumem v r. 1982 (F. Gabriel, M Teplice) na ploše 108 m² zjištěny dva časové horizonty zástavby. Mladší spadá od 2. pol. 14. do 15. století. Staršímu horizontu, datovanému do sklonku pozdně hradištního období, přiřčeno ve složité stratigrafii několik sídelních objektů, kúlových jam a pecí potravinářského (?) výrobního charakteru. Kromě běžné pozdně hradištní keramiky (obr. 34B) a dvou denárů z 2. pol. 12. století zde i fragmenty rané červeně malované jemné keramiky (pingsdorfské), kovové a skleněné

výrobky; vzácným artefaktem je část destičky z parohoviny zdobená rytým reliéfem. M Teplice č. 68371–71298; dat.: RS 4. LIT: Smetana – Gabriel 1984, mapa na s. 75, č. 1; Gabriel 1985a; Gabriel – Denkstein 1985; Budinský 1989, 60; Klápště 1991.

Severní část Starého města (od západu k východu)

50. Městský pivovar. Sídl. (23 zl. ker.), dat.: RS 4.

50a. Dvůr pod hvězdárnou. Pohř. (2 hroby, 2 nádoby a četné střepy „hradištní“), dat.: RS 3?

51. Roh ulic Na valech a 5. května, budova Posádkového velitelství, údajně z hl. 4 m (příkop?). Sídl. (1 nádoba, ca 20 zl. ker.), dat.: RS 2, 3, 4; pro dataci do RS 2 též Bubeník 1997, 37.

52. Novobranská ul. Sídl. (1 zl. ker.), dat.: RS 4.

53. Dominikánské náměstí. Pohř. (hroby, „mnoho malých kroužků“), dat. RS 4.

54. Zítkova ul. Sídl. (3 zl. ker.), dat.: RS 4.

55. Kocanda – okolí. Sídl. (1 zl. ker.), dat.: RS 4.

Po r. 1965:

56. Areál býv. královského hradu v SZ rohu městského opevnění při Tyršově nám.: palác, nádvoří a dům čp. 68. Sídliště. Podle sondáží v l. 2009–2010 (O. Kotyza, M Ltm, M. Sýkora ÚAPPSZČ) byl gotický hrad založen na počátku 14. století. Z raného středověku zde jen stopy sídlištní aktivity a intruze v mladších objektech a vrstvách. M Ltm; dat. RS 4–VS 1. LIT: Kotyza 2012, 87–90; Kotyza – Sýkora 2012.

C. Předměstí Zásada při SZ okraji Starého města

57. Křížová ul. Sídl., dat.: RS 4.

58. Zahrada býv. reálky. Sídl., dat.: RS 2/3.

Po r. 1965:

59. Komenského ul. Sídliště. Průkop pro kabel proti budově semináře v r. 1972. Sběr: ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1975, 215.

60. Vojtěšská ul. Sídliště. Průkop pro teplovod, výzkum v r. 1986 (F. Gabriel, A. Rusó, M Teplice): souvrství a 1 polozemnice; soubor 140 zl. ker., z toho 21 zl. o. (7 s orn.), 22 zl. t. orn., 15 zl. den, 82 zl. atyp. M Teplice (?), obr. 36B; dat. RS 4. LIT: Gabriel – Rusó 1989.

D. Předměstí Dubina při ústí Pokratického potoka do Labe, mezi Dómským a Městským pahorkem

61. Roh ul. Jarošovy a Máchových schodů. Sídl., dat.: RS 2/3.

62. Nádraží Litoměřice – město. Pohř. (1 hr. s nádobou), dat.: RS 3/4.

E. Předměstí Rybáře mezi Dómským pahorkem a Labem

63. Stavba železniční tratě. Sídl., dat.: RS 2/3, 4.

64. Pobřežní ul.? Sídl., dat.: RS 4.

F. Návří na JZ okraji města mezi Michalovickou ulicí a železniční tratí Litoměřice – Ústí n. L.

65. Mrazírny (býv. Labskozámecký pivovar). Pohř. (k. hrob, 1 nádoba), sídl. (ze zásypu hrobu sídl. ker.); dat.: RS 3 (hrob), RS 4 (sídl.).

Po r. 1965:

66. Stavba zimního stadionu mezi Mrazírnami a Zahradnickou ul. Sídliště. Sběr v r. 1972: 1 zl. ker., M Ltm; dat.: RS. LIT: Zápotocký 1975b, 214.

67. Michalovická ul. Sídliště. Výkop pro plynovod a kanalizaci, výzkum v r. 1994 (O. Kotyza, M Ltm). Z pěti objektů (relikt polozemnice a kúlové jámy) získána atyp. hradištní ker. M Ltm; dat.: RS. LIT: Kotyza 2012, 91.

G. Předměstí Voldána severně od Dómského pahorku

68. Zahrada pí Kumpfově kat. č. 1294 na rohu ul. Čs. armády (Hilscherovy) a Stránského (Gutenbergovy). Sídl., dat.: RS 4. Pohř. (výzkum F. Mittelbacha v r. 1903 a poté; ca 30 hrobů: nádoby, želez. nože, ostruhy, přezka, šídlo, srp, bronz. záušnice, jantarové perly a závěsek, přesleny, skleněné prsteny, gombík, sílexové úštěpy a ojed. nalezeny dva denáry typu Otto-Adelheid; dat.: RS 3, 4.

69. Ul. Čs. armády. Sídl., dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad 68. Pohřebiště. Z výzkumu primáře F. Mittelbacha identifikovány tři železné ostruhy s jehlancovitým bodcem (typ II-4 dle Hilczerówna 1956), všechny s údajem „Grabfeld Kumpfe, Grabung Primarius Mittelbach“. M Ltm, obr. 46:19–21; dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1973, 12, obr. 4:1–3. – Další ostruhu (typ?) odtud získal A. Pobel v r. 1903 pro M Teplice př. č. 1-1 až 4/81. LIT: Budinský 1985, 32.

H. Okolí hřbitova a Habelovy cihelny na západním okraji města

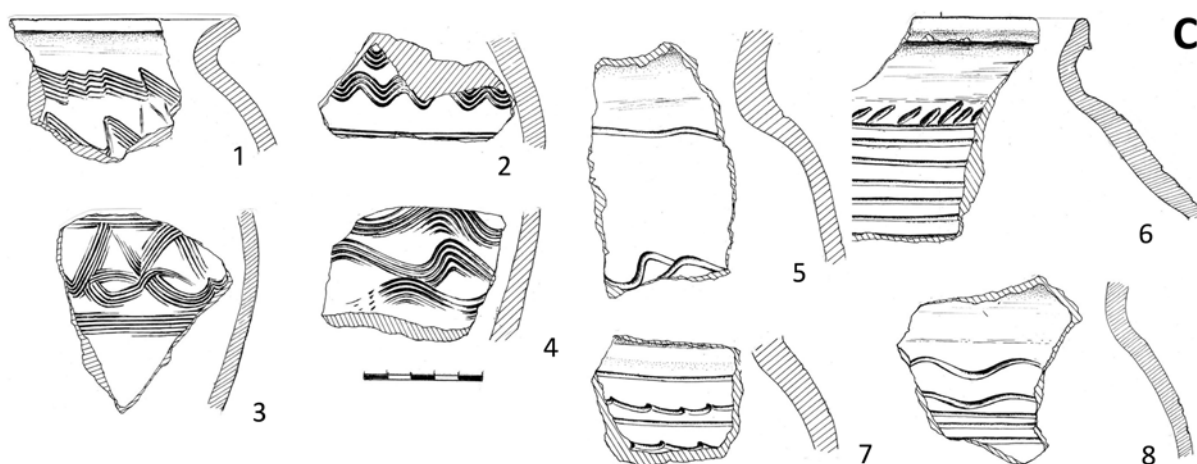
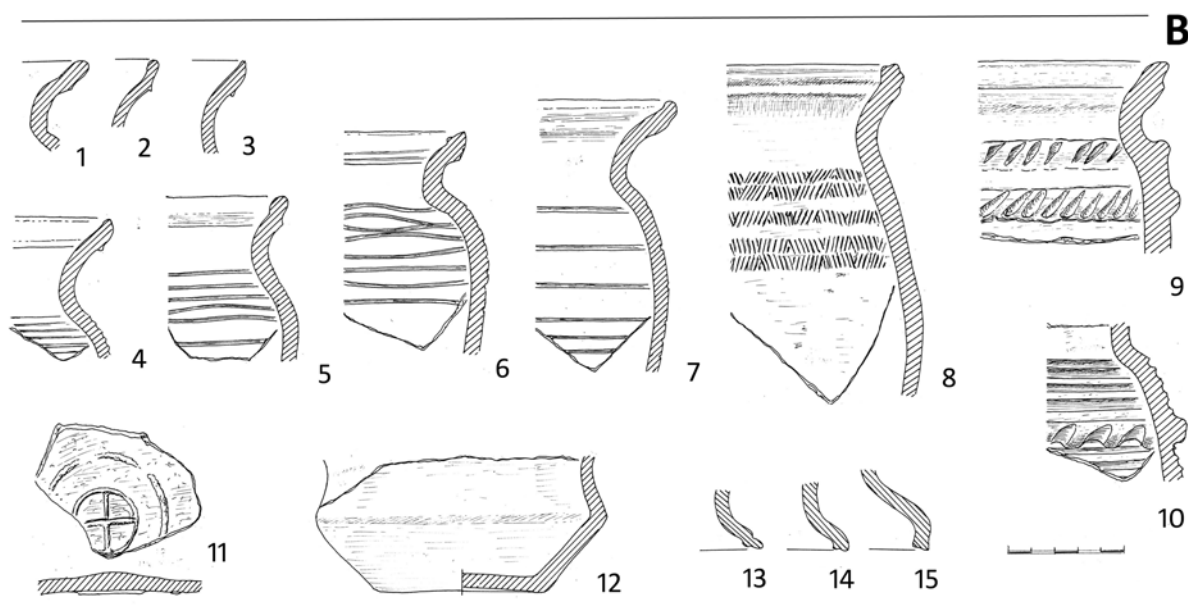
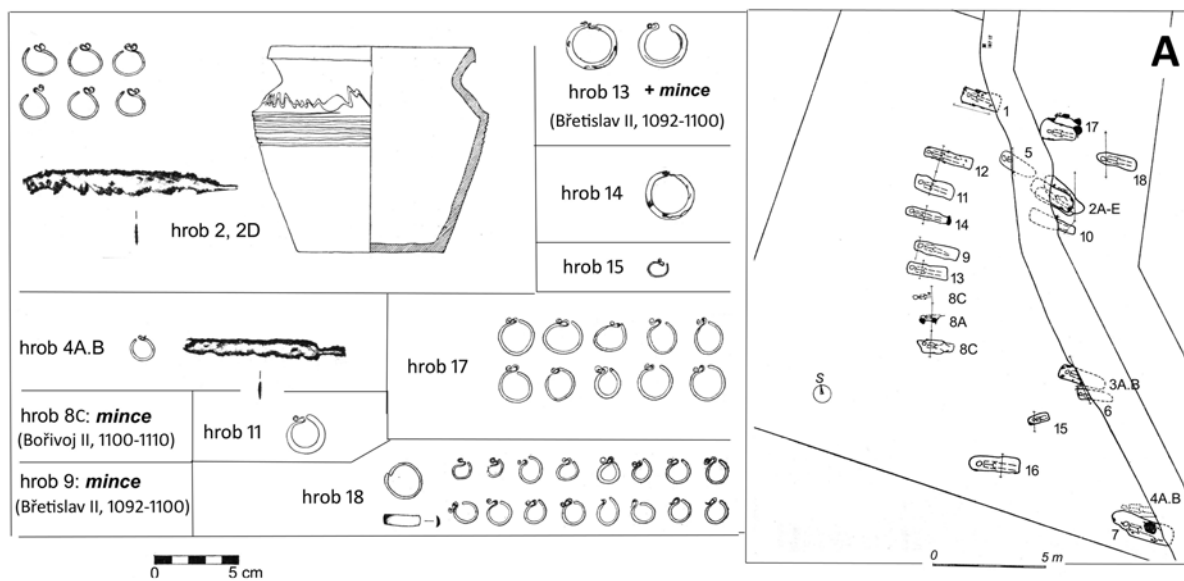
70. Hřbitovní ul. Sídl., dat.: RS 2/3, 4.

71. Stavba tratě při Habelově cihelně. Sídl., dat.: RS 3.

72. Habelovo pole u hřbitova, kat. č. 1277, po levé straně Michalovické ul. před lososicko-českolipskou tratí. Pohř. (kostr. hrob, nádoba), dat.: RS 3.

73. Habelova cihelna na jv. části kat. č. 2327 vpravo od Michalovické ul, těsně za lososicko-českolipskou tratí. Pohř. (ca 30 nádob, železná ostruha), dat.: RS 3, 4.

Po r. 1965:

Obr. 37. Litoměřice. **A.** Plešivecká ul. (lok. č. 78), pohřebiště, výzkum v r. 1977; podle Gabriel1988; Hanáková – Gabriel – Vyhnánek 1988. — **B.** Akciová cihelna (lok. č. 75, 76). — **C.** Pokratice (lok. č. 80)

ad 73. Pohřebiště. Z Habelovy cihelny, bez údajů, zjištěna druhá železná ostruha, tato s jehlancovitým bodcem (typ II-4 dle *Hilczerówna 1956*). M Ltm, obr. 46:17, dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1973*, 13, obr. 5:4.

ad 73 či 75. Sídliště? „V cihelně pod Radobýlem“ při pedologickém průzkumu ve vrstvě 5 „zdobený slovanský střepe z 9.–10. stol.“; dat.: RS. LIT: *Smolíková – Ložek 1964*.

CH. Cihelny při Kamýčké ulici v severozápadní části města²²

74. Lopatova cihelna při Kamýčké ul. a okolí. Sídli., dat.: RS 2/3. V blízkosti Lopatovy cihelny: Pohř. (es. záušnice); dat.: RS 4.

75. Akciová cihelna mezi Kamýčkou a Michalovickou ul. Sídli., dat.: RS 2/3, 4.

76. Akciová cihelna. Werk (= pracoviště) 6. Pohř. (x nádob), dat. RS 3/4.

77. Dimitrovova (Cihelní, dnes Liškova) ul. Pohř. (5 hr.: želez. nůž, kování vědérka, ocílka; 1 jantarová perla, skleněné perly, silixové úštěpy, láhev; dat.: RS 3.

Po r. 1965:

ad 75, 76. Sídliště. „Akciová cihelna“ a „Akc. Ziegelei W6“ (= Werk 6). Ze sběrů R. Weinzierla a A. Pobela z l. 1900–1902 soubor keramiky zčásti ze sídlištních objektů, zčásti bez údajů: 9 zl. o., 1 zl. t. hrnců, orn. 42, 43, 1× 42/52, 2× 42/837, 1× 5 řádků střídavých krokvicových rýžek; 3 zl. o. mís; část mísy oble dvojkónické, zach. v. 55 mm; 1 zl. dna se značkou – kříž ve dvojitém kruhu (obr. 37B:1–15). M Teplice př. č. 1-40 až 42/81, 1-57/81; dat.: RS 4. LIT: *Budinský 1985*, 33.

I. Severní okraj města na pravobřeží Pokratického potoka

78. Plešivecká ul., při V konci. Pohř. (minim. 20 hr.: želez. nože, es. záušnice, bronz. gombík (?), 2 denáry /Vratislav II, 1061–1085/, zl. bronz. plechu, bronz. tyčinka, pozdně hrad. střepe „aus oberem Schicht“); dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad 78. Pohřebiště. Proti čp. 1498 (tj. západně od hrobů z 30. let). Výzkum v r. 1979 (F. Gabriel, KM Teplice; B. Hnízdo, M Ltm). Pohřebiště: 26 kostrových hrobů (výbava: 1 nádoba – dvojkónický hrnek s vlnitě profilovaným hrdlem, orn. 51/42; želez. nože, es. záušnice, prsten, 3 denáry /2× Břetislav II, 1092–1110, 1× Bořivoj II, 1100–1110/, skořápky vejce, obr. 37A), hr. 7 s náznakem vampyrizmu. M Ltm; dat.: RS 3b, 4. LIT: *Gabriel 1988*; *Hanáková – Gabriel – Vyhnaněk 1988*. – Ca 80 m odtud u čp. 30 a 32 porušeny průkopky pro plyn. přípojky minimálně dva kostrové hroby dospělých jedinců v natažené poloze hlavou k SZ, bez přídavků; patrně pokračování předchozího pohřebiště. M Ltm; dat. RS?. LIT: *Salač 1988b*, 235.

79. Plešivecká ul., parkoviště Mrazíren. Sběr, předal v r. 1988 M. Karhan: soubor ker. M Ltm; dat. RS. LIT: *Kotyza 1990*, 160.

J. Pokratice, ves severně od města

80. Intravilán? Sídli., dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad 80. Sídliště. Dochován jen neúplně čitelný záznam H. Ankerta: „Gef. in Pokratitz, Hof ... linke Seite bei Graben Geschenk von ... 1934“, soubor ker., obr. 37C:1–8. M Ltm, sb. Ankert č. 727, 728, 729/1–4; dat.: RS 2/3, 4.

81. Proti staré restauraci v obci, v těsné blízkosti potoka Pokratce. Sídliště? Stavba bytových jednotek v r. 1988. Vrstva s ker., nejspíše splachová. M Ltm; dat.: RS 4 – VS 1. LIT: *Kotyza 1990*, 160–161.

82. Pokratice, pole při západní (!) straně silnice do Hlinné, cca 200 m severně od posledního domu obce, nad údolím potoka. Sídliště. Sběr v r. 1972 (Z. Flejberk): ker. M Ltm; dat.: RS 4 – VS 1. LIT: *Zápotocký 1975b*, 224.

K. Levobřeží Pokratického potoka a vilová čtvrť pod Mostnou horou

83. Kozinova ul., vila na kat. č. 2527/6. Pohř. (1 hrob: 2 es. záušnice), dat.: RS 4.

Po r. 1965:

84. Březinova cesta, resp. plocha mezi ní a ul. M. Majerové, levobřežní terasa nad Pokratickým potokem. Pohřebiště. Stavba supermarketu, výzkum v r. 1999 (O. Kotyza, M Ltm, L. Gál, ÚAPPSZČ). Pohřebiště: 7 kostr. hrobů, orient. Z–V, v poloze nznak, jeden hrob bez pohřbu (symbolický či zcela strávená kostra), 1× nznak obložení hrobové jámy kameny, 2× stopy po rakvích či prknech. Z výbavy jen železná kování (rakve) a hřeby. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Kotyza 2012*, 93 s pozn., že z okolí dosud takto datované RS nálezy nejsou známy.

85. Smetanova ul. Sídliště. Zahrada M. Veselého ppč. 2455/8, ca 150 m severně od budovy stanice Litoměřice – horní nádraží; sběr z r. 1972: ker. M Ltm; dat.: RS 4 – VS 1. LIT: *Zápotocký 1975a*, 52.

L. Dominikánský pahorek²³ mezi Starým městem a Mostnou horou

86. Škola B. Němcové. Sídli., dat.: RS 3?, 4. Pohř. (1 hrob: 1 es. záušnice), dat.: RS 4.

87. Rooseveltova ul. Pohř. (1 hrob: „slovanská záušnice“), dat.: RS 4.

88. Eliášova (Johnova) ul. Pohř. (1 hrob: souprava osmi stříbrných ozdob neznámé provenience), dat.: RS/VS?

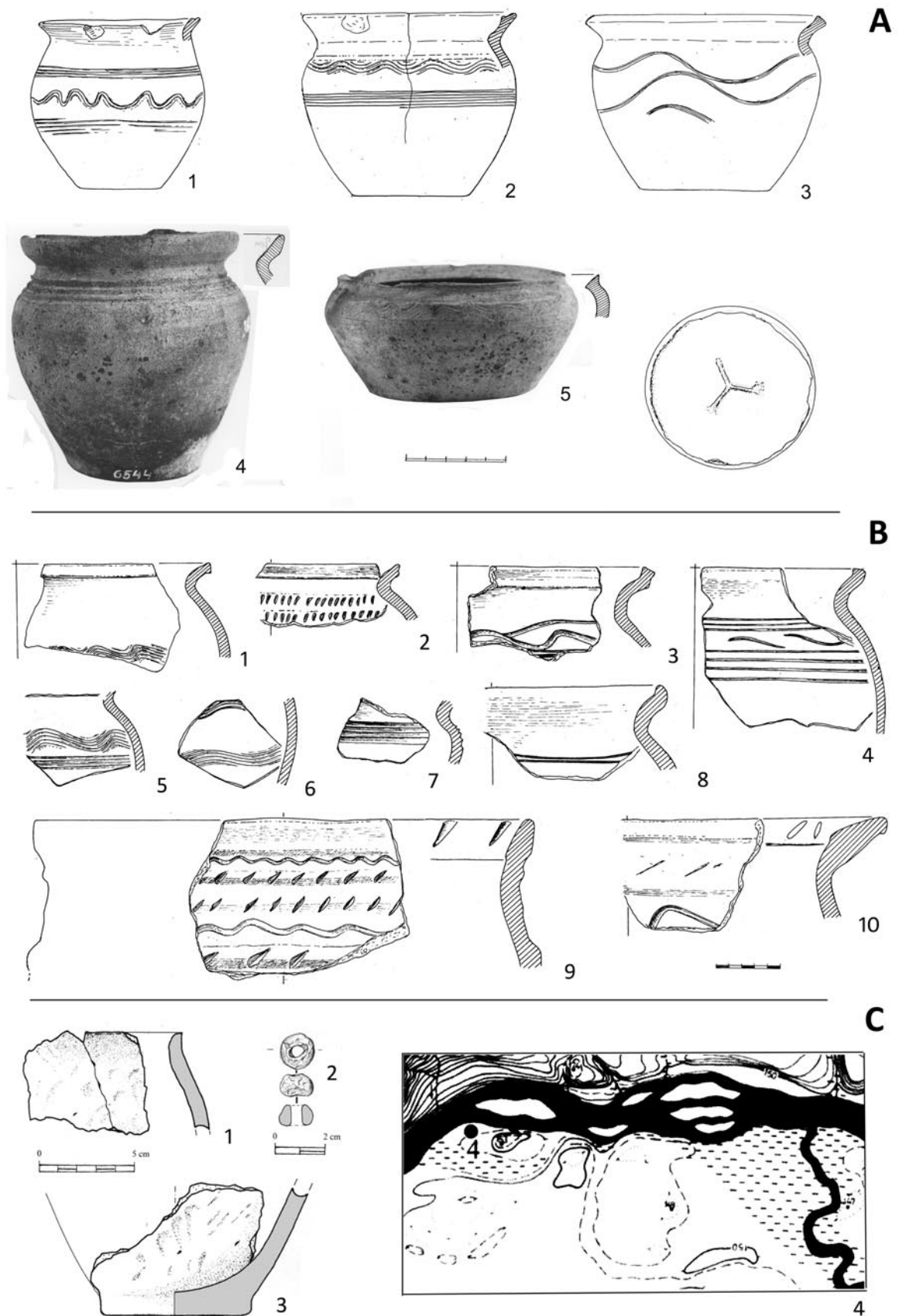
M. Božka, sprašové návrší na východním okraji města

89. Gaubeho cihelna na kat. č. 2761, na levé straně Českolipské ul. Pohř. (nádoby, skleněný korál a údajně: nádoby, želez. meč, sekera, ocílka, „ozdoby“, mince /Vladislav II a d./, z r. 1921 je odtud „letztes Gefäss des grossen Grabfeldes“); dat.: RS 3.

90. Božka, bez bližší lokace. Sídli., dat.: RS 2/3, 4.

²² K lokaci litoměřických cihelen Akciové a Lopatovy na Kamýčké ul. a „Na Božce“, v souvislosti s neolitickými nálezy: *Zápotocká 2009*, 150–153.

²³ Na katastrální mapě města z r. 1726 nese tato poloha název Jelení hora (*Smetana red. 1996*, mapový list č. 4).

Obr. 38. Litoměřice. **A.** Návrší Božka. 1 pole u kasáren (lok. č. 93); 2–3 Gaubeho cihelna (lok. č. 89); 4–5 „Šance“ (lok. č. 95, 96), při zakládání vinice. — **B.** Mlékojedy-východ (lok. č. 101). — **C.** Mlékojedy-západ (lok. č. 103, podle Derner 2009)

91. Lopatova cihelna na Božce. Sídln., dat.: RS 4.
 92. Kasárna v úhlu mezi Českolipskou a Viničnou ul. Pohř. (nádoby, 2 es. záušnice dm. 13 mm), dat.: RS 3.
 93. Lopatovo pole u kasáren. Pohř. (nádoby, skleněné korály); dat.: RS 3.
 94. Viničná ul. a okolí kasáren. Pozemek kat.č. 2915/2 mezi Viničnou a Nádražní ul. Pohř. (nádoby, železný meč Y-typu s nápisem ULFBERHT), dat.: RS 3.
 95. Staré šance za kasárnami, severně od nákladového nádraží. Pohř. (nádoby, jantarové perly, es. záušnice drobné; dat.: RS 3.
 96. „Šance“. Sídln., dat.: RS 4.
 97. Vila A. Deutsche na kat. č. 2879, v úhlu mezi Českolipskou a Nádražní ul. Pohř. (gombík, želez sekera); dat.: RS 3.
 98. Ul. Rudé armády (Ferdinandova, Na Kocandě). Sídln., dat.: RS 4.

Po r. 1965:

- ad 89. Pohřebiště. K nálezům z Gaubeho cihelny z l. 1820–1826: hroby vyložené někdy prkny; přídavky: nádoby, denárové mince, bronzový kroužek, železný meč, železná sekera, křesadlo, ozdoby, korálky. LIT: Sklenář 1992, 129. – Dvě nádoby, jež se v r. 1838 dostaly do NM: hrnek litoměřic. typu, v. 96 mm; hrnek, okraj h522, orn. 3× 53, v. 92 mm (varianta ltm. typu), obr. 38:2,3, NM odd. starších českých dějin, č. 24875, 24876; dat.: RS 3.
 ad 93 (?). Pohřebiště? Z pole u kasáren v r. 1904 získal A. Pobel: hrnek litoměřic. typu, v. 95 mm, obr. 38:1. M Teplice př. č. 1–6/81; dat. RS 3. LIT: Budinský 1985, 32.
 ad 94. Pohřebiště. K datování a významu meče s nápisem ULFBERHT: Profantová 2011, 73; Klápště 2012, 37.
 ad 95, 96 (?). Pohřebiště. Z „Šancí“ při zakládání vinice; dar Zemědělské školy, pův. do sb. H. Ankerta: hrnek, h311, orn. 42, v. 104; miska s oblou horní výdutí, orn. 22/11, dno se značkou: trojramenný kříž, v. 57 mm, obr. 38:4,5. M Ltm č. H 6544, 6789; dat. RS 4, RS 3.

N. Litoměřice-jih, Želetice, ves na levém břehu Labe

99. Nitschova pískovna na V polovině kat. č. 1031. Pohř. (9 hrobů, v hr. 7: želez. sekera, šipky, nůž, hrnek), dat.: RS 3.
 100. Pískovny mezi Želeticemi a Mlékojedy. Sídln., dat.: RS 4.

O. Mlékojedy-východ, ves na levém břehu Labe

101. Pole kat. č. 74 na JJV od obce. Pohř. (75 hrobů: želez. nože, ostruhy, kování věděrka, miniaturní sekera, hřeby; es. záušnice, prsteny, jantar. korálky, skleněné korály), dat.: RS 3b, 4. – Sídln., dat.: RS 4. – Mlékojedy-východ. Sídln., dat.: RS 4.
 Po r. 1965:

ad 101. Sídliště. Z areálu pohřebiště, s údajem J. Kerna: „Fo. 8/Gräberfeld X–XXIV. Slaw. Scherben des Erdreiches über u. zwischen den Gräbern“: soubor sídlištní ker. (10 zl.), obr. 38:6–15; M Ltm sb. Kern č. 2025, 2040, 2041; dat.: RS 3, 4.

P. Mlékojedy-západ

102. Mlékojedy, JZ od obce (J od silnice do Prosmyk, 100 m JZ od hřbitova). Pohřebiště. Výzkum v r. 2007 (J. Blažek, ÚAPPSZČ): 52 hrobů, zčásti v superpozicích, též v kamenných skřínkách. Výbava pohřbů: náušnice stříbrné – hrozníkovitá (1) a s očky (2); esovité záušnice stříbrné (6) a bronzové (33); prsteny bronzové (6); perla stříbrná (1); korálky skleněné (85) a bronzové (2); nádoby (5); železná nože (6), svorky (14), hřeby (3), šipky (2), jazýček a osa z přezky (1); vejce – skořápky (2) a ker. zlomky ze zášypu hrobů; 3 jámy s opukou; dat. „10. – poč. 11. stol.“. ÚAPPSZČ; dat. RS 3b, 4. LIT: Blažek 2010, 157; Derner 2011; 2013.

103. Západně od obce, u muničního skladu, pata nového mostu přes Labe, ppč. 185/7. Sídliště; dílenský areál. Výzkum v r. 2007 (J. Blažek, ÚAPPSZČ). Destrukce kamenné pece, snad potravinářské; ker., obr. 39:16–19. ÚAPPSZČ; dat.: RS 1. LIT: Blažek 2010, 158; Derner 2009, 2013.

R. Hora Radobýl (399 m n. m) na západní hranici katastru města, ca 2 km západně od polohy H

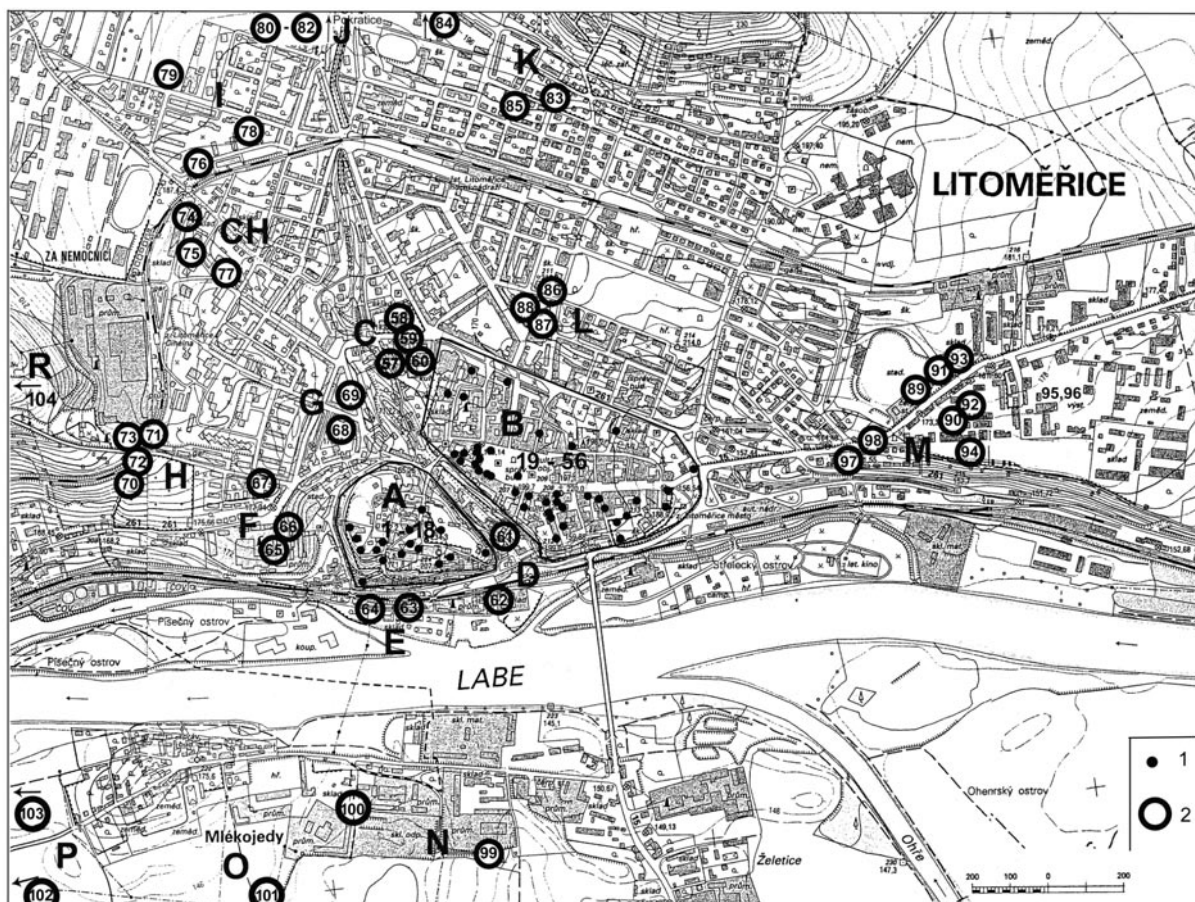
104. Vrcholová partie vrchu. Stražiště/kultovní místo? Střepový materiál odtud je výhradně pravěkého stáří, převážně z mladší d. bronzové, s výjimkou jediného zlomku orn., dat. RS 4; M Ltm č. 9283 ze sb. Ankert (Zápotocký 1969, 332, obr. 26:16). Podle záznamu J. Kerna z r. 1913²⁴ bylo zlomků tohoto stáří ale více. M Ltm a nezvestné; dat. RS, RS 4.

Komentář. Radobýl, dominanta litoměřického Polabí, je znám též jako pravěká lokalita. Zatímco pro některá období lze říci, že jde o horskou lokalitu evidentně neprofánní funkce, pro dobu hradištní není taková interpretace jednoznačná: kromě neprofánní funkce či reminiscence na starou tradici kultovního místa je zde též možnost, že vrch byl využíván jako stražiště.

K topografii raně středověkých Litoměřic

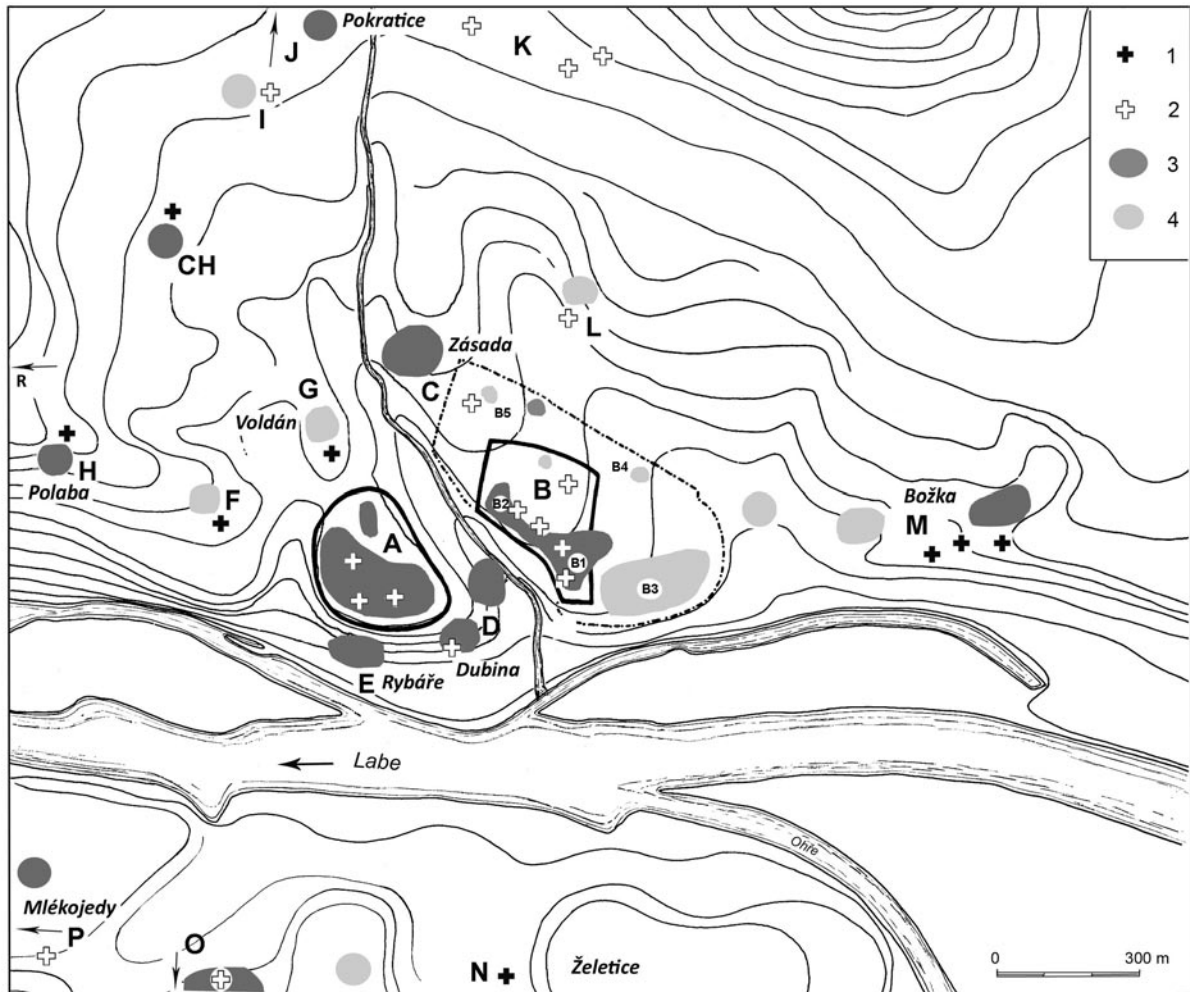
Topografie Litoměřic jako jednoho z center přemyslovských Čech se těšila pozornosti od 19. století, zprvu ze strany historiků, jimž byla v tomto směru k tomu k dispozici kolekce listin 11.–13. stol. (Lippert 1871; Hohmann 1923; Šimák 1938), později rekonstruovaná už s využitím archeologických dat (prvně Kern 1927, podrobněji Zápotocký 1965, 1966a) a následně opět v jejich kombinaci s prohlubujícím se historickým hodnocením poměrů 10.–13. stol. (Tomas 1966a, 1979a,b, 1983; Žemlička 1980; Smetana – Gabriel 1984; Kotyza – Tomas 1997a; Meduna 2007; Velímský 2007; Kotyza 2012; v širším kontextu kupř. Sláma 1988, 71–84; Klápště 2012, 321–326).

²⁴ „Bei der Grundgrabung zum Bau der steinernen Schutzhütte auf der S-Seite unter dem Gipfel des Radebeule fand man (Baumeister Schweizer) markom. (slaw.) Scherben mit dem bekannten Ornamenten, die H. Ankert besitzt“ (Kern Materialien I, 58).

Obr. 39. Litoměřice. Raně středověké lokality na území města. – Značky: 1 lokality na Dómském a Městském vrchu č. 1–18 a 19–56, nečíslované, srv. obr. 22; 2 lokality č. 57–103 na území středověkých předměstí a obcí Pokratic, Mlékojedy a Želetic

Pokud jde o **archeologickou situaci**, jež pro starší úsek daného období, per. RS 1–3, zůstává primárním pramenem, zhodnocení z r. 1965 umožnilo zpřesnit dosavadní představu o sídelní síti, jak se vytvářela v průběhu tří, čtyř století v prostoru budoucího města. Především se spolehlivě prokázalo, že ke koncentraci osídlení v podobě většího počtu osídlených míst zde docházelo už v průběhu střední doby hradištní. V mladohradištním období vytvářely tyto „osady“ kolem centra, litoměřického hradu, dva okruhy: vnitřní s poloměrem do 500 m se 6–7 osadami a vnější o poloměru 600–1500 m s 13–15 osadami. Celkový počet osad jsme tak odhadovali na 19–21 (Zápotocký 1965, 264, obr. 25–27). Samotný název „Litoměřice“ se patrně vztahoval jen na prostor Dómského vrchu s knížecím, později kastelánským hradem a jeho předhradím; zda, či jak dalece platil i pro blízké sousedství od hradu na sever (Voldán), na jih (Dubina, Rybáře, kam bývá lokalizován též labský přístav) či na východ (Městský pahorek), nelze říci. Ze zbývajících archeologicky zachycených poloh se u více než poloviny nabízejí jejich původní názvy podle písemných údajů i podle dosud užívaných pomístních jmen: Božka, Dubina, Pokratice, Polabí?, Rybáře, Újezd?, Voldán, Zásada, za Labem Mlékojedy a Želetice. Pro Městský pahorek se podle J. Tomase (1966a, 53) mělo na konci 12. stol. ujmout označení Nová hora – „Novus mons super Albiam“, pro oblast Kapucínské zahrady a kostela název Popovo (srv. sídelní okrsek B3 na obr. 40). Pro toto pozdní období platí též Tomasova výstižná charakteristika, podle níž „neobyčejně cenný popis jedné z těchto osad (Zásady) v textu B tzv. zakládací listiny kapituly litoměřické ukazující stav ku konci 12. století ... svědčí o řemeslnicko-zemědělském rázu osídlení aglomerace. V Litoměřicích se již tehdy rozvinul živý obchod, zvláště po Labi, celní stanice je dosvědčena již v polovině 11. století. Byla tu sídla popřípadě dvory knížecí, kapituly a některých feudálů, existovalo tu větší množství kostelů a kostelíků. Správa litoměřického hradu a kraje byla ve 12. století řazena k nejpřednějším úřadům v zemi. Litoměřice 11.–12. století je možno považovat za městskou aglomeraci raného feudalizmu, kde lze odhadovat počet obyvatel mezi jedním a dvěma tisíci.“ (Tomas 1979b, 62; srv. též Kotyza – Tomas 1997a; obr. 41.

Obr. 40. Litoměřice. Raně středověká sídelní aglomerace ve střední a mladší době hradištní; podle Zápotocký 1965, obr. 27, doplněno a upraveno dle obr. 39. – Značky: 1, 3 hrobové a sídlištní nálezy per. RS 2, 3; 2, 4 dto per. RS 4. Názvy sídelních poloh podle písemných pramenů 11.–14. století

Současný nálezový stav (obr. 39; 40) slibuje předchozí situaci doplnit či změnit především tam, kde byly během uplynulých čtyř, pěti desetiletí vedeny výzkumy, zatím jen zčásti zpracované (pro 80. léta srv. Salač 1988b; 1989a; pro l. 1989–2011 Kotyza 2012). Shodou okolností to platí především o dvou nejvýznamnějších z osmnácti zatím identifikovaných poloh, o Dómském (A) a Městském vrchu (B). Na dalších třech přibyla či byla nově objevena pohřebiště (polohy I, K, P), na třech provedeny menší sídlištní odkryvy (C, F, J), z pěti jsou drobná zpřesnění a doplňky (H, CH, M, O, R) a u zbývajících pěti (D, E, G, L, N) se nálezový stav nezměnil.

Otázkou zůstává velikost, struktura a funkce takto identifikovaných poloh – „osad“. Jedná se vesměs o stopy sídelní aktivity sice lokalizované, ale prostorově zpravidla jen bodově naznačené a časově zhruba určené, resp. avizované na úrovni period, zřídka fází (RS 3b, 4a, b). O časoprostorové a společensko-ekonomické charakteristice se dá reálněji uvažovat u Dómského a Městského vrchu a u osad jmenovaných v listinách 11.–12. stol. (k nim kupř. Tomas 1983b).

V případě **Dómského a Městského vrchu** (k dominantní pozici obou v panoramatu města výstižně Votoček 1959) je při posuzování jejich role třeba vycházet z faktu, že se jedná o polohy, jaké v případě pravěkých lokalit standardně označujeme jako výšinné, strategické, původně zpravidla hrazené a jako takové predisponované pro plnění centrálních funkcí. Podobně i v podmínkách raného středověku můžeme proto předpokládat, že už samotná lokace sídel na těchto polohách naznačuje jejich primárně neagrární charakter.

A. Dómský vrch (ca 172–175 m n. m, převýšení nad úrovní Labe ca 30 m). Základní fakta o lokalitě a jejím prostorovém uspořádání, fortifikaci a funkci podal již J. Lippert (1871, 4; nověji Votoček 1959, 15–16; Zápotocký 1965, 208–209; Tomas 1966, 43 a 1985, mapa 1; posledně Kotyza –Tomas 1997a, 82–92). Svahy

chráněné oble trojúhelníkovité plató o rozloze ca 7 ha se dělilo na nevelkou akropoli s kostelem sv. Jiří, zabírající JZ nároží vrchu, a relativně rozlehlé předhradí. Přístupné bylo třemi vstupy, z nichž dva – jeden k jihu, druhý k jihovýchodu – směřovaly k řece a k říčnímu přístavu, třetí na sever, na podhradní osady na Voldánu, na Městském vrchu a dále na východ ve směru dálkové komunikace (via foralis) na Úštěcko a do Lužice. V polovině 11. stol. byl z plochy předhradí oddělen JV kvadrant a knížetem darován nově založené kapitule při chrámu sv. Štěpána, a konečně v polovině 13. stol. jeho zbývající část, s centrem u kostela sv. Václava, vyhrazena nezdařené „městské“ lokaci.

Archeologické doklady o osídlení vrchu známe celkem z 18 lokalit, z nich 15 je sídlištních, z dalších dvou (lok. č. 7, 9) nalezeny též hroby a z jedné (lok. č. 2) hrobové nálezy nejisté (obr. 22A; 39). Svědectvím existence raně středověkého výšinného sídliště/hradiště je zde keramika per. RS 2, 3. Známa je z většiny lokalit, přesněji z deseti, a její rozptyl napovídá jen to, že už staro- a středohradištní osídlení zasahovalo prakticky celou plochu vrchu. Z fortifikace zachycen už dříve příkop hl. 4,5–5 m, v zahradě domu v Dómské ul. (lok. č. 13), patrně středohradištní. Pokud jde o pohřební areály, kromě kostelního hřbitova před chrámem sv. Štěpána známe odtud už jen jednotlivé hroby (lok. č. 2, 7), snad starší. Pro zdejší obyvatele bylo zřejmě určeno pohřebiště na Voldánu, též s hroby středohradištního stáří, včetně většího počtu pohřbů jezdců (poloha G, lok. č. 68). Mezi sídlištními lokalitami převažují mlado- a pozdně hradištní (RS 4). K městské lokaci z 13. stol. slibuje přispět až budoucí zhodnocení rozsáhlého výzkumu z l. 1999–2003, vedeného na ploše SZ kvadrantu vrchu (lok. č. 7). Kromě skrovných stop staršího osídlení (RS 2, 3) tam byl zachycen též relikt mladohradištní zástavby včetně obvodové hradby.

B. Městský vrch, resp. území Starého města (ca 165 m n. m., převýšení nad úrovní Labe ca 20 m). První doklady raně středověkého stáří, předcházející založení města, byly zde evidované už v meziválečném období (Kern 1927).²⁵ V r. 1965 jsme zde znali už 27 lokalit, sídlištních i hrobových (Zápotocký 1965, obr. 25, 26) a novější záchranné akce a výzkumy vedené O. Kotyzou, F. Gabrielem a J. Blažkem slibují situaci dále zpřesnit. Počet lokalit na ploše Městského vrchu se zvýšil na 38, z nich většina je soustředěna do nepravidelného pásu táhnoucího se v délce ca 600 m v rovnoběžkovém směru od Michalské ul. podél jižní fronty Mírového náměstí a přes oblast Jezuitské ul. a Kostelního náměstí prakticky až do míst někdejší Dlouhé brány (obr. 22A).

Podle nálezového stavu z r. 1965 jsme pro situaci před založením města, kladeným do l. 1219–1238, předpokládali, že: (a) osídlena byla především jižní část Městského pahorku, zvláště pak prostor při Jezuitské ulici; (b) čtyři pohřebiště vzniklá zde v per. RS 4 se umístěním i časově vázala na rané fáze kostelů P. Marie, Všech svatých, sv. Michala a snad i sv. Jakuba, přičemž u prvních třech pohřebišť je doloženo též osídlení.

Navíc měla podle názoru historiků a urbanistů už v tomto období procházet plochou dnešního náměstí trasa dálkové komunikace, spojující hrad a přilehlou aglomeraci jednak se severem Čech, jednak s Prahou (srv. obr. 41A–C). Podle J. Tomase (1966, obr. 3; 1985, 54) je toto místo také jedním ze tří, kde lze nejspíše počítat s tržištěm (obr. 41B). Ve světle uvedených skutečností a premis by tedy město, ve své starší fázi lokované do západní části dnešního Městského vrchu, bylo založeno:

- (a) na trase dálkové komunikace;
- (b) na ploše mezi třemi staršími sídelními areály, alespoň zčásti též osídlené či zabrané pohřebišti;
- (c) v místě užívaném již dříve jako tržiště.

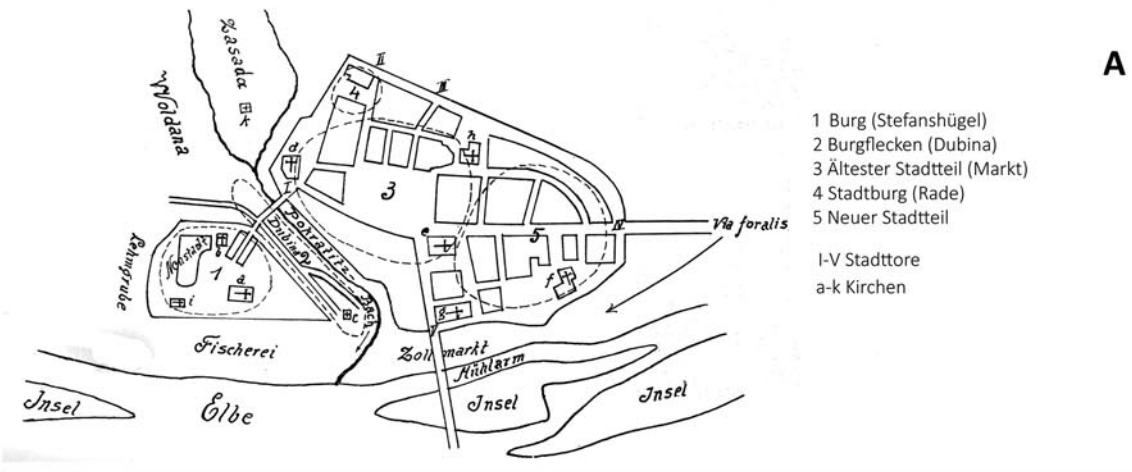
Pokud jde o dobu před založením města, je patrné, že lokality z per. RS 2–4 (obr. 22A) se prostorově kumulují do tří výrazněji ohraničených a dvou či tří méně zřetelných poloh – sídelních areálů B1–5. Pokud jde o datování jednotlivých lokalit a areálů, starší nálezové situace i nově zpracované materiály, včetně vertikálních stratigrafií na lok. č. 27 a 36, dovolují rozdělit je do čtyř horizontů:

1. Nejstarší lokality, se staro- a staro/středohradištní keramikou (per. RS 2, 2/3), vesměs sídlištní, jsou známé z jediného areálu, a sice z plochy na JV od náměstí, z prostoru Kostelního náměstí a Jezuitské ulice: lok. č. 34, 51 (RS 2) a 31, 38, 42 (RS 2/3). **/= poloha B1/**

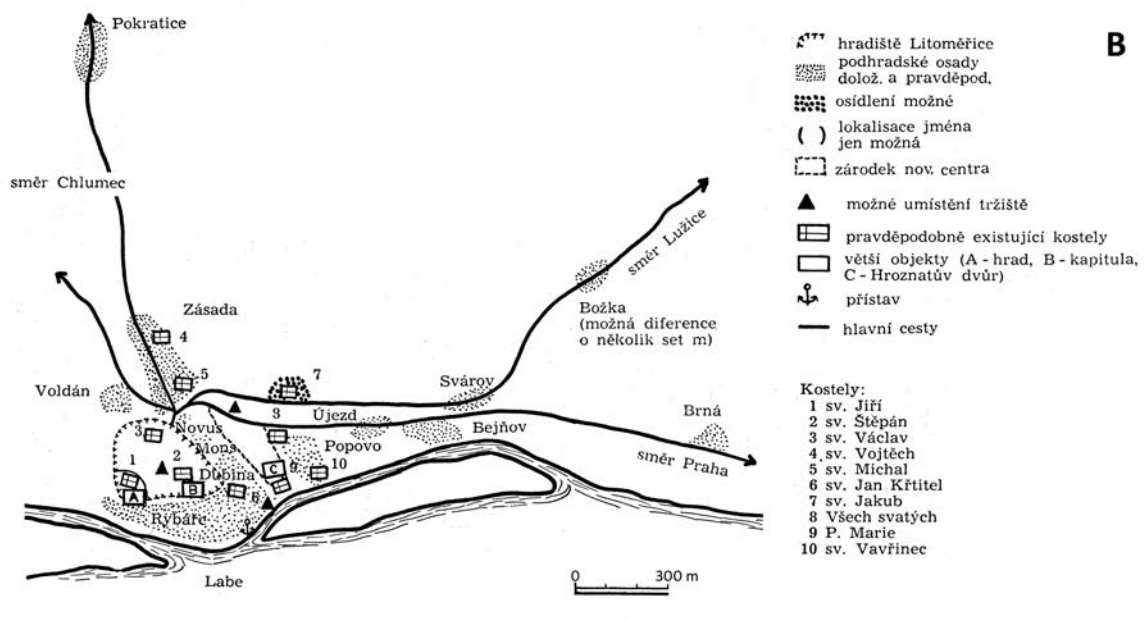
2. Středohradištní sídlištní nálezy (per. RS 3) jsou soustředěné do tří areálů – poloh B1, 2 a 5:

(a) Oblast západní fronty náměstí, Michalské ulice a JZ úseku jižní fronty náměstí, lok. č. 26–29. Kromě sběrů a keramiky ze záhozu mladohradištních kostrových hrobů jsou odtud kvalitní nálezové soubory z obvodu hrnčířské dílny (lok. č. 27– hrnčířská pec se zlomky nevypálené keramiky, lok. č. 26 – střepiště), produkující technologicky kvalitní středohradištní keramiku na úrovni litoměřického typu.

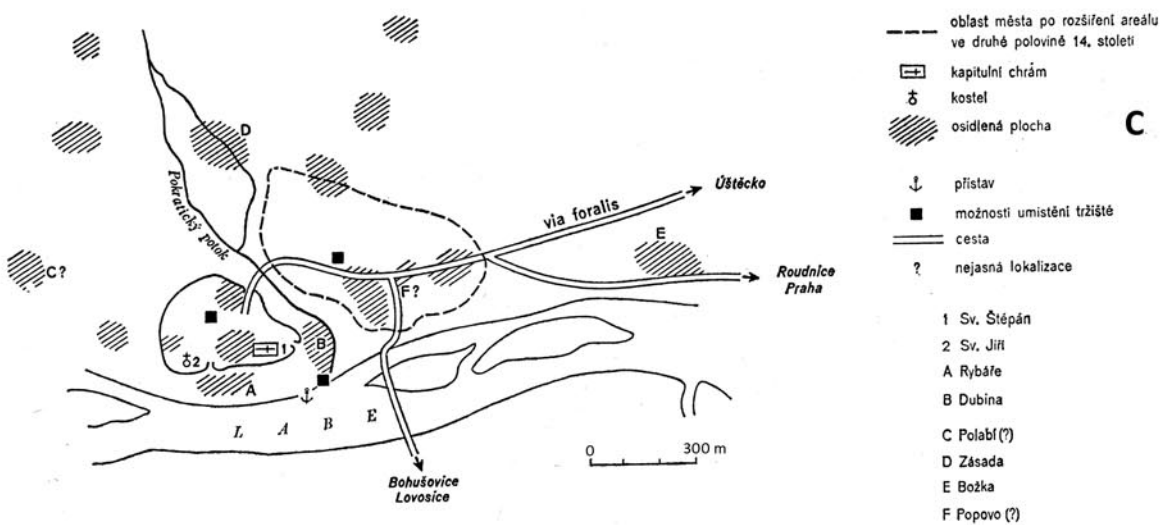
²⁵ V kontextu doby stojí za zmínku autorova osvětlená věta: „Wir wollen hier zum erstenmale versuchen, auch die Bodenforschung in Dienst zu stellen und die Funde des Frühmittelalters als jene der Stadtgründung unmittelbar vorangehenden Zeit für unsere Untersuchungen auszuwerten.“ (Kern 1927, 27).

- 1 Burg (Stefanshügel)
 2 Burgflecken (Dubina)
 3 Ältester Stadtteil (Markt)
 4 Stadtbürg (Rade)
 5 Neuer Stadtteil
- I-V Stadttore
 a-k Kirchen

- hradiště Litoměřice
 podhradské osady, dolož. a pravděpod.
 osídlení možné
 () lokalizace jména jen možná
 zárodek nov. centra
- ▲ možné umístění tržiště
 ▭ pravděpodobně existující kostely
 □ větší objekty (A - hrad, B - kapitula, C - Hroznatův dvůr)
 ↕ přístav
 — hlavní cesty
- Kostely:
 1 sv. Jiří
 2 sv. Štěpán
 3 sv. Václav
 4 sv. Vojtěch
 5 sv. Michal
 6 sv. Jan Křtitel
 7 sv. Jakub
 8 Všech svatých
 9 P. Marie
 10 sv. Vavřinec

- oblast města po rozšíření areálu ve druhé polovině 14. století
 ▭ kapitulní chrám
 ☩ kostel
 ▨ osídlená plocha
- ↕ přístav
 ■ možnosti umístění tržiště
 — cesta
 ? nejasná lokalizace
- 1 Sv. Štěpán
 2 Sv. Jiří
 A Rybáře
 B Dubina
 C Polabí (?)
 D Zásada
 E Božka
 F Popovo (?)

Obr. 41. Litoměřice. Rekonstrukce rané středověké situace podle historiků R. Hohmanna, 1923 (A), J. Tomase, 1966 (B) a J. Žemličky, 1980

Zlomek s výzdobou zabrušanského typu z hrobového zásypu na lok. č. 27 je indicií, že sídelní aktivita v tomto prostoru trvala i v mladší fázi střední d. hradištní, RS 3b. **/= poloha B2/**

(b) Plocha mezi JV sektorem náměstí, Jezuitskou ulicí a západní částí Dlouhé ulice, lok. č. 31, 33, 36, 38, 42. **/= poloha B1/**

(c) Jen nevýrazné a nejisté jsou stopy tohoto stáří ze dvou lokalit v SZ části Starého města (lok. č. 50a?, 51 – patrně ze záhozu městského příkopu). **/= poloha B5/**

3. Pohřebiště a jednotlivé hrobové nálezy jsou známe již ze 17 lokalit. Počet dokumentovaných hrobů na nich se různí, od 24 (lok. č. 25), 16 (lok. č. 33) a 14 (lok. č. 27) klesá na 8 (lok. č. 22), 5 (lok. č. 23), 4 (lok. č. 21), 3 (lok. č. 24), 2 (lok. č. 50a) až na 1 hrob (lok. č. 20, 28, 35, 36), u zbývajících není počet hrobů znám (lok. č. 19, 30, 40, 42, 53). Ze stavu zachyceného na lok. č. 27, kde hroby byly navrstvené ve čtyřech stratech, a v náznaku i jinde, je přitom zřejmé, že intenzita pohřbívání byla, alespoň místy, značná. Větší či menší fragmenty pohřebišť jsou takto zámé celkem ze čtyř poloh: především z prostoru západní strany náměstí a Michalské ulice **/= poloha B2/** a z plochy mezi JV částí náměstí, kostelem Všech svatých a Jezuitskou ulicí **/= poloha B1/**, další jsou z Dominikánského náměstí (lok. č. 53, z hrobů „mnoho malých kroužků“) **/= poloha B4/** a ze dvora pod hvězdárnou, při SZ nároží Starého města (lok. č. 50a – dva hroby s nádobami, nezjištěnými) **/= poloha B5/**.

Hroby z Městského vrchu (komě nejistého nálezu z lok. č. 50a) tedy spadají dle ritu, stratigrafie a téměř úplné absence milodarů obecně do per. RS 4. S tím souhlasí i výbava těch několika málo hrobů s přídatky – bronzovými i stříbrnými esovitými záušnicemi (lok. č. 20, 25, 27, 30, 35, 36, *obr. 26:1–7,9; 27:2; 35:1*) či „kroužky“ (lok. č. 42, 53), skleněným a jantarovým korálkem (lok. č. 36, *obr. 35:2,3*), železnou ostruhou mladšího typu (lok. č. 19, *obr. 26:11*), ocílkou, nůžkami a vaječnými skořápkami (lok. č. 33). Jen tři nálezy naznačují, že někde, konkrétně v areálech 1 a 2, mohlo pohřbívání začít dříve, již na přelomu per. RS 3b/4. Z prvního areálu je to hrob z Jezuitské ul. (lok. č. 36 v blízkosti kostela P. Marie), vybavený drobnou stříbrnou esovitou záušnicí a dvěma korálky, skleněným a jantarovým. Z druhého areálu jde o hrob 13 z lok. č. 27, z 2. horizontu pohřbů, se dvěma stříbrnými esovitými záušnicemi,²⁶ a o hrob z lok. č. 28, vybavený hrnkem hlásícím se profilací i výzdobou do per. RS 3b (*obr. 26:10*).

4. Mlado- a pozdně hradištní sídlištní situace a nálezy (per. RS 4). Do tohoto období se hlásí 28 lokalit se sídlištní keramikou daného stáří. Rozdělené jsou již do všech pěti poloh, z polohy B1 lok. č. 31, 32, 35–39, 41, 42, z polohy B2 lok. č. 19, 22, 24, 25, 27, 29, z polohy B3 lok. č. 43–49, z polohy B4 lok. č. 52, 54 a z polohy B5 lok. č. 50, 51, 56; zbývajících lok. č. 55 leží už východněji, kdesi v prostoru křižovatky u Kocandy.

Z dosavadních torzovitých dat je zřejmé, že pozice jednotlivých poloh na území Starého města v raně středověké aglomeraci byla různá:

Sídelní poloha B1 zaujímá nevýrazný výběžek Městského vrchu. Jeho osou je Jezuitská ulice, včetně severního okraje Kostelního náměstí s přilehlým úsekem Dlouhé ulice a JV partií Mírového náměstí (*obr. 22A*, lok. č. 30–42, plocha ca 200 × 80/200 m). Jako na jediné ze zdejších poloh je zde doložena úplná raně středověká sídelní sekvence počínaje starohradištním obdobím. Ze šesti hrobových lokalit jsou čtyři pozdní či blíže nedatované (lok. č. 30, 33, 40, 42). Na zbývajících dvou (lok. č. 35, 36) pohřbívání začíná dle hrobové výbavy (drobná stříbrná es. záušnička a „masívní záušnice“) na přelomu per. RS 3b/4, a s ohledem na umístění těchto lokalit – v obytném areálu a v blízkosti chrámových staveb – zřejmě už v kontextu raných fází kostelů P. Marie a Všech svatých (Zápotocký 1965, 232). Nálezová situace podporuje názor, širše zdůvodněný již J. Tomasem (1966, 52), že v případě této partie Městského vrchu jde po Dómském vrchu o druhou nejvýznamější sídelní polohu litoměřické aglomerace.²⁷ Její strategické přednosti, k nimž kromě terénní konfigurace a vodního zdroje patří blízkost k labskému přístavišti a brodu, vystihl již J. Kern (1927, 27).²⁸ Odpovídala by tomu i stavba kostela P. Marie²⁹ v čelní, k Labi vysunuté partii – po hradeckém sv. Jiřím druhého nejstaršího chrámu aglomerace, a ovšem i název „Novus mons super Albiam“, spojovaný s touto polohou J. Tomasem (1966, 52; 1985, 58), s dvorem šlechtice Hroznaty a patrně i dalších vrchností a také kupců.

²⁶ Podle poznatku, že průměr 15 mm je maximální rozměr, jehož esovité záušnice na Litoměřicku dosáhly ještě na pohřebišťích s keramickou výbavou (Zápotocký 1965, 235; podobně i na Teplickou, srv. Žalany, hroby *obr. 78:3,9,16*).

²⁷ Srv. Tomas 1966, 53: „Dvojice pahorků Dómského a pahorku s býv. kolejí jezuitskou je do dnešního dne charakteristická pro litoměřické panorama viděné od Labe; tato dvojice byla v pozdější době architektonickou výstavbou, zvláště barokní, ještě zdůrazněna (Votoček 1959).“

²⁸ Otázka, zda tento areál chránily již nejstarší městské hradby (jak Kern 1927, srv. *obr. 22C*) zůstává otevřena (Kotyza – Tomas 1995b, 97, *obr. 1*).

²⁹ K poloze a stavbě kostela P. Marie už Lippert 1871, 33, 38, posledně Kotyza – Tomas 1993, 93.

Sídelní poloha B2 v prostoru Z a JZ strany náměstí a přilehlé Michalské ulice (*obr. 22A*, lok. č. 19–29; plocha ca 150 × 100 m). Spolehlivě je zde zachyceno středohradištní sídlištní prostředí, včetně objektů a střepišť hrnčírské dílny, produkující kvalitní středohradištní keramiku. Osídlení zde poté trvá – podle keramiky ze svrchní vrstvy a hrobových zásypů na lok. č. 27 – také v per. RS 4, během které je zčásti střídá pohřebiště, jehož počátky sahají do přelomu per. RS 3b/4. Relativní izolovanost této polohy – od sousedních areálů B1 a B5 ji z obou stran dělí ca 100 m – nevyklučuje, že jde o jednu z osad aglomerace, o osadu prokazatelně – stejně jako sousední Zásada – alespoň zčásti řemeslnickou, jež byla postupem času, podle situace na lok. č. 27, vytěšňována hřbitovem při sv. Michalu. Otázkou je, zda tato izolovanost není zdánlivá, resp. zda se časem ještě neobjeví stopy osídlení též v prostoru středního úseku jižní fronty náměstí, které by tak obě polohy při této straně Městského pahorku propojily.

V souvislosti s pohřebištěm, jeho datováním (od RS 3b/4 do RS 4) a skutečností, že jde o dlouhodobě užívaný regulérní křesťanský hřbitov v intravilánu předhradní osady, považujeme prakticky za jisté (stejně jako u hrobů z polohy B1), že byl založen při svatyni, ať už prostě církvi, nebo při stavbě předcházející dnešní kostel sv. Michala; ten dělí od hrobů v Michalské ul. odhadem 50 m. Rozloha pohřebiště, torzovitě objevovaného odtud až po západní úsek jižní strany náměstí, je značná, navíc není vyloučeno, že má své pokračování v hrobech nově zachycených v JV části náměstí. Šlo by pak o jeden pohřební areál táhnoucí se v délce téměř 200 m a zhruba sledující onu předpokládanou dálkovou komunikaci, směřující od hradiště v linii ulic Michalská–Dlouhá na východ (*Tomas 1985, 54*).³⁰

Sídelní poloha B3 zabírá mírně svažitou část Starého města východně od Mostecké a jižně od Dlouhé ulice; její osou je ul. Kapucínská a z jihu je ohraničena hranou labské terasy (*obr. 22A*, lok. č. 43–49; plocha ca 200 × 100 m). Nálezy odtud jsou výhradně sídlištní a mladé, z per. RS 4, převážně ze sběrů. Jediný výzkum zde byl veden v r. 1982, a sice na lok. č. 49, kde zachytil kromě běžných sídlištních objektů též pece, ukazující na potravinářskou dílnu. Mezi nálezy odtud nechybí ani luxusnější předměty (unikátní kostěný reliéf) a importovaná keramika (*Gabriel – Denkstein 1985*). Zdejší předlokační osídlení se rýsuje jako řemeslnicko-obchodnická osada, patrně záhy opatřená kostelem sv. Vavřince – snad ono Popovo ze zakládací listiny A litoměřické kapituly (*Tomas 1966, 47*).³¹

Sídelní polohu B4 zastupují tři lokality v okruhu Dominikánského kláštera. Pohřebiště při sv. Jakubu (lok. č. 53) není v rámci RS 4 blíže datovatelné, zpráva o „mnoha malých kroužcích“ míní zřejmě esovitě záušnice, leč neznámo jakých rozměrů a tudíž s možnou horní hranicí až ve 13. století. Dvě sídlištní polohy (lok. č. 52, 54), jen s jedním a třemi zlomky z per. RS 4, jsou jen slabým svědectvím osídlení na SZ a SV od kláštera. Výzkum v prostoru Dominikánského náměstí v r. 1992, při němž odkryta část městské hradby, příkopu a klášterních staveb, předlokační situace nezjistil (*Kotyza – Tomas 1995b, 93*).

Sídelní polohu B5 v okruhu Městského pivovaru a hradu, tj. při vnitřní straně SZ nároží městských hradeb, zastupují čtyři lokality, tři sídlištní z per. RS 4 (lok. č. 50, 51, 56) a jedna pohřební, snad starší, leč nejistá (lok. č. 50a, per. RS 3?). Blízkost s nálezy z Vojtěšské a Komenského ul. (lok. č. 59, 60) nevyklučuje souvislost se Zásadou.

Ostatní polohy na území města, vně obvodu Dómského a Městského vrchu. Novější nálezy mění situaci proti stavu z r. 1965 podstatněji jen u pěti:

ad C. Zásada, osada při kostele sv. Vojtěcha, známá již z textu A zakládací listiny biskupství. Ke dvěma starším lokalitám (lok. č. 57, 58) přibýly nově dvě (lok. č. 59, 60), navíc je možné, že prostorově k nim přísluší i čtveřice lokalit ze SZ části Starého města (srv. sídelní areál B5). Zdá se tedy, že osada se podél okraje levobřežní terasy Pokratického potoka táhla dále k jihu, směrem k sídelnímu areálu při sv. Michalu.

ad I. Plešivecká ulice (lok. č. 78). Výzkum v r. 1979 rozšířil počet předchozích ca 20 hrobů o dalších 26, dat. RS 3b–4 (*Gabriel 1988*). Původně jsme počítali se souvislostí zdejšího pohřebiště s Újezdem, darovaným kapitule a ležícím v místě tratě stejného jména západně odtud, v prostoru dělostřeleckých kasáren a za Kamýckou ul. směrem k Bídnici (*Zápotocký 1967, 96*), později je F. Gabriel (*1988, 83*) spojoval

³⁰ J. Tomas (1985) uvádí, že podle D. Líbala (odkazuje na jeho plán k asanačnímu plánu města z r. 1955) „šlo v podstatě o ulicovou formu tržiště v jižní části náměstí a ve směru Dlouhé ulice“, podobně jak tomu bylo v případě řady dalších měst, včetně blízkého Úštěka. J. Klápště (2012, 501) namítá, že tato hypotéza vychází „ze zdánlivě logické představy o dlouhodobé kontinuitě hlavních komunikačních tras“, jež právě v tomto případě by měla kolidovat s archeologickou situací; lze ale namítnout, že – podobně jako v případě středohradištních Bohušovic – se také zde může jednat o pohřební areál při cestě záměrně založený a na ni směřovaný.

³¹ S názorem J. Smetany a F. Gabriela (1984), že by tuto oblast bylo možné ztotožnit s oním areálem „uvnitř příkopů prvního založení“ (tj. nejstarší fázi města), zmiňovaným v nejasném kontextu ve formulářové listině Henrica Italica z poloviny 13. stol., nesouhlasí ani *Kotyza – Tomas 1995b, 100*.

se sídlištěm v prostoru Lopatovy cihelny (lok. č. 74). Stopy osídlení zjištěné v r. 1988 západně od pohřebiště (lok. č. 79) nabízejí souvislost i s touto sídelní polohou.

ad J. Pokratice. První dvě zdejší lokality, lok. č. 80, 81, ukazují, stejně jako lok. č. 81 (*Kotyza 1990, 160*), na souvislost se starými Pokraticemi. Sběry z lok. č. 82, ležící už za obcí, při silnici do Hlinné, nejsou bohužel spolehlivě lokalizované.

ad O. Mlékojedy-východ. Sídlištní keramika z areálu pohřebiště, zkoumaného J. Kernem v l. 1911–1914, svědčí o osídlení této levobřežní polohy ve střední i mladší době hradištní – tedy jak před založením pohřebiště, tak také v době jeho užívání.

ad P. Mlékojedy-západ. V r. 2007 zde učiněny dva významné objevy: rozsáhlé mladohradištní pohřebiště – druhé na labském levobřeží, jehož publikace se připravuje, a odkryv polozemnice pražského typu, kromě lovosické zatím jediné na Litoměřicku (*Derner 2009, srv. kap. 4*).

Pokud jde o **celkový obraz litoměřické sídelní aglomerace** (*obr. 40; tab. 11*), pak datování jednotlivých lokalit a poloh, byť rámcově a zčásti nejisté, protože založené na materiálech z větší části dosud nezpracovaných a jen předběžně taxovaných, dovoluje v hrubých rysech naznačit její postupný růst:

a) Nejstarší, z období pražského typu (RS 1), je zde jen levobřežní poloha P (Mlékojedy-západ).

b) Stopy starohradištního osídlení (RS 2) známe jen ze dvou míst charakteru výšinných sídlišť: z Dómského vrchu (polohy A) a ze sídelního areálu č. 1 na Městském vrchu (polohy B1). Z dalších sedmi míst jsou nálezy keramiky nejisté určeny jako per. RS 2/3 (polohy C, D, E, H, CH, J, M).

c) Nejvíce poloh, celkem šestnáct, sídlištních i hrobových, je rámcově středohradištních (RS 2/3, 3: polohy A–J, L–P).

d) Deset poloh a sídelních areálů má osídlení pouze mladohradištní (per. RS 4: polohy B3, B4, B5, F, G, I?, K, L, N, R).

Nejstaršími polohami, a zároveň jádrem budoucí sídelní aglomerace, jsou tedy obě výšinné polohy – Dómský vrch (A) jako hrazené sídlo, hrad, a Městský vrch (B), přesněji jeho jižní partie (poloha B1), s předpokladem společensky privilegovaného předhradí, s dvorci (družiníků, kupců, později hradeckých úředníků, srv. analýzu historické a terénní situace J. Tomase /1966a, 53/ při návrhu lokace dvorce a centra panství Hroznaty Tepelského) a s tržištěm v týlu. Pro tuto bipolaritu a její starší tradici svědčí i skutečnost, že také z pohřebišť per. RS 3 se pouze dvě, Voldán a Božka, dají – soudě dle vybavy – označit za pohřebiště společenské elity. U obou je přitom vazba na jmenované dvě centrální polohy z prostorových důvodů nanejvýše pravděpodobná: Voldán se nachází přímo na severním předpolí Dómského vrchu a hrobové polohy na Božce leží ca 600–800 m na východ od středu Městského vrchu (srv. *obr. 40*, polohy A versus G a B1 versus M).

Značný počet poloh v okruhu hradiště datovaných do per. RS 2/3 naznačuje, že proces koncentrace sídel do jeho nejbližšího okolí, do okruhu o poloměru ca 1,5 km, započal zřejmě záhy, jistě již v předpřemyslovském, „kmenovém“ období. Vlastní zformování zdejší aglomerace je záležitostí středohradištního období. Během této doby zde počet poloh tvořících ony dva už zmíněné okruhy kolem hradiště stoupl na deset (vnitřní okruh o poloměru do 300–400 m: B1, 2, 3, C, D, E, vnější okruh o poloměru od 600 do ca 1–1,5 km: polohy H, CH, J, M, O, P). Teprve detailní analýza nálezového fondu a další výzkumy ale mohou dát odpověď na otázku, jaký měl tento proces průběh a nakolik probíhal až v režii přemyslovské kastelánie. Zřejmé je to kupř. v případě pohřebiště v prostoru Městského vrchu, kde nejstarší hroby spadají až na přelom per. RS 3b/4, a ovšem také u sídelních poloh z per. RS 4.

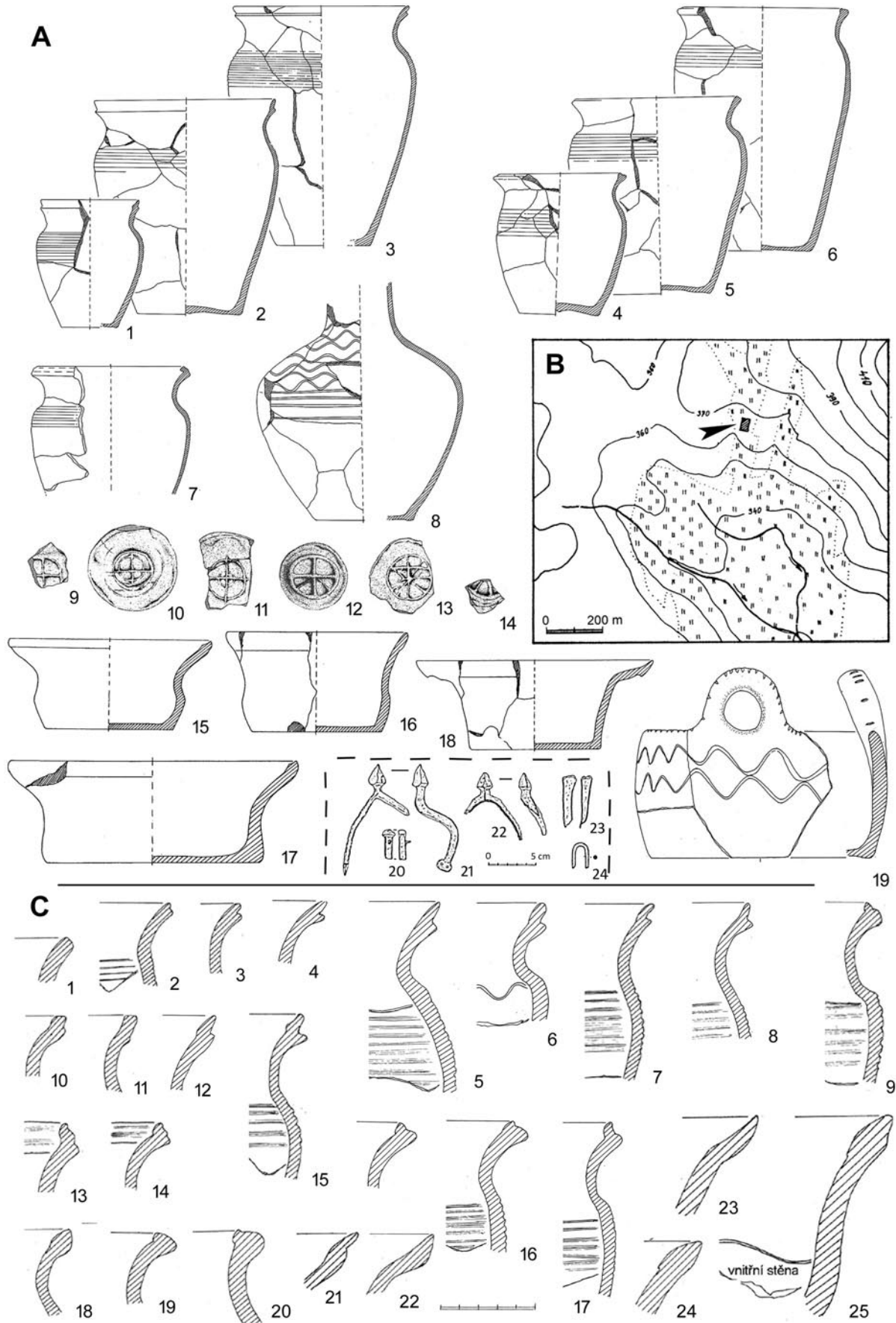
3. LITOMĚŘICKO A ROUDNICKO

Z geomorfologického hlediska jde o oblast zabírající jižní stranu Českého středohoří a východní polovinu Dolnooharské tabule, na labském pravobřeží pak západní část Ralské pahorkatiny, přesněji Úštěckou pahorkatinu včetně okraje Polomených hor. Její celková rozloha měří ca 1100 km². Administrativně se kryje s územím litoměřického okresu podle stávajícího správního rozdělení. Do poloviny 60. let minulého století jsme odtud znali raně středověké materiály celkem z 97 katastrů (*Zápotocký 1965, mapa obr. 98*), údaje o nich uvádíme, stejně jako v předchozí kapitole, *ve zkratce a kurzívou (lokality, sídl., pohř., ojed. nález, dat.)*, materiály a informace z následujících let pak normálním písmem, řazené obdobně jako v řadě Výzkumy v Čechách, tedy: *poloha /A/ – lokalita /1/ – akce /a/ – nálezy – uložení – datování – literatura (LIT), event. komentář*. V současnosti se tento počet zvýšil na 128, dalších šest je z okraje sousedních okresů (*tab. 11*).

Bechlín (LT)

A. *Stavba silnice mezi Bechlínem a Krábčicemi, v r. 1915. Pohř. (ca 20 hrobů); dat.: RS 4.*

Po r. 1965:

Obr. 42. Blížedvly B, „Pod Ronovem“, výzkum v r. 1981. **A.** Keramika: tvary, dna; 20–24 železa. — **B.** Poloha výzkumu. — **C.** Keramika: profily. A, B podle Gabriel 1986

Blíževedly, "Pod Ronovem": RS keramika, typy okrajů					
tvary nádob	okraje				
		tvary	typy	Σ zl.o.	= %
hrnce	h1	prosté	121	3	0,4
			122	13	1,9
	h2	římsovité	212	44	6,5
			2131	14	2,1
			313	3	0,4
	h3	vytažené	3131	322	47,8
			342	5	0,7
			346	48	7,1
			513	3	0,4
	h5	ploché	523	146	21,7
624			14	2,1	
h6	okruží	711	13	1,9	
		71	7	1,0	
zásobnice	z7	ovalené	71	7	1,0
			39	5,8	
poklice			39	5,8	
			Σ	674	100,0

Tab. 8. Blíževedly B, „Pod Ronovem“. Raně středověká keramika z výzkumu F. Gabriela v r. 1981: tvary a typy okrajů (podle obr. 83, 84)

Úštěk (dnes M Ltm), srv. 2 zlomky (též 1 zl. o. z521), další ze sběrů E.Kunerta; vše M Ltm; dat.: RS 4. LIT: Kern, *Materialien II*, Nr. 82; Zápotocký 1972, 67; týž 1979, obr. 61:1–14.

b) Splach na V straně lokality, sonda 2 × 1 m. Výzkum před r. 1979 (F. Gabriel, M Teplice). Soubor (též RS ker.: h332 a orn. 4, 5); M Ltm; dat.: RS 4. LIT: Gabriel 1979.

B. Poloha „Pod Ronovem“ (ca 365 m n. m.). Sídliště, dílenský areál. Výzkum v r. 1981 (F. Gabriel, M Teplice). V prostoru narušeném melioračními rýhami; z objektů č. 1–14 získán početný nálezový soubor (ker., železa). U obj. 4 a 14 dle pecí lze usuzovat na řemeslnou činnost (hrnčiči, kováři?). Výsledky analýzy ker. souborů (typy okrajů, orn.)³² srv. obr. 42A-C, tab. 8. Materiál charakterizován jako světle šedá až bělošedá, jemně písčité hrncina s povrchem převážně cihlové barvy. Tvarově jsou tu zastoupené podle okrajů (674 zl. o.): hrnce (h), mísy/poklice (pk) a ze střepů rekonstruována láhev; nápadně nízký je podíl zásobnic (z), přičemž chybí pro region a dané období typické z5-okraje. Výrazným znakem jsou „barokizované“ formy okrajů vytažených (h3131, 346) a plochých (h523), ukazující na časové zařazení souboru a existenci lokální hrnčičské produkce. Výzdoba je omezena na jednodroté prvky orn. 4, 5, tj. rýhy, šroubovice, vlnovky. Relativně četné jsou hrnčičské značky (22 zl.) ve tvaru kříže či kříže se dvěma šikmými rameny v kruhu či dvojitým kruhu obr. 42A:9–14). Osada výrobního charakteru, z níž výzkum zachytil „výrobní prostor dvou hrnčičren pracujících současně“, podle nálezů železných výrobků (ostruh) navíc s možností, že zde pracovala též kovářská dílna. Totožnost se ZSO Vitoslavice, zaniklou v souvislosti se vznikem Kravař jako města mezi l. 1226 a 1276, nejistá. Dat.: RS 4b. LIT: Gabriel 1986; Budinský et al. 1989, 64; Gabriel – Smetana 1982; srv. též Tomas 1983, pozn. 23.

Komentář. srv. Kravaře.

Bohušovice nad Ohří (LT)

A. „Šance“, „Za hřbitovem“, kat. č. 262, 312, 313. Síd. (jáma, sběry); dat.: RS 3, 3b.

B. Pole severně od obce, mezi silnicí do Terezína a hřbitovem. Pískovna cukrovaru na kat. č. 336/2, v r. 1925. Pohř. (x hrobů, 2 nádoby); dat.: RS 3b. – Machova pískovna na kat. č. 338/1, v r. 1940. Pohř. (1 hr., 1 nádoba); dat.: RS 3.

C. JV okraj obce, základy domu čp. 72, v r. 1930. Pohř. (x hrobů, 2 nádoby); dat.: RS 3.

ad A. Pohřebiště. Podrobnější údaje o něm přináší novinová zpráva K. Rozuma z r. 1916: „Poznamenati nutno, že v červnu letošního roku /r. 1915/ objevili dělníci nejstarší hřbitov bechlínský z první doby křesťanské, jsouce zaměstnání na stavbě nové silnice Bechlín–Krabčice. Hřbitov byl založen jihozápadně od Bechlína nad hlubokým újezdem; dotyčné pole jest majetkem velkostatku beřkovického. V celku odkryto doposud 26 koster s dobře zachovanými lebkami, ostatek byl silně zetlelý. Snadno vyhloubili tehdejší miskovité jámy v sypké, pískovité půdě a položili nebožtíky obyčejně ve směru východ–západ na znak, hlavou k západu; dvě nebo tři kostry nalezeny v sedě. Zuby byly u všech zdravé a v plném počtu. Zbytky měkkého dřeva pod některými kostrami nasvědčují s určitostí, že se rakví používalo; ostatní pohřbené arcí jen v rubáši. Po smutečním obřadu uvalen na každého nebožtíka hrubý kámen, někdy dva až tři a to z blízkého lomu. Hrob byl zasypán vykopaným pískem, takže nyní jen nepatrný odstín vyznačuje rozhraní s půdou. Dvě lebky měly zbarvené skráně od bronzových náušnic. Jiných předmětů neb nějakých střepů se nenašlo. Objev byl čtyřikrát prozkoumán a příležitostně vypravena též exkurse se žáky střední hospodářské školy k tomuto místu s p. inž. Dvořákem v čele. Dodávám, že jest to čtvrtý, zjištěný hřbitov první doby křesťanské z roudnického vúkolí (Libotejnice, Straškov, Bříza, Bechlín). Důležité částky ode všech čtyř nálezů jsou uschovány v podřipském museu v Roudnici.“ LIT: Zpráva prof. K. Rozuma v časopise Podřipan 47 z 8. 1. 1916; Zápotocký 1977b, 47.

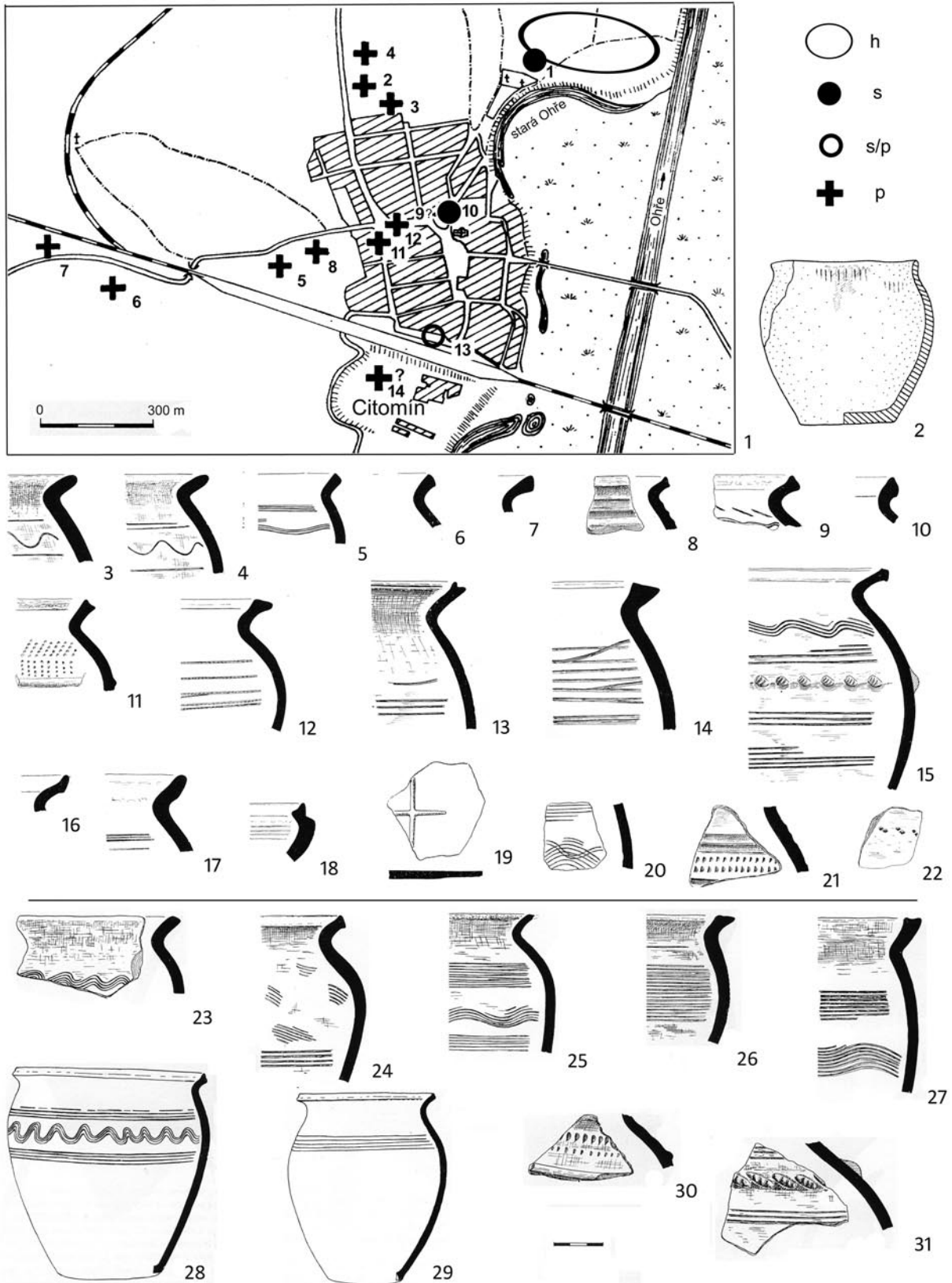
Komentář. Zpráva dotvrzuje mladohradištní stáří pohřebiště, navíc údaj o kostrách uložených „v sedě“ naznačuje možnou přítomnost pravěkých pohřbů.

Blíževedly (CL)

A. Hrad Hřidelík (335 m n. m., v pramenech prvně k r. 1334). Výšinné sídlo/hrad.

a) Starší sběry již z r. 1903 při stavbě dřevěné restaurace na hradě; její majitel p. Pietsch je daroval do sb. H. Ankerta a M

³² F. Gabrielovi děkuji za svolení k dokumentaci a publikaci celého souboru.

Obr. 43. Bohušovice nad Ohří. 1 Raně středověké lokality na katastru města: 1 hradiště a sídliště v poloze „Šance“ (či „Za hřbitovem“); 2 pískovna cukrovaru; 3 Machova pískovna; 4 nové sídliště; 5 pískovna za sokolovnou; 6 pískovna Třebického; 7 obecní pískovna; 8 pole ppč. 581; 9 čp. 72, poloha neurčena, patrně v prostoru lok.č. 10–12; 10 ulice severně od kostela; 11 Gottwaldova ul.; 12 Tylovo náměstí; 13 dům čp. 92 proti nádraží; 14 návrší Citomín. Značky: h – hradiště, s – sídliště, p – pohřebiště, hroby. — 2–31 Bohušovice A, hradiště a sídliště v poloze „Šance“ (2 hrncovitá nádoba pražského typu, 3–22 jámový objekt, 23–31 sběr). Podle: 1 – Zápotocký 1992, obr. 1, doplněno; 2 – Zeman 1976, obr. 10:2; 3–31 – Zápotocký 1965, obr. 33, 34

Obr. 44. Bohušovice nad Ohří, hradiště „Šance“. **A, B.** Poloha a rozměry hradiště podle mapy 1. vojenského mapování z l. 1764–68 (1 okraj zvýšené předhradní plochy; 2, 3 vnější a vnitřní val). — **C.** Současný stav prostoru hradiště podle katastrální mapy a leteckého snímku (1, 2 zatravněné pásy v místě vnějšího a vnitřního valu; H – hřbitov, Č – pozemek čistíčky odpadních vod, místa nálezů z l. 1951–57). — **D.** Situace podle stínovaného reliéfu ZM ČR (1, 2 zvýšené pásy vnějšího a vnitřního valu, H – hřbitov). V nivě východně od nové Ohře jsou patrné postupné přesuny meandrů staré Ohře od východu k západu, z nichž ty poslední strhávaly jižní a východní stranu hradiště. — C, D podle www.geoportál.cz

D. Pole západně od obce, při silnici do Nových Kopist. Pískovna za sokolovnou, kat. č. 599/1 v r. 1929. Pohř. (x hrobů, 2 nádoby); dat.: RS 3/4. – Pískovna p. Třebického, kat. č. 552-554 v l. 1924–26. Pohř. (x hrobů, 5 nádoby); dat.: RS 3, 3b. – Obecní pískovna, v r. 1941. Pohř. (1 hr.?, 2 nádoby); dat.: RS 3.

X. Bez údajů. 1. Při stavbě železniční tratě v r. 1849: 3 nádoby, NM; dat.: RS 3, 3/4. – 2. Z místní školní sbírky, zřejmě z hrobů: 4 nádoby; dat.: RS 3, 3/4.

Po r. 1965:

Na předchozích sedm lokalit navázalo dalších pět, poslední z r. 1984 (mapa obr. 43:1):

ad A. Sídliště, hradiště. Přibýly informace o dvou náleзовých situacích (a, b) a především (c) o existenci ohrazení:

a) Poblíž severní stěny hřbitova, na ppč. 313 porušena průkopem pro kanalizaci (výzkum J. Kabáta v r. 1951): Jamka hl. 66 cm, vyplněná popelem a kameny; 18 cm nad dnem nádoba v. 9,3 cm – první nález pražského typu na Litoměřicku; obr. 43:2. AÚ př. č. 6/51; dat.: RS 1. LIT: Zeman 1976, 110, obr. 10:5, 44:1; Zápotocký 1992, 185.

b) Soubor středohradištní keramiky a zvířecích kostí z jámy prokopané „nedaleko hřbitova“ Z. Váňou v r. 1951. M Teplice; dat. RS 3. LIT: Budinský 1966, 6, 51, 52, tab. 15:1-8; Zápotocký 1992, 185.

c) Blatné hradiště v poloze „Šance“

Teprve při topografickém ověřování jednotlivých poloh bohušovické aglomerace se ukázala souvislost nálezů z této polohy s fortifikačním dílem, stávajícím v těchto místech a zaniklým v souvislosti se stavbou tereziánské pevnosti krátce před jejím založením v r. 1780.

Historie lokality. První poznatky o poloze „Šance“ (též „Za hřbitovem“ či „K pevnosti“, obr. 43:1:1) přinesly záchranné akce vedené zde během stavby čistící stanice v l. 1951–57,³³ kdy zde porušeny

³³ Dnes „Severočeská vodárenská společnost“, kat. č. 284, 308/2, 312/2. Z pozemkových čísel uvedených ve zprávách o akcích v poloze „Za hřbitovem“ (kat. č. 262, 312, 313) leží kat. č. 262 na nové katastrální mapě jižně od čistíčky. Kat. č. 313 zde chybí, je ale na starší katastrální mapě, kde sousedí s jižní stranou pozemku kat. č. 312, dnes zastavěného čistíčkou.

Obr. 45. Území mezi Bohušovicemi nad Ohří a Terezínem, stav po dokončení terezínské pevnosti (podle mapy 2. vojenského mapování z l. 1836–52): 1, 2 vnitřní a vnější val hradiště „Šance“, 3 Bohušovická inundační kotlina, 4 pevnost a město Terezín

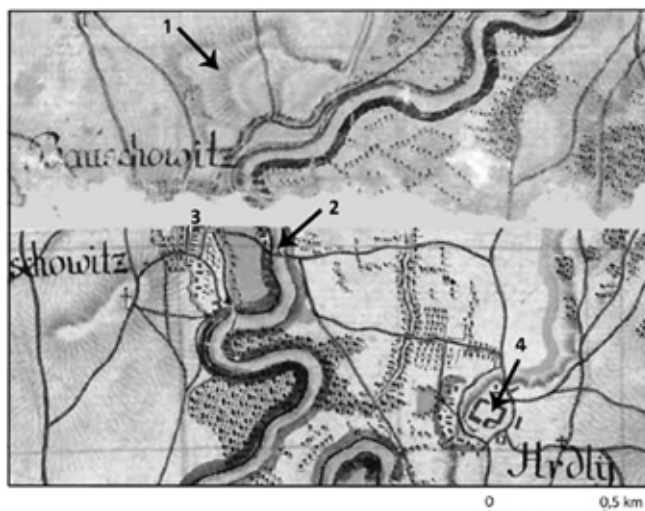

sídlištní objekty z mladší doby bronzové a doby hradištní. Z r. 1951 jsou odtud výše zmíněné nálezy J. Kabáta (jamka s nádobkou pražského typu „poblíž severní stěny hřbitova na ppč. 313“) a Z. Váni (středohradištní jáma „nedaleko hřbitova“). Další nálezy zde zachraňovali pro litoměřické muzeum prof. J. Fiala a archivář města Bohušovic R. Škobis. Z výplně „velké jámy“ a z profilů výkopů sebrali větší počet zlomků keramiky převahou hradištních (M Ltm č. 4265, 4322–4422). Krátce poté byly zdejší nálezy hodnoceny v rámci přehledu dolnooharských zaniklých osad a slovanského osídlení kraje. Lokalita tehdy popsána jako „nevýrazná vyvýšenina, jejíž východní stranu tvoří příkrý břeh terasy VIIc na levém břehu Ohře, k západu, severu i jihu terén mírně klesá.“ Zároveň konstatováno, že není jasné, zda jde o osadu či hrazené sídliště. Tuto druhou eventualitu totiž nabídl pláněk polí bohušovické fary, kde uvedená poloha nese označení „Schanz“ a podle R. Škobise byl název Šance či Na šancích běžný ještě v 19. století. Datum pořízení plánu, r. 1746, pak vylučovalo možnost, že by se mohlo jednat o vojenské opevnění z doby sedmileté války, a ovšem i souvislost s opevňováním Terezína, založeného až v r. 1780. Absence stop po opevnění a rovinný ráz terénu vedly tehdy k závěru, že „snad zde bylo pouze lehce opevněné blatné (?) hradiště, během staleté orby zcela zaniklé“, k němuž patřily kostrové hroby z nedalekých pískoven, Machovy a cukrovarské (Zápotocký 1964, 15; *tjž* 1965, 283). Také později byla lokalita považována za běžnou zaniklou osadu, „jednu z osad situovaných při okraji terasy Ohře“ (Zápotocký 1992, 203).

K revizi nás přivedla až rekognoskace terénních situací v prostoru bohušovické aglomerace podle archivních map. Ukázalo se, že na mapě 1. vojenského mapování z l. 1764–68, josefského (obr. 44A,B), se právě v těchto místech nachází dvojice obloukovitých valů, zakreslená – jak ukázalo srovnání s mapou 2. vojenského mapování (Františkovou) z l. 1836–52 a s katastrálními mapami (obr. 44C; 45) – navíc se značnou přesností. K dispozici takto máme mapovou dokumentaci stavu lokality pořízenou jednak v 60. letech 18. století, jen několik let před tím, než se začalo s budováním terezínské pevnosti, a krátce na to z 80. let, kdy pevnost už stála. Porovnání obou situací (srv. obr. 44A,B versus obr. 44C; 45) ukazuje zároveň rozsah změn, jež areál hradiště postihly během oněch dvou desetiletí, kdy se pevnost stavěla³⁴ a kdy byla v těsném sousedství hradiště zahloubena bohušovická inundační kotlina, svým jižním okrajem se jej téměř dotýkající (obr. 45:3).³⁵ Znivelovány byly tehdy především oba valy, jejichž exist-

³⁴ Terénní úpravy zde proběhly ale už před r. 1780, protože na takto datované mapě, zachycující stav prostoru Nové Kopisty – Trávnice před stavbou pevnosti, včetně původní soustavy meandrů a slepých ramen Ohře, je parcelace hradiště už v základě shodná, jako na mapě 2. vojenského mapování (obr. 45B) i na prvních plánech terezínské pevnosti z 80. let 18. stol. (Votoček – Kostková 1980, mapa na s. 18; Fuksa 2016, mapa na s. 22, 23).

³⁵ Stavba pevnosti, založené v r. 1780 na místě dvou zrušených obcí, Trávnice a Německých Kopist, včetně částí katastrů několika přilehlých vsí, mezi nimiž též Bohušovic, zcela změnila ráz zdejší krajiny. Pro představu o rozsahu zemních prací stačí připomenout, že terén na celé ploše pevnosti bylo nutné kvůli hladině spodní vody zavést a zarovnat do výše 6–10 m. Zemina na pevnostní val, široký ca 30 m, jehož celková délka dosahuje téměř 4 km, a na úpravu stavební plochy se navázala z hlavního příkopu a ze dvou inundačních kotlin zahloubených před valy pevnosti – na severu „dolní“, litoměřické, na jihu „horní“, bohušovické o ploše 47 ha, s hradištěm sousedící (Romaňák 1972, 109; Votoček –

Obr. 46. Údolí Ohře mezi Bohušovicemi a Hrdly před stavbou terezínské pevnosti, podle mapy 1. vojenského mapování z l. 1764–68: 1 hradiště „Šance“, 2 brod přes Ohři, 3 kostel sv. Mikuláše v Bohušovicích, 4 arcibiskupský dvůr v Hrdlech

hladinou Ohře. Terasu, vybíhající od západu do jednoho z meandrů Ohře, chránila takto z jižní a východní strany řeka, od severu pak snížená plocha nivy kryté nivním lesem či loukou. Soudě dle obrysu terasy na josefské mapě, její severní a západní stranu vytvarovaly staroholocenní říční meandry, zatímco větší část jižní a celá východní strana jsou jakoby čerstvě stržené řekou. Esovitá hrana terasy je v této partii zakreslena jako úzký sráz směrově kopírující meandr Staré Ohře, tekoucí jižněji, která v té době, tj. v 18. stol., byla hlavním tokem (srv. obr. 44D).³⁶ Max. délka terasy, od jejího úpatí na západě po řekou stržený sráz na východě, měřila dle této mapy ca 900–950 m a max. šíře její ohrazené plochy ca 350–400 m (obr. 44B).

Opevnění. Podle josefské mapy se z něj dochovaly dva valy. **Vnější val**, obloukovitě prohnutý, je na josefské mapě zakreslen jako takřka půlkruhový, dlouhý ca 440 m a široký v koruně ca 25–35 m. Dle 2. vojenského, Františkova mapování a katastrálních map je na jeho místě jen pás louky shodné délky, široký od ca 15 do 30 m, ale jen mírně obloukovitý. **Vnitřní val** je nízce obloukovitý, proti vnějšímu valu kratší (d. ca 300 m) a užší; na mapě 2. vojenského mapování a na katastrálních mapách je pruh louky v jeho místě široký od 15 m na obou koncích po ca 20 m uprostřed. Pokud jde o rozdíl ve tvaru půdorysu prvního valu na josefské a Františkově mapě, pak tvar lučního pásu dle novodobé parcelace a sotva znatelné zvýšení terénu svědčí pro slaběji obloukovitý tvar. Konstrukci obou valů neznáme. Podstatné je, že jejich linie jsou souvislé, bez vstupů, a chybí také stopy existence příkopů a bočních valů. Nápadná je na josefské mapě půlkruhovitá plocha **předpolí** před vnějším valem, od severu k jihu se rozšiřující a uprostřed jazykovitě protažená k západu.

Plošný rozsah. Velikost hrazeného předhradí mezi oběma valy dosahovala podle josefského mapování ca 4 ha, podle Františkova mapování a katastrálních map 5 ha. Rozloha vnitřní plochy hradiště, resp. její dochované části mezi druhým valem a okrajem srázu strženého Ohře, měří ca 4,3 ha, přičemž původně, za předpokladu, že byla lichoběžníkovitého půdorysu se širší západní stranou, to muselo být minimálně 7,5 ha. Celkovou rozlohu hradiště, měřeno od vnějšího okraje prvního valu na západě po okraj vnitřní plochy nad břehem nové Ohře na východě, spolu s odhadovanou minimální rozlohou vnitřní plochy, odhadujeme tak na ca 12 ha. Otevřenou otázkou tedy zůstává původní velikost vnitřního hradiště, resp. prostoru za vnitřním valem. Přitom můžeme – s ohledem na tvar a rozměry říčních meandrů v tomto úseku Staré Ohře – vcelku s jistotou vyloučit možnost, že by hradiště bylo původně trojdílné.

Datování hradiště je závislé na vztahu k sídlištním nálezům z 50. let (obr. 43, lok. č. 1). Jejich přesnější lokace není sice možná, nicméně dochované údaje („stavba čističky v poloze Za hřbitovem“, „poblíž severní stěny hřbitova“, „nedaleko hřbitova“) a uvedené kat. čísla 262, 312, 313 (srv. pozn. 37) ukazují na prostor od ca 100 m před po ca 100 m za jižním koncem prvního, vnějšího valu (obr. 44C).

³⁶ Kostková 1980, 21).

³⁶ K rekonstrukci středověkého toku Ohře Kotyza 1991, 17, obr. 4.

tence na předpolí pevnosti byla z obranných důvodů sotva možná. Jejich průběh se tak dochoval jen v podobě úzkých zatravněných pozemků, dnes už jen slabě zvýšených (obr. 44D). Jiným zásahem, při němž byl odtěžen východní výběžek vnitřního areálu hradiště, v té době ovšem už také zčásti stržené řekou, bylo prokopání nového řečiště Ohře. Ta na tomto úseku tekla původně ve složitých meandrech a bylo proto třeba vyhloubit od Bohušovic až k jejímu dnešnímu ústí do Labe v délce ca 4 km nové, přímé řečiště (Romaňák 1972, 109; Votoček – Kostková 1980, 21). Dnes jsme tedy odkázáni jen na výše uvedené mapy, jež zachycují stav bohušovických Šancí krátce před a krátce po stavbě terezínské pevnosti. Jejich srovnání umožňuje sestavit alespoň přibližný popis tohoto dosud neznámého fortifikačního díla:

Poloha. Hradiště bylo situováno na levořížní ploché terase jazykovitého tvaru, 150–152 m n. m., jen ca 4 m převýšené nad

Objekty, z jejichž výplně tu získána středohradištní keramika (RS 3, 3b), mohly tak stejně dobře patřit ke starší osadě, stavbou valu překryté, jako k osídlení s valem současným, situovaným po obou jeho stranách, resp. při vstupu do hradiště, který bychom v těchto místech, od jihu, nejspíše předpokládali. V prvním případě by hradiště mohlo být vybudované během či po fázi RS 3b, ve druhém případě v době fáze RS 3b. Jeho funkce zřejmě trvala krátce; v listinách z 11.–12. stol. chybí v tomto směru jakékoliv zmínky a samotné Bohušovice jsou, jak už řečeno, v pramenech uváděné až od 11./12. stol. jako ves.

ad B. Pohřebiště. Machova pískovna, v r. 1910: nádoba a železná ostruha; M Roudnice (dar p. Krejza); dat.: RS. LIT: Podřipan 41 z 18. 6. 1910; *Zápotocký 1977b*, 48.

Výstavba sídliště. 1. Nová ul., výzkum v r. 1973 (M. Zápotocký, M Ltm). Pohř. (6 hrobů, na 2 lebkách zelená patina). M Ltm; dat.: RS 3/4. – 2. Nová ul., stavba školky, výzkum v r. 1984 (V. Salač, M Ltm). Pohř. (6 hrobů, hrnek), M Ltm; dat.: RS 4.

ad C. Sídlíště, pohřebiště. Ad „Dům čp. 72 z r. 1930“: v práci z r. 1965 byl chybně lokalizován, navíc při revizi uvedené čp. nezjištěno.

Ulice ca 50 m S od kostela, průkop pro vodovod v r. 1969 (J. Jedlička, M Ltm). Sídl. jáma, ker., obr. 49:1,2), M Ltm; dat.: RS 3b.

Gottwaldova ul., průkop pro vodovod v r. 1968 (M. Zápotocký, M Ltm). Pohř. (3 hroby, 3 nádoby). M Ltm; dat.: RS 3, 3b. Tylovo nám., vodovod před čp. 134–136; výzkum v r. 1969 (M. Zápotocký, M Ltm). Pohř. (8–10 hrobů, 1 nádoba). M Ltm; dat.: RS 3.

ad D. Pohřebiště. Pole ppč. 581, nález z r. 1964. Pohř. (2 hroby, 1 zl. železného artefaktu). M Ltm; dat.: RS.

LIT pro **B-D**: *Salač 1988b*; *Zápotocký 1992*, 185–188, obr. 1–3, 10:1,2.

E. Intravilán, dům čp. 92 naproti nádraží. Sídl./pohřebiště? V r. 1869 při kopání základů domu: 2 nádoby „hradištní“. Ulož.?: dat.: RS. LIT: *Charvátová – Spurný – Venclová 1992*, 17; archiv ARÚ čj. 90/20 (J. A. Jíra), 122/20 (E. Kalík), 2705/31 (J. Böhm).

F. Citomín, návrší na jižním okraji obce (ca 156–158 m n. m, zčásti už k. ú. Brňany). Údajně zde měly být nal. kromě pravěkých též hroby z d. hradištní. Ulož.?: LIT: *Charvátová – Spurný – Venclová 1992*, 17; archiv ARÚ čj. 5356/40, 1354/48 (F. Vydra).³⁷

Komentář. Čtrnáct dosud známých lokalit na katastru města (obr. 43:1:1–14) a jejich rozložení ukazuje na existenci menší sídelní aglomerace, složené z hradiště, dvou sídelních poloh a tří pohřebních areálů. Rozlehlé dvoj(?)prostorové **blatné hradiště** v poloze „Šance“ o minimální rozloze 16 ha leželo na slabě zvýšené plošině v levobřežním meandru Ohře. Soudě dle stáří sídelní polohy 1 (lok. č. 1) v prostoru jižního konce vnějšího valu, jež je buď starší nebo s ním současná, možno stavbu a funkci tohoto valu klást nejspíše do per. RS 3b. **Sídelní polohy** – jedna již výše zmíněná na JZ okraji hradiště (lok. č. 1), druhá v centru dnešní obce (lok. č. 9?, 10) – se obě nacházejí při okraji levobřežní terasy Ohře, prvá z nich původně v oblouku říčního meandru, druhá ve vzdálenosti ca 100 m od hrany terasy.

Pokud jde o **pohřebiště**, z deseti hrobových lokalit by severní trojice (lok. č. 2–4) prostorově nejspíše příslušela k osídlení při hradišti (lok. č. 1), od něhož ji dělí ca 200–300 m. Další šest lokalit tvoří linii dlouhou ca 800–900 m, vycházející ze středu obce k jihozápadu. Rozdělena je tato linie na dvě polohy, jednu blíže centra obce (lok. č. 5, 8, 11, 12), druhou vzdálenější (lok. č. 6, 7). Značná mezera mezi oběma polohami, ca 300–400 m, dovoluje uvažovat o dvou pohřebních areálech. Zatímco u první skupiny je souvislost se sídelní polohou v centru obce zřejmá, u druhé skupiny je prostorový odstup od centra obce už příliš velký a je proto pravděpodobné, že příslušela k dosud neznámému sídlu, jež bychom hledali západněji, směrem k Novým Kopistům.³⁸ Liniové seřazení hrobových lokalit na uvedených třech polohách jsme už dříve dávali do souvislosti se zvykem pohřbívání podél cest (podobně jako v případě pohřebiště v Mlékojedech (srv. Litoměřice O: *Zápotocký 1965*, 356; *Šolle 1984*, 207). Takto se zde rýsují **dva komunikační směry** křížující se v prostoru dnešního středu obce: jeden směr mířící na sever, na Litoměřice, vzdálené odtud ca 4 km, druhý směřující na západ, přes Lukavec na Lovosice, ca 7 km. Poslední dvě lokality (č. 13, 14) naznačují existenci ještě čtvrté pohřební polohy, kdesi v prostoru Citomína, jsou ale nejisté.

Podobně už dříve byly zmíněny jiné dvě zajímavé skutečnosti: jednak **relativně vysoký počet hrobových lokalit**, naznačující vyšší koncentraci obyvatel, a pak také fakt, že naprostá převaha dosud známých nálezů je **středohradištního stáří** (*Zápotocký 1965*, 270; 1992, 203). K tomu nyní přistupuje další

³⁷ Citomín, známá polykulturní pravěká lokalita, polohou strategicky výhodnější, než terasa s hradištěm na „Šancích“; byla z větší části zničena už v polovině 19. stol. trasou železniční tratě a stavbami nádraží a cukrovaru (kupř. *Sklenář 1992*, 24; *Zápotocký 2013*, 442). Učitel F. Vydra: zachraňoval nálezy z Bohušovic a okolí před r. 1945 pro pražské Národní muzeum a později i pro litoměřické muzeum.

³⁸ V této souvislosti je zajímavé, že U. Vojsa v Doksanských análech z r. 1720 právě sem, mezi Bohušovice a Nové Kopisty, klade ves Paleš (jak *Pražák 1955*, 173, pozn. 12); ke správné poloze ZSO Peleš srv. Dolánky.

faktor, který situaci podstatně mění, a sice skutečnost, že zdejší nevelká sídelní aglomerace je vázána na fortifikační dílo svou rozlohou se hlásící do kategorie velkých blatných hradišť. Zdejší sídelní situaci proto lze nejspíše interpretovat jako **sídelní aglomeraci při hradišti, situovanou při říčním brodu a na něj navazující křižovatku cest nadregionálního významu** (tedy podobně, jako je tomu v případě Lovosic). V tomto případě by se jednalo o křížení cesty směřující z Litoměřic podél Ohře na Budyni a dále na Žatec³⁹ s jednou z větví Srbské cesty, a sice té, která ve směru od Prahy využívala přechod oharské nivy a brod mezi Hrdly a Bohušovicemi, odkud pokračovala do Lovosic.⁴⁰

Pokud jde o **funkci bohušovického hradiště**, pak blízkost k litoměřickému hradu a tamnímu brodu, vzdálenému odtud necelé 4 km, stejně jako jeho terénní situace prakticky vylučují roli rezidenční, ze zbývajících centrálních funkcí jsou zde naopak podmínky pro funkci hospodářskou (tržní místo na křižovatce cest nadregionální úrovně), vojenskou (kontrola říčního přechodu, hrazené tábořiště) a s ohledem na velikost hrazené plochy i funkci ochrannou, vhodnou jak pro místní, tak pro pocestné a karavany.

Otázkou zůstává, proč je tato sídelní situace **omezená jen na středohradištní období**. Jednou z příčin, jež se nabízí, mohla být lokální devastace oharské nivy, široké zde téměř kilometr, povodní. V takovém případě by byl zdejší přechod natolik ztížený, že by jej vystřídal některý ze sousedních brodů, brozanský či budynský.⁴¹ Jinou příčinou mohla být změna poměrů v důsledku vzniku litoměřické kastelánie, jež by ve svém okruhu netrpěla tržní konkurencí (stejně jako to později činilo středověké město, srv. případ Lovosic). Jisté je, že v době formujícího se litoměřického regionu známe Bohušovice už jen jako běžnou ves patřící litoměřické kapitule (*Žemlička 1980, 38; Tomas 1983, 86*).⁴²

Boreč (LT)

A. Pole mezi obcí a vrchem Boreč (440 m n. m.). Sídliště? Ze sběru J. Kašparce před r. 1975: ker. (1 zl. o.), ÚAPPSZČ; dat.: RS 3. LIT: *Bubeník 1978*.

Brníkov (LT)

A. *Průhon, v r. 1900. Pohř. (1 hrob: ostruhy, brousek/prubířský kámen); dat.: RS 3.*

X. *Bez údajů, z r. 1914. 1 nádoba; dat.: RS 3.*

Brocno (LT)

A. *Panské pole či cihelna. Sídl.; dat.: RS 4.*

X. *Sídl.; dat.: RS 4.*

Brozany nad Ohří (LT)

A. *Ostrov sv. Klimenta, „Na kopaninách“, v r. 1780. Pohř. (x hrobů, x nádob); dat.: RS 3/4.*

X. *Sídl.; dat.: RS 3, 4.*

Po r. 1965:

ad A. Sídliště; dílna na výrobu románských dlaždic. 1. Ul. K přívozu čp. 311, 312, výzkum v r. 1967 (M. Zápotocký, M Ltm). Profil kulturní vrstvy překryté souvrstvím povodňových hlín o síle 50–70 cm; ker. – soubor 416 zl., z toho 176 zl. o. (převaha typů h33, 34, 41–43, z51, 52), 70 zl. den (2 zl. se značkou: křížek, část kruhu s paprskem). M Ltm; dat.: RS 3b (1 zl., obr. 47D:1), RS 4 (většina), VS 1, 2 (příměs). M Ltm, obr. 47B,D. Odtud pochází též soubor ker. včetně fragmentů románských dlaždic vyšehradského typu (šestiboké typu gryf a sfinga, trojúhelníkové, obr. 47C) ze sekundární lokality obr. 47A:9a. M Ltm. LIT: *Zápotocký 1992, 188–195, obr. 5–9, 18, tab. 1. obr. 47:B–D.*

2. Ulice K přívozu, okolí čp. 304. Sídliště. Sběr v r. 1987 (J. Borecká): soubor ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Salač 1989, 195.*

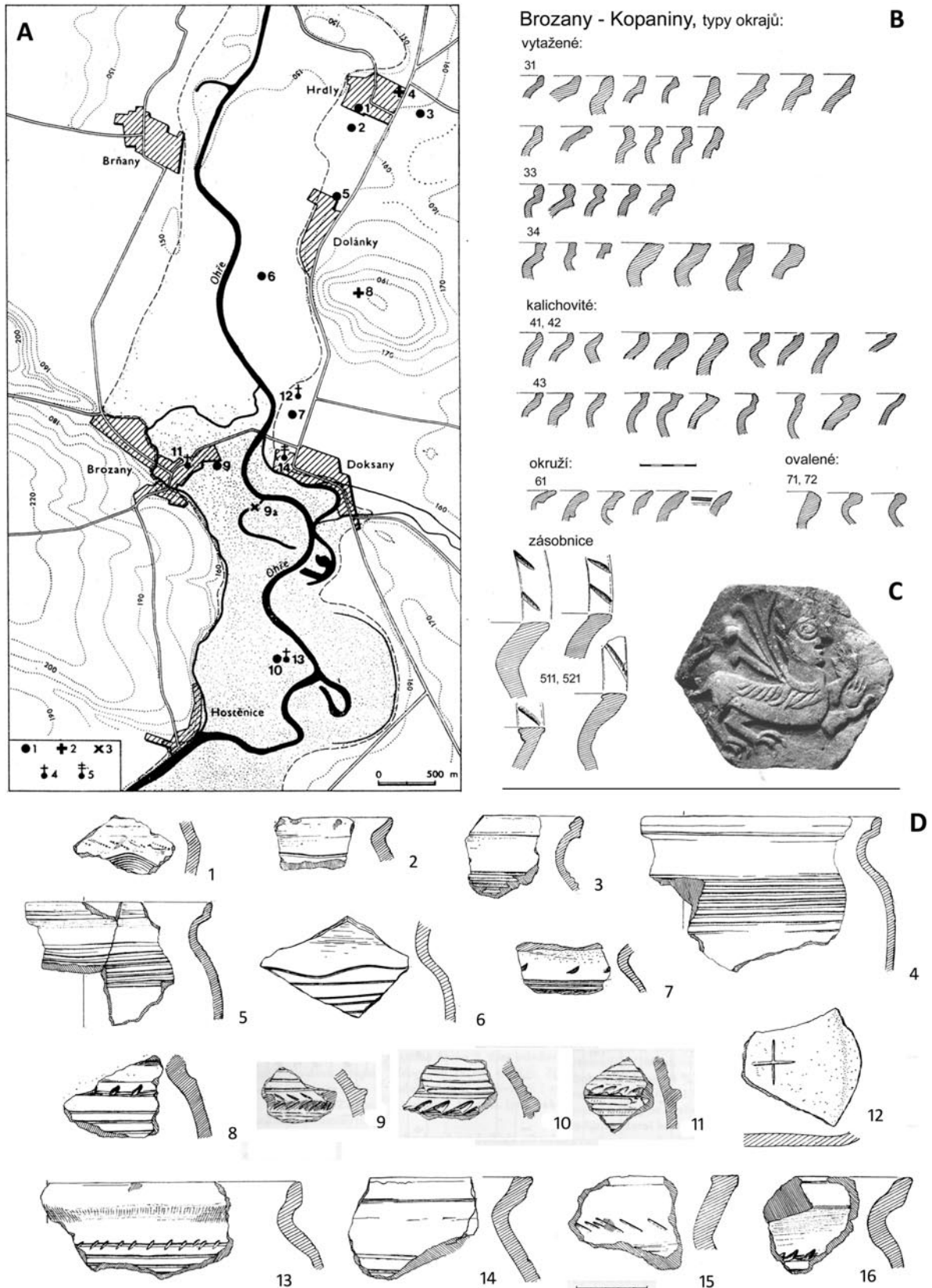
B. Zahradka u ppč.41. Sídliště. Sběr v r. 1982: 1 zl. orn. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Salač 1988b, 234.*

³⁹ Představ o struktuře komunikační sítě na Litoměřicku v 11. – poč. 13. století, včetně trasy pooharské transverzály, je už více; srv. *Tomas 1966, obr. 1; Vávra 1978, 384, 399; Tomas 1979b, mapa 1; Žemlička 1980, 54, mapa 5; Meduna 1993, obr. 9; Kotyza – Tomas 1993, 1994.*

⁴⁰ Soudě dle břevnovského falza z 13. stol., hlásícího se k r. 993 (CDB I, č. 375) by pravobřeží Ohře severně od Hrdel po soutok s Labem mělo zůstávat do konce 10. století ještě prakticky neosídlené, kryté mokřinami a lesem. Ovšem nálezy z Počapel a Travčic B to zpochybňují; k rekonstrukci stavu krajiny, včetně rozsahu Trávčického lesa: *Třeštík 1971, mapa; Žemlička 1980, 38, mapa 5; Kotyza – Tomas 1997, 377, obr. 1.*

⁴¹ Kilometrová šířka nivy a nálezná situace v oblasti bohušovické aglomerace nepřímou indikující frekvenci zdejšího brodu v per. RS 3b – to jsou dvě skutečnosti, proč by z trojice dolnooharských brodů přicházel právě ten bohušovický nejspíše v úvahu v případě platnosti hypotézy, podle které měl Ibrahim ibn Jakub na své cestě ze Saska do Prahy v r. ca 965 přecházet na české straně po dlouhém „mostu ze dřeva nad močálem“ ne v okolí Mostu či Komořanského jezera (k této trase kriticky *Klápště 1985, 504*), ale Srbskou stezkou přes širokou nivu dolní Ohře (jak *Kotyza – Tomas 1993, 380; 1995, 29*; k této hypotéze vcelku kladně *Žemlička 2012, 13*).

⁴² Otázkou je, zda se středohradištní situací nemůže nějak souvisat i skutečnost, že v bezprostředním jižním sousedství Citomína leží Brňany. Ty jsou spolu s Bohušovicemi uváděné už k r. 1057 v A textu zakládací listiny litoměřické kapituly a podle jména by měly představovat jednu ze „zajateckých“ osad – v tomto případě osadu lidí přesídlených sem z Moravy (kupř. *Sláma 1985, obr. 1*); podle A. Profouse (1954, 198) by ale mělo jít o osadu lidí žijících při „brné“, tj. blátivé, kalné vodě.

Obr. 47. A. Údolí Ohře mezi Hrdly a Hostěnicemi. Raně středověké lokality: 1–4 Hrdly A–D; 5, 6 Dolánky A, B; 7, 8 Doksany A, C; 9 Brozany A; 10 Hostěnice, ZSO Mury; 11–14 románské církevní stavby: Brozany, sv. Gothard; Doksany, sv. Petr a Pavel; ZSO Mury, sv. Kliment; Doksany, premonstrátský klášter s kostelem P. Marie. Značky: 1 sídliště, 2 pohřebiště a hrobové (?) nálezy. 3 sekundární naleziště keramiky a románských dlaždic z Brozany A, 4–5 románské kostely a klášter). — **B.–D.** Brozany A1 – Kopianiny. Kulturní vrstva, keramika a románská dlaždice. Podle Zápotocký 1992, obr. 4, 6–8, 18:4, doplněno

X. Bez údajů. „Torzo časně slovanské hrncovité nádoby (tzv. pražského typu), ornamentované rytou výzdobou“. M Ltm; dat. RS 1/2?. LIT: *Kotyza – Tomas 1995a*, 20. – K nálezům kostrových hrobů z let 1780 a 1851 (RS?): *Sklenář 1992*, 28. **Komentář.** K románským dlaždicím a sídelní situaci v prostoru brozanského brodu srv. Doksany.

Břehoryje (LT)

A. JZ od obce, poloha „Krotowei“, 1893–94. Pohř. (ca 40 hrobů, es. záušnice, prsteny, 1x nádoba); dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. Dodatek k hrobové výbavě: 2 es. záušnice, skleněný korálek, obr. 50:1–3. M Ltm, sb. Úštěk; dat. RS 4. LIT: *Zápotocký 1972*, 68, obr. 7:1–3,

(Březno – srv. Milešov, LT)

Bříza (LT)

A. Lom na východním konci obce, v r. 1912. Pohř. (x hr.; es. záušnice, prsteny, jantarové a skleněné perly, perla ze stříbrného plechu, denár Vratislava II., 2 náhrobní desky s motivem kříže, želez. kování vědra); dat.: RS 4.

X. Ojed. nález/pohř.?; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. V deníku K. Rozuma jsou odtud dvě kresby: skica hrobové desky s křížem a skica celkové situace, podle které zde odkryty tři řady kostrových hrobů Z–V orientace, každá řada po 6–7 hrobech, tj. celkem ca 20 hrobů. LIT: *Rozum, Deník; Rozum 1912; Sláma 1977*, 25, obr. 8:1–7,13,14; k osobě a sběratelské činnosti Karla Rozuma *Cihla – Trefný 2003*.

Budyně nad Ohří (LT)

A. Hrad. Sídliště; dat.: RS.

B. Město; zahrada u čp. 55. Sídliště; dat.: RS 3.

C. Jižní okraj města. „Starý hřbitov u kostela Panny Marie Sněžné“. Sídliště; dat.: RS 3. – Pole proti hřbitovu, kat. č. 625. Pohř. (x hrobů; es. záušnice); dat.: RS 4.

D. „Mileticko“ – ZSO Miletice. Sídliště; dat.: RS 3?, 4.

E. „Bruska“ či „Patrie“ (171 m n. m.), návrší 1,5 km na VSV od města, v r. 1937. Pohř. (18 hrobů; es. záušnice, prsteny, želez. svorky); dat.: RS 4.

X. „Ú váhy“ (u nádraží?). Pohř.?(1 nádoba); dat.: RS 3/4.

Po r. 1965:

ad A. Hrad (lok. č. 1 na obr. 48A,2). Sídliště. Situace zde sledována během dvou akcí: na profilech rýh pro kanalizaci (výzkum v r. 1987; F. Gabriel, A. Rusó, M Teplice) a při výstavbě přírodního amfiteátru (výzkum v r. 1990, A. Rusó, M Teplice); ker., M Teplice; dat.: RS 3, 4. LIT: *Budinský 1994*, 50; *Rusó 1995a*.

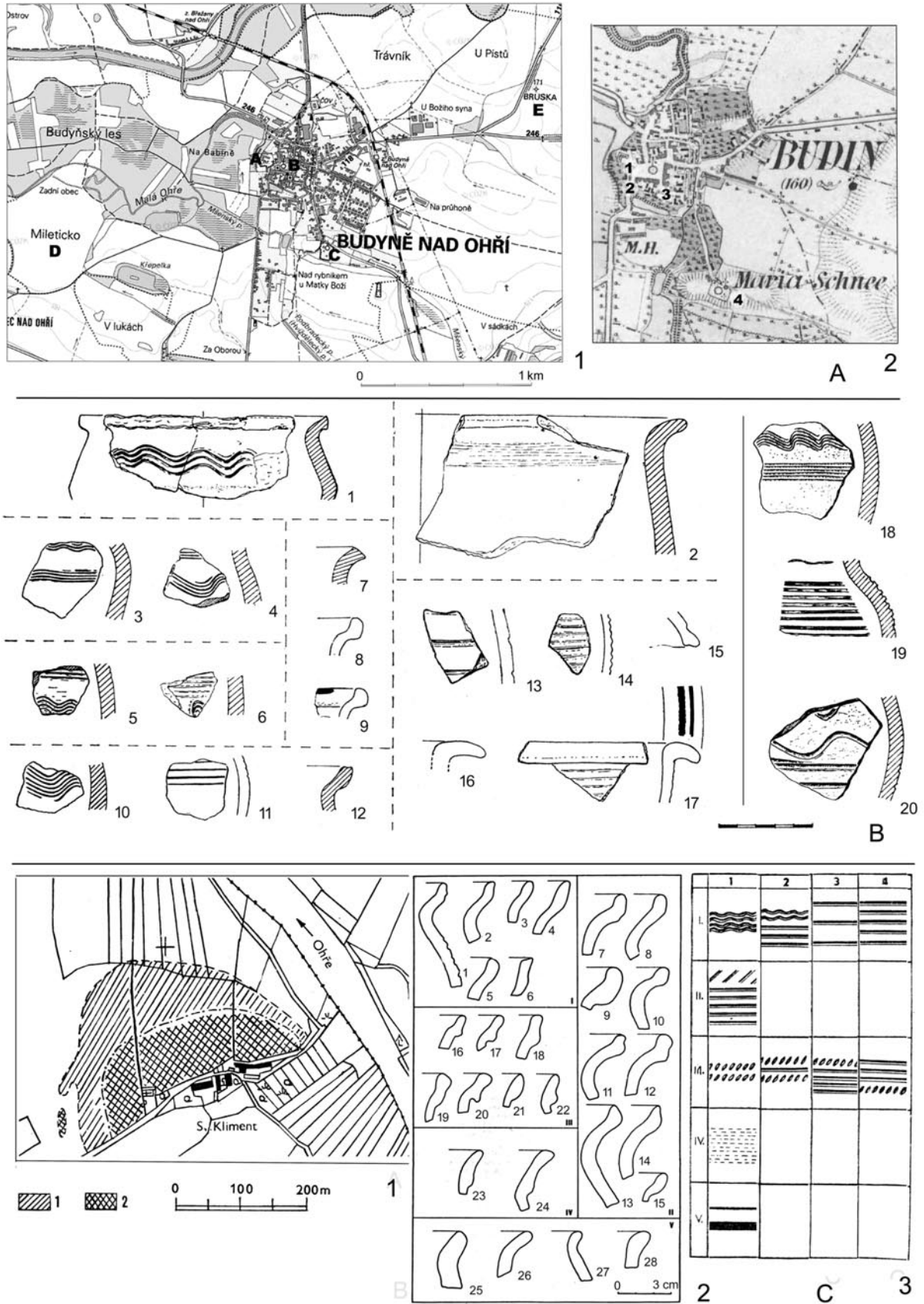
ad B. Město. Sídliště. 1. Zahrada u čp. 55 (lok. č. 3 na obr. 48A,2), s nálezem ker. RS 3, se nachází v intravilánu města, ve Školské ul., ca 100 m na JV od kostela sv. Václava.

2. JZ roh náměstí a přilehlá Slánská ul. (lok. č. 2 na obr. 48A,2). V r. 1993 zde sledovány profily výkopů pro inženýrské sítě š. 2 m a hl. místy až 4 m (výzkum O. Kotyza, M Ltm, J. Blažek, ÚAPPŠZČ), přičemž osídlení z d. hradištní registrováno jen ve Slánské ul.: kulturní vrstvy, 1 zásobní jáma. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Kotyza – Tomas 1995a*, 3; *Kotyza 2012*, 53. – Patrně odtud je nález ker. zabrušanského typu (*Kotková 2008*, 144 podle inf. O. Kotyzy); dat. RS 3b.

ad C. Návrší s kostelem P. Marie Sněžné (lok. č. 4 na obr. 48A,2). 1. Pole kat. č. 624 ca 100 m na SZ od kostela. Pohřebiště. V anonymním článku „Hroby a hřbitovy v Budyni“ v časopise Podřipský kraj, roč. 7 ze dne 14. 8. 1925 (*Zápotocký 1977b*), jehož autorem je zřejmě A. Janda, zakladatel a správce budyňského muzea, je obsaženo též několik cenných údajů k hrobovým nálezům z katastru města, mj. též raně středověkým: „Ještě mladší hroby žárové /než ty z doby římské z č. kat. 738, 728, z polohy „Za dvorky“ východně od nádraží, nalezené v r. 1875, pozn. MZ/ se našly na poli č. kat. 624 při dobývání písku, kde nalezeno množství popelnic, nádob a bronzových předmětů, darovaných A. Jandou městskému museu. Při tom vykopány též kostry z první doby křesťanské obložené opukovými kameny, mající při sobě ještě různé nádoby obětní, dle starého obyčeje pohanského přiložené. Byl to tedy hřbitov přechodní z doby pohanské do doby křesťanské v době 880 let po Kristu. Stal se pak ústředním hřbitovem pravěké osady k Budyni přifařené, neboť za dob pohanských pochovávala každá osada mrtvé na svém pozemku. Ke konci XI. st. nebo začátkem XII. st. založen byl v městě kostel sv. Jana Křtitele, později na kostel sv. Václava přeměněný. Kolem tohoto kostela zřízen poslední hřbitov, nejmladší.“ Hrobové nádoby odtud se nezachovaly, zmínka o nich je ale indicií, že pohřbíváno zde mohlo být již před per. RS 4. Jiná zpráva A. Jandy, hovořící o románské kapli sv. Anny,⁴³ byla nově potvrzena mapou stabilního katastru z r. 1843 (*Kotyza – Tomas 1995a*, 31). Existence takové stavby by souhlasila s interpretací zdejšího pohřebiště jako kostelního hřbitova; M Ltm, sb. Budyně; dat.: RS 3–4, 4. LIT: *Zápotocký 1992*, 195.

2. Ke strategické poloze návrší; nedatovaný příkop – hrazená poloha?, srv. *Smrž – Hlušík 2007*, 741: V rámci linie polních opevnění z r. 1813 postavena za západní hřbitovní zdí baterie. „Dnes má pahorek tvar úzké ostrožny, neboť jeho J a S strany jsou odtěženy. Na J činí převýšení 8–10 m, na Z přechází terénním zlomem do nivy potoka. Leteckou prospekci prokázán ca 5 m široký příkop pod terénní hranou na Z, který všek z poloviny zničen starou (rekultivovanou) pískovnou.“

⁴³ Podle této zprávy „asi 15 kroků od věže kostela bývala kaple sv. Anny ve starém slohu románském s oltářem chudým, která r. 1813 sloužila za prachárnu a od té doby služby boží se v ní nekonaly ... Tuto kapli starou nechal děkan Rojek z příčiny neznámé rozbořiti.“ (*Janda 1892*, 9).

Obr. 48. A. Budyně nad Ohří. 1. Polohy A–E na základní mapě ČR. – 2. Polohy v intravilánu města na mapě 2. vojenského mapování 1: 25000 z let 1842–53: 1 hrad, 2 Slánská ul., 3 Školská ul., 4 kostel P. Marie Sněžné. – **B.** 1–17 Dolánky B, ZSO Peleš; 18–20 Budyně n. O. D, ZSO Mileticko. – **C.** Hostenice A, Sv. Kliment, ZSO Mury. 1 záznam povrchového průřezu v r. 1987 (1 černo-hnědá humózní hlína, 2 kumulace náleží); 2, 3 keramika: okraje a výzdobné motivy; podle Kotyza – Smetana 1992, obr. 2, 4, 5

ad D. Poloha Mileticko. Sídliště, ZSO Miletice ca 1,5 km ZJZ od města, na torze terasy VIIc v nivě Ohře. Obec zanikla v l. 1514–15 povodní. Sběry, ker., *obr. 48A,1; 48B:18–20*; M Ltm; dat.: RS 2/3, 4. LIT: *Zápotocký 1992, 195, obr. 13:1–3.*

ad E. Výrazné návrší Bruska; k poloze *Smrž – Hluštk 2007, 741, obr. 5.*

Komentář. Z pěti poloh na katastru města jsou tři sídlištní a dvě pohřební (*obr. 48A,1*). Ze **sídlištních** náleží poloha D zaniklé osadě Miletice (od RS 2/3), ležící v říční nivě západně od ústí Mšenského potoka. V intravilánu starého města naznačuje rozmístění trojice lokalit na linii dlouhé téměř 300 m (*obr. 48A:2:1–3*) existenci dvou sídelních poloh: A – hrad, B – areál starého města. Obě jsou středohradištního původu, datované – vesměs předběžně – do per. RS 3, 4. Z **pohřebních** poloh lze jednu, polohu C (u kostela P. Marie Sněžné, dat. RS 3, 4), spojovat nejspíše s oběma předchozími; leží nad pravým břehem Mšenského potoka, přímo na trase staré pražské cesty, a její vzdálenost od lok. č. 3 nepřekračuje 400 m. U druhé, polohy E (pohřebiště na Brusce, návrší ca 1,5 km na V od města), jsme zvažovali vazbu na dosud neznámé sídlo, ležící mezi Budyní a Písty, buď v nivě, spíše však při okraji vyššího nivního stupně.⁴⁴

Pro situaci ve středohradištním období je nicméně podstatné, jaké budou výsledky zpracování výzkumů z 80. a 90. let. Nabízí se otázka, zda už tehdy nebyla sídelní poloha A, v místě pozdějšího hradu, hrazená. S ohledem na strategickou lokaci v nároží říční terasy a celkově pak na komunikční význam zdejšího prostoru, daný polohou na oharském brodu, využitím jedinou z variant Srbské cesty, to považuji za vysoce pravděpodobné.⁴⁵ Budyně by takto byla jedním, a sice předposledním, z linie hrazených míst – v tomto případě **blatným hradištěm**, jež sledují v nepravidelných rozestupech tok Ohře od západu, od Hradce a Žatce, až po její ústí.⁴⁶

Pokud jde o historická data, první písemná zpráva o Budyni jako knížecím dvorci, středisku knížecího velkostatku, je až z r. 1173. Stáří dvorce (už v 11. stol.?) a jeho umístění – v areálu hradu či na území města, při kostele sv. Václava nebo na návrší u kostela P. Marie Sněžné – se v rámci dvou studií o počátcích města věnovali O. Kotyza a J. Tomas (*1994, 1995a*).

Církvice (UL) – srv. *kap. 1.4.1*

Ctiněves (LT)

A. Intravilán. Sídliště. 1. Zahrada domu čp. 10. Výkop pro vodovod do Horních Beřkovic v r. 1955: hrnc – část, dno se značkou: kříž v kruhu, o-dm. 150 mm, *obr.50:34*. M Ltm, sb. Roudnice; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1975a, 39.*

2. Před domem čp. 37 (ppč. 571/2) a ppč. 544/5, 544/7, 544/8. Výzkum v r. 2007 (M. Trefný, M Roudnice n. L.). Vrstva, ker. M Roudnice; dat.: RS. LIT: *Trefný 2010.*

B. Pole V od kostela sv. Matouše. Sídliště. Sběry (ker.); M Roudnice; dat.: RS. LIT: *Žebera 1969b; Trefný – Janíček 2008, 12; Trefný 2010; starší nálezy: Sklenář 1992, 38.*

Čakovice (LT)

A. Pohř.? (2 es.záušnice); M Ústí; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. Es. záušnice z M Ústí č. 2942 pochází z konstr. hrobu odkrytého v r. 1901 v poloze „Lahners“. LIT: *Cvrková 1984, 48.*

Černěves (LT)

A. U školy. Sídliště. dat.: RS. – Pohř.? před r. 1900 a z r. 1912 (2 nádoby); dat.: RS 3, 3b.

X. Bez údajů, z r. 1912. Pohř.? 1 mísa na nožce, orn.; dat.: RS 2 (dat. dle Bubeník 1997, 13).

Černiv (LT)

X. Bez údajů. Sídliště? Před r. 1934. Sběr (1 zl.). M Ltm sb. Libochovice; dat.: RS. LIT: *Blažek – Kotyza 1990, 10.*

Černouček (LT)

A. Pole p. Novotného. Pohř. (řady hrobů obložených kameny); dat.: RS 4?

Po r. 1965:

X. Bez údajů. Sídliště. Sběr (od ing. A. Podhrázského v r. 1971); ker., *obr. 50:7–32*). M Ltm; dat.: RS 3?, 4. LIT: *Zápotocký 1975a, 40.* – K mohylám v lese ca 1 km od obce (RS?) srv. Kostomlaty p. Ř.

České Kopisty (LT)

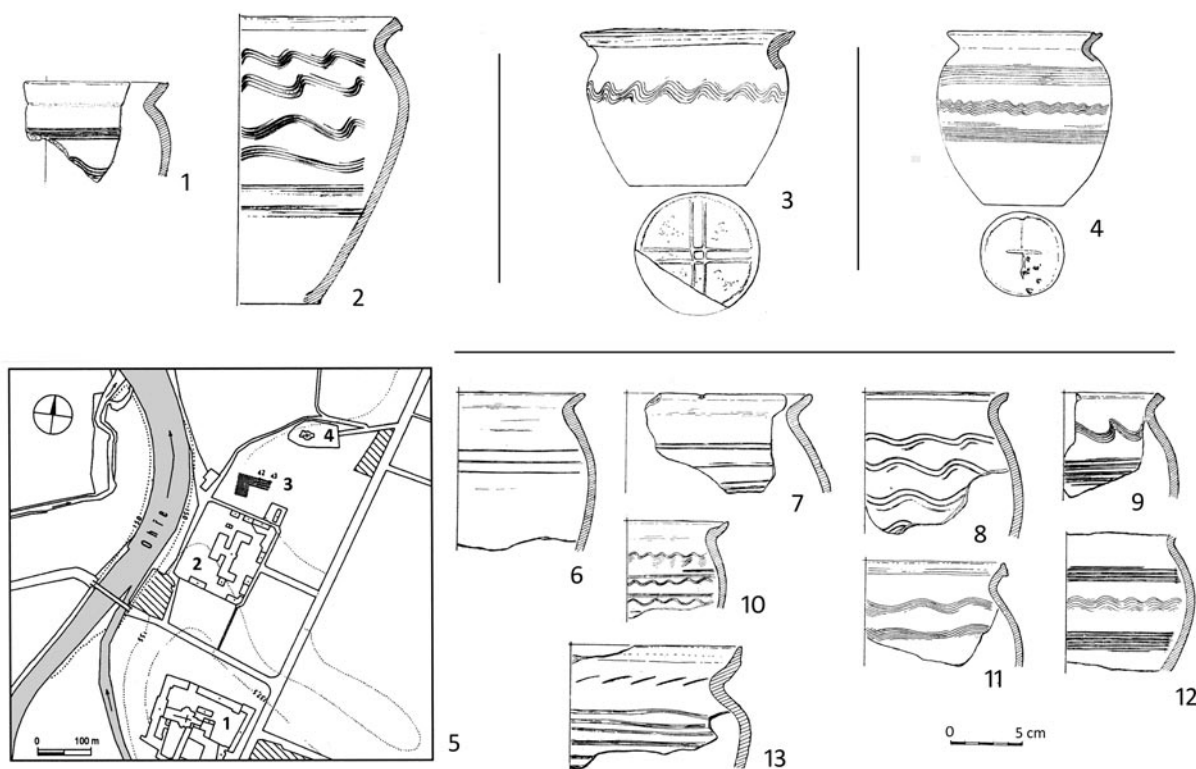
A. Stavba zdymadla. Sídliště. „Nálezy z vykopávek při stavbě zdymadla v Českých Kopistech sebral a daroval p. Jos. Šír, učitel v Dolních Počaplech. Jsou to úlomky nádob na kruhu robených kolem 10. století po Kr.; dále kančí tesáky a oštěp z černalého dubu z Labe,“ dle zprávy K. Rozuma, Podřipan 43 ze dne 2.8.1912. Uložení?; dat.: RS. LIT: *Zápotocký 1977b, 54; 1992, 196.*

Komentář. K poloze a odlišení Českých a Německých Kopist srv. *Kotyza, O. – Tomas, J. 1997b* s předpokladem, že ty České založeny až v souvislosti s dosídlovací aktivitou Přemyslovců v 11.–12. stol. (mezi r. 1057 a 60. léty 12. stol.).

⁴⁴ Mezi výbavou hrobů se vyskytl též prstýnek z belobrdského okruhu (*Zápotocký 1965, 236, obr. 64:38; Beranová – Lutovský 2009, 372*), možná indicie podunajského původu jeho majitelky. Bruska je ovšem natolik vzdálená od obou sídelních poloh, zjištěných v areálu města (1,7 km), že ji sotva lze považovat za jejich pohřebiště (jak *Kotyza – Tomas 1995a, 32*).

⁴⁵ Podobně uvažoval, zčásti též podle topografické situace, už *A. Janda (1892, 65)*: „na místě nynějšího zámku hrad dřevěný ... na podhradí, nynějším náměstí, stávala na malém kopečku ves.“

⁴⁶ K interpretaci této linie jako obranného díla z doby Boleslava I. srv. *Čech 2000*.

Obr. 49. 1, 2 Bohušovice n. O. D, z jámy z r. 1969. – 3 Hrdly B. – 4 Doksany C. – 5–12 Doksany A; poloha a výzkum v r. 1993 (5), z „kulturních jam“ z výzkumu J. L. Píče v r. 1904 (6–13). – Č. 1–4, 6–13 podle Zápotocký 1992, 10, 12:1; 5 podle Blažek – Kotyza 1995a, obr. 1

Čížkovice (LT)

X. Pohř.? (1 nádoba); dat.: RS 3b.

Po r. 1965:

ad X. Sídliště. Ze sbírky místní školy: soubor ker. M Ltm; dat.: RS 2/3, 4. LIT: Zápotocký 1975a, 40.

Dlažkovice (LT)

A. Dvůr čp.31. Sídl.; dat.: RS 3.

B. „U kamene“. Pohř.? (1 nádoba); dat.: RS 4.

Dobkovičky (LT) – srv. kap. 1.4.1

Dobříň (LT)

X. Sídl.; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad X. Poklad mincí. Při orbě v r. 1865: v nádobě ca 300 denárů knížete Oldřicha. NM?; dat.: RS 4. LIT: Sklenář 1992, 48.

Doksany (LT)

A. Mezi cukrovarem a hřbitovem (patrně pův. místo obce při sv. Petru a Pavlu, s relikty románského zdiva). Sídl.; dat.: RS 4.

X. Bez údajů. Pohř.? (2 es. záušnice); dat.: RS 4.

Po r. 1965:

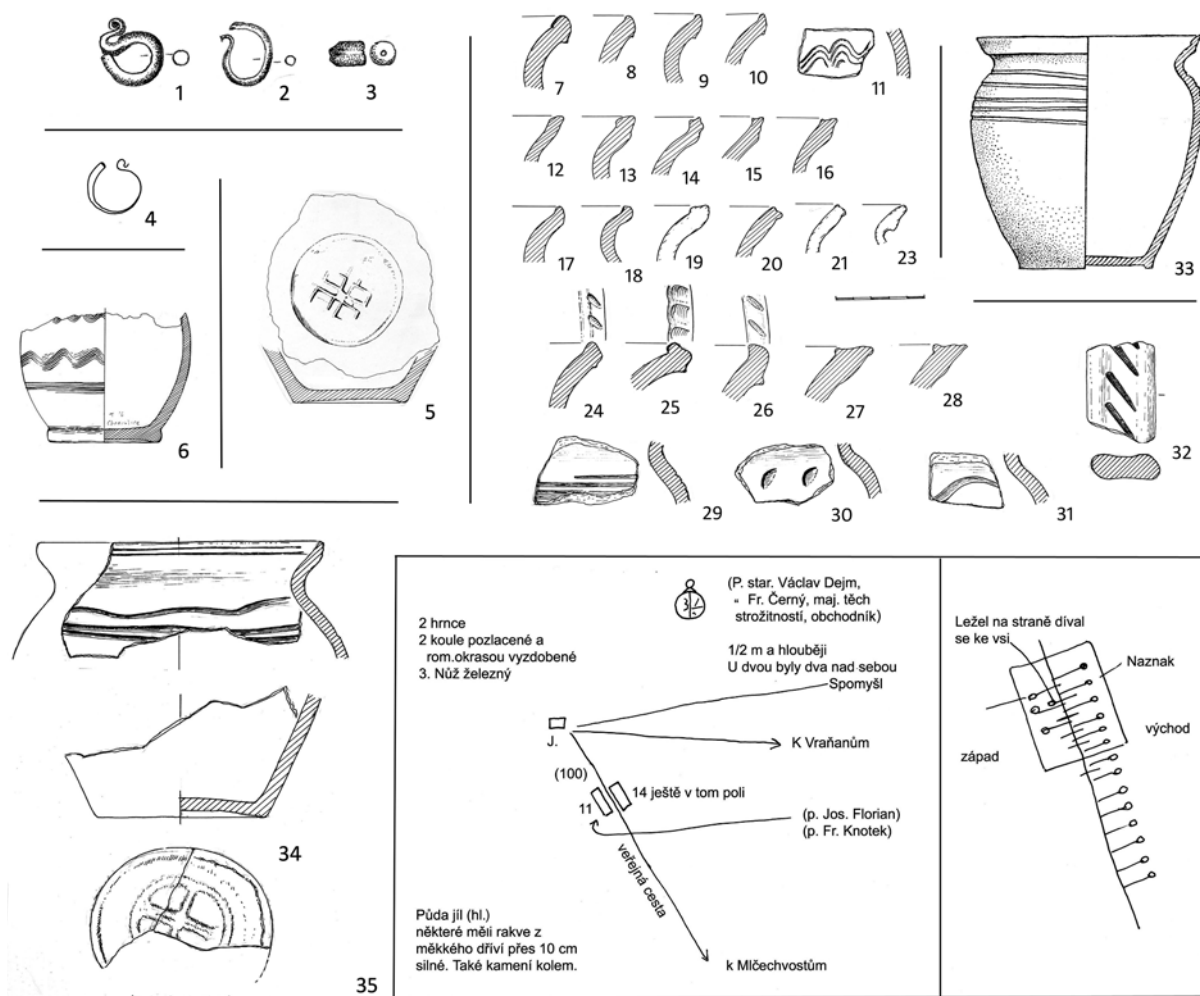
ad A. Sídliště. a) Keramika z výzkumu v r. 1904 („jámy čtyřhranné 310 × 270, 290 × 170 cm a j. se střepy hradištními“: Píč 1909, 392), obr. 49:6–13; NM odd. starších českých dějin; dat.: RS 2, 3, 3b, 4. LIT: Zápotocký 1992, 196, obr. 10:5–12.

b) Stavba čističky odpadních vod v r. 1993 (výzkum O. Kotyza, M Ltm, J. Blažek, ÚAPPSZČ): plošný odkryv a síť čtyř sond š. 1 m, Z hradištního období zde zásobní jáma a pec, situované při okraji osídlené plochy. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: Blažek – Kotyza 1995a. Poloha: obr. 49:5.

c) Pole ppč. 847/1 ca 600 m na SZ od sv. Petra a Pavla. Ojedinelý nález, objevený v r. 2011 detektorem kovů: stříbrný otto-adelheidský denár z přelomu 10. a 11. stol. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: Kotyza 2012, 56.

B. Při silnici do Dolánek, SV od kostela sv. Petra a Pavla. Pohřebiště. Podle ústní informace zde v r. 1926 „při skopávání břehu“ narušeno kostrové pohřebiště; dat.: RS? LIT: Trefný – Janíček 2007, 9, obr. 1.

C. Návrší „Skála“ (209,4 m n. m.) na SSV od obce, bez údajů, z r. 1870. Pohřebiště? (hrnek ltm. typu, obr. 49:4); NM odd. starších českých dějin; dat.: RS 3b. LIT: Píč 1909, 392; Zápotocký 1992, 196, obr. 10:4.

Obr. 50. 1–3 Břehoryje; 4 Hrobce; 5 Dražobuz; 6 Chodovlice; 7–32 Černouček; 33 Chodouny; 34 Ctiněves; 35 Jevíněves, kostrové pohřebiště podle skicy z deníku K. Rozuma (rukopisné poznámky přepsány)

X. Bez údajů (z polohy A?, sídl., pohř.): fragmenty ca 10 nádob, bronzová es. záušnice dm. 5 cm; ze sb. místní základní školy. M Roudnice; dat.: RS 2, 3, 4. LIT: *Trefný – Janíček 2007*, 9.

Komentář k situaci mezi Doksany a Brozany, v prostoru brozanského brodu; obr. 47A. Sídlní poloha **Doksany A** je nově keramikou datována do per. RS 2–4. Jde zřejmě o místo původní osady, předlokačních Doksán,⁴⁷ situovaných, stejně jako jižně odtud stojící klášter, při okraji první nezaplavované terasy Ohře. Pro tuto osadu, v pramenech uváděnou až v souvislosti se zdejším klášterem, tj. od r. 1144, byl zřejmě určen dnes osaměle stojící hřbitovní kostel sv. Petra (později sv. Petra a Pavla), románská stavba z konce 12. stol. (*Macek 1978*, 57). V souvislosti se založením kláštera se zvažují dvě hypotézy, jež obě by zároveň svědčily o zvýšeném významu zdejšího prostoru v sídelní síti regionu. Podle první hypotézy zde už dříve, v 11. stol., stával knížecí dvorec (*Boháč 1970*, 58; *Žemlička 1980*, 40; proti jeho existenci *Kotyza – Tomas 1994*, pozn. 40; *Blažek – Kotyza 1995a*, 220), podle druhé existovala v obvodu klášterního panství, orientovaného též na obchod, tržní osada (*Pražák 1955*, 175). Dříve se za ni považovaly Mury (srv. Hostenice A), ležící ca 2 km jižně od sv. Petra a zaniklé povodní ve 14. stol. (*Tomas 1979b*, 77; *Richter 1982*, 254; *Žemlička 1980*, 176). Proti tomu hovoří ale jejich komunikačně nevýhodná poloha v jižní části svatoklimentského ostrova, i analýza zdejší nálezové situace (*Kotyza – Smetana 1992*). Zvažována proto možnost, zda středisko

⁴⁷ Místní jméno Doksany je odvozováno od keltského (?) „dokz“, označující močál či pomalu tekoucí vodu (*Profous 1954*, 416; podobně i Doksy). Jiný výklad nabízí odvození od „Doxani“, latinské verze obyvatel jedné ze žup Havolanů na braniborské řece Dosse, Došanů, užitě v Helmoldově kronice (ed. J. Papáček, Praha 1925, 42; k Došanům kupř. *Herrmann ed. 1970*, 8, 10, 505 – Doxanen). Pak by ovšem šlo o další ze zajateckých či přesídleneckých osad, jakých je z území našeho polygonu uváděno celkem pět (Brňany, Děčany, 2× Charvatce, Moravany a v sousedství Kravař Lítice a Milčany /CL/: *Sláma 1985*, obr. 1).

hospodářského života panství, s tržištěm a přístavištěm, nehledat spíše na doksanské straně, v prostoru osady mezi sv. Petrem, klášterem a brodem (Zápotocký 1992, 207; Blažek – Kotyza 1995a, 222).

Za řekou, naproti starým Doksanům, leží brozanské Kopaniny, **Brozany A**, s nálezy dokládajícími osídlení od per. RS 3b. Tato poloha se nachází již v centru údolní nivy, avšak poněkud níže, než ca 300 m západněji stojící brozanský kostel sv. Gotharda z konce 12. stol (Merhautová 1971, 98; Macek 1978, 56). Je otázka, zda toto není místo starých Brozan, v pramenech prvně zmiňovaných až k r. 1276; svědčila by pro to také blízkost kostela, stojícího sice na zvýšené ploše, ale stále ještě v nivě. Souvrství povodňových hlín, jež překrylo kulturní vrstvu na Kopaninách, i nejmladší nálezy z této vrstvy jsou nepřímým dokladem, že osídlení zde zaniklo, stejně jako blízké Mury (Hostenice A), v důsledku povodní.

Nálezová situace zároveň naznačuje místo **říčního brodu**, od něhož je název Brozan odvozen, zhruba na linii: staré Doksany A/klášter – Brozany A (Kopaniny) – kostel sv. Gotharda. Zdejší brod tvořil spolu s bohušovickým a budyňským brodem trojici nejvýznamnějších přechodů dolní Ohře. Předpokládáme, že jejich střídavá preference, podmíněná m.j. proměnami nivy po opakovaných povodních, mohla zároveň předurčovat, která ze tří takto daných variant Srbské zemské stezky byla v té které době funkční.

Pozoruhodným nálezem z blízkosti brozanských Kopanin je kolekce zlomků dosud nepoužitých **románských dlaždic**, pocházející z produkce dílny pracující kdesi v okolí jejich sekundárního naleziště (obr. 47A:9a), tedy ne-li přímo v areálu zdejší osady, pak jistě v její blízkosti na ostrově sv. Klimenta. Podle kombinace zastoupených zde forem – šestibokých typu gryf a sfinga a doplňkových trojúhelníkových – byly určeny pro reliéfní dlažbu tzv. vysehradského typu, zřejmě do klášterního chrámu P. Marie. Dlažbu tohoto typu datovali D. Hejdová a B. Nechvátal (1970) do konce 11. stol.; brozanský nález je přesvědčivou indicií, odbornou veřejností zatím neregistrovanou, pro užívání této dlažby až hluboko do 12. stol. (k výrobě, lokaci dílny a datování dlaždic Zápotocký 1992, 210).

Dolánky (LT)

A. „Na hradišti“ na severním okraji obce; před r. 1909. Výšinné sídliště?; dat.: RS. - Pohř.? (2 nádoby); dat.: RS 3b, 4.

B. „Na vostrově“, „Na starých řekách“, ppč. 857/1, ZSO Peleš. Sídli.; dat.: RS 2, 3, 4.

Po r. 1965:

ad B. Sídliště. K terénní situaci a místnímu jménu „Peleš“: Zápotocký 1975a, 41; 1992, 196, obr. 11. Sídli., ker. obr. 48B:1–17. M Ltm; dat.: RS 2–3, 4 (pro dataci do RS 2, 3: Bubeník 1997, 16). Poloha RS lokalit: obr. 47A:5,6.

X. Pohřebiště? „Nádobku z 10. století“ daroval v r. 1905, zřejmě ze školní sbírky, E. Kormund, říd. učitel v Dolánkách. M Roudnice; dat.: RS. LIT: zpráva z 15.4.1905 v časopise Podřipan; Zápotocký 1977b, 55.

Dolní Týnec (LT)

A. Na hřišti, při přestavbě školy v r. 1912. Sídliště. Soubor ker. (1 zl. o., okraj h344; 1 zl. t, orn. 42; 10 zl. t., 1 zl. d.). M Ltm, sb. J. Kern; dat.: RS 4, VS. LIT: Zápotocký 1973, 21.

Drahobuz (LT)

A. „Mohrleite“ na západ. okraji obce, nad rozcestím cesty do Vrutice s polní cestou do Libínek, v r. 1904. – Silnice z obce ke Skořepovu mlýnu, „hned za posledním domem“, v r. 1906. Pohř. (ca 20 hrobů; es. záušnice a nádoby); dat.: RS 3?, 4. – Sídli.? 1 zl. zásobnice; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

X. Sídliště? Bez údajů, dar A. Gütl v r. 1903: hrnec – spodek, dno s plast. značkou ve tvaru čtyř čtverců spojených do kříže, obr. 50:5. M Ltm sb. Úštěk č. II-38; dat.: RS 3/4. LIT: Zápotocký 1972, 68.

Dřemčice (LT)

X. Ojed. nález. Sídliště? Miska. M Ltm, sb. Třebenice; dat.: RS. LIT: Blažek – Kotyza 1995b, 16.

Dubany (LT)

A. Cihelna F. Holého na jižním svahu vrchu Rohatec, ca 100 m S od silnice do Křesína, z l. 1914, 1931. Pohř. („menší skupina“, minimálně 7 hrobů; želez. nůž, šipky, es. záušnice, 2 nádoby); M Ltm, sb. Libochovice; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A? Pohřebiště? Bez údajů: zlomek železné ostruhy s dvojkónickým bodcem, obr. 51:16. M Ltm, sb. Libochovice; dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1973, 12, obr. 4:3; týž 1992, 196.

Encovany (LT)

A. Pole č. kat. 217/21 ca 400 m JJV od středu obce. Pohřebiště? Průkopem pro závlahové potrubí taženým paralelně s polní cestou do Hrušovan, ca 61 m od rozcestí této cesty se silnicí do Polep, v r. 1967: Kostrový hrob přeřatý šikmo průkopem š. ca 1 m, neporušeno zůstalo jen JZ nároží. Dno v hl. 85 cm (profil: 0–35/40 ornice, podloží: žlutošedý jíl). Osa hrobu Z–V, podél zachované J stěny kolmo postaveny tři menší opukové desky, na dně zbytek ztrouchnivělé dřevěné desky, na ní pohřeb, z něhož zachována ramenní kost pravé ruky; zachov. d. hrobové jámy 95 cm; výplň shodná s ornici, ale světlejší. Obr. 60:1. M Ltm; dat.: RS. LIT: Zápotocký 1975a, 41.

Komentář. Polohou může hrob, dle úpravy a orientace nejspíše raně středověký, souviset buď s osadou Encovany (prvně k r. 1269) nebo s dosud neznámým sídlem při okraji polepských Blat.

Hlinná (LT)

Keramika ze sb. J. Kerna, zřejmě ze sběrů, pochází ze tří míst:

- A.** „Dorf“. Sídliště. Soubor ker.: 5 zl. o; 9 zl. t. orn. 42, 43; 3 zl. atyp.; *obr.* 52:1,4,6,7,9,10. M Ltm č. 9540–9554; dat.: RS 4.
B. „Feld gegen Tlutzen, die Erdbeerbeeten“ a „Erdbeerfeld Kreuz Hlinay – xxx“. Sídliště? Soubor ker. (2 zl. o; 3 zl. t. orn. 42, 43); *obr.* 52:2,3,11,12. M Ltm č. 9555–9560; dat.: RS 4.
C. „Hlinay, Lehmhubel Pokrat.“ Sídliště? Soubor ker. (vedle latěnských i 1 zl. o, 1 zl. t. orn. 51); *obr.* 52:5,8. M Ltm č. 9564–6; dat.: RS 4.

Komentář. První soubor je patrně z intravilánu, druhý z prostoru na Z od obce, kdesi od křižovatky silnic Tlučeň–Pokratice s polní cestou do Hlinné, třetí z jakéhosi návrší směrem k Pokraticím. Jde ale o soubory početně malé, bez spolehlivých náleзовých údajů, a úvahy o existenci raně středověkých sídelních poloh jsou proto, s výjimkou nálezů z obce, předčasné.

Horní Beřkovice (LT)

A. *Stavba rod. domků v r. 1928. Pohř. (6 kostr. hrobů, es. záušnice, skleněný /?/ korál); dat.: RS 4.*

Po r. 1965:

- B.** Nedaleko nádraží. Pohřebiště. Dvojhrob; es. záušnice, achát. perla. NM; dat. RS 3/4. LIT.: *Sláma* 1977, 41, *obr.* 10:17.
C. Terasový ostroh V od obce. Sídliště, výšinné? Sběr na poli, ca v r. 1945 (K. Žebera, Geol. ústav Praha): ker. Sběrka K. Žebery; dat.: RS?. LIT: *Výzkumy v Čechách* 1968, 33; *Žebera* 1969.
X. Sídliště. V r. 1913 „různé zbytky, jako úlomky nádob, kostí a j. drobností ... ze tří kulturních jam 10. stol. po Kr.“ od p. Joury, statkáře z Horních Beřkovic. M Roudnice; dat.: RS. LIT: K. Rozum in: *Podřipan*, roč. 44 ze dne 26. 7. 1913; *Zápotocký* 1977b, 57.

Horní Nezly (LT)

A. *Louka kat. č. 408 za čp. 3. Pohř.? (vrstva kamene, v ní 1 es. záušnice); dat.: RS 4.*

Horní Řepčice (LT)

A. *Intravilán. Kat. č. 87/6,7 u čp. 56 v r. 1906. Sídl. (jáma, ker.); dat.: RS 2 (shodně datuje i Bubeník 1997).*

Po r. 1965:

- X.** Sídliště. Soubor ze sbírky K. Lichtenfelda s údajem „O. Rzepsch Sperlich beim Maierhof. Furche – schwarzer Fleck u. Rübennmuster I u. II.“, jehož význam není jasný, snad Sperlichovo pole u panského dvora? Soubor ker., zřejmě výběr (58 typic. zl.: 24 zl. o, 29 zl. t. orn., 5 zl. d., z nich 2 zl. se značkou: 1× část plastic. kruhu, 1× čtvercové rameno kříže?). M Ltm, sb. Lichtenfeld č. Ol 329–384; dat.: RS 3, 4.

Hostenice (LT)

A. *Sv. Kliment, ZSO Mury, zaniklá povodní ve 14. stol. Pole severně od býv. kostela. Sídl., dat.: RS 4. – Pohř. (2 es. záušnice; zpráva z r. 1932 o hřbitovu objeveném „v blízkosti osady ... při pravém /tj. východním! / břehu Ohře ... na polích novodvořských sousedů ... s nespočetnými kostrami z prvé doby pohanské, užívaném až do zániku osady“, neověřeno); dat.: RS 4?*

Po r. 1965:

- ad A.** Sídliště, pohřebiště. **a)** Sběr v r. 1967: ker. M Ltm; dat.: RS 4 – VS 1. LIT: *Zápotocký* 1975b, 202; 1992, 196.
b) Kostelní hřbitov. Výkopy V. Voborského (sběratele působícího v Brozanech a okolí, popraveného v r. 1942 za heydrichiády): několik hrobů u býv. kostelíka sv. Klimenta, z jejich výbavy: 2 es. záušnice (popsané již v r. 1965), zlomek denáru knížete Bedřicha z l. 1179–81, železný tesák, 4 frgm. nožů, 2 železné a 1 bronzová přezka. M Budyně, dat. RS 4. – Sběr v r. 1987 (O. Kotyza, M Ltm), *obr.* 48C. M Ltm; dat.: RS 4, VS. LIT: *Kotyza – Smetana* 1993: poloha a přírodní poměry, písemné prameny.

Komentář. Indicií pro větší stáří osady Mury je svatoklimentské patrocinium, podle něhož by zdejší kostelík spadal do okruhu chrámů zakládanych v povelkomoravském období (*Boháč* 1973, mapa 11; *Klápště* 2012, 218). Ves existovala již před polovinou 12. stol. jako zeměpanský majetek, poté v držení doksanského kláštera, v r. 1226 převedena na německé právo, zanikla z větší části povodněmi již ve 14. stol. Podle sběrů a písemných zpráv odhadnuta velikost osady na ca 15 či více usedlostí na ploše ca 2,5 ha; charakterizována jako větší venkovské sídliště bez tržní či městské funkce (*Kotyza – Smetana* 1993), srv. Doksany.

Hoštka (LT)

X. *Pohř.? (1 nádoba), dat.: RS 3.*

Po r. 1965:

- A.** Pole JZ od nádraží, rozhraní ppč. 658/3 a 2673/2. Sídliště? Ze sběru na ploše zkoumané v r. 2008 (polykulturní lokalita v prostoru stavby skladové haly) též 2 zl. ker., dat.: RS. M Ltm. LIT: *Kotyza* 2012, 58; k historii obce *Tomas* 1966b.
ad X. K náleзовému stavu *Zápotocký* 1966b, 6.

Komentář. Patrný je rozpor mezi minimem archeologických pramenů a historiky předpokládanou lokální střediskovou funkcí Hoštky v 11.–12. stol., danou polohou na Lužické cestě. Kostel sv. Otmara je z 2. poloviny 12. stol., městečkem byla Hoštka patrně od r. 1266: *Tomas* 1966b; *Macek* 1978, 55. K možnosti, že zde či v sousedních Kochovicích byl knížecí dvůr srv. *Meduna* 1993, 100, mapa *obr.* 9; *Kotyza – Tomas* 1994, 327.

Hrdly (LT)

A. *Intravilán. JZ část obce, zahrada u čp. 62. Sídl.; dat.: RS 4. Srv. obr. 47A:1.*

B. *Poblíž strážního domku dráhy, v r. 1851. Pohř.? (1 nádoba); dat.: RS 3. Srv. obr. 47A:4.*

Po r. 1965:

ad A. Sídliště. Zahrada u čp. 62 v JZ části obce. Soubor ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1992, 198, obr. 12:9–11.*

ad B. Pohřebiště? Identifikace a datování nádoby: *Zápotocký 1992, 198, obr. 12:1. Obr. 49:3.*

C. Pole J od obce a Z od vlečky do doksanského cukrovaru. Sídliště. Sběr (J. Káně, Hrdly, před r. 1973): ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1992, 198, obr. 12:2,3. Srv. obr. 47A:2.*

D. Sídliště. 1. Stavba šlechtitelské stanice na poli v JV úhlu křižovatky žel. tratě se státní silnicí. Sběry v r. 1967 (J. Jech a M Ltm): ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1992, 198, obr. 12:4–8. Srv. obr. 47A:3.*

2. Ppč. 373/1. Býv. zahradnictví Z od silnice Doksany–Terezín, u zářezu železniční tratě; příprava pro výstavbu rodinných domků. Sběr v r. 2011 (O. Kotyza, M Ltm): ker. (4 zl.). M Ltm; dat.: RS. LIT: *Kotyza 2016, 59.*

Komentář. Z katastru obce, ležící při oharském brodu (*obr. 46*) a prvně jmenované v břevnovském falzu z r 993, známe již tři sídlištní polohy. Z nich jen poloha A je z intravilánu, zbývající dvě naznačují existenci sídel na V a J od něj. Všechny jsou až z per. RS 4, pouze nádoba z polohy B, patrně hrobová, má starší ráz, a posouvá tak počátek osídlení zdejšího katastru do per. RS 3. Z areálu zámku v SZ části obce, někdejší rezidence a dvora benediktinů, kde bychom čekali nejstarší a kontinuální osídlení (*obr. 46:4*), nálezy chybí.

Hrobce (LT)

A. „Nad studánkou, pole kat. č. 419. Pohř. (2 kostry, 1 nádoba „s vlnitým ornamentem“); dat.: RS 3/4?

Po r. 1965:

B. Intravilán. Ojed. nález, sekundární lokalita? 1. Při stavbě domu p. Kejře v r. 1911: esovitá záušnice bronz., dm. ca 25 mm, *obr. 50:4* podle kresby K. Rozuma. M Roudnice; dat.: RS 4. LIT: *Rozum, Deník; K. Rozum in: Podřipan, roč. 42 z 18. 11. 1911; Zápotocký 1977b, 58.*

2. Stavba kanalizační sítě pro nové rodinné domy (sekundární lokalita?). Sběr v r. 2006 (M. Trefný, M Roudnice): ker. M Roudnice; dat.: RS. LIT: *Trefný 2009a.*

Hrušovany (LT)

A. Pole J a JV od věže kostela. Sídliště? V I. 2002–7 sběry. Ker.; soukr. sb. a NPÚ Ústí n. L.; dat.: RS 4 „s možným starším přesahem“. LIT: *Gabriel 2010, 81; Kotyza 2012, 59.*

X. Sídliště. Bez údajů v r. 1936 do sb. J. Kerna. Soubor ker. (2 zl. o., okraje h332, 333; 2 zl t., orn. 42. M Ltm č. 9567–9572; dat.: RS 4.

Chodouny (LT)

X. Poklad mincí. V hrnci *obr. 50:33* poklad velkých brakteátů, NM Praha; dat.: RS 4b (1. pol. 13. st.). LIT: *Radoměřský – Richter 1974, 79, obr. 28.*

Chodovlice (LT)

X. Sídliště; dat.: RS 3.

Po r. 1965:

A. „V Rážkovci“, SZ od obce, směrem k silnici Třebenice–Dlažkovice. Poklad mincí, známý „chodovlický poklad“ z počátku 11. stol. (ve váčku ca 160 denárů Boleslava III. a Vladivoje, 4 stříbrné es. záušnice a další Ag šperky: *Skalský – Schránil 1930*). Podle Deníku darů a nálezů třebenického muzea (M Ltm) byl poklad objeven v prosinci 1928 při kopání travivodu v hl. ca ¾ m na poli p. Tendlera. NM; dat.: RS 4a.

ad X. Bez údajů: láhev – spodek těla, orn., s odsazeným dnem, dochov. v. 75 mm, *obr. 50:6*. M Ltm, sb. Třebenice č. T 16; dat.: RS 3.

Chotiněves (LT)

A. Cihelna V. Ungermanna na návrší nad V okrajem obce, po pravé straně silnice do Liběšic, z l. 1860–94 i později. Pohř. (želez. kování vědérka, es. záušnice, prsten, x nádob); dat.: RS 3?, 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. a) V deníku G. Justa (*Tagebuch, 26*) zpráva, že se setkal s dělníkem, který byl v r. 1928 zaměstnán u p. Ungermanna: „Hier sei man auf Skelette gestossen. Die Schläfenringe hievon habe H. Pfarrer Klepsch in Libeschitz“ a zpráva (*Tagebuch, 54*), že 10. 7. 1930 zajel do Chotiněvsi, kde se na jaře našel „ein slawisches Grab. Gefäss bei Pfarrer Klepsch. Herr Ungermann lässt uns bereitwillig graben, wenn das Futter umgeackert sein wird“; dat.: RS 4.

b) V r. 1992 na V hraně cihelny zčásti porušený *kostrový hrob*: kostra JZ–SV, v natažené poloze nznak; kamenné obložení z opukových a břidlicových desek na způsob skřínky; železné kování vědérka. M Ltm; dat.: RS 3/4. LIT: *Kotyza 2012, 60.*

Chudoslavice (LT)

A. Vrch Lišcín. Ojed. nález/votivní depozit. Na SV svahu nalezeno pomocí detektoru kovů (po r. 2008): pozdně avarské bronzové obdélné kování s motivem gryfa. Ulož.?.; dat.: RS 2 (ca 1. třetina 8. stol.). LIT: *Profantová – Rypka 2010, obr. 3.*

Ječovice (LT)

A. V místech starého hřbitova a za novým hřbitovem. Pohř. („mnoho tisíc koster“); es. záušnice; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. Výkopy základů nového kostela sv. Barbory, před r. 1800 (kolem starého kostela při cestě do Ředhoště, na SV straně hřbitova a farské zahrady; též u domu čp. 2). Kostrové pohřebiště: kostry hlavou k východu, v dřevěných rakvích nebo obložené a kryté kameny. Esovitě záušnice bronzové, postříbřené, i zlaté? („Hasler získal

přes 100 záušnic, ale mnoho dal roztavit a něco rozdal přátelům“). Uprostřed pohřebiště „oltář“ z pískovcových kvádrů se „žárovíštěm“ asi 3 × 1,5 m, se 2 velkými nádobami. Vedle jáma s popelem (bez souvislosti s hrobem?); dat.: RS 4. LIT: *Sklenář* 1990, 113; 1992, 87.

Jenčice (LT)

X. *Sídl.*; dat.: RS 3, 4.

Po r. 1965:

A. Návrší nad Jenčickým potokem Z od obce. Meliorační rýhy v r. 1985. Výzkum V. Salač (M Ltm); též 1 objekt „středověký“, podle *Kotyzy – Smetany – Tomase* 1997, 62 jde o objekt pražského typu. M Ltm, dat. RS 1. LIT: *Salač* 1988b, 235.

Jeviněves (ME)

A. Pole pod Hrádkem JZ od obce, za myslivnou, v úhlu polních cest do Ledčic a Vepřku. Pohř. (x hrobů; 2 gombíky); dat. RS 3. Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. K poloze a hrobové výbavě: *Sláma* 1977, 47; *Sklenář* 1982, 111. Podle dvou skic K. Rozuma (*obr.* 50:35) zde bylo celkem 25 hrobů, v jejich výbavě kromě obou gombíků ještě 2 nádoby a želez. nůž. LIT: *Rozum, Deník* 1957, 39), což později zpochybněno (*Zápotocký* 1965, 212, pozn. 11; *Sláma* 1988, 68). Z amatér. výkopu ca 1962–63 též 2 zl. ker. RS. M Ltm; dat.: RS 4b, VS. LIT: *Zápotocký* 1979, 136, tab. 62:4,5. Také odkaz na „keramiku 11. (10.) stol.“ ze sběrů K. Žebery (*Sklenář* 1982, 111) nevylučuje starší dataci.

B. Hrádek. Výšinné sídlo/hrádek. Krátká ostrožna nad Z okrajem obce, pův. považovaná za ostrožné hradiště (*Turek* 1957, 39), což později zpochybněno (*Zápotocký* 1965, 212, pozn. 11; *Sláma* 1988, 68). Z amatér. výkopu ca 1962–63 též 2 zl. ker. RS. M Ltm; dat.: RS 4b, VS. LIT: *Zápotocký* 1979, 136, tab. 62:4,5. Také odkaz na „keramiku 11. (10.) stol.“ ze sběrů K. Žebery (*Sklenář* 1982, 111) nevylučuje starší dataci.

Keblice (LT)

X. *Pohř.?* (1 nádoba); dat.: RS 3.

Po r. 1965:

A. U zaniklého lomu, trasa dálnice D 8. Pohřebiště. Výzkum v r. 1996 (M. Dobeš, ÚAPPSZČ): 5 kostr. hrobů s pohřby Z–V v natažené poloze, stopy rakví a kamenného obložení, bez milodarů. Dat.: RS 4? LIT: *Dobeš* 1998.

Klapý (LT)

A. Házmburk, vrch s hradem a podhradím. Hradiště/výšinné sídliště. *Sídl.* (ker., ostruha); dat.: RS 3, 4.

Po r. 1965:

ad A. 1. Výšinné sídliště/hradiště. Východní svah vrchu, sběr v r. 1968 (Z. Smrž, AÚ Most): 3 zl. ker. M Ltm; dat.: RS. LIT: Výzkumy v Čechách 1968, 56 (M. Zápotocký).

2. Černá věž a okolí. a) Z „místnosti u Černé věže“, tj. na předhradí, zabírajícím V část vrcholového hřbetu vrchu, v r. 1975: kromě VS-ker. též 1 zl. o. orn., *obr.* 51:1. M Ltm; dat.: RS 3/4. LIT: *Zápotocký* 1992, 199, *obr.* 13:8. – b) Výkop pro el. kabel d. ca 80 m mezi parkánovou zdí a domkem u Černé věže. Výzkum v r. 1992 (A. Rusó, M Teplice): ker. M Teplice; dat.: RS 3. LIT: *Budinský a kol.* 1994, 52; *Rusó* 1995b.

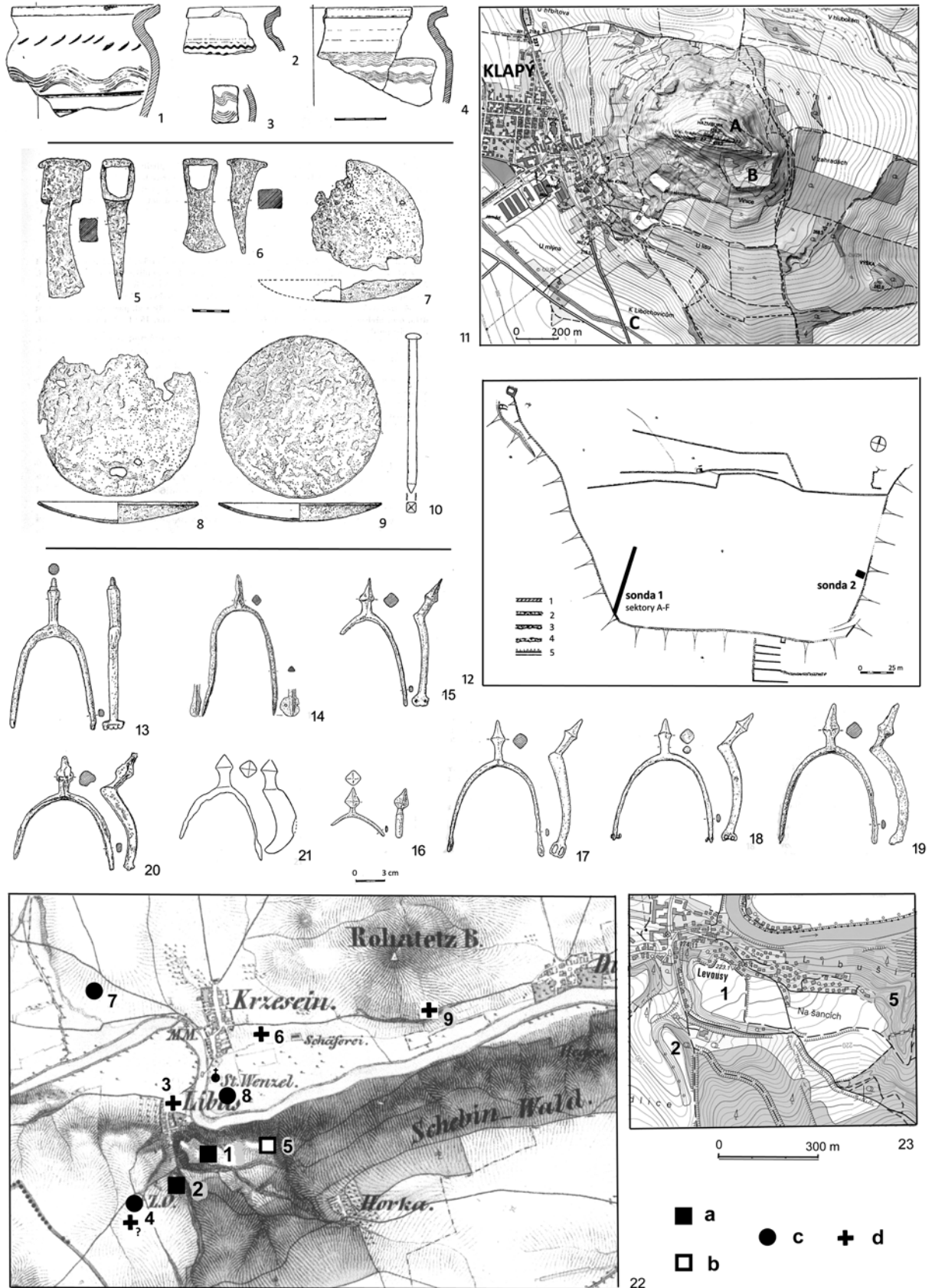
3. „Městečko“, hrazené středověké podhradí na J spočinku vrchu, ppč. 465/1. Sběry a zaměření v r. 1988, výzkum v r. 1989 (A. Rusó, M Teplice) v JZ části podhradí: dvě sondy, z nich sonda 1 o rozm. 50 x 2 m (*obr.* 51:11,12). Vrstva, jámy, zásobní jámy, polozemnice, pec; příkop, do jehož reliktu založena VS hradba; ker. M Ltm; dat.: RS 3, 4, VS. LIT: *Kotyza* 1990, 157; *Rusó – Smetana* 1994; *Budinský a kol.* 1994, 52; *Kotyza* 1995; *Čtverák et al.* 2003, 125; *Lutovský* 2006b, 30.

4. Bez bližších údajů: železná ostruha (typ II-4 dle *Hilczeroówna* 1956), *obr.* 51:15. M Ltm, sb. Libochovice; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký* 1973, 12, *obr.* 4:5. – Soubor ker. *obr.* 51:2-4, dar ing. Kašpara v r. 1898. NM odd. starších českých dějin; dat. RS 3, 3b. LIT: *Zápotocký* 1992, 198, *obr.* 13:5-7.

B. Okolí silničního mostku přes Klapý potok, ca 300 m VJV od mlýna. Depot železných předmětů (sekera, motyka, průbojník a tři misky tzv. slezského typu /považované za formu suroviny a platidla/). M Ltm; dat.: RS 3. LIT: *Zápotocký* 1992, 199–202, *obr.* 14; *obr.* 51:5-10,11 (poloha), k dataci *Bubeník* 1997, 27 (st. úsek per. RS 3).

Komentář. Že by vrch Házmburk, zdvýchající se nad obcí Klapý a dominující dolnímu Poohří, mohl plnit funkci pravěkého výšinného sídliště, to naznačil již soupis starších nálezů z muzejních sbírek, získaných do počátku 60. let min. století (*Zápotocký* 1963). Starší sběry RS keramiky jsme tehdy ale dávali do souvislosti s původní polohou obce, v l. 1898 a 1900 zčásti zničené sesuvy půdy, i když mezi nálezy odtud byla též ostruha s krátkým bodcem, rámcově středohradištní (*obr.* 51:14), naznačující společensky vyšší prostředí. Také strategická poloha vrchu a pověst o stavbě luckého hradu, zaznamenaná na poč. 14. stol. Dalimilem, byly důvodem, proč se už dříve uvažovalo o možné existenci hradiště (*Sedláček* 1923, 3), což nová data – sběry z vrcholové partie a především pak příkop a sídlištní objekty odkryté při výzkumu A. Rusó v r. 1989 na ploše „Městečka“, středověkého hrazeného podhradí – potvrdila. Význam zdejšího prostoru podtrhuje i nález unikátního depotu želez, rámcově též středohradištní, objevený v sousedství vrchu. S tím koresponduje též skutečnost, že hlavní složka depotu, misky slezského typu, se u nás vyskytují prakticky jen v areálech hradišť, v SZ Čechách na Rubínu a nedaleké Vlastislavi.

Obr. 51. Klapý A, Házmburk: 1 u Černé věže, 2–4 sběr, 11 dle mapy ZM 1:10000 (A hrad Házmburk, B „Městečko“, C depot železných nástrojů); 12 „Městečko“, výzkum v r. 1989, sondy 1, 2. — Klapý B, depot železných nástrojů: 5–10. — Raně středověké železné ostruhy z Klapého-Házmburka (14, 15) a dalších lokalit z Litoměřicka: 13, 18 Litoměřicko – bez lokality, 16 Dubany, 17 Litoměřice – Habelova cihelna, 19–21 Litoměřice-Voldán, Kumpfova zahrada). — Sídelní mikro-

region levouského hradiště: 22, 23 (1-5 Levousy A-E; 6-8 Křesín A, B a původní poloha obce v nivě Ohře pod kostelem sv. Václava; 9 Dubany A); značky: a – výšinné sídliště/hradiště, b – výšinné sídliště/hrádek, c – sídliště, d – hrob, pohřebiště. — 1-10 podle Zápotocký 1992, obr. 13-14; 12 podle Rusó – Smetana 1994, obr. 1; 13, 15-21 podle Zápotocký 1973, obr. 4-5; 14 podle Zápotocký 1965, obr. 38:1; 22, 23 podle mapy 2. vojenského mapování z r. 1848 a ZM ČR

Směr dosavadní diskuse o roli Házmburku jako nově zjištěné hrazené poloze středohradištního stáří je do značné míry dán úvahami o jeho možné funkční vazbě s hradišti v Levousech (6 km na JZ) a Vlastislavi (8 km na SV). Specifická je sídelně geografická situace vrchu, daná polohou uprostřed Klapské tabule, v té době takřka neosídlené (*obr. 80A*). Hradišti tedy chybělo zázemí a sotva by proto mohlo plnit správnou, střediskovou funkci. Jako důvod jeho vzniku tak zůstává strategická poloha, navíc umožňující kontrolu a pohledové spojení s celou rozlohou dolního Poohří a vrchy lounského, milešovského i litoměřického Středohoří včetně Ronova, Řípu i pražského Strahova a Ládví. Pro trojici Levousy – Házmburk – Vlastislav byla už navržena dvojí interpretace. Podle jedné by měla markovat východní hranici knížectví Lučanů z doby lucké expanze (k této hranici již *Váňa 1973*, 284, *obr. 11*; *Zápotocký 1992*, 210), podle druhé by tato trojice měla být součástí obranné linie sledující tok Ohře, vybudované za Boleslava I. s účelem chránit přemyslovské panství od severu (*Čech 1999; 2000*; k této hypotéze kriticky *Bubeník 2002; Štefan 2004*). Stejně jako v případě Levous a Vlastislavi je i v tomto případě podmínkou vyhodnocení stávajícího nálezového fondu, především pak výzkumu z r. 1989.

Kleneč (LT)

X. Pohř.? (2 nádoby); dat.: RS 3, 3b.

Kletečná (LT)

A. Vrch Kletečná (706 m n. m.). Votivní (?) depoty. Na severním svahu ca 150 m pod vrcholem nalezeny při detektor. průzkumu dva depoty železných artefaktů, vzdálené od sebe ca 6 m; první obsahoval dva, druhý tři železné nástroje, patrně dřevoobráběcí; dat.: nejspíše RS. LIT: *Lutovský – Štefl 2014*.

Kochovice (LT)

A. Zahrada u domu čp. 43. Sídliště? Mezi sběry z r. 1998 též 1 zl. ker. RS. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Kotýza 2012*, 61.

Kololeč (LT)

X. Sídli.; dat.: RS 3.

Kostelec n. O (LT)

A. U kostela. Sídli.; dat.: RS 4.

Komentář. Výšinné sídliště? Lokalita „U kostela“ (175 m n. m., *obr. 60:25*) na V okraji obce se nachází na krátké ostrožné poloze vybíhající z náhorní pláně terasového stupně starší ríské terasy (VI-1 dle *Balátka – Sládek 1975*). Na S ji chrání příkrý svah spadající do nívy Ohře, kterou převyšuje o ca 15 m, na Z údolí místního potoka a na V nevýrazný úpad. Rozloha ostrožny musela být ale až do 18. stol. k severu, do údolí Ohře, větší. Lze tak soudit podle zpráv o původní poloze kostela sv. Petra a Pavla, po němž obec dostala jméno, jež zároveň naznačuje původní obranný/hrazený charakter stavby.⁴⁸

Kostomlaty pod Řípem (LT)

X. „Žároviště za Kostomlaty“. Pohř.? (1 nádoba); dat.: RS.

Po r. 1965:

A. Intravilán, návrší s kostelem sv. Petra a Pavla, pův. románským. Sídliště. Výzkum v r. 2004 (M. Trefný, M. Roudnice): sídl. vrstva, ker. M Roudnice; dat.: RS 4. LIT: *Trefný 2006*, 3, *obr. 3*, 4:12-18.

B. Panská ovocná zahrada zvaná Vobora. Ojedinelý nález. V r. 1835 „náhodně v hroudě“: zlatý prsten s nápisem. NM Praha; dat.: RS 4a (11. stol.). LIT: *Sklenář 1992*, 104 se starší lit.

C. Les ca 2 km J od obce, ca 80 m na V od křižovatky silnice do Černoučku a odbočky do Horních Beřkovic. Mohylové pohřebiště. Mohyla značně porušená lesní orbou. Výzkum v r. 2008 (P. Křišťuf, L. Rytíř, FF ZČU; M. Trefný, M. Roudnice): pohřeb nezjištěn, jen několik zl. ker. v plášti mohyly. M Roudnice; dat.: RS 1?. LIT: *Křišťuf – Rytíř – Trefný 2008*; proti funkční i chronologické interpretaci objektu jako mohyly z časně slovanského období: *Lutovský 2010*. - K existenci mohylníků v lesích mezi Kostomlaty a Jevíněvsi: *Žeberská 1966a*; *Sklenář 1989*, 180; *týž 1992*, 42 (Černouček, RS?).

Košťálov (LT)

X. Sídli.; dat.: RS 4.

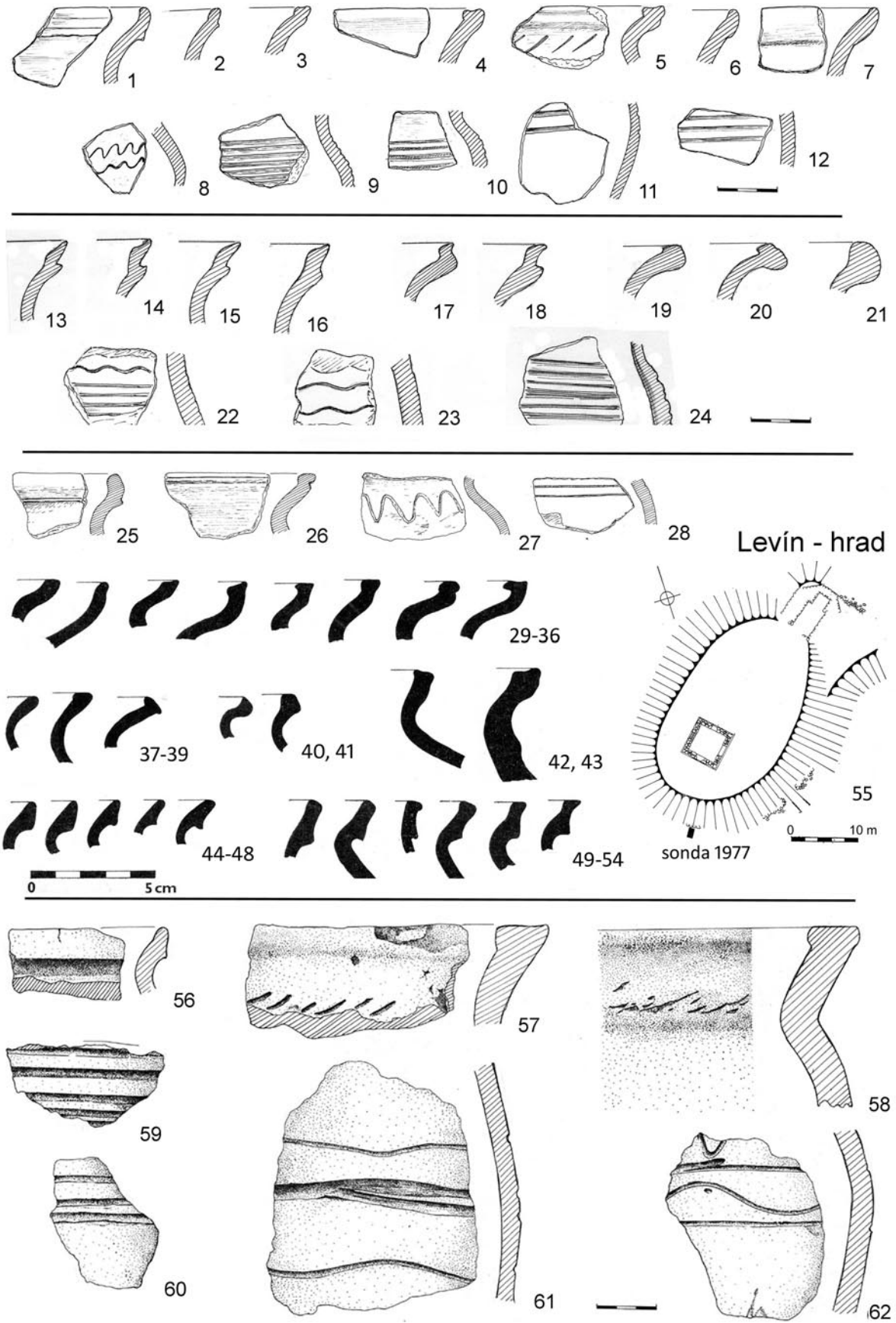
Kravaře (CL)

A. *Knorrovo pole*. Sídli.; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Sídliště. K této lokalitě, označené jako „Freilandfundstelle, offenbar die durch Ackern aufgewühlte kleine Ansiedlung“, získal J. Kern do své sbírky pozdně hradištní soubor 26 zl. (11 zl. o., h-okraje: 1× 3131, 5× 346, 2× 524, 3× 71;

⁴⁸ Kostel sv. Petra a Pavla stával dle A. Jandy (1922, 33) „na nynějším zádušním poli severně od nynějšího kostela ... A ponevadž pak Malá Ohře, tekoucí dříve pod samou strání tuto stále sesouvala, tak že hřbitov i kostel ohrožen byl, postaven r. 1758 kostel na nynějším místě a hřbitov k němu přeložen, načež starý hřbitov v pole obrácen.“ A k místní situaci dodává, že „na kopci blíže původního kostela, kde nyní domky č. 8, 28 atd stojí“ stávala druhá tvrz pánů z Házmburka (první byla dole v obci), která časem zašla, a proto že „dosud v místech těch na Fumberkách (předhradí) říkají.“

Obr. 52. Hlinná A (1, 4, 6, 7, 9, 10), B (2, 3, 11, 12), C (5, 8); 13-24 Kravaře A; 25-55 Levín A, hrad (29-55 podle Gabriel 1980, obr. 1-2); 56-62 Lukov

9 zl. orn. – 7× 42, 43, 1× 42/52, 1× 52; 1 zl. dna se značkou – část kruhu děleného paprsky); obr. 52:13–24. M Ltm č. 7128–53; dat.: RS 4b. LIT: Kern, *Materialien II*, Nr. 105; III, Nr. 108, 159; *Zápotocký 1965*, 290, obr. 24:19 (dno se značkou).

Komentář. Podle J. Kerna se toto pole nacházelo „am Fusswege, der die Graben Auschaer Strasse abscheidend, hinter den letzten Häusern der Auschaer Gasse beginnt.“ Leželo tedy při úvozu silnice do Úštěka jižně od obce, od historického jádra Kravař s kostelem Narození P. Marie a náměstím vzdálené nejméně 1 km. Je proto zřejmé, že jde o jinou sídelní jednotku, než o původní Kravaře. J. Kern ve svých poznámkách soudil na malou „Zwischenstation“ na staré cestě do Úštěka. Jiné dvě možnosti se zdají méně pravděpodobné. Mohlo by jít o zaniklou osadu Týnec, ta je ovšem lokalizovaná obvykle ke křižovatce cest z Úštěka do Rudoušova/Kravař a z Kozojed do Blíževedel (*Roubík 1959*, 86 s lit.: prvně k r. 1226, v r. 1548 pustá; *Profous – Svoboda 1957*, 409), a tedy jižněji, než jak Knorrovo pole lokalizuje J. Kern. Druhou možností je, že jde o Vitoslavice, osadu dosud neznámé polohy, získanou spolu s Kravařemi a Radoušovem doksanským klášterem v 70. letech 12. stol.⁴⁹

Pokud jde o **kravařskou sídelní komoru**, ta se podle dat, jež jsou zatím k dispozici, vytvářela relativně pozdě. Vázaná byla na ostrůvky kvalitnějších půd 5. a 6. bonitní třídy (dle tereziánského katastru) na Bobřím a Litickém potoce, v polohách od 290 m n. m. výše, a na dvojici cest nadregionální úrovně.⁵⁰ Rozsah, jaký zaujímal na konci doby hradištní, byl předběžně vymezen pomocí archeologických a písemných pramenů, patrocínií, toponym a přírodních poměrů (*Zápotocký 1977*, 542, obr. 11, 12; *Gabriel – Smetana 1980*, 132–134, obr. 1 a 1982, obr. 2). Z archeologických lokalit zatím nejstarší stále zůstává Stranné A (výšinné sídliště/hradiště, dat. RS 3, 4), z ostatních je vesměs až keramika per. RS 4 (Blíževedly A – hrad Hřídělík, Blíževedly B – Pod Ronovem, Kravaře – Knorrovo pole, srv. výše; dále pak Stvolínky – ZSO Dolany, *Svoboda 1979*, 75; *Panáček 1985*, 281). K topografii a rané historii Kravař /Radoušova a okolních kolonizačních osad, zčásti dosud nelokalizovaných, zatím nejpodrobněji *Smetana 1990*.

Křesín (LT)

A. Západně od obce a jižně od silnice do Duban, mezi školou a starou pískovnou před hřbitovem. Pohř. (5 + x hrobů; železné nože a kování věděra, skleněné korálky, nádoby); dat.: RS 3, 3b.

B. Pole SSZ od obce. Sídli.; dat.: RS 2/3.

Komentář. Obec, prvně zmiňovaná k r. 1226, stála původně jižně od kostela, v nivě Ohře, a zničena povodní v l. 1524–25 (dosud bez nálezů). Sídelní poloha B, zjištěná na ploše nižší, nezaplavované terasy VII-2 (dle *Balátka – Sládek 1975*), je od ní vzdálena ca 1 km na SZ. K románské stavbě kostela sv. Václava, pův. tribunového (?), před r. 1237, a k možné existenci feudálního sídla: *Varhaník 1986*. K pozici v sídelní síti srv. Levousy, k vazbě na nadregionální komunikaci srv. Libochovice.

Křešice (LT)

A. U čp. 123. Pohř. (2 hroby; železný srp, náušnice s trojnásobnou es. smyčkou); dat.: RS 3b. Po r. 1965:

B. Schröter a Močidla. Sídliště? (2 zl. , obr. 59:6,7). M Ltm, sb. Kern; dat.: RS 3, 4 (?).

Kyškovice (LT)

A. Obec; u Božích muk; pískovna uprostřed obce, ca 1900 a 1956. Pohř. (17 + x hrobů; es. záušnice); dat.: RS 3?, 4.

B. Hamráček. Sídli.; dat.: RS.

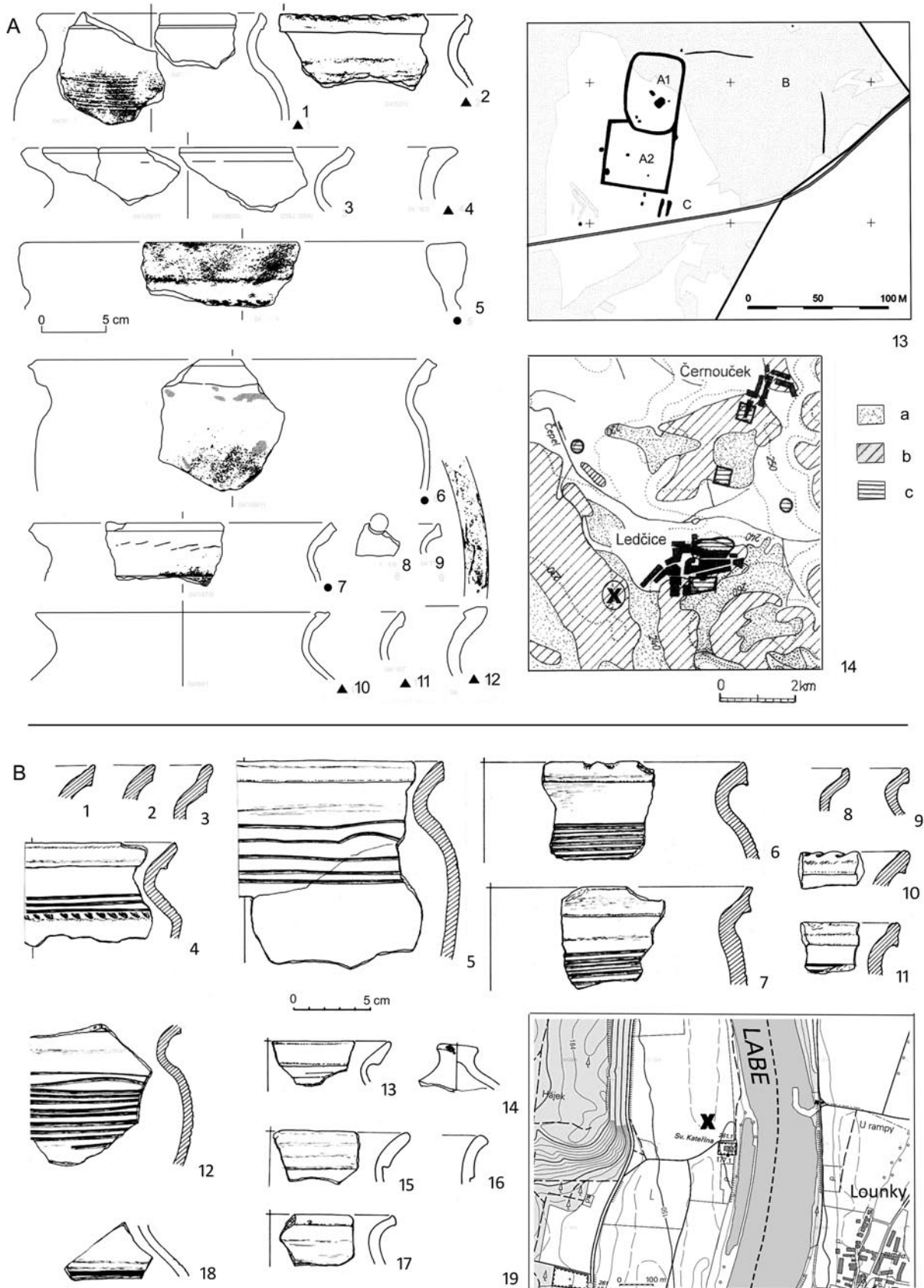
X. Bez údajů, zřejmě z hrobů: 2 nádoby; dat.: RS 2/3 (k datování: *Bubeník 1997*, 33), 3b.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. **a)** K pohřebišti zpráva K. Rozuma z r. 1919: „Při upravování silnice v Kyškovicích, za vedení stavitele p. Plechatého, narazili dělníci na hroby tak z 10. století po Kr. pocházející. Bylo jich vcelku asi patnáct v bezprostřední blízkosti božích muk a nechá se soudit ještě na větší počet jejich, jelikož to byl první křesťanský hřbitov místní. Z nalezených koster byla jedna uložena v muzeu roudnickém i s třemi bronzovými záušnicemi, jichž typické esovitě zakončení potvrzuje uvedenou dobu. Též jedna menší nádobka, na kruhu hrnčířském robená, pochází z tohoto nálezu. Pod jejím hrdlem lze spatřiti známou vlnovku rázu čistě českého (nádobka tato jest majetkem privátním). Dva z uvedených hrobů jsou staršího data, čemuž by nasvědčovaly ty pohozené střepy rukou dělané a ta tmavší prst smíchaná popelem, která vyplňovala ty dvě mísovité jámy. Připomínám ještě, že v malé vzdálenosti od tohoto hřbitova, naproti nynější myslivně, žili před Kristem v značném počtu osadníci, jejichž sídliště možno podnes dobře rozeznati.“ Zpráva prof. Rozuma zpřesňuje již zveřejněné údaje o pohřebišti (*Zápotocký 1965*, 330) a potvrzuje, že nádoba vyobrazená tamtéž bez nálezových údajů (*op. cit.*, obr. 69:3) pochází z jednoho z hrobů; zároveň naznačuje, že v této poloze bylo i starší, zřejmě pravěké osídlení. Soukr. sb.; dat. RS 3b, 4. LIT: K. Rozum, zpráva ze dne 21. 6. v časopise Podřipan roč. 50, 1919.

⁴⁹ Vitoslavice by podle J. Šimáka (1938, 710) měly být totožné s osadou Víska u Kravař (což vyloučil *Smetana 1990*, 46, 49), podle *Gabriela – Smetany 1982* se sídelní polohou zkoumanou jimi na západním úpatí vrchu Rounova (srv. Blíževedly B).

⁵⁰ Jedné cesty, směřující sem z Litoměřic přes Úštěk, Lukov a zaniklý Týnec, a druhé vedoucí z Roudnice přes Hořtuku, Rašovice a Blíževedly; z Radoušova/Kravař, kde se obě „Lužické“ cesty setkaly pak dále přes Stvolínky do České Lípy (*Tomas 1979b*, 69; *Smetana 1990*, 59).

Obr. 53. A. Ledčice A, ohrazený areál (podle Gojda et al. 2010, obr. 2, 3, 22): 1–14. — **B.** Libotenice C, ZSO Chodžovice: 1–18 z profilu průkopů pro závlahové potrubí v r. 1963; 19 poloha lokality (X) na základní mapě 1:500000

b) Před domem čp.50 v r. 1967 porušen průkopem pro vodovod. Kostrový hrob: v hl. 38 cm pod úrovní silnice uložena v čistém písku (výplň hrobové jámy neodlišitelná) kostra, zachovaná jen od pánve níže, včetně dlaní obou rukou, nůž, s rukama podél těla, SSZ-JJV. Po stranách pánve dva opukové kameny – zbytek kamenného obložení. V levé dlani železný nůž s krátkým řapem, d. ca 160–180 cm. M Ltm; dat.: RS. LIT: *Zápotocký 1975a*, 44.

c) Na zahradě domu čp. 16 porušeny v r. 2007 dva hroby, v jednom železný nůž. M Roudnice; dat.: RS. LIT: *Trefný – Korený 2007*.

ad B. Hamráček. Výšinné sídliště/stráž? Návrší na SV od obce o ploše ca 150 × 80 m, na okraji příkré labské terasy, 193 m. n. m., převýšení nad hladinou Labe ca 45 m (*obr. 68:4*). Sběr na parcele p. Ulrycha v r. 1956; N. Mašek, ARÚ Most): „Hradiště, keramika získaná sběrem na horní ploše návrší zv. Hamráček.“ Exp. ARÚ Most př. č. 38/56; dat. RS. LIT: *Mašek 1960*, 270; *Zápotocký 1965*, 290 jako nálezy sídl. charakteru; *Čtverák et al. 2003*, 157 a *Trefný et al. 2010*, 67 jako možné RS hradiště.

C. Pole u myslivny JZ od obce, v okolí kóty 166,6 m; sběr v r. 1969. Sídliště (5 zl. t. orn., *obr. 59:1–5*). M Ltm; dat.: RS 2/3. LIT: *Zápotocký 1975a*, 44.

Komentář. V případě Hamráčku, vzdáleného 1,5 km od výšinného sídliště/hradiště na Sovici (Vetlá A), dovolují malá plocha a především pak samotná poloha na okraji příkrého svahu, vysoko nad řekou, uvažovat o zdejší poloze jako o strážním místě, určeném, snad v kontextu se Sovicí, ke kontrole labské cesty.

Ledčice (ME)

A. Dvojdílný, příkopem ohrazený areál na nevýrazné terénní vlně ca 1,5 km na ZJZ od obce, 228–230 m n. m. (*obr. 53A:13*). Výzkum v l. 2004, 2006 (M. Gojda et al., KAR Plzeň). Unikátní objekt, objevený leteckou prospekci a interpretovaný – též s ohledem na relativně chudý inventář – jako dvůr/dvorec bez blíže určité funkce (chov dobytka, krčma, vinný lis?). Pozice jižní části ohrazení k cestě naznačuje možný vztah ke staré komunikaci z Ledčic do Loucké. Datován keramikou dvojí provenience, středo- a severozápadočeskou (*obr. 53A:1–12*), do per. RS 4, dle autorů do 1. pol. 13. století. LIT: *Rytíř – Trefný 2007*; *Gojda et al. 2010*.

Komentář. Vztah půdorysů obou částí areálu nevylučuje ani jejich nesoučasnost (A1 starší, A2 mladší). Také dvojí provenience nečetné keramiky, mezi jejíž severozápadočeskou složkou je přítomen okraj h351 (*obr. 48A:1*), typický pro starší úsek per. RS 4, protirečí závěru, že by se zde jednalo o „časově omezenou jednorázovou aktivitu“. Cenným poznatkem je přítomnost pozdně hradištní keramiky dvojí fabrikace, jež, jako už v případě podobně smíšených souborů ze západního Mělnicka (Pšovka, Zelčín: *Varadzin – Štefan 2007*, 120; *Varadzin – Štefan 2012*, 390), rysuje distribuční hranici produkce severozápadočeského dílenského okruhu směrem do vnitrozemí.

Z polohy na otevřeně pláni, vně soudobých osad, se dá usuzovat nejspíše na vztah ke komunikační síti, konkrétně k tzv. Lužické cestě (srv. Roudnice), která na úseku Sazená–Vražkov Ledčicemi procházela či je těsně míjela.⁵¹ Takovému spojení by pak nejspíše odpovídala funkce krčmy ve významu, jaký měla tato zařízení v 11.–12. století (*Kotyza – Tomas 1994*, 25).

Levín (LT)

A. Hradní vrch (463 m) na JZ okraji obce. Sídliště výšinné hrazené/tvrz, hrádek. 1. Z výkopů v r. 1878 (od děkana Arnolda): 4 zl., *obr. 52:25–28*; M Ltm, dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1973*, 21, *obr. 6*; *týž 1979*, 79.

2. Sonda podél vnější obvodové zdi na J straně hradu. Výzkum v r. 1957 (K. Reichertová, AÚ), ker. z VS-fázi 2b–4. LIT: *Reichertová 1962*; *Zápotocký 1979*, 79–82, *obr. 34*.

3. Sonda 15 × 0,7 m na JZ straně hradu; výzkum v r. 1977 (F. Gabriel, M Teplice). Soubor ker. (kromě VS ker. též okraje kalichovité /4 zl./, ploché /5 zl./, nižší i vyšší okruží /6 zl./, ovalené /7 zl./, *obr. 52:29–54*). M Teplice; dat.: RS 4. LIT: *Gabriel, F. 1980*.

4. V prostoru cesty ke zvonici v l. 2005–6, výzkum F. Gabriela (M Teplice). M Ltm. LIT: *Kotyza 2012*, 65.

Komentář. Vznik hradu se klade do 13. stol. a zánik od poloviny 14. stol. (*Smetana 1977*, 55) do 15. stol. (kupř. *Sedláček 1923*, 110; *Anděl 1984*, 262), přičemž jediným – a nepřímým – písemným dokladem jeho existence je zápis z r. 1538, podle něhož zde byl „kus lesa k vinici na vykopání v hradišti pod Levínem“. Střepový materiál svědčí o existenci staršího výšinného sídla již v per. RS 4, nejspíše ve 12. stol. (*Zápotocký 1973*, 21); k poměru hradu a osady, později městečka proslulého hrncářstvím: *Smetana 1977*.

Levousy (LT)

A. „Šance“, plochá ostrožna nad obcí. Hradiště trojprostorové; dat.: RS 3, 3b.

Po r. 1965:

ad A. „Šance“. a) Vnitřní hradiště o ploše ca 2,5 ha; výzkum v r. 1967 (Z. Váňa, ARÚ; M. Zápotocký, M Ltm): sondy 29 × 2,5 a 7 × 1,25 m protínající vnitřní val, v němž odkryta hradba sestávající z příkopu a valového tělesa s roštovou konstrukcí a čelní opukovou plentou; dat.: RS 3, 3b. LIT: *Váňa 1973*.

⁵¹ Vztah ledčického příkopového areálu ke křižovatce či větvení cest západně od obce nabývá na pravděpodobnosti, vezmeme-li v úvahu představu K. Nováčka (2011) o existenci cesty vedoucí od Prahy na Říp, a na ni navazující komentář P. Boliny (2011). Na existenci této cesty K. Nováček usuzuje podle úzkého, od Řípu k ZJZ protaženého, 7,5 km dlouhého katastru Mnetěše. Vznik této „řipské cesty“ pak klade do 11. stol., kdy ves měl v držení rod Vršovců (k jejich panství na Podřipsku srv. *Nový 1972*, 107, pozn. 99, mapa na s. 106; ke sporné lokaci vsi Nemojova odkazu /Černoučku, Krabčic, Libkovic, Vražkova/ na Podřipsko srv. *Kopal 2001*, 9, 36, pozn. 130). P. Bolina existenci takové komunikace přijímá, podle jeho rozboru topografické situace by se ale jednalo o odbočku z tzv. Lužické cesty právě v prostoru Ledčic.

b) Četné sběry v M Ltm a ARÚ; o zhoršujícím se stavu lokality – státem chráněné památky *Kotyza 2012*, 66; *Čtverák et al. 2003*, 160. K terénnímu zářezu do SZ okraje hradiště jako součásti polního opevnění, budovaného v r. 1813: *Smrž - Hlušík 2007*, 722, 740.⁵²

B. Poloha „Basa“, jazykovitá ostrožna JZ od hradiště. Výšinné sídliště. Sběry, též ze splachů na svazích ostrožny. M Ltm, ÚAPPSZČ; dat.: RS 3, 4?. LIT: *Smrž 1977*, 91; srv. též *Váňa 1973*, 272 s pozn., že „ostrožna působí dojmem terénní úpravy, avšak beze stop po opevnění“.

C. Intravilán, zahrada domu čp. 38 v inundaci Ohře. Pohřebiště. Stavba septiku, výzkum v r. 1980 (Z. Smrž, ARÚ Most) s pozn., že nálezořvá situace byla převrstvena „mocnou náplavovou vrstvou inundace Ohře, která protéká cca 200 m V od místa nálezu“. Kostrový hrob (zničený), z výbavy nádoba „se 4 reparačními otvory a značkou maltéřského kříže“. ÚAPPSZČ; dat.: RS 4. LIT: *Smrž, 1984*.

D. Pole u hřbitova a poloha Hrdlice při silnici do Stradonic, ca 400 m JZ od hradiště. Sídliště? Pohřebiště?

1. Sběr na poli u hřbitova v r. 1972 (M. Veselková): ker. M Ltm; dat.: RS. LIT: *Zápotocký 1975b*, 208.

2. Cihelna při silnici do Stradonic (srv. mapu stabil. katastru). V r. 1852 zde „kostrový hrob – nádoba za hlavou“, RS? LIT: *Sklenář 1992*, 118.

E. Šebín, ca 0,5 km od akropole hradiště. Výšinné sídlo/hrádek, podle A. Sedláčka zal. ve 13. stol., první zpráva z r. 1362. Sběry: ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Sedláček 1923*, 26; *Zápotocký 1979*, 157, t. 61:19, 22.

Komentář. Při hradišti se v okruhu do 1,5 km rýsuje menší **sídelní koncentrace** (obr. 51:22), složená z osmi lokalit ležících při obou březích Ohře na území Levousy, Křesína a Duban. Z nich dvě jsou sídlištní výšinné (Levousy B – dat. RS 3, 4?; Levousy E – RS 4), tři sídlištní rovinné (Levousy D – RS; Křesín B – RS 2/3; Křesín – pův. poloha obce při kostele sv. Václava, bez nálezů, RS?) a tři či čtyři hrobové (Levousy C – RS 4; Levousy D – RS?; Dubany A – RS 4, Křesín – RS 3, 3b). Do doby předpokládané funkce hradiště, do per. RS 3/3b, tedy s jistotou spadají jen tři z nich, což představě o centrální funkci hradiště příliš neodpovídá. Spolu se sousedními osadami, patřícími už do lounského okresu (Peruc, Radonice, Stradonice) navazuje zdejší mikroregion – od přelomu 12./13. stol., s Pátkem jako tržním místem – volně na mikroregion budyňský a spolu s ním tvoří východní výběžek sídelní komory lounsko-postoloprtské (*Váňa 1973*; *Bubeník 1988*, 112; *Zápotocký 1992*, 209, obr. 16B).

Pokud jde o vlastní **hradiště**, jeho vybudování a funkce se už dříve podle sběrů kladly do střední doby hradištní (*Zápotocký 1965*, 211, 310, obr. 24:1; 56 – datace tehdy jen podle 86 typic. zlomků, z toho 16 okrajů). Keramiku ze sond z r. 1967 hodnotil Z. Váňa v souladu se svou koncepcí vývoje hradištní keramiky jako „vyspěle středohradištní s progresivními mladohradištními prvky“, příznačnou pro přechodné období od konce 9. do 10. stol. (*Váňa 1973*, obr. 8: 9 zl. ker.). Podle dosavadní obrazové dokumentace (ca 30 zl.), stejně jako ze stručné Váňovy charakteristiky je sice zřejmá rámcová datace do per. RS 3 s výraznými znaky její mladší fáze (RS 3b), nicméně na otázku, kdo hradiště založil a jak dlouho trvalo, resp. zda bylo jen krátkodobou záležitostí, odpověď chybí.⁵³ Z. Váňa považoval Levousy, vedle Žatce a Drahuše, za třetí centrum Lúky, podle Kosmy jednoho z pětice krajů kmene Lučanů, s předpokladem, že jeho úloha musela v průběhu 10. století, v době přemyslovských Litoměřic a Žatce, skončit. Druhou možností je, že jde až o přemyslovské založení s účelem zajistit tuto část Poohří, po jejíž pacifikaci hradiště ztratilo svůj význam a bylo opuštěno (*Žemlička 1980*, 30; *Kotyza – Tomas 1995*, 312; *Čech 1999*; 2000). Stejně jako v případě Klapého-Házmburku a Vlastislavi, i v tomto případě jsou bez analýzy stávajícího nálezořvého fondu další diskuse na toto téma zbytečné.

Lhotka nad Labem (LT)

A. Pole západně od železniční tratě Lhotka – Malé Žernoseky, ppč.141/1. Sídliště. Sběr v r. 1986 (B. Javůrek): ker. M Ltm; dat.: RS. LIT: *Salač 1989*, 196.

Liběšice (LT)

A. Mechanizační středisko JZD, u sušičky. Pohřebiště? Výzkum v r. 1987 (F. Gabriel, A. Rusó, M Teplice): dva kostrové hroby bez přídavek; M Teplice; dat.: RS (?). LIT: archiv ARÚ čj. 577/1990; *Budinský a kol. 1994*, 53.

Libkovic pod Řípem (LT)

A. „Za kopci“ mezi Libkovicemi a Kostomlaty, Pohř.? Železný meč Petersenova typu Y; dat.: RS 3.

Po r. 1965:

ad A. K datování (do 10. stol.) a významu libkovicického meče: *Profantová 2011*, 73; *Klápště 2012*, 39.

B. Ostroh při SV konci obce, vpravo od silnice do Bechlína, J od polohy Na Čechově dole. Výšinné sídliště (?). Sběr (7 zl. ker.); M Roudnice; dat.: RS. LIT: *Trefný 2006*, 4; 2008.

Libochovany (LT) – srv. kap. 1.4.1

⁵² V hraně plochy hradiště tehdy „vykopán trojúhelníkový zářez s délkou přepony 80 m. Umělá terasa široká ca 10 m pokračuje ještě ca 100 na V od něj“; odhadovaná délka zářezu 180 m.

⁵³ Srv. též *Sláma (1986, 77 – mladší fáze středohradištního období; stejně i Zápotocký 1992, 210; Lutovský 2001, 157; Čtverák et al. 2003, 160)*.

Libochovice (LT)

A. Při silnici na svahu k Oharce. Pohř. („řadové“); dat.: RS 4?

X. Bez lokace; 1 zl. ker.; dat.: RS 2-3. – 1 láhev, dat.: RS 3b.

Po r. 1965:

B. Západní okraj města. Panská pískovna, ppč 909/1. Sídliště. Ker. („střepy d. hradištní“). M Ltm, sb. Libochovice; dat.: RS. LIT: Blažek – Kotyza 1990, 29, lokace 43.

Komentář. Nálezová situace tedy nenasvědčuje tomu, že by obec, prvně zmiňovaná až k r. 1282, mohla po zániku levouského hradiště hrát v sídelní síti významnější roli. Předlokačným rysem by mohl být její půdorys, orientovaný na komunikaci nadregionální úrovně sledující tok Ohře (Tomas 1972).⁵⁴

Libotenice (LT)

A. Intravilán. Stavba domu (v obci). Sídl./pohř. (zl. ker.); dat.: RS.

B. „Na ladech“, písčité návrší na S okraji obce, po levé straně silnice do Nučnic, před novým hřbitovem. Pohř. (2 + x hrobů; es. záušnice, železná sekera, nádoby); dat.: RS 2, 3, 3b, 4.

C. U kostela sv. Kateřiny, ZSO Chodžovice. Sídl.; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad B. Pohřebiště. K dataci jedné z nádob do per. RS 2 jako popelnice (žárový pohřeb?): srv. Bubeník 1997, 36; Bubeník – Pleinerová – Profantová 1998, 118.

ad C. Sídliště – ZSO Chodžovice. Sběry J. Kruncla a vlastní na polích a na profilech průkopů pro závlahové potrubí v l. 1963 a 1971: soubor ker., obr. 53B:1-18. M Ltm; dat.: RS 4, VS včetně ker. červeně malované. LIT: Zápotocký 1964, 19-20; týž 1975a, 46.

Komentář k poloze C. Při průzkumu v r. 1963 prohlédnuta celá síť závlahových průkopů, což pomohlo upřesnit lokaci této polohy - zaniklých Chodžovic. Střepový materiál se zde nacházel pouze v podbrázdí průkopu taženého kolmo na tok Labe ca 50 m severně od hřbitovní zdi. Profily dalších průkopů s ním souběžných i profily hlavního průkopu západně od kostela, taženého paralelně se silnicí do Nučnic, byly již bez nálezů. Zdá se proto, že zástavba se omezovala jen na nejbližší severní sousedství kostela, na zvýšenou terénní vlnu ohraničenou na východní straně tokem Labe a na západě sníženým pásem staršího, zaniklého labského ramene (jde tedy o situaci obdobnou jako v případě Nučnic), obr. 53B:19.

Keramika z profilů průkopů datuje trvání osady od per. RS 4a (obr. 53B:4) výše, písemně jsou Chodžovice doloženy až ve 13. stol., kdy patřily doksanskému klášteru a stál zde kostel. Další doklady o obci jsou ze 14. století. Dobu jejího zániku neznáme; podle J. Sommera (1833, 29) se tak mělo stát následkem nějaké války, podle lokace ale zřejmě v důsledku labských povodní, nejspíše v 16. stol. (Kotyza 1991, 14). Dnešní osaměle stojící chrám byl postaven na místě staršího kostela v r. 1703 (Roubík 1959, 88).

Litochovice (LT) – srv. kap. 1.4.1

Litoměřice (LT) – srv. kap. 2

Lounky (LT)

A. Pole p. Mlynáře. Pohř. (x hrobů s es. záušnicemi; v r. 1904 do M Roudnice: 2 železné sekery); dat.: RS 3b, 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. K záušnicím: „Dvě náušnice bronzové z konce X. stol.“ věnoval V. Minář, statkář z Lounek, v r. 1904 do M Roudnice; dat.: RS 4. LIT: anonymní zpráva v časopise Podřipan, roč. 35 z 10. 9. 1904; Zápotocký 1977b, 65.

ad A? „Na průhoně“. Pohřebiště? Podle vloženého nedat. lístku: „popelnice nalezená na průhoně za křížkem na poli p. Jos. Zajíčka, kde stojí teď domky“ - tj. v S či V části dnešní obce, kde podle mapy 3. vojenského mapování stály křížky; daroval p. Mlynář: hrnc oble dvojkónický, okraj h121, nad výdutí nevýrazné žebro + orn. 32, pod lomem výdutě slabě zřetelný orn. 11; v. 130 mm, obr. 59:8. NM odd. starších českých dějin 24942; dat. RS 3b.

Lovosice (LT)

A. Střed města při kostele sv. Václava. U fary. Sídl.; dat.: RS 2. – Nádvoří zámku a pivovaru. Sídl.; dat.: RS 2/3. – V blízkosti kostela. Pohř. (x hrobů, es. záušnice větších rozměrů); dat.: RS 4.

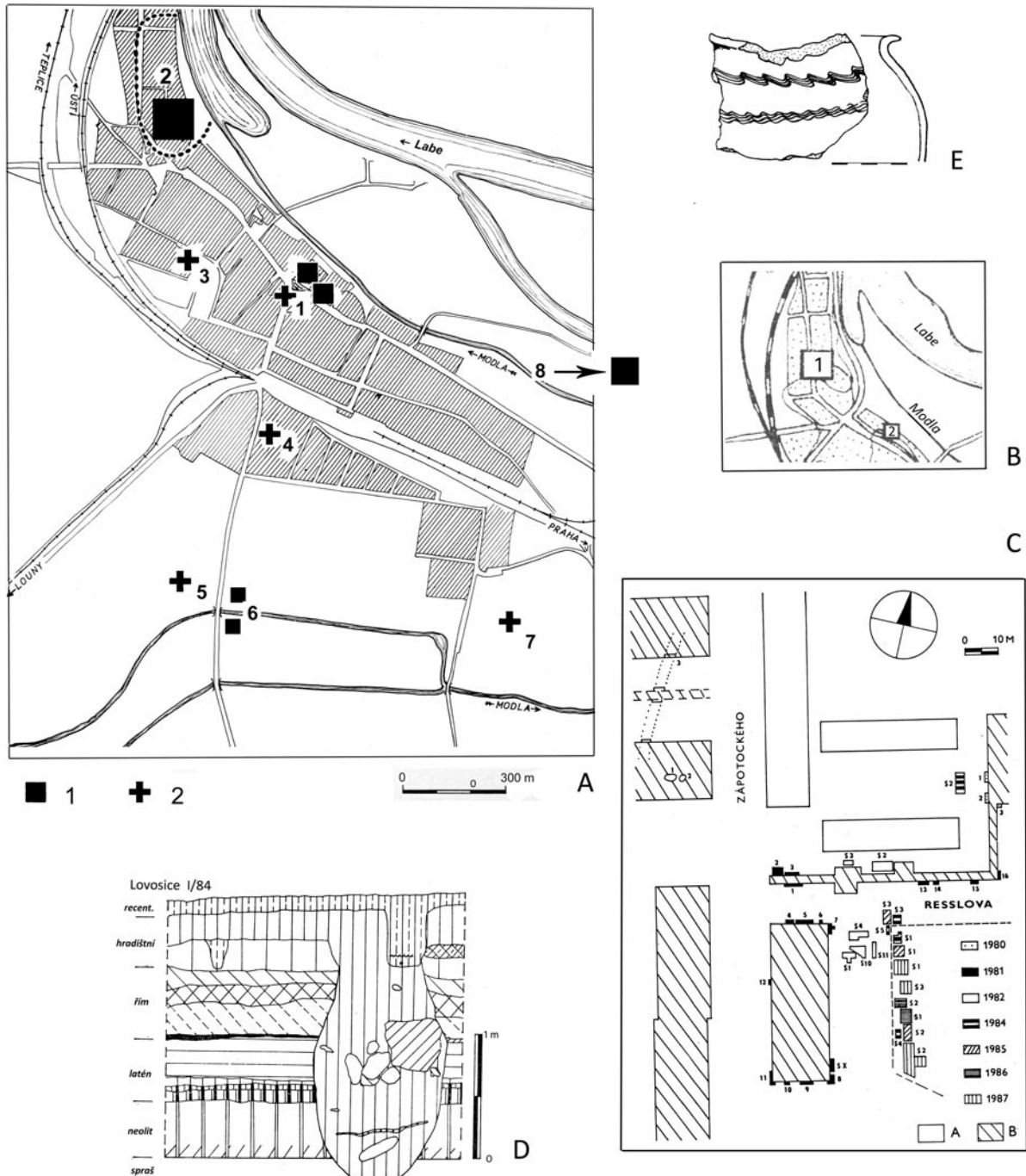
B. Sz. část města mezi Ústeckou/Dlouhou ul. a okrajem levobřežní sprásové terasy Labe. Resslerova ul., Ústecká, Finger a d., celkem 10 lokalit a mikrolokalit. Sídl.; dat.: RS 2, 3, 4.

C. Nová škola a okolní pole mezi Hlavní ul a žel. tratí. Stavba školy. Pohř. (x hrobů, es. záušnice, nádoba); dat.: RS 4. – Pole v blízkosti školy. Pohř.?(2 es. z.); dat.: RS 4.

D. Sprásové návrší na jižním okraji města. 1. Pole vedle plynárny, vlevo od silnice do Sirejovic. Pohř. (20 hr.; es. záušnice, železný nůž, nádoba); dat.: RS 3, 4. – 2. Reiserova cihelna. Pohř. (4 + x hrobů; es. záušnice, skleněné korály, lunicový závěsek, nádoby); dat.: RS 3, 4. – 3. Schwarzenberská cihelna. Pohř. (3 + x hrobů; es. záušnice, nádoba); dat.: RS 3, 4.

Po r. 1965:

⁵⁴ Zajímavým momentem této dálkové komunikace, sledující Ohři ve směru Louny-Budyně a odtud buď do Roudnice nebo přes Doksany do Litoměřic (Tomas 1972; 1985, 144), je její přímé navázání z Libochovic k západu na cestu směřující na Koštice, výraznou ještě na mapě 1. vojenského mapování. Takto vedená trasa by totiž míjela Dubany i Křesín a oblohou se tak vyhýbala obvodu levouského hradiště.

Obr. 54. Lovosice. **A.** Raně středověké sídelní polohy (1) a pohřebiště (2): 1 střed města při kostele sv. Václava; 2 oblast Resslerovy a Ústecké ul.; 3 nová škola a okolí; 4 pole u plynárny; 5, 6 Schwarzenberská cihelna a pole u kapličky; 7 Reiserova cihelna; 8 Löblova pískovna; podle Zápotocký 1965, obr. 29, doplněno. — **B.–D.** Resslerova ul., výzkum v l. 1980–85: poloha, plán výzkumu a stratigrafie v sondě I/84 podle Salač 1988a, obr. 2–3. — **E.** Poloha A. Ul. Osvoboditelů; podle Salač 1988a, obr. 5:9

ad A. 1. Kostelní ul. (V od kostela), bez údajů. Mezi nálezy z r. 1894 u Schillerova domu. Sídliště. Ker. (1 zl. o, orn, obr. 55:10); M Teplice č. HK 12086; dat.: RS 2. LIT: Budinský 1985, 46.

2. Ul. Osvoboditelů (Z od kostela). Sídliště.

a) Vozovka proti čp. 29, inženýrské síť. Výzkum v r. 1981 (V. Salač, M Ltm). Jáma zásobní a sběr; dat.: RS. LIT: Salač 1988a, 22.

b) Čp. 1068/18, dostavba nákupního střediska. Výzkum v r. 1982 (V. Salač, M Ltm). RS ker. z obj. 6, 8, 11. M Ltm; dat.: RS 2, 2/3. LIT: Salač 1988a, 32, obr. 5:8, 6:24,29.

Lovosice B, Resslerova ul., výzkum v l. 1980–87 (V. Salač, M Ltm, AÚ)											
rok	sondy			kulturní vrstvy		objekty a datování					
	č	plocha (m)	max. hl (m)	počet	z toho RS	RS 1	RS 2	RS 2/3	RS 3	RS 4	RS
1981									obj. 2A: polozemnice		
1982	s.1/82					polozemnice s pecí (část)			siló		
	s.2/82								vrstva		
	s.3/82								vrstva		
	základy novostaveb							příkop v délce minimálně 25 m			
1983											
1984	s. 1/84	2,5x2,5	2	10	až do RS 4				objekt (neurč.), silo hl. 2,2m		
	s. 2/84	6x2	2,7	8	až do RS 4						
	s. 3 /84	3x2,4	1,6	7	RS vrstvy odtěženy						
	s. 4/84	2,2x1,8	2,1	12	včetně RS						
	s. 5/84	5x2	0,6	jen říms	RS vrstvy odtěženy						
1985	s. 1/85 (navaz. na 1/84)	3x3		10	až do RS 4				siló hl. 3,35 m		
	s. 2/85 navaz. na s. 4/84	5x2		12	včetně RS				siló hl. 3,95 m		
	s. 3/85 navaz. na s. 3/84	5,7x2,5	1,6	7	RS vrstvy odtěženy						
1986	s. 1/86	4,6x3,5	2,35	11	3 vrstvy					1 objekt	1 obj., 3 kj
	s. 2/86	3,5x2	2,45	x	x vrstev RS			siló		pokrač. obj. ze s. 1/86	
1987	s. 1/87	4x4	2,9	x	x vrstev RS					chata	
	s. 2/87	10x2,5 + 3x3,5	2,5	x	x vrstev RS	siló ?	1 obj. nepravidel.	2 objekty oválné		siló	
	s. 3/87	3,5x3	2,95	x	x vrstev RS			2 objekty		obj. (část) hl. 145 cm	

Tab. 9. Lovosice B, Resslerova ul., výzkum v l. 1980–87. Raně středověké vrstvy a objekty (sestaveno podle Salač 1985b; 1987; 1989b)

c) Trasa teplovodu, výzkum v r. 2009 (V. Sušická, ÚAPPSZČ). Sídlištní objekty (vrstva, zásobní jámy). ÚAPPSZČ; dat.: RS 2–4. LIT: Sušická 2013a, 132.

ad B. Resslerova ul. a okolí.

a) Při křižovatce ul. Resslerovy a Zápotockého (Ústecké, dnes Dlouhé). Výzkum v l. 1980–87 (V. Salač, M Ltm, ARÚ; obr. 54B–D) vyvolán v 1. etapě (1980–82) stavbou panelového sídliště, ve 2. etapě (do 1985) zaměřen na stratigrafické situace a plošný odkryv s cílem získat představu o „uspořádání sídlišť z doby laténské a hradištní“, zároveň ale konstatováno, že slovanské vrstvy i objekty při současné výstavbě nejvíce utrpěly. Již v tomto stadiu výzkumu se zjistilo, že raně středověké osídlení zde počíná v per. RS 1 (polozemnice s keramikou pražského typu v sondě I/82) a pokračuje vrstvami a objekty přes období staro- a středohradištní až do mladší/ pozdní d. hradištní. Na stratigraficky nejlépe dokumentovaných plochách, v sondách z l. 1984–86, zachycujících v úplnosti zdejší sídelní sekvenci, přísluší RS osídlení dvě či tři svrchní vrstvy (obr. 54D). K odkrytým zde objektům tohoto stáří patří vedle polozemnic i zásobní jámy – sila hluboká až 4 m. Lokálně specifickou složkou jsou zde žernovy a jejich polotovary z nedalekých žernoseckých lomů a kamenné zátěže rybářských sítí (k nim *Kotyza – Salač 1988*). Významné bylo zjištění, že zdejší sídliště „bylo (po určitou dobu?) v období staro- či středohradištním opevněno příkopem.“ Ve třetí etapě (1986–87) se výzkum zaměřil na řez dosud neporušeným terénem v prostoru zahrady mateřské školy (obr. 54C). Touto etapou byl výzkum považován za skončený, též proto, že stavební aktivita v prostoru Resslerovy ul. skončila, zároveň s upozorněním, že prostor zahrady o ploše několika set m², ležící ve strategicky významné poloze při předpokládaném

pravěkem a raně středověkém přístavišti, zůstává jako jediná větší nezničená plocha v prostoru dnešního města k dispozici pro event. další výzkum (*Salač 1985b; 1987; 1988a,b; 1989a,b*). Výzkum, patříci bezesporu k nejvýznamnějším akcím zaměřeným na problematiku slovanského období Litoměřicka, zůstává bohužel nezpracován. O získání představy o počtu, druhu a časovém rozsahu raně středověkých situací jsme se pokusili sestavením *tab. 9*. Dat.: RS 1–4.

Na předchozí výzkum územně navázaly akce z let 1996–98:

b) Inženýrské sítě v prostoru: 1. Resslervy ul., na zahradě mateřské školy; 2. křižovatky ul. Dlouhé a Osvooboditelů; 3. ČSPH na výpadovce na Ústí n. L. Výzkum v r. 1996 (P. Čech, ÚAPPSZČ; V. Salač, ARÚ). Sídliště; dat.: RS 1, 2, 4. LIT: *Salač 2001*.

c) Resslerva ul., areál mateřské školy čp. 974/1 a u SZ rohu domu čp. 1049/6. Výkopy pro středotlaký plynovod. Výzkum v r. 1998 (O. Kotyza, M Ltm; V. Salač, ARÚ) navázal na výzkum z 80. let. RS situace zachyceny ve dvou ze čtyř sond. Sonda I B: vrstva a zbytek zahloubeného objektu, dat. RS 3, pod nimi kúlová jáma dat. RS 2. Sonda 3: hnědočerná vrstva, dat. RS 3. M Ltm; dat.: RS 2, 3. LIT: *Kotyza 1998b, 2012, 100–102*,

d) Dlouhá ul., parčík a jeho roh u železniční stanice Lovosice-zastávka, před domem čp. 782/92. Výkopy pro optický kabel. Výzkum v r. 1998 (O. Kotyza, M Ltm). Polykulturní souvrství, v sondě 1 šedohnědá kulturní vrstva. M Ltm; dat.: RS 3. LIT: *Kotyza 2012, 95*.

Z oblasti Resslervy ulice pocházejí zčásti jistě (**e, f**), zčásti jen s pravděpodobností (**g**) i starší materiály z teplického muzea:

e) Ul. do Lhotky (Wellhota Str.). V l. 1886–1892 do Weinzierlovy sb.: soubor 13 zl., převážně okrajů, orn. 11, 21–23, 33, 1× dvě mělká žebra + 21, mat. výrazně slídnatý; *obr. 55:16–23*. M Teplice č. W 1353; dat.: RS 2. LIT: *Budinský 1985, 50*.

f) Vlaková stanice Lovosice-zastávka (?). Nález s údajem „rozšiřování nádraží“ je z r. 1897, kdy byla zprovozněna trať Lovosice–Teplice, nález je proto spíše odtud, než z nádraží Lovosice. Soubor 5 střepů, *obr. 55:11–15*. M Teplice sb. Weinzierl; dat.: RS 2. LIT: *Budinský 1985, 46*.

g) „Windfeste“ (asi dům, vila z konce 19. stol.): hrnec – část, orn. 2× 21, v. 148 mm; v něm vložen zlomek kameného přeslenu pův. dvojkónic., při obvodu s částí rytého orn. (kružnice), dm. 23 mm, *obr. 55:24,25*; M Teplice č. W(?) 79, 80; dat.: RS 2.

ad D. Pohřebiště, sídliště.

ad D 2. Reiserova cihelna. Korekce údajů o hrobech odkrytých zde v r. 1932 (*Zápotocký 1965, 332*). Z deníkového záznamu G. Justa vyplývá, že zde nejprve, dne 5. 9. 1932, dělníci odkryli trojici hrobů: „Reiser. Grab Wendt. Hier war man 1 m tief auf *ein Grab* gestossen. Der Tote lag mit Kopf nach Westen. Als Beigabe hatte ein kleines Gefässchen, der wahrscheinlich bei den Füßen stand (slawisch). Ca 1,5 m fand sich *ein zweites Grab*, der Skelett lag in gleicher Richtung u. hatte ebenfalls ein Gefäss bei sich, vermutlich auch bei den Füßen – slawisch. Grab Hauser. Wendt barg weiter noch einige Scherben u. eine Eisenspitze als *Rest eines Grabes*, auf das die Steinbrucharbeiter gestossen waren. 80 cm tief. Das Eisenstück soll bei den Rippen gelegen haben. *Sämtliche drei Gräber* befanden sich im Schlag bei der Bahn. Hier soll sich noch ein 4. Grab befunden haben, jedoch ohne Beigaben. Er lag sehr seicht, kaum 40 cm tief.“ Obě nádoby z hrobů 1, 2 se dochovaly (*op. cit., 354, obr. 84:30,31*). Až později, 15. 9. 1932, odkryt další, tj. *čtvrtý hrob*, z jehož výbavy je ona kolekce skleněných korálů, es. záušnice a zlomky bronz. plechu, uložené v krabičce s údajem „Grab mit Schmuck u. Holz, Gefäss bei Füßen, 15. 9. 1932“ (*op. cit., 354, obr. 84:9–29*). Nádoba z tohoto hrobu se nedochovala, či neidentifikována (snad hrnec: *op. cit., obr. 85:1?*), M Ltm; dat.: RS 3. LIT: *Just, nedat., 133*.

ad D 3. Schwarzenberská cihelna. O pohřebišti, zasaženém zde těžbou na počátku r. 1938, jsme měli informaci týkající se tří hrobů (z 25. 1.: *hrob 1* bez nálezů, *hrob 2* se třemi záušnicemi; z 21. 2. : *hrob 3* s láhví) a dvou předmětů (nádoby a kování vědérka) bez údajů, vše ze sb. G. Justa, M Ltm (*Zápotocký 1965, 354, obr. 84:35–38; 85:1*). Záznamy ze znovuobjeveného deníku G. Justa obsahují další okolnosti, umožňující získat o pohřebišti alespoň rámcovou představu.⁵⁵ Už v prvním záznamu, z 25. 1. 1938, je G. Just charakterizuje jako řadové slovanské pohřebiště s *ca 30*

⁵⁵ „25. 1. 1938: In der Schwarzenbergschen Handziegelei stiess man beim Lehmbau im Schlage an der schirschowitzter Strasse auf ein slawisches Gräberfeld. Die Gräber waren in Reihen angelegt. Meist befinden sich zwei Gräber knapp nebeneinander, wie die Profile der angeschnittenen Gräber bezeugten. Einzelne von ihnen waren allseitig nach Art der *Steinkisten* mit Kalksteinen umgeben, der grösste Teil von ihnen besass *nur einige Steine, bei einigen fehlen sie* nach Aussage der Arbeiter *ganz*.“ zároveň s upozorněním, že zdejší pole – v blízkosti kapličky u silnice do Sirejovic – má název „*Galgenfeld*“, proto některé z hrobů by mohly patřit zde popraveným, a že on sám zde odkryl tři hroby, „die von gehengten herrührten. Die Beerdigung muss ferner bei eine Teil der Verstorbenen *in Särgen* geschehen sein, worauf der Holzmulen und verfaulte Holzteile deuten. Die Skelette waren grösstenteils recht morsch, besonders bei jungen Individuen. Sie lagen *am Rücken* mit dem *Kopfe zur Strasse* in einer durchschnittlichen *Tiefe von 1 m*. Es handelte sich hier um ein *Reihengräberfeld*.“ O nálezích jednotlivých hrobů se dovídal od dělníků, přičemž jejich sdělení byla „ganz unverlässlich“, též proto, že část z nich chtěla nálezy zatajit a prodat. Jednu nádobu dostala pí Gläsner, manželka ředitele, „die es gern als Zimmerschmuck verwendete. Für sie grab H. Polizeiinspektor Hájek, der mit ihr ausreitet, ein. Er forderte die Arbeiter auf zu diesem Zwecke das nächste Gefäss ihm aufzugeben, trotzdem der Herr wissen musste, das dies gesetzwidrig ist. ... *Ich konnte einwandfrei vier Reihen feststellen mit ungefähr 30 Gräber*. Auffalend war, dass meist zwei Gräber fast aneinander stiessen, was den Arbeitern Anlass gab von einer Bestattung übereinander zu sprechen. Einmal konnte ich aber selbst eine solche Bestattung feststellen. Das obere Skelett lag kaum 70 cm unter der Oberfläche. An *Beigaben* waren die Gräber *recht arm*. ... Es konnten *im Ganzen 3 Gefässe und einige Haarringe – Schläfenringe* geborgen werden.

25. 1.: *Doppelgrab mit Steinfassung*. Das eine Skelett lag 1 m tief, das andere ungefähr 30 cm höher. Zwischen beiden war ein Zwischenraum von 20 cm. Sie waren mit Steinen allseitig eingefasst und massen in der Länge 1,7 m und je 60

hroby uspořádanými do čtyř řad, s kostrami uloženými naznak, hlavou k silnici – tj. Z–V. Hroby, hl. ca 1 m, měly trojí úpravu: kamenné skříňky obložené vápencovými kameny, většinou ale jen s jednotlivými kameny a některé zcela bez nich. Zbytky ztrouchnivělého dřeva přitom naznačují užití rakví. Hrobová výbava byla „recht arm“: celkem jen 3 nádoby a několik es. záušnic. Následujících deset záznamů ze 17. 2. – 7. 3. ale hovoří o odkryvu (*dalších?*) **22 hrobů**, z nich několik s výbavou (1 nádoba, 5 záušnic, železný nůž a kování vědérka – to je zřejmě totožné s exemplářem popsáným v Pam. arch. 1965). M Ltm; dat.: RS 3b, 4. LIT: *Just, nedat.*, 188–192.

D 4. Trasa dálnice D8 jižně od města. Sídliště. U silnice do Sulejovic, poloha I: za kapličkou, při levém břehu Modly; poloha II: při pravém břehu Modly. Sběry v r. 1991 (O. Kotyza, M Ltm; M. Dobeš, exp ARÚ Most): ker. zlomky. M Ltm; dat.: RS. LIT: *Dobeš 1995; Kotyza 2012*, 95.

Navíc proti soupisu z r. 1965 se na katastru města rýsuje ještě sídelní poloha východně od starého města (A):

E. Löblova pískovna na ppč. 207/1, 209/3 na V okraji města (*obr. 55:9*, plocha spodní labské terasy v soutoku Labe a Modly). Sídliště. V r. 1880 do sb. R. v. Weinzierla spolu s nálezy pravěkého stáří: soubor (8 zl. o., okraje h11, 12, 521 – ltm. typ, orn. 11, 21, 22, 32, 33), *obr. 55:1–9*. M Teplice, z č. W 97, 396; dat.: RS 2, 3, 3b. LIT: *Budinský 1985*, 37; k poloze srv. *Moucha 1961*, 44.

X. Bez údajů, v r. 1953. Sídlní vrstva?: 1 zl. zabrušanského typu; nález J. Fialy, M Ltm; dat. RS 3b. M Teplice. LIT: *Váňa 1961*, 474.

Komentář. Poloha sídelního prostoru mezi Lovosicemi a Velkými Žernoseky, těsně před vstupem Labe z úrodných rovin Polabí do nebezpečných soutěsek Středohoří, předurčovala tuto oblast ve většině pravěkých období ke zvýšené koncentraci osídlení. Stejně tak tomu bylo i v raném středověku. Na samotném katastru Lovosic jsme podle soupisu z r. 1965 znali osm lokalit a tento stav se od té doby zvýšil o dalších deset. Jejich rozložení ukazuje vcelku na pět sídelních poloh (*obr. 54A:1–8; 55:26:1–5*):

a) **První poloha** (*obr. 54A: 1; 55:26:1*), situovanou při okraji sprašové terasy nad dolním tokem Modly, představují sídlištní lokality v centru starých Lovosic, v okolí kostela sv. Václava, fary, zámku, pivovaru, v Kostelní ul. a v ul. Osvoboditelů; datované jsou od RS 2 do RS 4. Prostorově se k nim hlásí hrobové nálezy ze tří lokalit. Hroby z okolí kostela datují es. záušnice větších rozměrů do mladšího úseku per. RS 4. Patří bezpochyby kostelnímu hřbitovu, a jsou tak zároveň nepřímým dokladem jeho románské stavební fáze. Ze zbývajících dvou lokalit – od nové školy a z pole u plynárny (*obr. 54A:3,4*) – jsou kromě es. záušnic též nádoby, svědčící, že na těchto dvou extramurálních pohřebištích se pohřbívalo již od per. RS 3.

b) **Druhá poloha** (*obr. 54A:2,B–D; 55:26:2*) leží taktéž při okraji sprašové terasy, ale západněji, při soutoku Modly s Labem, v terénní situaci příhodné pro říční přístav. Od předchozí polohy ji dělí odstup ca 300 m a nevýrazná deprese, původně protékaná vodotečí. Tvoří ji shluk sídlištních mikrolokalit v prostoru Resslerovy a Ústecké ul., jejichž rozptýl zároveň naznačuje značný plošný rozsah této polohy. Nejvýznamnější z nich je plocha zkoumaná v l. 1980–87, s objekty a vrstvami od RS 1 průběžně až do RS 4, navíc s úsekem příkopu, dokládajícím, že část zdejšího obytného areálu byla po určitou dobu chráněna ohrazením. Vysoká cena zde získaných poznatků pro raný středověk celého regionu je bezpochyby plně oprávněná – V. Salač už v předběžném hodnocení výzkumu vyzdvihl jak objev objektů pražského typu, tak „množství pramenů pro celou dobu hradištní (pol. 7.–12. stol.)“, jakož i skutečnost, že sídliště

cm breit. Die Skelette lagen am Rücken, mit der Kopf zur Strasse. **Grab I** enthielt **2 Schläfenringe**. Es handelt sich hier um ein Kind, den ein Teil der Backenzähne war noch nicht ausgewechselt. Grab 2 soll einem älteren Individuum angehört haben. Vielleicht handelt es sich um eine Mutter und Kind. Beide dürfen, dem Holzmulle nach, in Särgen beerdigt worden sein.

17. 2.: Sind bereits **10 Gräber** gefunden worden, teilweise mit Steinsetzungen. In einem 80 cm und 1,8 m langen **Grab mit teilweiser Steinsetzung** gab es **1 Schläfenring** und **in einem anderen**, das 1,2 tief war, **2 Schläfenringe**.

21. 2.: Die Arbeiter stiessen auf ein 75 cm tiefes 1,8 cm langes und 1 m breites **Grab** mit üblicher Rückenlage, mit dem Gesicht zur Stadt, jedoch ohne Steinsetzung und Holzmul. Bei den Füßen des Toten befand sich **ein Gefäss** wie Beigabe. 2 m daneben gab es ein **Grab mit Steinsetzung**. Skelett sehr morsch.

16. 2.: In der Mitte kam **ein Doppelgrab** zum Vorschein. Das untere Skelett lag 1,4 tief in einer Steinsetzung, das obere nur 70 cm tief.

28. 2.: gab es **2 Gräber**.

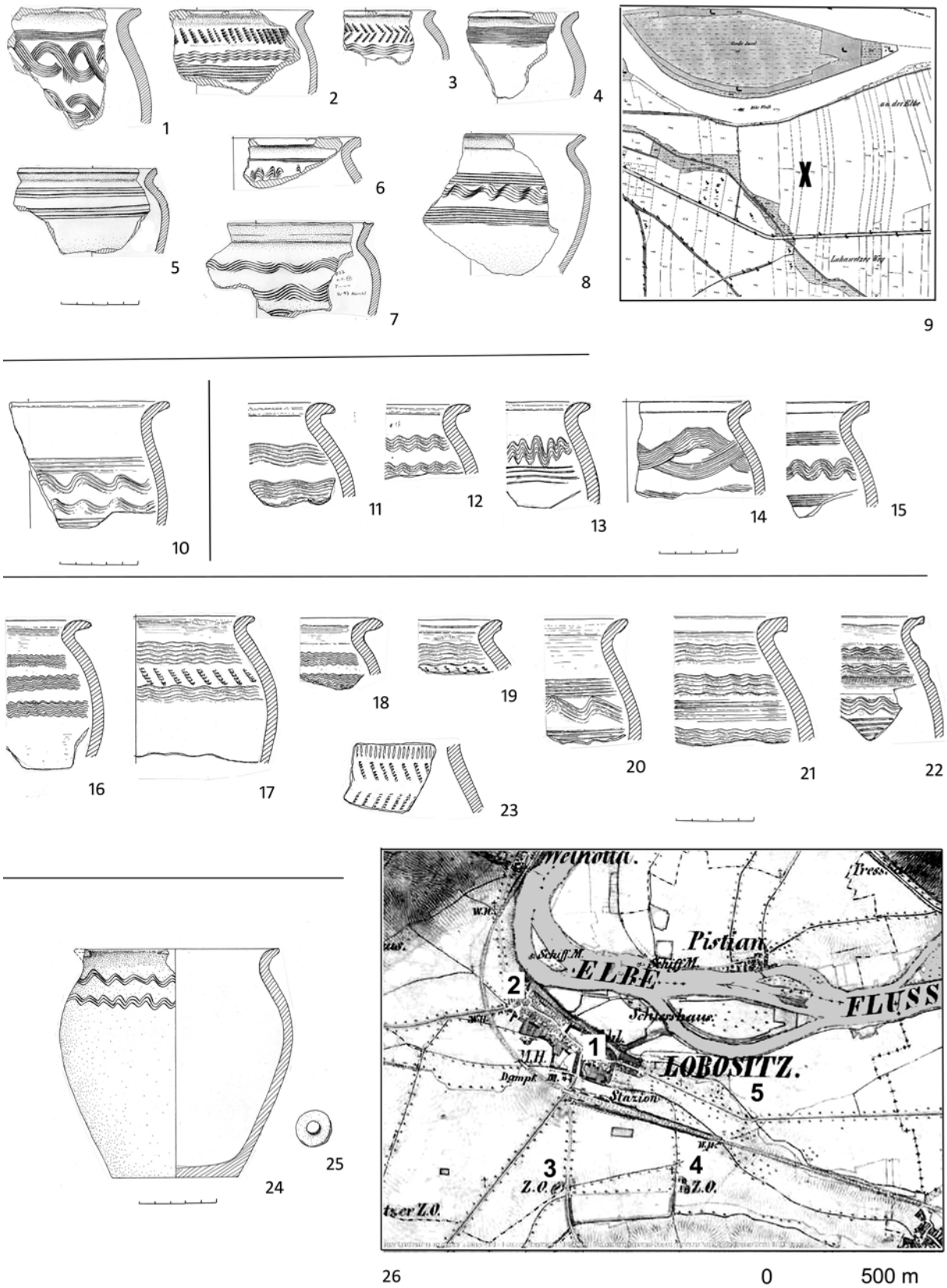
1. 3.: fand ich ein folgendes Profil vor, das eng nebeneinanderliegende **2 Gräber** zeigte.

3.3.: **2 Gräber**, davon ein mit teilweiser Steinsetzung.

4.3.: **1 Grab**, 1,6 m, das angeblich über 2 m lang war. Bei den Füßen des Toten lag ein zerbrochenes und stark von Rost zerfressenes **Eisenmesser**. Füße gegen Reiser /Ziegelei/, der Kopf des Skelettes war nicht zu finden. Am selben Tag gab es noch **zwei inhaltslose slawische Gräber**.

5. 3. **1 slawisches Grab** mit einem **Schläfenring**. Das Skelet lag ungefähr 1 m tief mit dem Kopf zur Stadt und mit der Füßen zum Modelbach.

7. 3. Im gewachsenen Boden kamen in 1,2 m Tiefe auf **1 slawisches Skelettgrab** bei der üblichen Lage. Beim Kopf befand sich ein mit einem Steine bedecktes **Gefäss** und **1 Haarring**. Bei den Schienbeinen lagen **die eiserne Beschläge eines hölzernen Gefässe**."

Obr. 55. Lovosice. 1–9 Löblova pískovna, keramika a poloha pískovny v soutoku Labe a Modly na katastrální mapě z r. 1843; 10 Kostelní ulice; 11–15 nádraží; 16–23 ulice do Lhotky (Wellhota-Str.); 24–25 „Windfeste“; č. 1–8, 10–25 z Weinzierlovy sbírky (M Teplice). — 26 Rané středověké sídelní polohy č. 1–5 na mapě 2. vojenského mapování z 30.–50. let 19. století

bylo „v době staro- či středohradištní opevněno, což z něj činí nový, v regionu dosud neznámý typ sídliště, a snad i možné centrum oblasti.“ Jeho zánik kladl, bezpochyby správně, do vztahu „s rozvojem sídlišť v prostoru pozdějšího středověkého jádra Lovosic a v širších souvislostech snad s rozvojem nového progresivního centra regionu v prostoru dnešních Litoměřic“ (Salač 1988a, 37-38).

c) Existenci **třetí sídelní polohy** naznačují blíže nedatované RS sběry při Modle jižně od města. Prostorově se k ní hlásí pohřebiště ze Schwarzenberské cihelny (dat. RS 3, 4). *Obr. 54A:5,6; 55:26:3.*

d) Pro existenci **čtvrté sídelní polohy**, situované nejspíše v ostrém ohybu Modly na JZ od města, svědčí pohřebiště v Reiserově cihelně (dat. RS 3, 4). *Obr. 54A:7; 55:26:4.*

e) **Pátou sídelní polohu**, ležící na úzkém pruhu mezi Labem a dolním tokem Modly, východně od starého města, dokumentují nálezy zachraňované koncem 19. století v prostoru Löblovy pískovny (dat. RS 2, 3, 3b). *Obr. 54A:8; 55:26:5.*

V rozmístění sídelních poloh na katastru města se opakuje situace známá už z pravěkých období, prokazatelně již od starší doby bronzové (Zápotocký 1982, obr. 17, 18). Opět je zde přednostně osazena trojice poloh č. 1, 2 a 5 ležících při okraji sprašové terasy nad dolním tokem a ústím Modly. A stejně jako v předchozích dobách hledáme i pro raně středověkou situaci odpověď na otázku, jaká byla pozice zdejší aglomerace v sídelní síti regionu. Za předpokladu, že primární hospodářská role patřila tehdy intenzivně osídlené poloze č. 2 - ohrazenému areálu vázanému na přístaviště v ústí Modly, pak bychom na poloze č. 1, u sv. Václava, z terénního hlediska výhodněji položené, nejspíše hledali organizační centrum (dvory kupců, tržiště) a na zbývajících polohách usedlosti plnící roli zemědělského zázemí aglomerace.

S ekonomickým významem lovosické aglomerace, ležící na křižovatce cest nadregionálního významu⁵⁶ a v jejímž obvodu lze logicky předpokládat i tržiště a pestřejší sociální strukturu obyvatel,⁵⁷ je ale sotva možné spojovat i další centrální funkce, jež by z ní činili „původní přirozené centrum oblasti“ (jak Salač 1988a, 37). Na to, jmenovitě z obranných důvodů, zdejší prostor neměl – zvláště když vezmeme v úvahu strategickou a z archeologického hlediska i „náleзовou“ váhu ca 6 km odtud ležících Litoměřic, situovaných na soutoku Labe s Ohří a vybavených dvojicí výrazných výšinných poloh. V tomto kontextu je pak možno chápat i změnu archeologické situace, ku které dochází s počátkem vrcholného středověku, kdy osídlení je zredukováno na areál starého města včetně přístavu. Pravým důvodem poklesu významu zdejšího prostoru byl bezpochyby stoupající význam Litoměřic jako centra kastelanie a poté města, jemuž se podařilo prosadit monopol na ty funkce, jež si vzhledem ku své poloze mohly nárokovat Lovosice (dopravu, obchod, trh; srv. též Tomas 1979b, 73 a 1983a, 75; Salač 1988a, 37).

Lukavec (LT)

A. Stavba na poč. 198–200, v r. 1932. Pohř. (ca 20 hrobů, nádoby, želez. nůž); dat.: RS 3/4?

X. Pohř.: nádoba, kování vědérka (před r. 1894); es. záušnice (1910); 2 nádoby; dat.: RS 2, 3, 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště, odkryté v r. 1932, z něhož se nezachovaly prakticky žádné nálezy (Zápotocký 1965, 354), se týká záznam z deníku G. Justa ze dne 17. 2. 1932: „In Lukawetz ... war auf der sog. Marter auf Gräber gestossen. Es muss sich hier um junge Gräber handeln. Es gab keine Beigaben“, pročež míněno, že jde o popraviště. Nicméně na témže místě nalezeny i hroby slovanské s nádobami: „Vor nicht langer Zeit gab es da einen gewaltigen Steinblock (Sand?) der Herr Wünsche beseitigte. Gegenüber fand man 3 slawische Gräber. Die Toten waren in Särgen beerdigt worden, worauf brauner Moder (Holz) hinwies. Die Gefäße, 1 kleines ganzes aus einem Kindergrabe und 2 zerbrochene besichtigten wir am Gemeindeamt.“ Na vyzoomění policie se dostavili dva úředníci pražského AÚ a rozhodli prý o přenechání nálezů muzeu v Lovosicích. Zápis tedy zčásti doplňuje hlášení J. Böhma čj. 432/32 z archivu ARÚ, podle něhož zde bylo tehdy odkryto asi 20 hrobů s nádobami a zlomkem nože. Dat.: RS 3/4. LIT: Just, nedat., 115–118.

B. Ostrožna ca 300 m JZ od obce, na Z od hřbitova. Výšinné sídliště (?), sběr v r. 1976 (Z. Smrž, ÚAPPSZČ): ker. ÚAPPSZČ; dat.: RS. LIT: Smrž 1981; Velímský a kol. 1986, 212.

ad X. K dataci nádoby Zápotocký 1965, obr. 85:6 do RS 2: Bubeník 1997, 42.

Lukohořany (LT)

A. Stavba silnice do Třebenic, ve větší vzdálenosti od obce; 1924. Pohř.? (1 es. záušnice); dat.: RS 4.

Lukov (LT)

⁵⁶ Kromě říční labské a pozemní Srbské cesty se uvažuje o transverzále směřující po jižním úpatí Středohoří na Mostecko; kupř. pro 10. stol. *Žemlička 1980, 50, mapka 5.*

⁵⁷ Jak tomu bylo na počátku 13. stol., kdy zde jsou doloženi obyvatelé bez půdy, platící vrchnosti dávky v soli, a živící se tedy buď obchodem se solí nebo její dopravou; ostatně „i z jiných souvislostí se ukazuje, že v Lovosicích byly náznaky k dalšímu rozvoji, který by mohl vyústit ve vytvoření se města“, přičemž „zdá se, že již tehdy byla pozornost litoměřických měšťanů k Lovosicím vedena též zájmem pro Litoměřice škodlivý vývoj zabrzdit.“ Pro Litoměřice byly Lovosice, povýšené na městečko – navzdory svému významu – až v r. 1600, „trvale bolavým místem v labském obchodu“ (Tomas 1966b, 49, 59).

A. *Zahrada p. Hellera. Sídli.; dat.: RS 3, 4.*

Po r. 1965:

X. Sídliště. Bez údajů: ker. (7 zl., obr. 52:56–62). M Ltm, sb. Úštěk; dat.: RS 4. LIT: *Zápotocký 1972, 68, obr. 7:12–18.*

Malé Žernoseky (LT)

A. *Stavba školy v r.1890. Pohř. (1 hr., nádoba); dat.: RS 4.*

Po r. 1965:

B. Lomy na křemenný porfyr severně od obce (poloha: obr. 14:11). Dílenský areál. Mezi nálezy z Maderova lomu v poloze Bauernbüschel je uvedena též část hrdla „eines slawischen Flaschengefäßes“; uložení?, dat.: RS. LIT: *Zápotocký 1969, 358.*

Komentář. Těžba zdejší horniny na výrobu žernovů v oblasti návrší Dobrého (Dobrai-Platte) a Opárenského údolí trvala průběžně od neolitu až do novověku (srv. místní jména Malé a Velké Žernoseky). Podle geologické mapy se zde porfyr vyskytuje celkem na šesti lokalitách po obou stranách Opárenského údolí (Řídký *et al.* 2014, obr. 5). Známe jsou odtud i polotovary žernovů o průměru 30–50 cm, spadající nejspíše do raného či na počátek vrcholného středověku. V západní části opárenských lomů se našly i žernovy o průměru přes 0,5 m, datovatelné od raného středověku prakticky až do novověku. Celé žernovy i jejich polotovary se ve větším počtu, zřejmě jako obchodní artikl, vyskytly i ve slovanském hrazeném areálu při labském přístavišti Lovosicích, vzdálených odtud necelé 3 km; srv. Lovosice B. Ke zdejší těžbě: *Waldhauser 1981, 192, obr. 16–17; Fröhlich – Waldhauser 1989; Salač 1989a; Klápště 2005, 287; Kotyza 2014, 470; Řídký et al. 2014.* K četnosti fragmentů drtidel a žernovů v lomech i okolí srv. poznámku E. Gattermanna (1935, 9)⁵⁸ a k velkému časovému a územnímu rozptýlu mlýnských kamenů ze žernoseckých lomů posledně *Salač 2017.*

Martiněves (LT)

A. *Východní okraj obce. Sídli.; dat.: RS 4.*

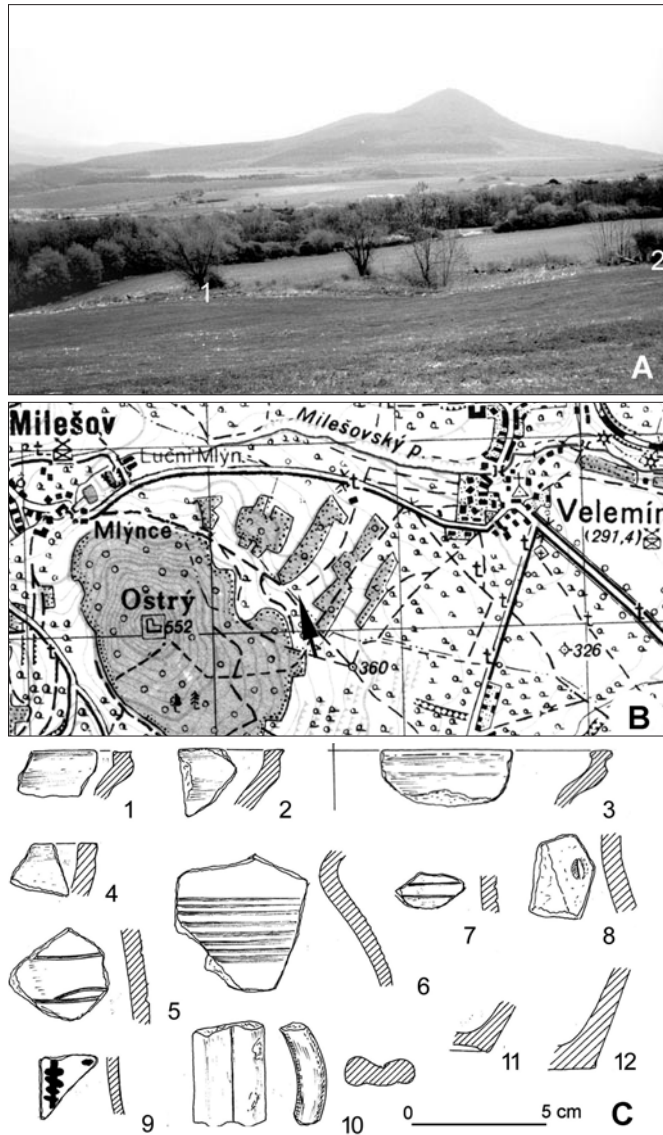
Mastířovice (LT)

A. „Polepská blata“, pole p. Valíše. Sídliště? Sběr po orbě v l. 1924–25. Ker.; dat.: RS. LIT: *Charvátová – Spurný – Venclová 1992, 118.*

Milešov (LT)

A. Milešovka (837 m n. m.). Votivní depot? Vrchol hory, ca 3 m od vchodu na věž. Sběr z popelovité vrstvy: ker. zlomky, parohový kotouček s rytým solárním symbolem (?). M Teplice; dat.: RS 2?. LIT: *Váňa 1977, 423; Bubeník 1997, 40.*

B. Vrch Ostrý (553 m n. m.), poloha na východním svahu vrchu, ca 370 m n. m. Sídliště/dvorec. Meliorační příkop vedený od lesa na Ostrém svisele po svahu JJZ–SSV směrem k silnici Milešov–Velemín, místo se široce otevřeným výhledem na SV. Zhruba uprostřed trasy příkopu položena geologická sonda ca 1 × 0,6 m, hl. 75 cm, z jejíhož profilu vybrán soubor střepů. Nález ohlásil a předal dr. V. Ložek, průzkum 3. 5. 1972 (M. Zápotocký, M Ltm): Geologická sonda I, profil: 0–20 cm šedohnědá, drolivá (navážka), 20–40 tmavohnědá hlína uprostřed rozdělená proužkem

Obr. 56. Milešov B, sádelní poloha na východním svahu vrchu Ostrý. A. Pohled od SZ, č. 1, 2 poloha geologických sond z r. 1972. — B. Poloha na ZM 1:10000 označena šipkou. — C. Keramika

⁵⁸ „Während des tiefen Wasserstandes der Elbe in den Jahren 1929 und 1930 hatte ich Gelegenheit nach Spuren dieser einstigen Erzeugung dort zu fahnden. Das Ergebnis war eine ganze Anzahl von Fragmenten von Handmühlsteinen im Durchmesser von 31 bis 42 cm und eine Dicke von 9 bis 14 cm, die ich oberhalb der Überfuhr, am rechten Ufer der Elbe fand. Auch wurden schon in früheren Jahren viele dieser Mühlsteine an der Stelle, wo sich die Kahnfähre befindet, bei den Baggerungen gefunden. Viele derselben wurden gewiss bei den Uferregulierungsarbeiten verbaut. Man findet sie nicht nur im Dorfe Gross-Tschernosek selbst, sondern beiderseits der Elbe von Lobositz bis zum Elbedurchbruch, ja selbst am Plateaurande links der Elbe (Maders Steinbruch) im Wopparner Tale.“

hrnce - okraje		výzdobné prvky (orn.)				
typy	počet zl.	orn. prvky	počet zl.	orn. prvky celkem	počet zl.	%
111	3	11	31	H-prvky (orn.1, 2, 3)	119	92,2
112	1	11/13	1	H+L-prvky (orn.2, 8)	5	3,9
121	11	11/21	2	J-prvky (orn.4, 5)	4	3,1
1211	1	11/22	14	J+L+HK - prvky (orn.3, 5, 8)	1	0,8
511	2	11/23	24		129	100
521	5	21	16			
522	3	22	15			
Σ	26	23	5			
		21/23	8			
		21/22/83	5			
		33	3			
		51	1			
		51/83+381	1			
		52	3			
		Σ zl. orn.	129			

Tab. 10. Nučičky A, „U přivozu“, výzkum v r. 1968. Keramika z profilu polozemnice: okraje a výzdoba (podle obr. 83, 84)

ARÚ Praha): jedna sonda uvnitř, dvě vně kaple. Zjištěno, že na S a Z od kaple existoval až do 19. stol. hřbitov, „proti všemu očekávání se však ukázalo, že na těchto místech nelze počítat s doklady staršího osídlení“. LIT: Hejna 1970.

b) Soupis nálezů (pro RS negativní), včetně otázek tradice, etymologie, paleoastronomie; proto „nepřímou indicií pro provádění blíže neidentifikovatelných raně středověkých kultovních aktivit na vrcholu Řípu zůstává sama existence románské rotundy“: Waldhauser – Novák – Slabina 2008.

c) Vrcholová plošina. Totální povrchový sběr v r. 2010: 1 zl. ker. M Roudnice; dat.: RS. LIT: Trefný 2013.

d) K rotundě, jejímu stavebnímu vývoji a k otázce předchozí kostelní stavby: Nováček 2011.

Komentář. K předlokační komunikační situaci v souvislosti s atypickým tvarem katastru obce, daným trasou tzv. Řípské cesty, srv. Ledčice.

Nové Kopisty (LT)

X. Bez údajů, před r. 1897. Pohř. (x hrobů; 2 nádoby, další 2 nádoby převzaty v r. 1964 ze sb. místní školy); dat. RS 3.

Po r. 1965:

Komentář. Za polohu pohřebiště se nabízí buď cihelna při Z okraji obce (na mapě 2. vojens. mapování, ca 1850), spíše však dvojice cihelen ca 0,5 km severně od obce, po obou stranách státní silnice Praha–Teplice (na mapě 3. vojens. mapování ze 70.–80. let 19. stol.). V obou případech ale platí, že takto lokované pohřebiště nelze spojovat s původní obcí (jak soudili Kotyza – Tomas 1997b, 379), protože ta ležela ca 2 km odtud, při levém břehu Ohře, v prostoru severního opevnění terezínské pevnosti (Šafránek 1982). Do dnešních míst byly tyto Kopisty, pův. Německé (prvně uváděné v B verzi zakládací listiny litoměřické kapituly), přeložené po r. 1770. Už dříve jsme zvažovali možnost, že komise, která pro ně vybírala místo, mohla „nevědomky a z důvodů čistě racionálních“ zvolit polohu v minulosti již osídlenou. Otevřenou otázkou je pak identita takto předpokládané starší osady, ku které by výše uvedené pohřebiště patřilo. V úvahu připadá ZSO Chorčice/Koryšice listiny doksanského kláštera z r. 1263, už dříve hledaná buď zde nebo v prostoru Bohušovic A – Šancí (Zápotocký 1964, 21, 23 podle Kristen 1955; Pražák 1955).

Nučičky (LT)

A. U přivozu. Sídl. (jáma); dat.: RS 2.

Po r. 1965:

ad A. Sídliště. a) Cesta k přivozu, proti domu převozníka čp. 17 (obr. 57:15,16). Zde už v l. 1956, 1961, 1965–6 jáma a sběry (J. Kruncl), srv. výše (Zápotocký 1965, 300, obr. 51, k dataci kladně Bubeník 1997, 44).

b) Rozšiřování silničního nájezdu k tankovému brodu. Výzkum VII. 1968 (M. Zápotocký, M Ltm). Polní cesta mezi obcí a Labem, u čp. 17. Mezi poli kat. č. 35 a 31, 32 cesta prořezává nízkou terasu, jež v červnu 1968 rozšířena do š. 10 m a prohloubena až do hl. 160 cm. Na profilu patrně souvrství humózních hlín, ve střední části proložené kulturní vrstvou 30 cm mocnou. V místě nálezu ker. zlomků profil v délce 5 m začištěn, kulturní vrstva se zde prohlubovala v objekt:

Polozemnice – profil: výplň shodná s kulturní vrstvou, v její střední a východní části na dně shluky uhlíků včetně zlomků zuhelnatělých dřev (ohnišť?), v západní části akumulace hrudek mazanice (destrukce pece?); dno ploché, hl. 90–100 cm; celková délka na profilu 310 cm (zčásti vybráno J. Kruncl, námi dobrán zbytek profilu do š. ca 60 cm, půdorys objektu nezjištěn).

běložlutého jílu, 40 – dno sondy: hnědočerná hlína drolivá, tvrdá. Nálezy získány jednak z 1.–2. vrstvy (středověk), jednak z povrchu spodní vrstvy (RS 4). Geologická sonda II, 40 m na jih od sondy I, profil: 0–40 hnědočerná, drolivá, pod ní běložlutavý jíl kamenitý. Z horní vrstvy též střípky RS 4. Keramika z obou profilů: obr. 56C:1–12. M Ltm; dat.: RS 4b, VS. LIT: Zápotocký 1975a, 49 (chybně jako k. ú. Březno).

Mladé (LT)

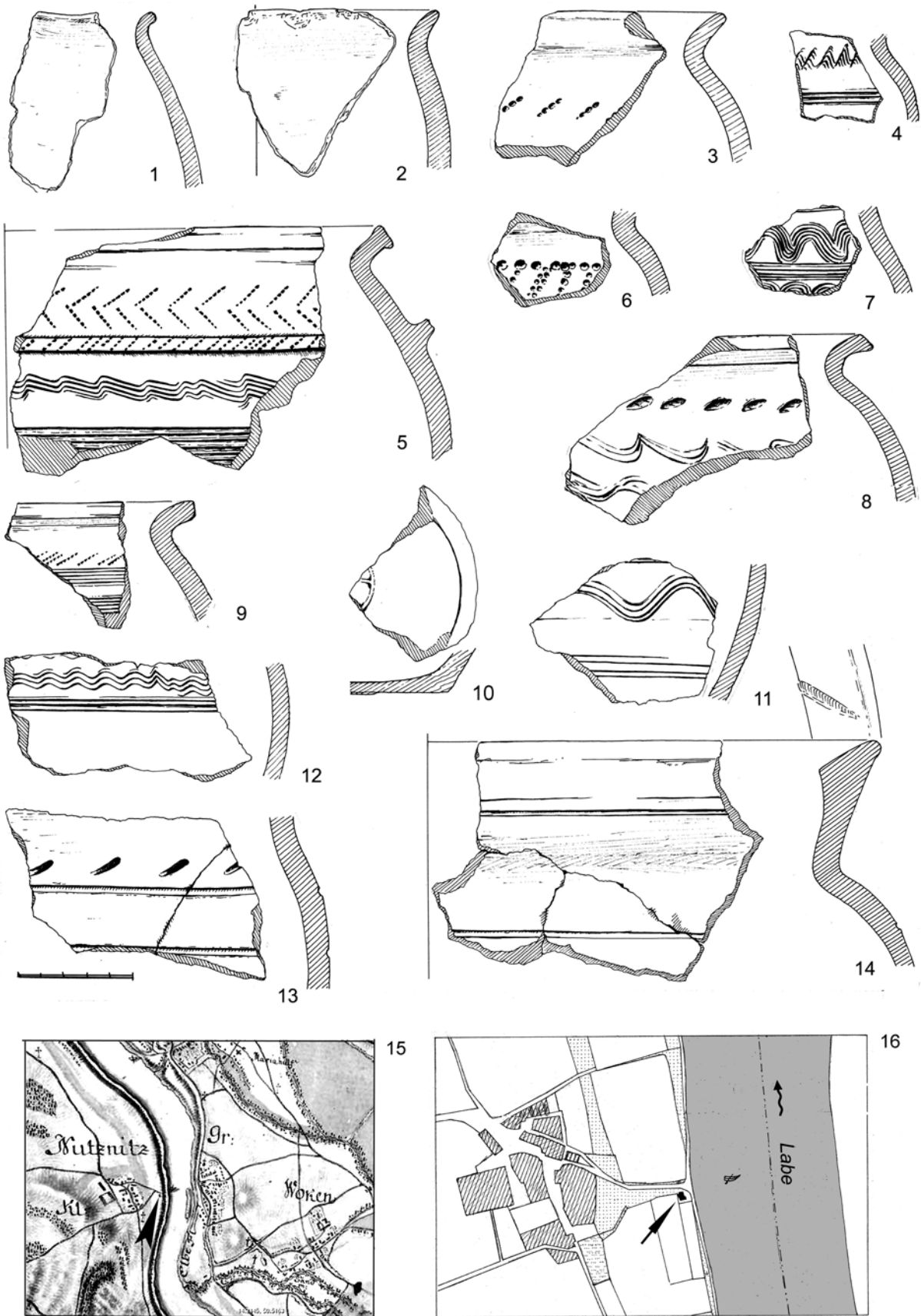
X. Sídliště. Bez lokace: ker. (10 zl.) ze sbírky J. Kerna; obr. 59:9–13. M Ltm č. 9573–80; dat. RS 4.

Mlékojedy (LT) – srv. Litoměřice O, P

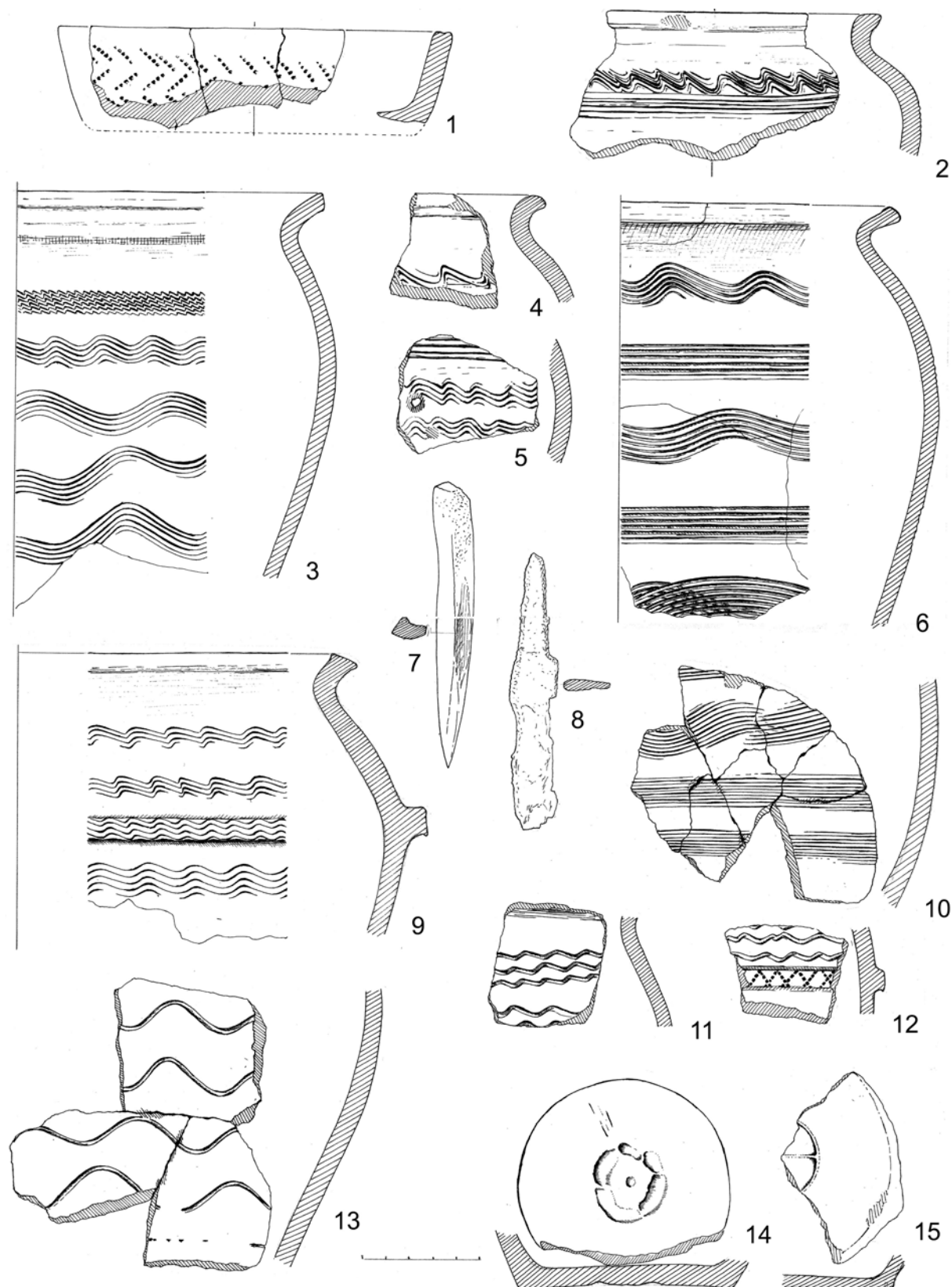
Mnetěš (LT)

A. Hora Říp. Nepochybná poloha, kultovní centrum, zatím prakticky bez RS nálezů (Chaloupecký 1919; Sklenář 2006; Třeštík 2007).

a) Sondáž v souvislosti se stavební úpravou kaple sv. Jiří v r. 1966 (A. Hejna,

Obr. 57. Nučničky A, „U přivozu“, výzkum 6. 1968. 1–14 sběr; 15–16 poloha na katastrální mapě a na mapě 1. vojenského mapování

Obr. 58. Nučičky A, „U přivozu“, výzkum 6. 1968. 1–15 z profilu polozemnice (7 kost, 8 železo)

Nálezy. Keramika (216 zl.), tvary: Hrnce: 26 zl. o., měřitelné průměry ústí 14–30 cm; 126 zl. t. orn., srv. *tab. 10*; 50 zl. t. atyp.; 11 zl. t-d, d, na dvou značky: kruh s paprskem/ramenem kříže a mělce žlábkovitý kroužek, *obr. 58:14,15*. – Miska/poklička (3 zl. o-d.) nízká, slabě kónická, o. rovně seříznutý, orn. 33, o-dm. 160 mm, v. 45 mm, *obr. 58:1*. Materiál slabě slídnatý, tvrdě vypálený do hnědavých tónů, povrch hlazený, okraje nádob vesměs se stopami obtá-

čení. M Ltm č. 9407–9453; dat.: RS 3. – Železný nůž – část, zachov. d. 120 mm (*obr. 58:8*); kostěné šídlo, d. 122 mm (*obr. 58:7*); zvířecí kosti (sáček).

Sběr z profilu bagrované cesty. Keramika: 2 zl. o. z hrnců pražského typu, *obr. 57:1,2*; 12 zl. o., zčásti orn. (vše H-motivy), *obr. 57:3,5,8,9*; 35 zl. t. orn. (30× H-orn., 5× J-orn.), *obr. 57:4,6,7,11,12*; 1 zl. o + 1 zl. t. orn. pozdně hradištní zásobnice, *obr. 57:13,14*; 23 zl. t. atyp.; 10 zl. t-d, d, 1× se značkou: část kruhu s paprskem/ramenem kříže, *obr. 57:10*. M Ltm č. 9405–6, 9454–82; dat.: RS 1, 2/3, 3b, 4. LIT: *Zápotocký 1975a*, 50.

B. Intravilán. Sídliště. Hlavní ul., průkop pro kanalizaci. Sběr v r. 1972 (J. Kruncl): soubor ker.; M Ltm; dat.: RS 4, VS. LIT: *Zápotocký 1975a*, 50.

Komentář. Obec je v pramenech prvně jmenovaná k r. 1218 jako Nučnice Malé (Nucnicih Mali cum terra et alliam hbens /!/ Luchoue: CDB I, č. 55 B), z čehož lze soudit, že v té době už došlo k jejímu rozdělení na pravobřežní Nučnice Velké (dnešní Nučnice) a levobřežní Malé, dnešní Nučnice. Podle terénní situace můžeme polohu A interpretovat nejspíše jako areál původní obce před jejím rozdělením. K tomu bezpochyby došlo – stejně jako u dalších raně středověkých osad situovaných v labské nivě – v důsledku povodní. Na mapách z 18.–19. stol. (*obr. 57:15,16*) řeka teče východně od polohy A, přičemž mezi touto polohou a obcí se od jihu k severu, paralelně s řekou, táhne snížený pás luk, vyznačující zaniklé říční rameno. Osada tedy původně stála buď na pravém břehu Labe nebo na ostrově v říční nivě. Její zánik – a rozdělení na Nučnice Malé a Velké – je možno podle ojedinělých zlomků keramiky RS 4, získaných jak z polohy A, tak z intravilánu Nučnicek (B), klást do průběhu pozdně hradištního období, jistě před r. 1218.

Okna (LT)

X. Bez údajů. Ojedinělý nález. K nálezu tzv. podkovovité spony z 11.–12. stol., hodnocené jako import z litevsko-lotyšské oblasti (NM inv. č. 34157, z Chaurovy sb.), srv. *Košnar 1970*.

Oparno (LT)

A. Hrad. Výšinné sídl./hrádek? Mezi sběry L. Matoušové z areálu hradu, vybudovaného v l. 1341–1354, též „15 zlomků keramiky údajně hradištní tradice, z toho jeden okraj“; dat.: RS 4?, z dalších sběrů je však odtud jen VS keramika. LIT: *Nový – Sýkora 2012*, 248.

B. Opárenské údolí. Ojedinělý nález. Železná ostruha s ploténkami a krátkým bodcem (typ Biskupija-Crkvina, vzácný import – „statutární symbol“ a současně „první nález tohoto typu v SZ Čechách, jenž zvyšuje koncentraci militarií v okolí Litoměřic a zároveň patří k nejstarším v rámci této koncentrace (k té poslední *Meduna 2009*“); dat.: RS 3 (1. pol. 9. st.). LIT: *Profantová 2016*, 30, 34, *obr. 14:1*.

(Písty, LT,

X. *Pohř.* (z *kostr. hrobu dvě es. záušnice; dar v r. 1938*). Jde zřejmě o nález z pohřebiště na Brusce, srv. Budyně E.)

Píšťany (LT)

A. Panské pole u Labe, proti Lovosicím. Sídl.; dat.: RS 4.

Ploskovic (LT)

A. Zámecký park. Sídliště. Sonda pro studnu před budovou východního bočního zámeckého domu (dnes škola), *obr. 59:21*. Z profilu průkopu, sběr M. Čuda v r. 1972. Soubor ker.: část (2 zl.) o-sp., orn. 11/22, *obr. 59:17*; 2 zl. o-sp. z oble dvojkónických hrnců, orn. 51, 42/74, *obr. 59:18,19*; 1 zl. o-vd., orn. 43, *obr. 59:20*; zvířecí kosti. *Obr. 59:17–21*. M Ltm; dat.: RS 2, 4, 4a. LIT: *Zápotocký 1975a*, 51.

B. Hospodářská stavba poplužního dvora u zámku. Sídliště. Sběr během terénních úprav v r. 2000: 3 zl. ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Kotýza 2012*, 104 s pozn. „snad areál býv. johanitské komendy či relikt zástavby v jejím okolí“.

Komentář. Obě sídlištní polohy, z nichž první naznačuje původní polohu slovanské osady, leží v těsné blízkosti míst, do nichž lokalizována tvrz řádu johanitů, kteří ves získali v l. 1174–84 (*Fischer 1942*).

Počaply (LT)

A. Jižně od obce, „při pravé straně polní cesty do Travčic, ca 200 m j. od obce a 45 m jz od kříže na rozcestí“. *Pohř.*; dat.: RS 4.

X. *Stavba domu v obci či pískovna (?) v r. 1936. Pohř. (kostr. hrob s mečem Petersenova typu alfa)*; dat.: RS 3/4.

Podbradec (LT)

A. Poloha „Stará ves“. Sídl.; dat.: RS.

Po r. 1965:

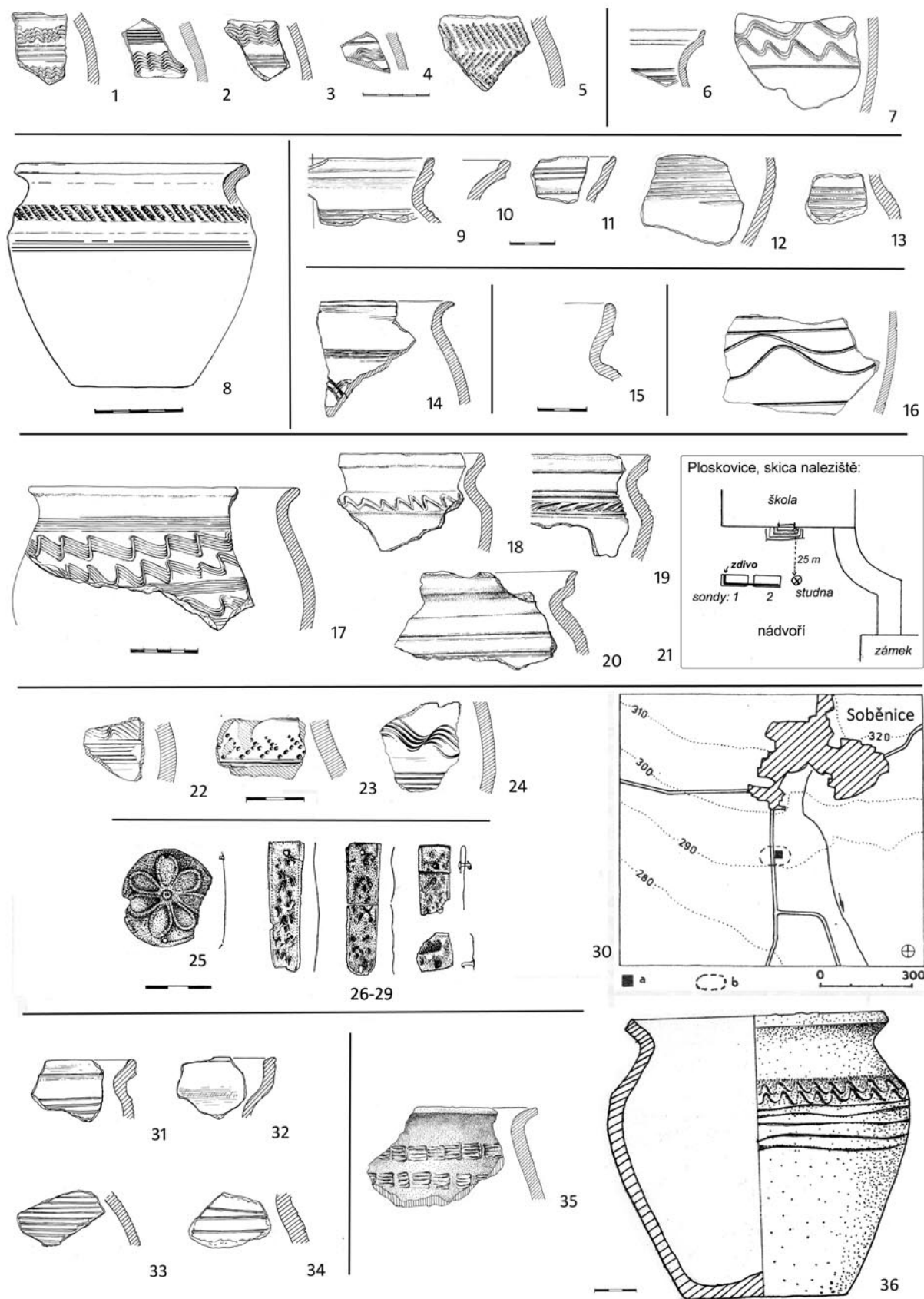
ad A. Sídliště. Při jižním břehu místního potoka, na polích od kat. č. 86/4 na Z až ke křížku na V. Ze sběrů J. Zázvorky v r. 1956: 3 zl. t., orn. 11, 21, *obr. 60:2–5*. M Ltm; dat.: RS 2/3. LIT: *Zápotocký 1992*, 202, *obr. 15:1–3*.

Podsedice (LT)

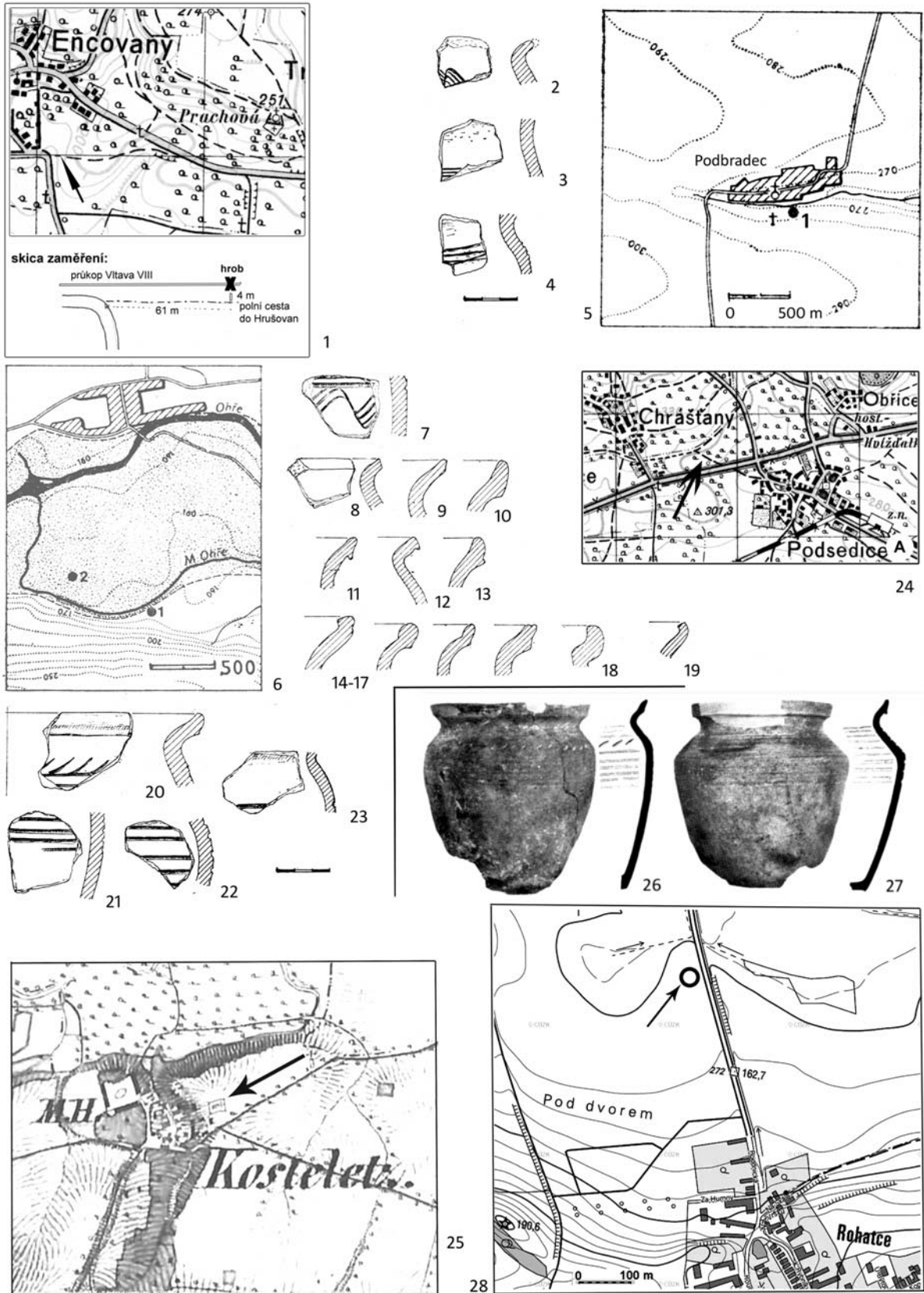
X. Sídl.; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

A. Rudné doly Příbram, závod Podsedice. Pohřebiště? Stavba garáží a soc. zařízení, ca 15 m severně od st. silnice Lovosice–Louny, v úhlu mezi silnicí a polní cestou do Chrástán. Průzkum 20. 9. 1965. Kostrový hrob, hl. ca 70 cm. Kostra natažená na zádech, ZSZ (hlava) – VJV, bez přídavek. Na J straně hrobové jámy částečně kamenné obložení: řada 5 kamenů velikosti hlavy, na ostatních stranách terén v době výzkumu už odkopán. V nohách kostry zbytky druhé lebky. *Obr. 60:24* (poloha dle mapy 1:50000). M Ltm; dat.: dle polohy pohřbu a kamenného obložení nejspíše RS. LIT: *Zápotocký 1975a*, 51.

Obr. 59. 1–5 Kyškovice C; 6–7 Křešice B; 8 Lounky A; 9–13 Mladé; 14 Prosmyky; 15 Rochov u Úštěka; 16 Třebeňice B; 17–21 Ploskovice A; 22–24 Soběnice B; 25–30 Soběnice A (podle Blažek – Lutovský 1995, obr. 1: a – hrob s bronzovým kováním, b – plocha s výskytem dalších kostrových hrobů); 31–34 Těchobuzice A; 35, 36 Úštěcko, bez údajů, podle Zápotocký 1972, obr. 7:7,11

Obr. 60. 1 Encovany A, poloha hrobu na ZM 1:25000; 2–5 Podbradec A, keramika ze sběru a poloha „Stará ves“ na ZM 1:10000; 6 západní část ostrova mezi Ohří a Malou Ohří jižně od Radovesic a poloha raně středověkých lokalit: 1 Poplze B, 2 Radovesice B; 7–23 Radovesice B; 24 Podsedice A, poloha hrobu; 25 Kostelec nad Ohří A dle mapy 2. vojenského mapování z l. 1842–53; 26–28 Rohatce A, nádoby ze školní sb. a poloha pohřebiště (?) na ZM 1:10000. – Podle: Zápotocký 1992, obr. 15 (č. 2–23), týž 1989, obr. 18, 20:12 (č. 25), týž 1965, obr. 93:10,11 (č. 26, 27)

Pokratice (LT) - srv. Litoměřice J**Polepy (LT)**

A. Pískovna při SV okraji obce, ppč. 622. Pohř. (ca 40 hrobů; 3 nádoby), před r. 1929; další 2 + x hrobů (2 es. záušnice, nádoba) z l. 1953–56; dat.: RS 3, 4.

X. V obci? Základy pro nádrž benzinové pumpy (na silnici do Vrutice nebo na křižovatce ulice vedoucí od nádraží k jihu se st. silnicí?). Pohř. (hrob: sekera, vědro, brousek – prubířský kámen); dat.: RS 3.

Po r. 1965:

ad A. Sídliště. Pole ppč. 622 na předpolí staré pískovny, sběr v r. 2008: soubor ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Kotyza 2012*, 105.

Poplze (LT)

A. U mostu přes Ohři. Pohř.? (1 es. záušnice); dat.: RS 4.

B. Školka p. Funkeho. Pohř.? (1 nádoba); dat.: RS 4.

Po r. 1965:

C. Poloha „Myslivna“ ca 2 km na V od obce, při pravém břehu Malé Ohře (lokalita: obr. 60:6). Sídliště v nivě. Někdy po r. 1945 odtud získán soubor střepů z porušeného sídlištního objektu. M Teplice; dat.: RS. LIT: *Budinský 1966*, 52, tab. 14:11, 12; *Zápotocký 1992*, 202, obr. 15.

Komentář. Není vyloučeno, že polohy Poplze B a C jsou totožné.

Prackovice nad Labem (LT) – srv. kap. 1.4.1**Prosmyky (LT)**

A. Pole kat. č. 719/720, v r. 1901. Pohř., 3 či 4 hroby z d. hrad.: hrob 1: sekera, nůž, ocílka, šídlo, paz. úštěpy; hrob 2: sekera, nůž, bronz. závlačka, paz. jádro a úštěp; hrob 3: záušnice?; hrob 4: nůž, ocílka; dat. RS 3, 4.

X. Bez údajů, ze sb. J. Kerna z r. 1921: z kostr. hrobu: nádoba, záušnice (ztraceny). Zpráva o 3 nádobách z dalších hrobů (1 do M Ltm); dat. RS 3b.

Po r. 1965:

ad A. Sídliště? Poloha se nachází v těsné blízkosti výzkumu teplického muzea v r. 1955 (*Hrala 1978*, obr. 2), při němž měly být též objeveny „ojedinělé nálezy slovanské“ (J. Hrala, in: *Naše vlast 5*, z r. 1957).

B. Intravilán, dům p. Schreitera. Sídliště. „Ze sídlištních objektů“, sběr A. Pobela z r. 1904: 3 zl. t., orn. 42; M Teplice; dat.: RS 4. LIT: *Budinský 1985*, 63.

X. Sídliště? Bez údajů se v r. 1900 dostal do sb. J. Kerna :1 zl. o., orn. 11/22, obr. 59:14. M Ltm č. K2; dat.: RS 2.

Radešín (LT)

A. V obci. Sídli.; dat.: RS 4.

Radovesice n. O (LT)

A. Vencličkův kamenolom. Kostr. hroby, Z–V (nádoba, želez. zl., skleněný korálek), dat. RS?. – *Nad panským lomem. Pohř.? (1 nádoba)*; dat.: RS 3/4.

Po r. 1965:

ad A? Pohřebiště. „U strže“, u opukových lomů za obcí. Kostrový hrob: pohřeb v natažené poloze Z–V, u lebky nádoba: hrnek s uchem, VS-orn. 42, v. 11 cm, světlá hrncina; M Ltm č. H 9473 (sb. Libochovice, dar uč. St. Kubát v r. 1923); dat.: VS. LIT: *Zápotocký 1979*, 153, obr. 47:15.

B. Poloha „Na závodí“. Sídliště v nivě jižně od obce, mezi Ohří a Malou Ohří. Trasa energovodu. Sběr na poli v JV části ostrova (V. Pavlík, před r. 1974), střepy sbírané v pruhu 5 × 20 m. Soubor ker.: 1 zl. t. orn. 11/22; 12 zl. o., okraje h121, 311, 312, 323, 332, 431, 711, zl. t. orn. 42, 43; obr. 60:6–23. M Ltm; dat.: RS 2/3, 4, VS. LIT: *Zápotocký 1992*, 203, obr. 15:4,20.

X. Hrob? Miska zabrušanského typu; sb. Libochovice č. 39; dat. RS 3b. LIT: *Váňa 1961*, 475.

Robeč (LT)

A. Dvůr Jednoty. Sídli.; dat.: RS 4.

Rohatce (LT)

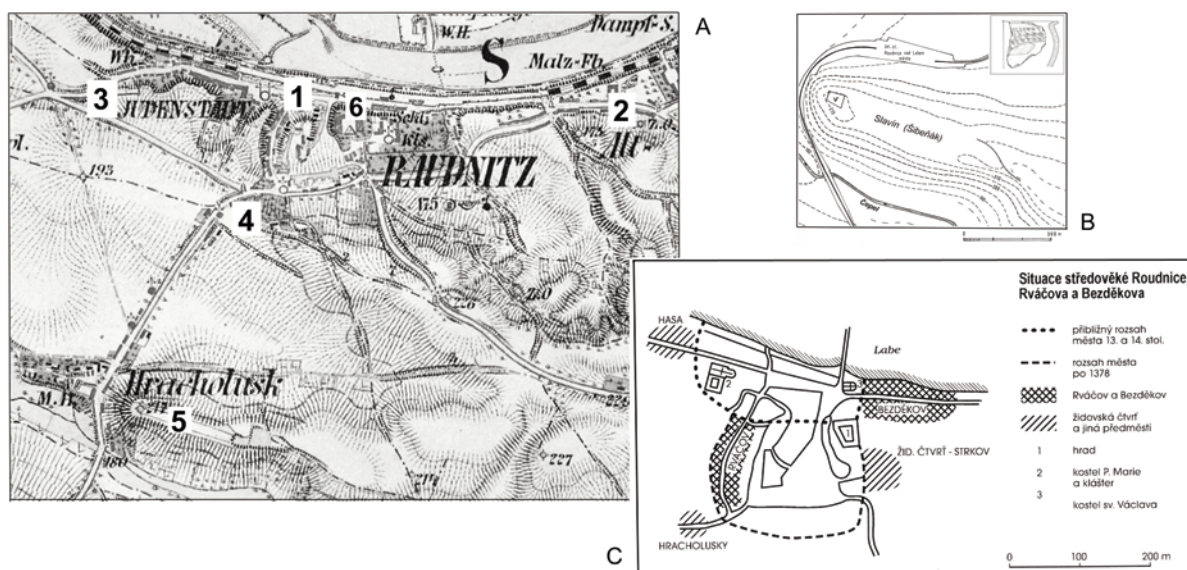
X. Pohř.? (2 nádoby, do M Budyně n. O. předané ze sb. místní školy), dat.: RS 3b/4.

Po r. 1965:

ad X. Lokalizováno naleziště obou výše zmíněných nádob (*Zápotocký 1965*, obr. 93:10,11):

A. Pískovna. Pohřebiště? V zápisníku J. Zázvorky (*nedat.*) je k rukopisu dopisu adresovanému místnímu MNV s dotazem na parcelní číslo „pohřebiště či sídliště kultury hradištní nalézající se na vašem katastru“ přiložen dopis tajemníka MNV z 20. 1. 1956, dle něhož „místo, na kterém byl nález, o němž se zmiňujete, leží na parcele č. 102 – nachází se po levé straně silnice Rohatce–Oleško ca 300 m za posledním stavením obce. Místo nálezu je těsně u silnice za strouhou. Je to písčité vršák asi 20 kroků od silnice. Za parcelou je druhá parcela, kterou ohraničuje strouha táhnoucí se kolmo k silnici, zarostlá křovím.“ Připojena je skica polohy ppč. 102 (dnes 104/22). Na mapě 1. vojens. mapování je ještě zachycena vodoteč či potok tekoucí z obce na sever, směrem k „Slatina-Morast“ (obr. 60:26–28).

Rochov u Brozan (LT)

Obr. 61. Roudnice nad Labem. **A.** Raně středověké polohy a lokality (1 Husova ul., 2 Bezděkov, 3 u kaple sv. Rozálie, 4 u kaple sv. Viléma, 5 vrch Slavín / Šibeňák/, 6 románský hrad/zámek) na mapě 3. vojenského mapování 1:25000 z r. 1878. — **B.** Vrch Slavín (Šibeňák), výškopis dle ZM 1:5000 a zlomek starohradištního hrnce z „pece“ (dle Zápotocký 1989, obr. 18, 20:12). — **C.** Situace středověké Roudnice, Rváčova a Bezděkova podle Tomas 1969

A. Trasa dálnice D8 západně od obce. Sídliště. Sběry ker. v r. 1991 (M. Dobeš, ARÚ Most; O. Kotyza, M Ltm) na třech polohách, v případě poloh II a III snad naznačujících polohu „původní vsi Rochova, asi s rozptýleným osídlením při prameništi“. M Ltm; dat.: RS. LIT: Dobeš – Kotyza 1995; Kotyza 2012, 108.

Rochov u Úštěka (LT)

X. Sídliště. Bez údajů: ker. (1 zl. o.), obr. 59:15, M Ltm, sb. Úštěk; dat.: RS 4. LIT: Zápotocký 1972, 69, obr. 7:4.

Roudnice nad Labem (LT)

A. Husova ul. západně od mostu přes Labe, základy pro dům č. 106, dar v r. 1898. Pohř.? (2 nádoby z M Roudnice, dnes NM); dat.: RS 2/3.

B. Bezděkov. Ojed. nález (železné kopí); dat.: RS 2.

C. Hracholusky. Pozemky č. 274–276. Pohř.; dat.: RS?

X. Bez údajů. Pohř.? (1 es. záušnice, 1 nádoba); dat.: RS 3, 4.

Po r. 1965:

ad A. Sídliště/pohřebiště? „V Husově třídě při kopání základu nalezeny hradištní střepy, jež jsou v tamním museu“ (Píč 1909, 402); jde zřejmě o nález totožný s A, přičemž dům čp. 106 stojí na nároží dnešních ulic Havlíčkovy a Rváčova (obr. 61A:1).

ad B. K unikátnímu nálezu železného kopí obr. 66:2: jde o ranou formu kopí s křídélky (typ I/II podle Westphal 2002), podle N. Profantové (1998, 85) zřejmě západního, franckého původu, dat. od 8. do 1. poloviny 9. stol. (per. RS 2).

1. Pohřebiště? „Na Bezděkově v nové ulici, která vede na svah na staveniště p. stav. Hroudy“, dne 16. 6. 1928 vykopán „hrob staročeský tak z X. stol. po Kr. Tři vedle sebe těsně ležící kostry ležely naznak nohama k východu a hlavou k západu, ruce vodorovně k tělu přiložené ... kolem tak 40 let ... V hrobě žádné kameny. Kostry obaleny týmž pískem jako půda, tedy žádného rozdílu ... v hl. tak 3 m.“ Dat.: RS? LIT: Rozum, Deník.

2. Sídliště? Houskova ul., stavba rod. domku proti čp.1861. Sběr v r. 1973 (K. Krauskopf); ker.; M Ltm, dat.: RS. LIT: Zápotocký 1975a, 54). Obr. 61A:2.

ad C. Pohřebiště. Podle mapy stabilního katastru se pozemky ppč. 274–276 nacházely západně od města, ca 300 m na V od kaple sv. Rozálie, v úhlu dnešních ulic T. G. Masaryka a Třebízského (obr. 61A:3).

D. Slavín, pův. Šibeňák, ostrožna nad údolím potoka Čepele. Hradiště/výšinné sídliště, obr. 61A:5,B. Povrch ostrožny téměř zcela zničen pískovkami. Mezi nálezy, jež se z této polykulturní lokality dochovaly, je jediný střep hradištního stří, údajně z „pece“: 1 zl. o, orn., obr. 61B. M Ltm, sb. Zahálka; dat.: RS 2. LIT: Zápotocký 1989, 534, 536–9, obr. 20:12.

E. U kaple sv. Viléma (obr. 61A:4) na Purkyňově náměstí. Pohřebiště. Informují o něm dvě zprávy J. Michálka, obě z r. 1910. Ze sedmi zmiňovaných hrobů jsou dva či tři patrně raně středověké: **hrob 4** „ze století devátého až desátého, doložený nálezem nádoby na kruhu točené, zdobené ornamentem tzv. šňůrkovým /!/ a nádoba též do místního muzea“ a **hroby 6, 7** „vykopány ve vzdálenosti asi 4 m od silnice v samém sousedství kaple kostry dvě a sice muže staršího /= hrob 6/ a mladé ženy /= hrob 7/ as v hl. 60 cm, d. každý po 2 m a šíře po 60 cm; kostra muže ležela bez rakve, kdežto kostra ženy uložena v rakvi ze dřeva borového, z něhož ovšem se zachovaly pouze ne-

patrné zbytky; mimo to rakev obložena plochými kameny opukovými. Kostry ležely hlavou k západu, bez milodarů, ale dle způsobu pohřbu pochází hroby tyto z doby přechodní mezi pohanstvím a křesťanstvím. ... Četné nálezy hrobové z tak různých dob opět potvrzují domněnku, že místo to bylo památným a snad i posvátným ...". Dat.: RS 4? LIT: J. Michálek, zpráva in: Podřipan roč. 41 z 12. 2. a 4. 6. 1910; *Zápotocký 1977b*, 69. Interpretaci zde ztěžuje skutečnost, že kaple z l. 1726–1728 postavena v místě býv. popraviště.

Komentář. Raně středověké nálezy z katastru města jsou překvapivě chudé, přičemž spolehlivé a blíže datovatelné jsou vlastně jen ty dvě nádoby z polohy A, starohradištní střep ze Šibeňáku (polohy D) a ovšem i vzácný nález železného kopí s křídélky z Bezděkova (polohy B), označovaný za import západního, patrně franckého původu, jež se zároveň řadí k nejdůležitějším západním importům 9. stol. z území Čech (*Profantová 2014*, obr. 6). Hrobové nálezy z poloh B, C a E pak naznačují existenci mladohradištních řadových pohřebišť, jež by dle rozmístění mohly přináležet k osadám v prostoru starého města: Rváčova (E), Bezděkova (B) a třetího při řece západně od starého města (C), z míst pozdějšího rybářského předměstí Hasa. Samo místní jméno Roudnice je vykládáno jako ves rudníků – lidí těžících (a zpracovávajících?) železnou rudu.

Minimum archeologických dat je tak v jistém rozporu s představou historiků o významu Roudnice v raných dějinách Podřipska, aniž by ji ovšem vyvracelo. K roli centrálního místa je zdejší prostor předurčen už polohou na křižovatce dvou významných komunikací, říční, labské, a pozemní, Lužické cesty,⁵⁹ což potvrzují též písemné zprávy. První zmínka o Roudnici je sice až z r. 1167, ale svědčí už o existenci roudnického archidiakonátu. Další zprávy svědčí o existenci biskupského dvorce, při němž, či na jehož místě postaven, patrně již za biskupa a knížete Jindřicha Břetislava († 1197), nákladný a architektonicky cenný románský hrad. S biskupským dvorcem jako centrem lokálního panství je pak automaticky předpokládána existence tržiště a aglomerace několika osad (souhrnně *Tomas 1969*; srv. též *Kučera 1956*; *Saxl 1971*). Pro předchozí období, pro per. RS 2, 3, se zde za chráněnou výšinnou polohu – hradiště nabízí kromě výrazné ostrožny Šibeňáku ještě druhá, výhodnější, protože přímo chrání labský přechod, a sice široká plochá ostrožna s barokním zámekem, postaveným na místě biskupského hradu (jak už *Kučera 1956*, 11,⁶⁰ zatím bez nálezů).

Rovné (LT)

X. Sídliště. V r. 1955 v místní škole: „střepy hradištní“. Dat.: RS. LIT: *Zázvorka, nedat.*

Sedlec u Třebenic (LT)

X. Sídli. (1 zl.); dat.: RS 2.

Po r. 1965:

ad X. Sídliště. Stejně datuje i *Bubeník 1997*, 63, jen s omylem, že jde o Sedlec u Zahořan (LT). – V soupisu nálezů keramiky zabrušanského typu je evidován též: „střep bez bl. údajů, mus. Třebenice inv. č. 75“ (*Váňa 1961*, 474); dat. RS 3b.

Šiřejovice (LT)

A. Pole u hřiště, na levé straně vodoteče směrem ke hřbitovu, trasa dálnice D8. Sídliště. Sběr v r. 1991 (O. Kotyza, M Ltm); ker. M Ltm; dat.: RS. LIT: *Kotyza 2012*, 110.

Skalice (LT)

A. Obec. Sídli., dat.: RS 2/3 (1 zl. orn.), RS 4.

B. Bergwiese. Sídli.; dat.: RS 4.

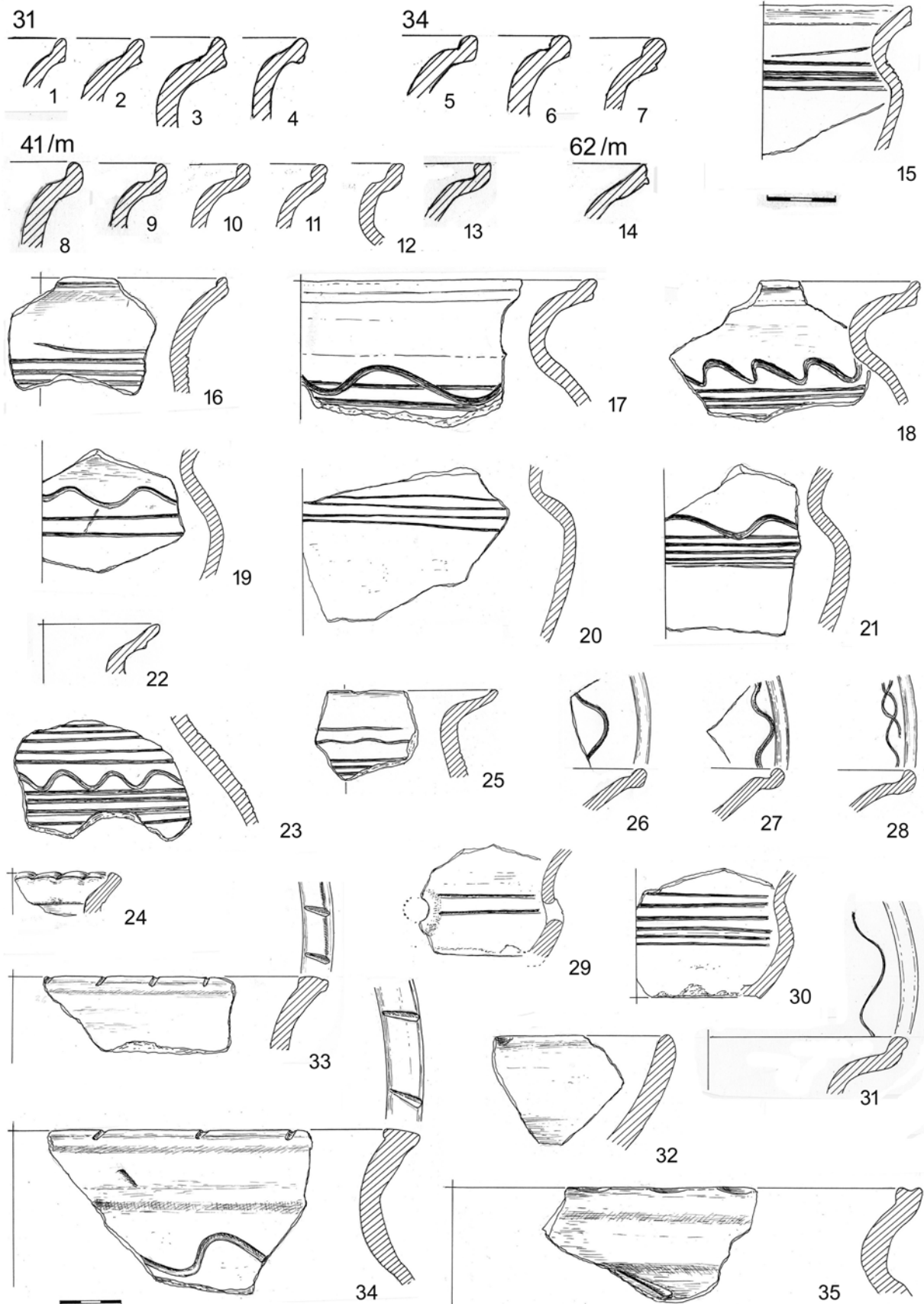
Po r. 1965:

ad A. Sídliště. Stavba domu v r. 1937, bez bližších údajů. Soubor ker. ze sb. J. Kerna s označením „Skalitz, 5.–6. 1937 Hausbau“ a „Skalitz slaw. 1937 Hausbau“. Z celkového počtu 131 zl. je 48 zl. o., 66 zl. t. orn., 7 zl. den a 10 zl. t. atyp. Z okrajů hrnců typově nejstarší je 1 zl. římsovité, h212 na oble dvojčinném hrnci obr. 62:15, další okraje vytažené (h31, 34) a kalichovité (h41); ze zásobnic okraje z341, 421 (obr. 62:33–35), z mís kalichovité a ovalené (obr. 62:26–30), výzdoba výhradně J-motivy (orn. 4, 5) a jejich kombinace; obr. 62. M Ltm č. 9753–9808; dat.: RS 4.

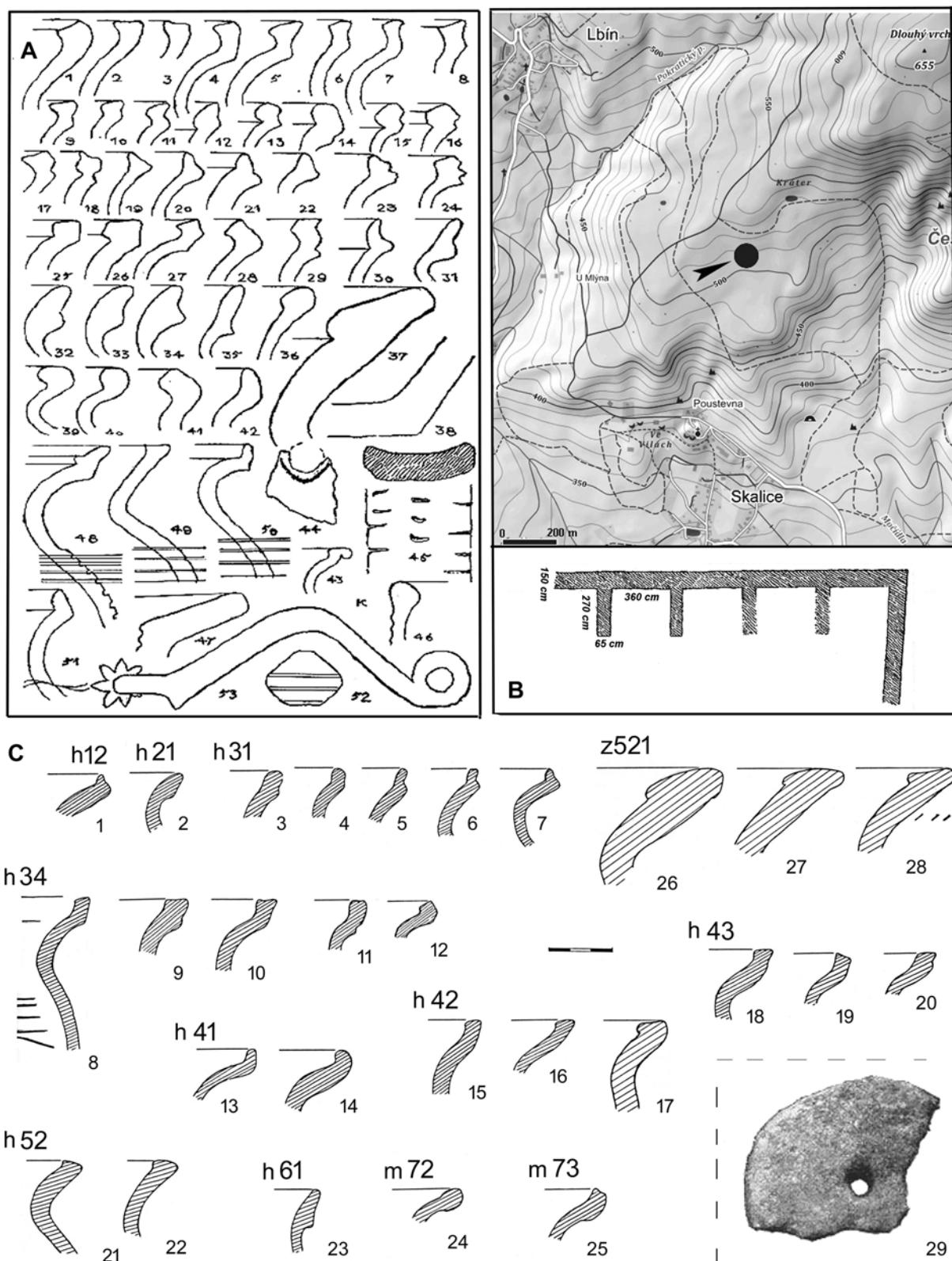
ad B. „Bergwiese“. Výšinné sídliště/dvorec, dílenský areál. Plošina na JZ svahu Dlouhého vrchu, kat. č. 1253–1273, ca 520–530 m n. m; obr. 63B. Lokalita sledovaná na počátku 30. let žitenickým sběratelem E. Gattermannem, který ji dle sběrů (ker., železné nože, hřeby, podkova, ostruha s kolečkem, část kalotovitě železné lupy) datoval od RS do

⁵⁹ Trasa cesty, ještě v 18. stol. zvané „Lužická“, vedla tehdy z Prahy na Podřipsko z Velvar na Sazenou, Vražkov, Roudnici, Vědomice, Vetlou, Hoštku a dále na Blíževdly, Radoušov/Kravaře, Žandov Kamnici, Chříbskou (*Kučera 1956*, 14). Podle J. Tomase (1966, 6) procházela Roudnicí také cesta spojující Prahu s Litoměřicemi, jejíž význam – a ovšem i význam Lužické cesty – podtrhuje i skutečnost, že roudnický most (z 1. pol. 14. století) byl postaven o sto let dříve, než most litoměřický. K roudnickému mostu srv. *Cihla – Panáček 2006*; v jeho torzech objevena v r. 1907 při opravě nového mostu celá kolekce železných tesařských nástrojů (*Zápotocký 1969*, 306, obr. 21–23).

⁶⁰ „Hradiště bylo patrně v Roudnici na planině od nynějšího zámku až po úvoz ve Štěpárně, chráněné skalními stráněmi, jen k jihu bylo potřeba hlubokého příkopu“; o dvorci knížecím („curtis Rudnic“) soudí, že to byl „hrádek, zúžený to zbytek rozsáhlejšího hradiště“ (*Kučera 1956*, 11, 17).

Obr. 62. Skalice A, obec. Soubor keramiky z r. 1937

Obr. 63. Skalice B, „Bergwiese“. **A.** Keramika – typy okrajů, železná ostruha; podle Kern 1944, Bild 2. — **B.** Poloha na ZM 1:25000, dole: torzo kamenných základů domu podle Kern 1944, Bild 4. — **C.** Keramika, typy okrajů hrnců (1–23), mís (24, 25) a zásobnic (26–28), zlomek žernovu (29, podle Kern 1944, Bild 3)

VS. Místo považoval za „ein befestigter Punkt und Kultplatz“ a zároveň upozornil na možnou vazbu na komunikaci směřující od Žitenic přes Středohoří ke Krásnému Březnu (Gattermann 1935, 9–15).

Krátce poté zdejší terénní situaci hodnotil J. Kern, který měl zároveň k dispozici nálezy získané zde při rigolování bažinaté půdy ve 30. letech lbinským učitelem R. Richterem. Výběr z obou sbírek, Gattermanovy v r. 1936 a Richtery ve Lbině v r. 1937, kresebně dokumentoval. Nálezy časově dělil na raně středověké („11. Jh.“, „spätlawisch“, obr. 63A, včetně dvou mlýnských kamenů z žernoseckého porfyru) a středověké (režná a červeně malovaná keramika, zlomky kachlů, přeslen, ostruhy s kolečkem, obr. 63A:46,47,52,53), v obou sbírkách slaběji zastoupené. Zaměřil také kamené základy stavby (obr. 63B dole) a komentoval zdejší nález železné bochníkovité lupy.

Z nálezů je dnes k dispozici jen soubor z Gattermannovy sbírky. Keramika: celkem 167 zl. (150 zl. RS, 17 zl. VS), RS ker.: 64 zl. okrajů hrnců h12, 31, 34, 41, 42, 43, 51, 61, zásobnic z521 a mís/poklic; 86 zl. t. zdobených (vše kombinace J a Z-prvků, orn. 4, 5, 75–77), obr. 63C:1–28. Kromě keramiky obsahuje tento soubor ještě drobné železné předměty (nůž, šídlo, svorka, klíč), hranolovitý brousek/prubířský kámen čtvercového profilu (d. 10 cm), výše už zmíněné zlomky železné lupy (9 × 8 × 3 cm) a kruhového porfyrového žernovu (dm. 45 cm).

Typové spektrum obou souborů (obr. 63A,C) je jen zčásti shodné. V souboru dokumentovaném J. Kernem a obsahujícím zřejmě z větší části sběry R. Richtera, je bohatší variabilita okrajů vytažených (h33, 34) a okruží (h61, 62). M Ltm č. 9809–9907; dat.: RS 4, s těžištěm v RS 4b, VS. LIT: Gattermann 1935; Kern 1944.

Komentář. Horské osídlení na spočinku Dlouhého vrchu interpretoval J. Kern (1944) jako dvorec či malou osadu, samotu s dostatečným zemědělským zázemím, přičemž nevyklučoval ani možnost využívání blízkých ložisek bahenní rudy a kvalitní hrncířské hlíny – její mocnost a kvalita byly dokonce v rámci plánu na obnovu hrncířen v Levíně v r. 1942 ověřeny vrtem. Zánik samoty kladl J. Kern podle trojice ostruh s kolečkem do doby husitských válek. Na možné spojení s komunikací směřující od Žitenic přes Středohoří k Labi, do březensko-neštěmické kotliny, usuzoval, jak už řečeno, E. Gattermann (1935, 9–15). Na konci 12. stol. Skalice náležela k majetku rodu Hroznaty Tepelského, je proto možné, že vznik sídelní polohy v této nadmořské výšce souvisí s jeho kolonizačním podnikáním (Žemlička 1980, 47, 78).

Slatina (LT)

X. Pohř. ? (1 nádoba); dat.: RS 4.

Soběnice (LT)

A. Pole ppč. 868/2, 873, z l. 1893–4. Pohř. (x hrobů; nádoba, skleněný korálek, „šavle“?); dat.: RS 3b/4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště, ca 200 m J od vsi, při silnici do Horních Řepčic (obr. 59:30). Na ppč. 868/2 v l. 1893–1905 chmelnice, při jejím zakládání a hluboké orbě „velké množství kostrových hrobů s výbavou ve formě železných předmětů a keramiky,“ kostry v natažené poloze, poslední v r. 1922. Dalších 7 hrobů v l. 1893–4 na ppč. 873, kdy zde při přípravě chmelnice „odkopáván malý pahorek („Hübel“), v jednom „šavle“, další hroby na ppč. 871 a 872. Na ppč. 874 v l. 1905–6 kostrový hrob Z–V s bronz. plechovým kováním (zatím bez analogií), obr. 59:25–30), u nohou kámen; dat.: ? V l. 1926–7 další hroby v blízkosti, při obou stranách silnice. M Ltm, sb. Lichtenfeld; údaje podle Lichtenfeld, nedat.; dat.: RS 3b/4, 4 (?). LIT: Blažek – Lutovský 1995.

B. Intravilán. Sídliště. Podle poznámky J. Kerna v soupisu a stručné charakteristice lokalit zastoupených v jeho sbírce byly „slawische Scherben“ nalezeny v „Rösslers Hausgarten“: 3 zl. t. orn, obr. 59:22–24. M Ltm č. 9586–8; dat.: RS 2/3.

Solany (LT)

A. U barokní kapličky východně od obce. Pohřebiště, sídliště. 1. Silážní jáma, výzkum v r. 1977 (J. Bubeník, D. Koutecký, ARÚ Most). Část řadového pohřebiště: 3 až 4 řady hrobů S–J směru; kostry nznak, orientované Z–V, obložené kameny, v některých hrobech zbytky dřeva. Nálezy: nádoba, es. záušnice, většina hrobů bez výbavy. ARÚ Most; dat.: RS 3b?, 4. LIT: Velímský a kol. 1986, 214.

2. Východně od silážních jam (ca 50 kroků od pohřebiště). Sídliště. Sběr po orbě v r. 1980 (J. Matoušek); ker. do ARÚ Most; dat.: RS. LIT: Koutecký 1984.

Stranné, k. ú. Blíževedly (CL)

A. Nevýrazná ostrožna na pravém břehu Litického potoka, beze stop opevnění. Výšinné sídliště/hradiště. Sběr (F. Gabriel, M Teplice). Ker., M Teplice; dat. RS 3, 4. LIT: Turek 1958, 134, 137 („sídliště mladšího hradištního rázu“); Zápotocký 1977a, 542; Gabriel – Smetana 1980, 134; Gabriel 1985c, 320, 325, obr. 2A („typ malého hradiště“).

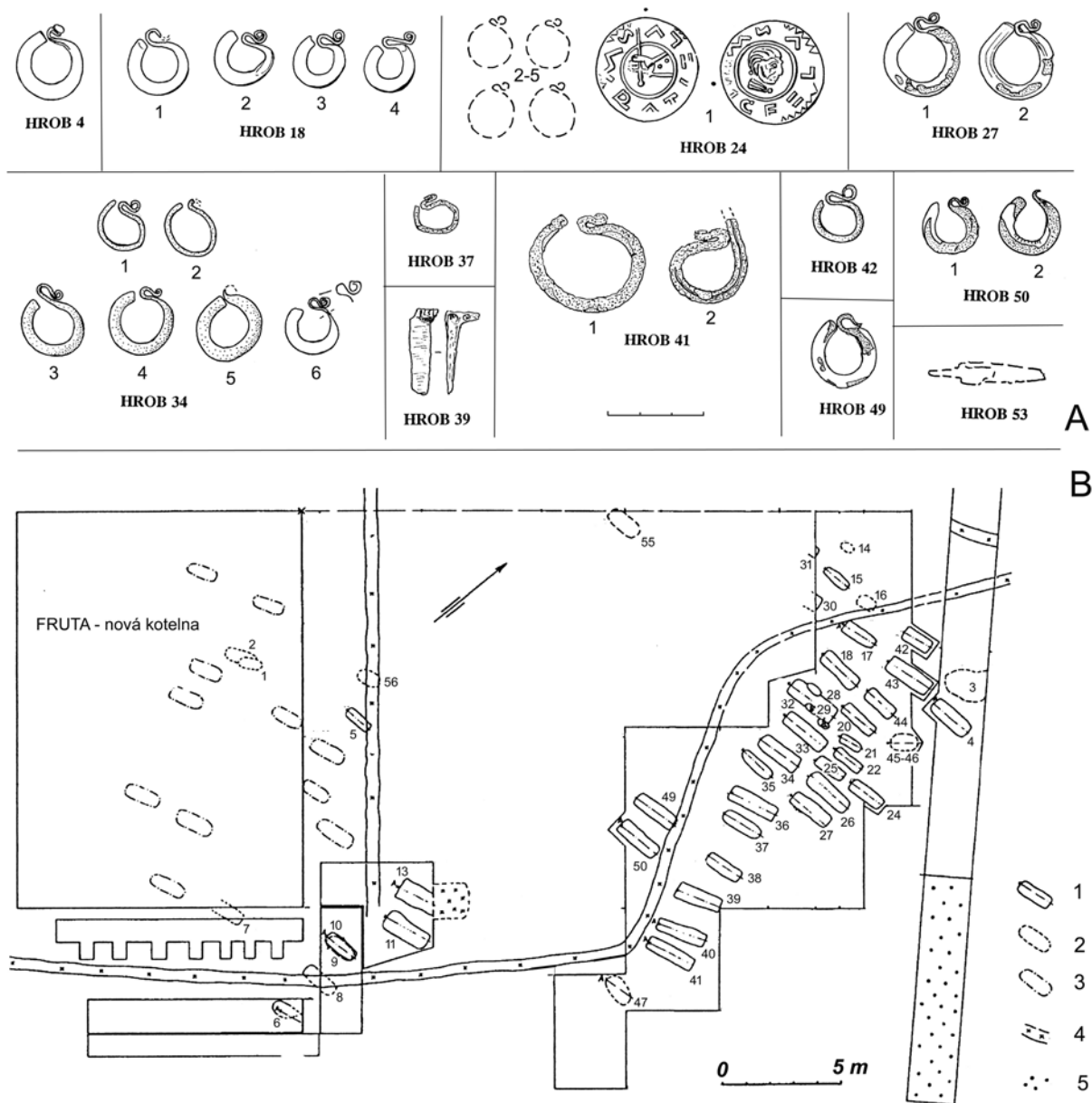
B. „Chmelnice“, sídlištní poloha zjištěná sběrem na levém břehu Litického potoka, naproti poloze A. Sběr (F. Gabriel, M Teplice). Ker., M Teplice; dat. RS. LIT: Gabriel – Smetana 1980, 134; 1982, 510, obr. 2.

Komentář: srv. Kravaře.

Straškov (LT)

A. U božích muk, staoba domů v r. 1910. Pohř. (ca 50 hrobů; es. záušnice, jantarové a skleněné korály, 3 nádoby); dat.: RS 3, 4. Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště. „Vpravo od silnice z obce k nádraží“. Podle zprávy J. Michálka z ledna r. 1910 zde „při kopání a odvážení písku nalezen velký počet koster, uložených vesměs v rakvích ze dřeva borového. Kostry položeny byly většinou hlavou k západu, ač i některé ležely v poloze jiné – k východu i jihu; pod hlavou každé kostry položen byl plochý kámen, povíce opukový. Všech hrobů bylo přes padesát – mužů, žen i dětí; z předmětů nalezena dosud porouchaná nádoba na kruhu točená a několik es-ovitých záušniček, z nichž některé byly stříbrem plátovány. Podle rázu svého

Obr. 64. Sulejovice A, závod Fruta, n. p. Kostrové pohřebiště, výzkum v r. 1957 (podle Buchvaldek 1999, obr. 4, 15, 16)

pochází toto pohřebiště z prvních dob křesťanských, tedy asi století desátého neb jedenáctého; zajímavou je, že v těchto místech stával dle zprávy starých pamětníků dřevěný kříž, patrně to upomínka na hřbitov tam kdysi stávající. Tři pěkné záušničky daroval Podřipskému museu p. Václ. Kostomlatský, rolník ve Straškově.“ (Podřipan, roč. 41 z 29. 1. 1910). Podle starší zprávy se už v předchozím roce ze zdejších hrobů do roudnického muzea dostaly darem: „jedna nádobka z hrobu“ od statkáře J. France, „lebka z hrobu z 10. stol.“ od statkáře J. Kyslíka a „čtyři zaušničky esovité z bronzu“ od statkáře V. Kostomlatského (Podřipan, roč. 40 ze 31. 7. 1909) a následně podle zprávy z téhož listu z 11. 6. 1910 „tři esovité záušnice bronzové a postříbřené“ opět od V. Kostomlatského (Zápotocký 1977b, 77). Dat.: RS 4.

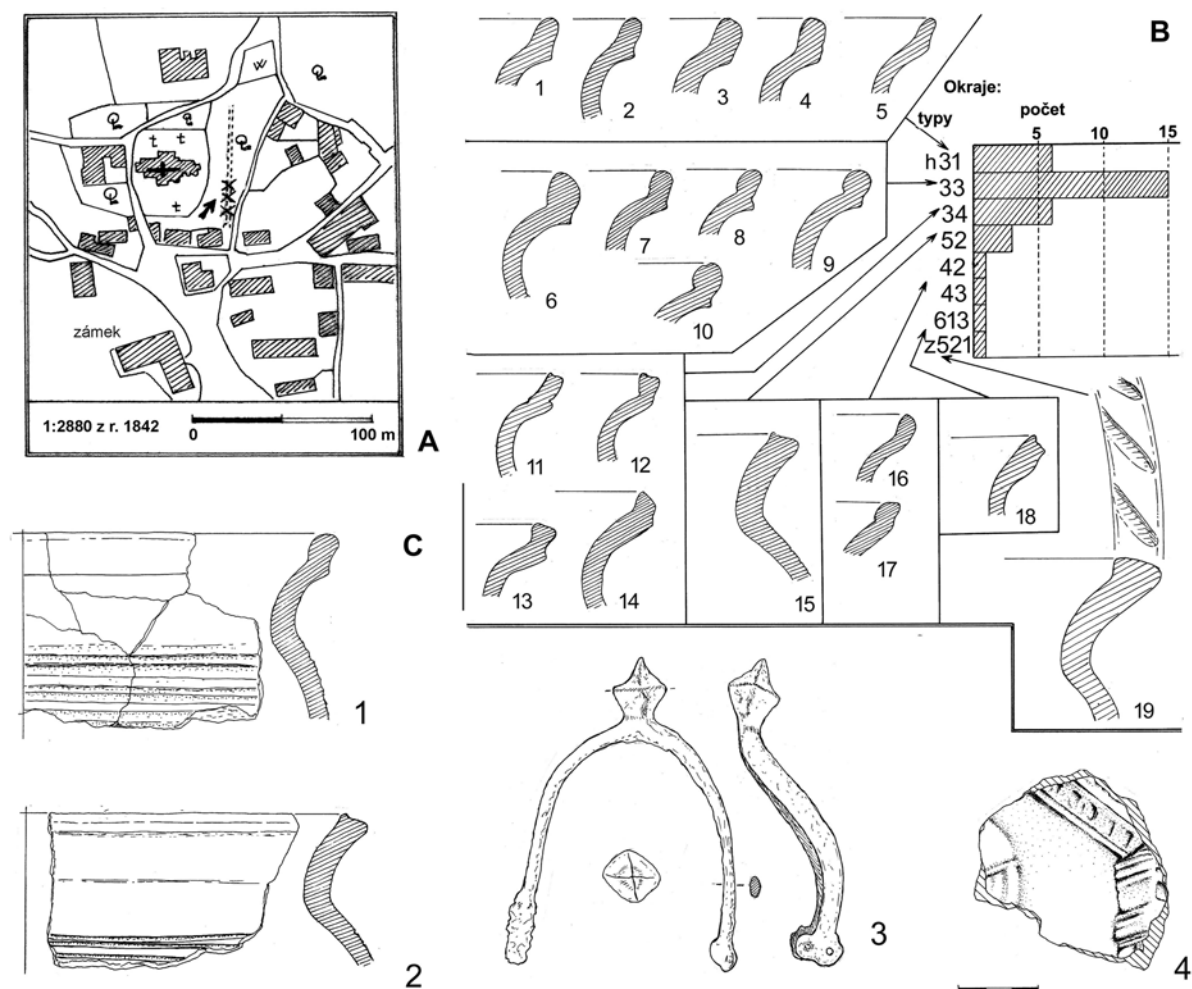
Sulejovice (LT)

A. Továrna Fruta na SV okraji obce, u nové kotelny, v r. 1957. Pohř.; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Pohřebiště, výzkum v r. 1957 (M. Buchvaldek, PÚKU a ARÚ): 44 hrobů se 49 kostrovými pohřby v natažené poloze, orientovanými Z-V; většina hrobů s kamenným překryvem či obložením; es. záušnice (10 hr.), skořápky vajec (6 hr.), železný hřeb, nůž, denár Vratislava II. - ražba z konce (?) 80. let 11. stol. Obr. 64. Dat.: RS 4. LIT: Buchvaldek 1999; Sláma 1968 (denár); Palečková 1961 (antropologie).

Sutom (LT)

Obr. 65. Třebušín A, tvrzíště u kostela sv. Mikuláše; průzkum a sběr v r. 1955. **A.** Střed obce na kat. mapě z r. 1843, na trase vodovodu šipkou označeno místo, kde průkop přetl přikop. — **B.** Keramika; typy a počet profilů. — **C.** Keramika, zlomek renesančního kachle a pozdně hradištní železná ostruha. Podle Zápotocký 1973, obr. 1; 3; 4;2, upraveno

A. Chvalovice. Sídliště, ZSO, ve 12. stol. v majetku pražského Svatojirského kláštera, zrušena v 19. stol. Meliorační sondy „směrem k Vlastislavi“. Sběry (L. Drahoš, Třebenice): ker; dat.: RS 4?, VS. LIT: K. Reichertová, NZ čj. 6333 v archivu ARÚ; Zápotocký 1979, 156.

Svařenice (LT)

A. Stavba silnice v l. 1866–7. Pohř. (x hrobů, 3 nádoby); dat.: RS 3b, 4.

B. Písečnický Z od obce, pole p. Petráka proti sušárně, 20. léta 20. stol. Pohř. (x hrobů; es. záušnice, 2 nádoby); dat.: RS 3?, 4.

Štětí (LT)

A. Stavba sídliště na J okraji města, mezi silnicí do Mělníka a Labem. Pohř. (5 + x hrobů; es. záušnice); dat.: RS 4.

Těchobuzice (LT)

A. V obci, v r. 1960. Sídl.; dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Sídliště. 1. K nálezů z r. 1960 (v obci při hloubení studny), sběr J. Kruncl, M Ltm, dat.: RS 4, VS. LIT: Zápotocký 1979, 158.

2. Intravilán, před r. 1945. Podle poznámky J. Kerna byly „in Techobusitz No. 8 Gärtner“ nalezeny „slawische u. mittelalterl. Scherben“. Ker. (4 zl.), obr. 59:31–34. M Ltm, sb. Kern; dat.: RS 4.

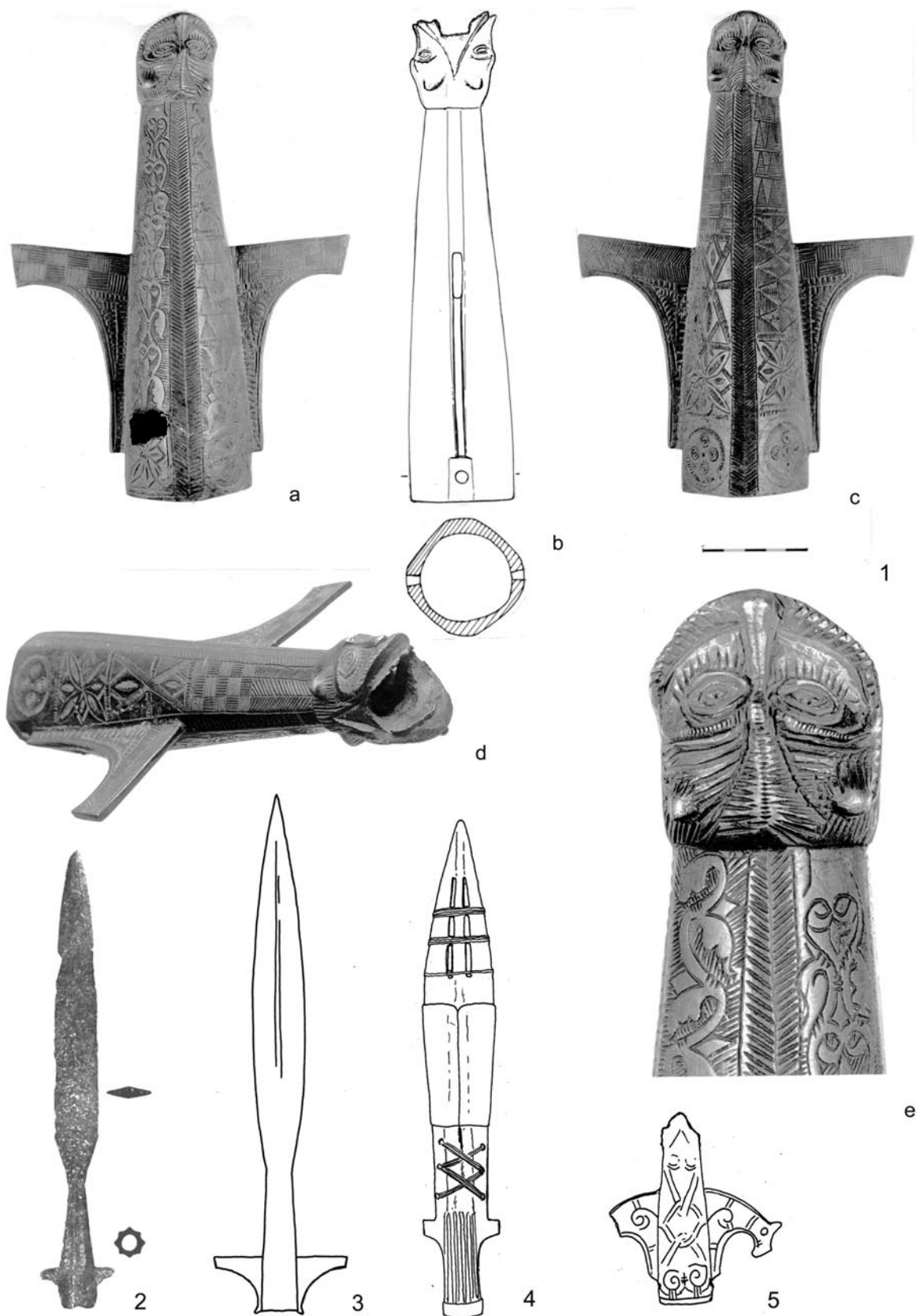
Teplá (LT)

X. Sídl., dat.: RS 4.

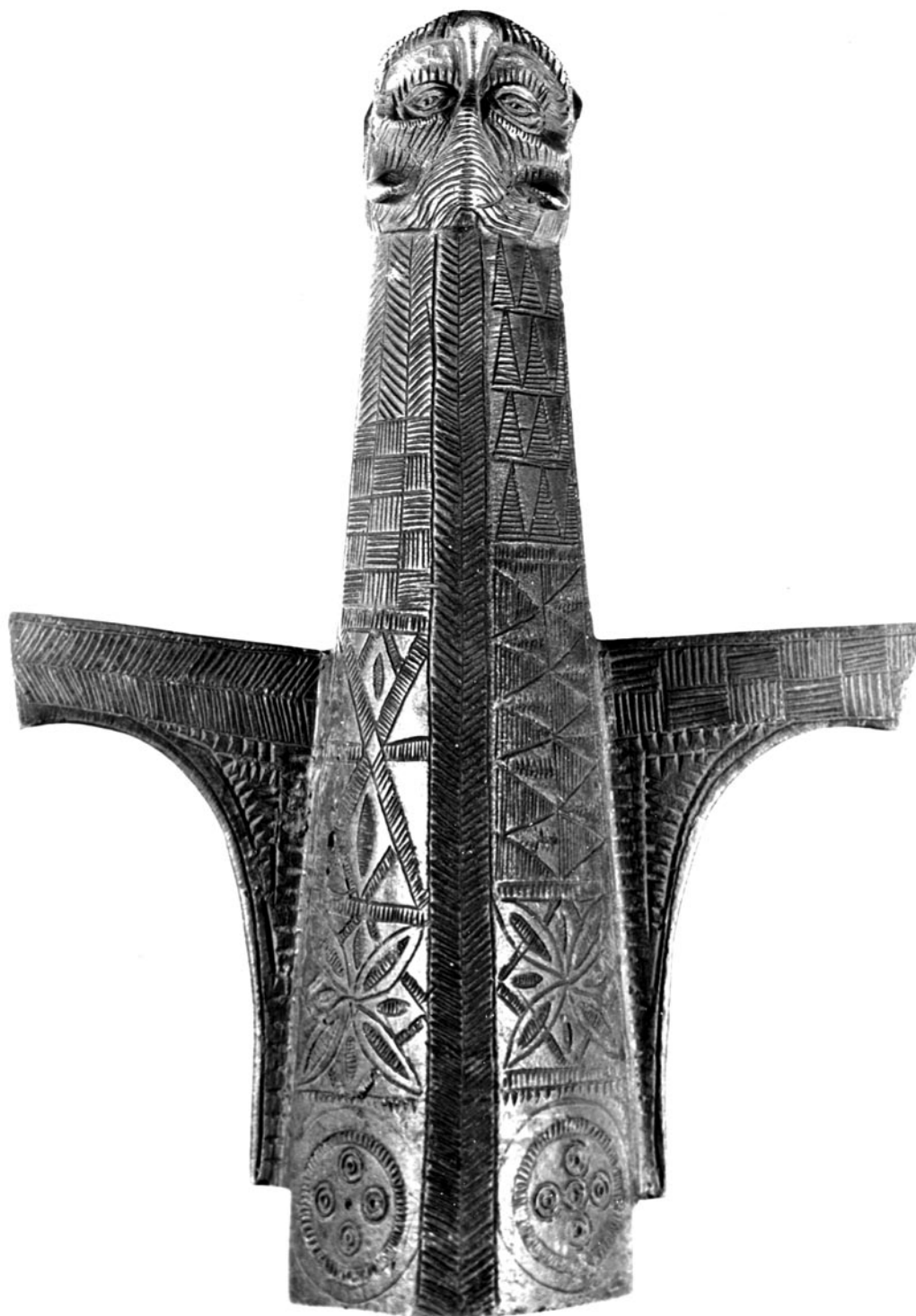
Travčice (LT)

A. Prostor křižovatky silnice Terežín–Nučnický s odbočkou do Travčic, 700 m SZ od obce, v r. 1964. Pohř. (1 hrob bez inv., s kamennou úpravou); dat.: RS 4?

B. Vlčkov. Sídl.; dat.: RS 3, 4.

Obr. 66. Třebošín B, hrad Kalich, bronzová románská tulej: 1 a–e. – Železná a bronzová kopí a tuleje s křídélky: 2 Roudnice n. Lab. – Bezděkov, železo, d. 385 mm; 3 Velkopolsko, železo, d. 550 mm, 4 Kraków, železná imitace sv. Kopí se zlatou manžetou, věnovaná císařem Otou III. Boleslavu Chrabrému ca 999/1000, d. 500 mm; 5 York, bronzová tulej železného kopí, d. ca 90 mm. – Podle Zápotocký 1965, obr. 66:17 (č. 2), Nadolski 1954, t. 28:1 (č. 3), Schramm 1955, Abb. 76 (č. 4) a Kendrick 1949, Pl. 69:1 (č. 5)

Obr. 67. Třebušín B, hrad Kalich. Bronzová románská tulej ze sbírky F. Haneschky (d. 210 mm). Foto M. Zápotocký

Komentář. Původní poloha a půdorys obce před přemístěním v r. 1782: *Kotyza – Tomas 1997b*, obr. 3–5 podle *Šafránek 1982*. Stávala jižně od tereziánské Malé pevnosti, mezi obloukem státní silnice a Ohří, ca 1 km SZ od dnešní obce a ca 0,5 km západně od pohřební polohy Travčice A, s níž by mohla souviset. K rekonstrukci travčického lesa srv. Bohušovice.

Třebenice (LT)

A. Intravilán. Náměstí, u kostela a před školou; před r. 1905. Pohř. (x hrobů; es. záušnice); dat.: RS 4.

X. Sídli.; dat.: RS 2, 3, 3b, 4. – Pohř.? (2 nádoby), dat.: RS 4.

Po r. 1965:

ad A. Sídliště. Čechova ul., proti čp. 383. Trasa městského vodovodu v r. 1974: ker., M Ltm př. č. 14/74; dat.: RS.
B. Úpohlavská cihelna (ca 1,5 km JV od města, ppč. 2382–3, po obou stranách silnice do Úpohlav, na kat. úz. Třebenic a Jenčic). Bez údajů, před r. 1960: 1 zl. t. zásobnice, orn., obr. 59:16. M Ltm č. T 65; dat.: RS 4.
ad X. Sídliště; shodně, pokud jde o keramiku RS 2, datuje *Bubeník 1997*, 70.

Třebívlice (LT)

A. *Intravilán. Zahrada v obci. Sídl.; dat.: RS 2/3.*

Po r. 1965:

ad A. Intravilán. Sídliště. 1. Stavba družstevního domu čp. 391/1 v l. 1975–6. Sběr ze stěn výkopu (D. Koutecký, ARÚ Most): ker. ÚAPPSZČ; dat.: RS 4/VŠ 1. LIT: *Velímský a kol. 1986*, 229.

2. Bažantnice na V okraji obce. Sběr v r. 1988 (A. Rusó, M Teplice): ker. (3 zl.). M Teplice; dat.: RS. LIT: *Rusó 2003*.

Komentář. K nálezům z „Třebívlic - šterkovny u Židovického vrchu“ srv. Židovice (LO).

Třebušín (LT)

A. *Zahrada za kostelem, 1955. Sídl./tvrziště, dat.: RS 4*

Po r. 1965:

ad A. Tvrziště s kostelem sv. Mikuláše na jižním okraji plochého terasovitého stupně pod úpatím Kalicha; strategicky výhodná poloha chráněná od severu masivem Kalicha a k jihu pohledově ovládající celou trebušínskou kotlinu. Trasou vodovodu na zahradě ppč. 64 na V od kostela zachycen profil příkopu š. ca 3 m, hl. 1,5 m. Průzkum a sběr X. 1955 (J. Fiala, J. Jedlička, M Ltm). Soubor ker. (87 zl.), 1 zl. kachle, železná ostruha, podkova; obr. 65. M Ltm; dat.: RS 4, VS. LIT: *Zápotocký 1973*; v pramenech prvně k r. 1169 jako majetek litoměřického kastelána Bleha z Třebušína (*Tomas 1967*, 32).

B. Vrch Kalich (535,9 m n. m) s hradem vybudovaným Janem Žižkou za tažení husitů na Litoměřicko v r. 1421. Ze sběrů má odtud být kromě pravěké keramiky údajně též raně středověká (*Smetana – Gabriel 1982*, 69), což by podporovalo názor, že vrch byl opevněn již v předhusitském období.⁶¹ Pozdně hradištního stáří je i vzácná bronzová tulej nalezená zde údajně kolem r. 1880:

Románská bronzová tulej s křídélky kónického tvaru a oble osmibokého profilu, na obou koncích otevřená. Její horní ústí má tvar dvou protilehlých zvířecích masek, dolní ústí je rovně seříznuté. V dolní polovině úzkých bočnic vyběhají z těla dvě protilehlé křídlovité plochy s horní hranou rovnou, spodní obloukovitě vyříznutou. Celá plocha tuleje včetně křídel je zdobena geometrickými a rostlinnými motivy výrazných ostrých linií, vrypů a soustředných kružnic, na horním okraji dvojicí protilehlých zvířecích hlav. Nad spodním okrajem je opatřena dvěma protilehlými otvory pro nýty. Nepoškozena, pouze v jednom místě nad spodním okrajem ve stěně je proražený otvor ca 2 × 1 cm. Povrch hnědozlatavý, lesklý, nepatinovaný. Vnitřní stranu tuleje kryje rezavě hnědá železitá krusta. Délka 210 mm; průměr spodního ústí 56 × 51 mm, rozpětí křídel 147 mm. M Ltm č. H 9658, obr. 66:1a–e; 67; dat. RS 4b.

Vzhledem k mimořádné uměleckohistorické hodnotě tuleje si její zhodnocení žádá o odborné posouzení; zde proto jen několik poznámek co se týče nálezových okolností, funkce a možné provenience.

Nálezové okolnosti. Ze zápisků J. Kerna víme, že se v r. 1918 dozvěděl, že v majetku F. Haneschky, majitele trebušínského zámku a panství, se nachází pozoruhodný bronzový předmět. Tulej si zapůjčil, prostudoval, nechal pořídit její kopii a vrátil majiteli. Někdy před r. 1945 se mu podařilo získat ji do své sbírky a zřejmě připravoval její publikaci, k té však již nedošlo. K okolnostem nálezů máme k dispozici jen dva údaje: podle jednoho je tulej „von der Kelchburg, gef. ca 1880“, podle druhého „Domdirektor F. Haneschka ... erzählte mir, im Schloss Triebusch gibt es eine Anzahl Sachen (mittelalterlich, Schwertgriff-fragment, Pfeilspitzen, Scherben) von Kelch“ – tento druhý údaj za předpokladu, že onen „zlomek rukojeti meče“ se vztahuje na tulej (*Kern, Materialien: IV, Nr. 33*). Známe tedy jen tolik, že tulej se našla někdy kolem r. 1880 na Kalichu a byla pak, spolu s dalšími hradními nálezy, ve sbírce na trebušínském zámku.⁶²

Tvar a funkce tuleje. S dotazy se v tomto směru J. Kern obrátil na několik renomovaných německých autorit své doby: berlínského prof. G. Kossinu, pak na H. Segeru, O. Falckeho a R. Forrera, kteří mu odpověděli jen tolik, že jde o románskou práci patrně německého původu z 12. století. Z dochovaných zápisků vidíme, že on sám ji původně jmenoval jako „Bronzene Dülle rätselhafter Bestimmung“ a „Wasserspeier“ – chrlič. Já sám přesné analogie k tuleji neznám, podle tvaru ale soudím, že formálně nejbližší jí stojí specifická forma raně středověkých kopí – tzv. kopí s křídélky (Flügellanz), resp. jejich spodní část – tedy násadní tulej s křídélky.⁶³

Výzdoba, datování. Ornamentační motivy použité k výdobě tuleje jsou trojího druhu: zvířecí, rostlinné a geometrické. Obě protilehlé zvířecí masky ve tvaru lvích hlav, symbolizující ochránce kopí či praporec, jsou shodné: mají krátké uši, na hlavě příčnými a šikmými rýhami naznačenou srst, výrazné

⁶¹ Z novějších sběrů je však jen keramika 15. stol.: *Sýkora, M. – Veselý, H. 2009*, 136; *Sýkora 2016*.

⁶² Třebušínský zámek, obnovený v r. 1860, zdědila v r. 1873 baronka Adéla Skalová; F. Haneschkovi jej prodala její dědička Ludmila Skalová před 1. sv. válkou (*Tesař 1931*, 108).

⁶³ Kopí s křídélky jsou v českém prostředí, podobně jako v sousedním Polsku, hodnocena jako cizí, francký prvek (*Nadolski 1954*, 55; *Profantová 1998*; *Lutovský 2001*, 133).

oválné oči s řasami a krátké šikmé vousy nad tlamou. Rostlinné motivy jsou komponované jednak z listů a úponků, jednak do tvaru růžic ve čtvercových polích. Také geometrických motivů je řada: šachovnicové plochy, pole sestavená z různých řazených šrafovaných trojúhelníků, překřížené úzké šrafované pásy, šrafované kružnice uvnitř s křížovitě sestavenými soustřednými kroužky, dvojice dlouhých pásů šikmo vstřícně šrafovaných a linie s trojúhelníkovitými a krátkými rýžkami. Vcelku pak geometrické vzory plošným rozsahem převládají nad rostlinnými.

Časové zařazení. Pro ně je určující tvar a výzdoba tuleje. Pokud jde o tvar, ten podle postranních křídel, relativně širokých a obloukovitě vykrojených, by typologicky odpovídal tulejím pozdních forem kopí s křídélky, typům III-V podle *Westphal 2002*. Pokud jde o bohatou a motivicky pestrou výzdobu, předběžně, jen na základě laického srovnání se známou mi uměleckořemeslnou produkcí daného období, bych ji srovnával nejspíše s výrobky magdeburských kovoliteckých dílen a datoval ji, stejně jako už výše jmenované autority, na které se J. Kern s touto otázkou obrátil, do mladšího období románského stylu, do 12. – počátku 13. stol.

Otázka funkce. Třebušínskou tulej tedy interpretujeme jako bohatě zdobenou spodní část specifického typu raně středověké zbraně – kopí s křídélky. Původně byla zřejmě nasazena na ratišti, podle krusty na vnitřní stěně ne dřevěném, ale železném, ukončeném hrotem či listem. Uvážíme-li, že samotná tulej měří 21 cm, pak by – pokud by se její délka k délce listu pohybovala v poměru 1:2 – celková délka takto komponované zbraně dosahovala ca 50–60 cm. Proti běžným kopím tohoto typu by takováto zbraň byla tedy poněkud větší i těžší.

Kovové ratiště, bohatá umělecká výzdoba i nadměrná velikost, to vše jsou zároveň znaky svědčící, že se nejedná o běžnou, ale o ceremoniální, symbolickou zbraň. Tradice zdobených kopí v germánském prostředí trvala už od doby stěhování národů, přičemž výzdoba se soustřeďovala právě na tuleje (*Paulsen 1969*). Ty se pak v nálezích mohou objevit též jako samostatný artefakt – srv. bronzovou tulej železného kopí s výzdobou pozdně vikinského stylu z Yorku (11. stol.: *Kendrick 1949, 102; obr. 66:5*). Naše tulej jako část železného kopí mohla být takto původně buď součástí figurální plastiky nebo sloužit samostatně, jako obřadní, ceremoniální kopí či praporec. Posvátné kopí, původně Odínův symbol, se časem stalo symbolem královské moci, a jako takové nošeno kupř. v čele vojsk (např. v bitvě na Lechu, podobně jako kopí sv. Václava v bitvě u Chlumce). Kopí s křídélky má v ruce sv. Václav též v kodexu wolfenbüttelském a stejného druhu je i karolinsko-otonský symbol královské moci – „svaté Kopí“ – „sacra lancea“ (též kopí sv. Mauritia či sv. Longina) uložené v pokladnici vídeňského Hofburgu, i jeho krakovská imitace (*obr. 66:4; Schramm 1955; Schulze-Dörrlammm 2011*).

Otázka původu. Předpokládáme, že na Kalichu – ať už tvrzi nebo hradu – nebylo pro artefakt s takto interpretovanou funkcí místo. To bychom hledali nejspíše v některém z českých či německých měst, chrámů a klášterů. V této souvislosti opět nabývá významu otázka, zda husitský hrad Kalich byl zbudován „na zeleném drnu“ či zda tu nějaké sídlo nestálo už dříve, tedy za doby Bleha z Třebušína, jeho rodu, či poté Řádu německých rytířů, kteří ves získali někdy ve 2. pol. 13. století.⁶⁴ V historii Kalicha by tak byla celkem tři období, za kterých by se sem takto vzácné uměleckořemeslné dílo mohlo jako dar, trofej či kořist nejspíše dostat. To první, spojené s Hroznatovci, i to druhé, s panstvím Řádu, se zdají v tomto směru méně pravděpodobná, než to třetí, doba husitských válek a plenění během „spanilých jízd“.

(Úpohlavy, LT, Úpohlavská cihelna - srv. Třebenice B)

Úštěk (LT)

A. 1. Náměstí mezi kostelem a pomníkem Josefa II., po r. 1900. Pohř. (x hrobů; es. záušnice); dat.: RS 4. – 2. Zahrady na S a J straně městské ostrožny. Sídln. výšinné; dat.: RS 2/3.

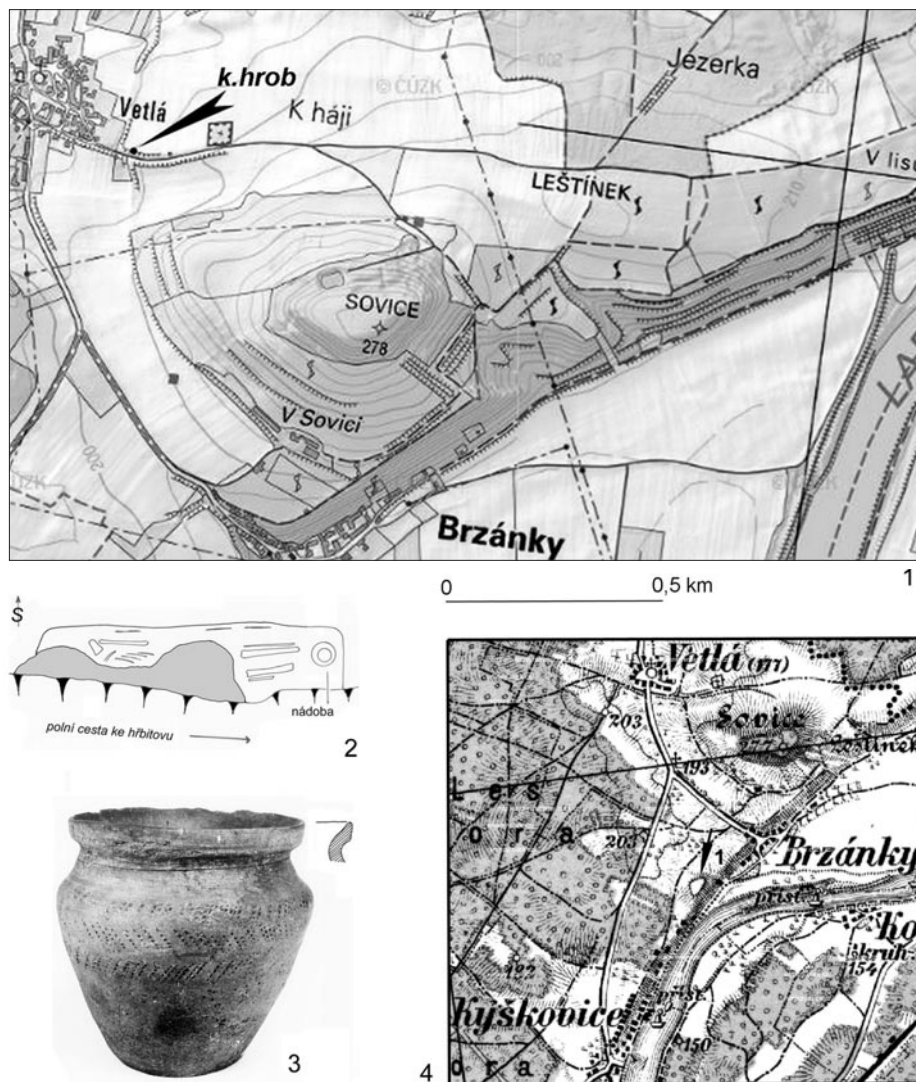
Po r. 1965:

ad A. Městská ostrožna. Výšinné sídliště/hradiště. 1. Dům proti faře. Sběr v r. 1961 (F. Fišer, M Ltm): soubor ker.; M Ltm, dat.: RS. LIT: *Zápotocký 1975b, 236*.

2. Silnice a chodník před čp. 35–38, výkop pro plynovod, výzkum v r. 2002. Při dokumentaci profilu zjištěn též pozdně hradištní horizont – vrstvy bez zahloubených objektů. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Kotyza 2012, 116*.

3. Městský hrad, nádvoří. Při předstihovém výzkumu v r. 1983 (F. Gabriel, M Teplice) zjištěno pomocí 4 sond osídlení zdejší polohy od střední doby hradištní, patrně kontinuální. Materiál RS keramiky popsán jako typický pro středohradištní období, „v několika případech ... hřebenová výzdoba a jednoduchý, ven vyhnutý okraj.“ S vybudováním hradu oba autoři počítají – též podle keramiky ze sond – až na počátku 15. stol. M Ltm; dat.: RS 3, VS. LIT: *Gabriel 1985b; Gabriel – Smetana 1986; Smetana 1989; Budinský a kol. 1989, 62*.

⁶⁴ Proti této možnosti namítá kupř. R. Anděl (1984, 480), že Řád nebudoval svá sídla na kopcích, ale ve smyslu svých statutů naopak vždy dole, při tocích a cestách.

Obr. 68. 1. Větlá A, B. Vrch Sovice a poloha kostrového hrobu (z r. 1965) na mapě 1:50000. – 2, 3. Větlá B, kostrový hrob, náleze z r. 1965. – 4. Kyškovice B, návrší Hamráček (č. 1 – výšinné sídliště?), vrch Sovice (srv. obr. 69) a Větlá na mapě 3. vojenského mapování 1:75000 z r. 1925

4. Býv. pivovar (v sousedství hradu a tzv. Pikhartské věže, mezi náměstím a J okrajem svahu ostrožny). Profil stavební jámy pro Kulturní dům: až do hl. ca 4 m střídavě vrstvy sutě, planýrky a torza kamenných zdí. Střepový materiál získaný od nejspodnějšího horizontu výše byl výhradně VS včetně červeně malované keramiky; průzkum 22. 2. 1967. M Ltm; dat.: VS. LIT: *Zápotocký 1975b*, 236.

B. Stavba nádraží v r. 1889, ca 300 m na ZSZ od zúženého Z konce městské ostrožny. Pohřebiště? Při zemních pracích v hl. 1 m: kostrový hrob, obsahoval vedle pohřbu bezuchou nádobu z černavé zrnité a slídnaté hlíny, na kruhu robenou, jež zničena. Dat.: RS 3/4? LIT: *Hantschel 1897*, 5 podle zprávy A. Paudlera z Mitt. Ex. Cl. 15 1892, 212; *Píč 1909*, 349.

Komentář. Stopy středohradištního osídlení na městské ostrožně (A) jsou zatím sporadické a hroby z náměstí s esovitými záušnicemi větších rozměrů z 12.–13. stol. náležejí zřejmě kostelnímu hřbitovu při sv. Petru a Pavlu. Hrob hlášený z prostoru nádraží (B), opodál SZ úpatí ostrožny, naznačuje polohu staršího, předkřesťanského pohřebiště.

V písemných pramenech je Úštěk zmiňován až v 1. pol. 14. stol., jeho identifikace se vsí „Vscri“ či „Yscri“, jmenovanou mezi Radouní a Stranným v textu B zakládací listiny litoměřické kapituly (ze 60.–70. let 12. stol.), kde kapitula vlastnila jednoho sedláka, je pravděpodobná. Otázkou je, zda tato ves stála na městské ostrožně nebo kdesi pod ní (stejně uvažuje i J. Smetana /1989, 102/, který by toto starší osídlení hledal severně od ostrožny). Úštěcká ostrožna je totiž výraznou výšinnou polohou nevhodnou pro běžné agrární sídlo. Navíc i strategická poloha na dálkové komunikaci z Litoměřic na Českou Lípou a do Lužice, stejně jako krajinná lokace, ji předurčují k roli centrálního místa, i když – už podle malého počtu sídelních poloh v jejím okruhu – jen nižší úrovně, omezené na území Úštěcké kotliny.

Úštěk – okolí?

X. Bez údajů. 1 zl. o. orn. a hrnec *obr. 59:35,36*; M Ltm, sb. Úštěk; dat.: RS 2, 3. LIT: *Zápotocký 1972*, 72, *obr. 7:7,11*.

Vědomice (LT)

A. Pole školního statku mezi obcí a osadou Zavadilka. Pohř. (7 hr.); dat.: RS 4.

Obr. 69. Vetlá A, vrch Sovice. **A.** 1–27 keramika ze sběru (z r. 1968). — **B.** 28–56 keramika z výzkumu v r. 2007 (podle Trefný – Chroustovský – Kotyza 2010, obr. 15, 16)

Velemín (LT)

A. Intravilán. Sídliště. Před čp. 34, trasa obecního vodovodu v r. 1986 (sběr p Vařečka): ker. M Ltm; dat.: RS 4. LIT: *Salač 1989a*, 201.

Velešice (LT)

A. *Západní okraj obce, stavba hosp. budov. Sídl.; dat.: RS.*

Velké Žernoseky (LT)

A. *Kat. č. 1182. Sídl.; dat.: RS 2/3, 4.*

B. *Zahrada školy. Sídl.; dat.: RS 2/3, 4.*

C. *Vrch Stražiště. Ojedinělý nále; dat. RS 4.*

Po r. 1965:

D. Při stavbě železniční tratě. Pohřebiště? Hradištní „nádoba s vodorovným ornamentem“. Dat.: RS. LIT: *Píč 1909*, 406; v soupise z r. 1965 opomenut.

E. Pískovna – jezero, západní břeh. Sídliště. Sběr z l. 1986–87 (p. Jabůrek): soubor ker. M Ltm, dat. RS 1, RS. LIT: *Salač 1989a*, 201 s pozn., že nálezy indikují existenci kuturní vrstvy.

Vetlá (LT)

A. *Vrch Sovice. Výšinné sídl./hradiště, sběry, dat. RS 3.*

Po r. 1965:

ad A. 1. Sovice (278 m n. m., obr. 68:1,4; 69), svědecký vrch tvořený svrchnoturonskými vápnitými jílovci a slínovci (opukami); na vrcholové plošině zbytky štěrku nejstarší pleistocénní terasy, na svazích místy patrné sesuvy. Jako archeol. naleziště znám už od 19. stol. V r. 1968 na SZ úpatí vrchu buldozerem upravena plocha pro stavbu vodárny, určené pro závlahový systém. Při průzkumu 11. 9. zjištěno, že odkrývaná plocha ca 100 × 50 m je trávou a stromy porostlý svah terénního stupně pod vrcholovou plošinou. Předpokládali jsme tehdy, že jde o sekundární situaci, tj. že tato plocha byla původně částí vrcholové plošiny pokleslá při sesuvech půdy, jež Sovici v minulosti opakovaně deformovaly; na celé její rozloze sbírány zlomky pravěké a hradištní keramiky, další odtud předal do muzea p. Ulrych z Kyškovic. Soubor hradištní keramiky (59 zl. orn. a okrajů, 23 zl. t. atyp., obr. 69A). M. Ltm, dat. RS 3. LIT: *Zápotocký 1975b*, 237.

2. Další sběry v l. 1975 (na vrcholové plošině), 1998 (na Z, JZ, S a SZ svahu i na vrcholové plošině), 2006 (na vrcholu, v okolí míst narušených amatéry: *Kotyza 2011b; 2012*, 116; *Trefný 2009b*).

3. V l. 2007–8 zde veden výzkum (*Chroustovský – Janíček – Trefný 2010; 2011*; KAR ZČU Plzeň, M Roudnice): sondy I–IV/07 o ploše 3 × 1, 7 × 1, 2 × 1, 1 × 1 m a systematický sběr, včetně průzkumu pomocí detektoru kovů a dalších analýz; akce zpracována monograficky včetně důkladného zhodnocení dosavadních poznatků a širšího regionálního kontextu: *Trefný – Chroustovský – Kotyza a kol. 2010*.

B. Ca 100 m V od obce. Pohřebiště? Severní strana úvozové cesty ke hřbitovu, okraj pole ppč. 732/1 (obr. 68:1), při odkopávání hlíny. Výzkum 5. 7. 1965 (M. Zápotocký, M Ltm): *Kostrový hrob*. Hrobová jáma hl. ca 1 m, d. 205 cm, š. pův. ca 70 cm, zapuštěna žlutavou spraší až na opukové podloží, jež tvoří její dno; jižní strana hrobu zničena. Při severní stěně proužek uhlíků – zbytek dřevěného prkna, nad pohřbem několik plochých opukových kamenů. Z kostry, uložené nznak, Z–V, v pův. poloze jen kosti nohou, loket levé ruky a část žeber, zbytek (obratle, žebra, část lebky) druhotně přemístěné. Na týlní straně lebky zelená skvrna, ale žádný bronz. předmět nenalezen. V nohou, pův. mezi chodidly, stála ústím nahoru obrácená nádoba: hrnec, okraj h212, kuželovité hrdlo lehce odsazené, orn. 33, dno ploché s prstencovitě zesíleným obvodem, p. tm. hnědý, červenavý až černý, na horní části stopy obtáčení, v. 137 mm; obr. 68:2,3. M Ltm č. 8229; dat.: RS 3. LIT: *Zápotocký 1975a*, 57.

Komentář ad A. Výzkum na Sovici v l. 2007–8 potvrdil, že zdejší výšinné sídliště (doložit opevnění se nepodařilo) spadá do střední doby hradištní, s nejistým přesahem do konce starší a počátku mladší d. hradištní (obr. 69B). Otevřena zůstává možnost, že hradiště v tomto období bylo dvojdílné, tj. že kromě vrcholové plošiny jako akropole (ca 0,9 ha) zahrnovalo rovněž plochu na SZ úpatí vrchu jako předhradí (*Trefný – Chroustovský – Kotyza a kol. 2010*, 69; otázka je, zda nejde o druhotnou situaci jako důsledek půdních sesuvů, tj. zda tato partie nebyla původně částí vrcholové plochy). Do katalogu slovanských hradišť zařadil Sovici též J. Sláma (1986, 94), k funkci a dataci *Bubeník 1997*, 74 (výšinné sídliště, dat.: starší úsek per. RS 3) a *Trefný – Chroustovský – Kotyza a kol. 2010*. Sidelně-geograficky ležela Sovice v době své funkce na předělu mezi dvěma sídelními regiony, roudnickým a dolní Obrtkou, komunikačně potenciálně vázaná – podobně jako nedaleká Roudnice – na Lužickou cestu a Labe; srv. též možnou vazbu Sovice na polohu Kyškovic B – návrší Hamráček s funkcí stražiště.

ad B. Nález indikuje existenci pohřebiště a zároveň středohradištní osady, ležící nejspíše v areálu dnešní obce. Tamní románský kostel sv. Jakuba, dílo doksanské stavební hutě, je datován do 2. pol. 12. stol. V té době zde měla sídlit drobná šlechta, jejíž členové byli ve službách doksanského kláštera (*Macek 1978*, 56 podle: J. Mika, *Das ruhmwürdige Doxan etc.*, Litoměřice 1726).

Vlastislav (LT)

A. „*Na šancích*“, trojdílné ostrožné hradiště (plocha 3,2 ha) na S okraji obce; od r. 1953 zde výzkum (Z. Váňa, M Teplice); dat.: RS 3.

Po r. 1965:

ad A. Hradiště. Celkové zpracování výzkumu z let 1953–55 a 1957–60: *Váňa 1968*.

Komentář. Podle Z. Váni (1968, 172, 186) výzkum prokázal, že funkce i datace se vcelku shodují s rolí, jakou hradišti přisoudilo Kosmovo líčení bájně lucké války (dal je postavit lucký kníže Vlastislav „na pomezí dvou krajů, bílinského a litoměřického, a vsadil do něho zlé lidi, aby činili úklady lidu obou těch krajů proto, že stáli na straně Čechů.“). Pokud jde o funkci, pak krajinná lokace hradiště, při samém okraji tehdejší ekumeny a na trase jedné z variant Srbské stezky, svědčí, že důvod jeho založení nemohl být jiný, než ryze strategický. A odkryté terénní situace, „s jediným horizontem vzájemně se respektujících objektů bez superpozic“ zase nedovolují předpokládat „příliš dlouhé trvání“, pro což svědčí i „známky násilného zániku hradby (požárem) a s tím spojeného náhlého opuštění hradiště, na něž ukazuje i poměrně velký počet nálezů, zejména celých nádob. Jednoduché dřevěné příbytky ... mohly sotva sloužit více než jedné generaci, tj. asi čtvrt století.“ (op. cit., 168). Také pokud jde o datování, byl Z. Váňa přesvědčen, že konfrontace hmotných a písemných pramenů svědčí pro časové zařazení „mezikmenových bojů v severozápadních Čechách a s nimi souvisejícího objektu hradu Vlastislavě do doby mezi polovinou 9. až počátku 10. století.“ (op. cit., 167). Pozdější kritika, kromě obecně metodického rázu (námitky proti spojování výsledků archeologického výzkumu s pověstmi z bájně období českých dějin) se zaměřila na možnost existence dvou stavebních fází a dataci té druhé, hlavní, až do 2. pol. 10. století (Čech 1999; 2000a,b, v diskusi s ním J. Bubeník /2000, 322/ souhlasí s Váňovým datováním, připouští jen „blíže neurčené osídlení objektu po zániku /?/ jeho funkce jako hradu“); k hradišti a jeho významu v rámci kraje a SZ Čech kupř. Sláma 1986, 94; Kotyza 1997, 70; Lutovský 2001, 358; Čtverák et al. 2003, 341; Beranová – Lutovský 2009, 78. Stejně jako v případě Levous a Házmburka, i v případě Vlastislavi nelze než opakovat, že bez nového zpracování nálezového fondu je další debata na téma její historické role irelevantní.

Vražkov (LT)

A. V obci. Sídli.; dat.: RS. – Zahrada p. Menšíka. Pohř. (1 hr.); dat.: RS?

Po r. 1965:

B. „Na podhájí“, úzká ostrožna J od obce Kleneč. Sídliště výšinné? Sběr v r. 2009 (M. Trefný, M Roudnice n. L.): ker. – 10 zl. M Roudnice; dat.: RS, RS-VS. LIT: Výzkumy v Čechách 2010 (2013), 302.

C. Výběžek terénní hrany SV od lokality Průšův mlýn. Sídliště. Sběr v r. 2009 (M. Trefný, M Roudnice): ker., 19 zl. M Roudnice; dat.: RS. LIT: Výzkumy v Čechách 2010 (2013), 303.

Vrbice (LT)

A. Pole p. Šimáčka mezi Obrtkou a jejím ramenem. Sídli.; dat.: RS 2, 3, 4 (pro dataci do RS 2: Bubeník 1997, 75).

Vrutice (LT)

A. Západní okraj obce, vlevo od silnice do Polep, kat. č. 456, 457, před r. 1954. Sídli.; dat.: RS 2/3, 4. – Pohř.? (1 k. hrob?, 1 nádob); dat.: RS 2 (pro dataci do RS 2: Bubeník 1997, 75).

Po r. 1965:

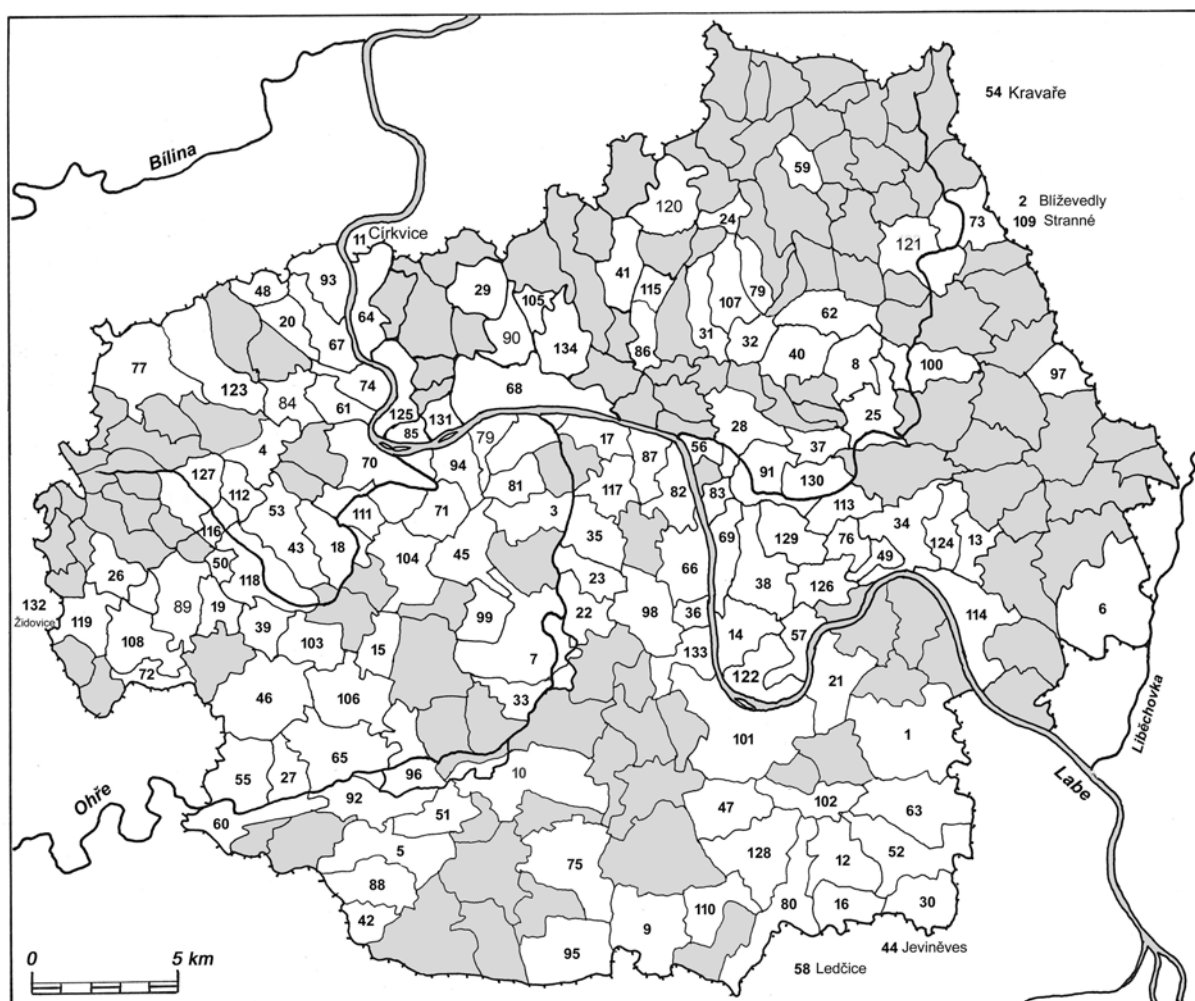
X. Sídliště? V soupisu nálezů zabrušanského typu (Váňa 1961, 474): 1 zl. orn. větvičkovitými kolky, M Ltm č. E 184; dat. RS 3b.

Žalhostice (LT)

A. Pískovna koželužen. Sídli., dat.: RS 2, 4. (pro dataci do RS 2: Bubeník 1997, 78).

B. Zahrada kat. č. 185/2 či 187/2 na V okraji obce, JZ od žel. stanice úštěcko-lovosické dráhy. Pohř. (4 + x hr.); dat.: RS 3, 4.

Židovice u Libčevsi (LO)

Obr. 70. Raně středověké nálezy na katastrech obcí okresu Litoměřice (č. 1–134, srv. tab. 11): 1 Bechlín, 2 Blížedvly (CL), 3 Bohušovice nad Ohří, 4 Boreč, 5 Brníkov, 6 Brocno, 7 Brozany nad Ohří, 8 Břehoryje, 9 Břiza, 10 Budyně nad Ohří, 11 Církvice, 12 Ctiněves, 13 Čakovice, 14 Černěves, 15 Černiv, 16 Černouček, 17 České Kopisty, 18 Čížkovice, 19 Dlažkovice, 20 Dobkovičky, 21 Dobříň, 22 Doksany, 23 Dolánky, 24 Dolní Týnec, 25 Dražobuz, 26 Dřemčice, 27 Dubany, 28 Encovany, 29 Hlinná, 30 Horní Beřkovičky, 31 Horní Nezly, 32 Horní Řepčice, 33 Hostenice, 34 Hoštka, 35 Hrdly, 36 Hrobce, 37 Hrušovany, 38 Chodouny, 39 Chodovlice, 40 Chotiněves, 41 Chudoslavice, 42 Ječovice, 43 Jenčice, 44 Jevíněves, 45 Keblice, 46 Klapý, 47 Kleneč, 48 Kletečná, 49 Kochovice, 50 Kololeč, 51 Kostelec nad Ohří, 52 Kostomlaty pod Řípem, 53 Košťálov, 54 Kravaře (CL), 55 Křešín, 56 Křešice, 57 Kyškovice, 58 Ledčice (ME), 59 Levín, 60 Levousy, 61 Lhotka nad Labem, 62 Liběšice, 63 Libkovičky pod Řípem, 64 Libochovany, 65 Libochovice, 66 Libotenic, 67 Litochovice, 68 Litoměřice, 69 Lounky, 70 Lovosice, 71 Lukavec, 72 Lukohořany, 73 Lukov, 74 Malé Žernoseky, 75 Martiněves, 76 Mastířovice, 77 Milešov, 78 Mladé, 79 Mlékojedy, 80 Mnetěš, 81 Nové Lukov, 82 Nučičky, 83 Okna, 84 Oparno, 85 Písty, 86 Ploskvice, 87 Počaply, 88 Podbradec, 89 Podsedice, 90 Pokratice, 91 Polepy, 92 Poplze, 93 Prackovice nad Labem, 94 Prosmky, 95 Radešín, 96 Radovesice nad Ohří, 97 Robeč, 98 Rohatce, 99 Rochov u Brozan, 100 Rochov u Úštěka, 101 Roudnice nad Labem, 102 Rovné, 103 Sedlec u Třebenic, 104 Siřejovice, 105 Skalice, 106 Slatina, 107 Soběnice, 108 Solany, 109 Stranné/Blížedvly (CL), 110 Straškov, 111 Sulejovice, 112 Sutom, 113 Svařenice, 114 Štětí, 115 Těchobuzice, 116 Teplá, 117 Travčice, 118 Třebenice, 119 Třebívlice, 120 Třebušín, 121 Úštěk, 122 Vědomice, 123 Velemín, 124 Velešice, 125 Velké Žernoseky, 126 Vetlá, 127 Vlastislav, 128 Vražkov, 129 Vrbice, 130 Vrutice, 131 Žalhostice, 132 Židovice (LO), 133 Židovice (LT), 134 Žitenice

Tab. 11. Raně středověké nálezy na území okresu Litoměřice. Sídlní areály: s – sídliště a nálezy sídlištního charakteru; sh – sídliště rovinné hrazené; sv – sídliště výšinné; h – hradiště; hr – hrádek, tvrz; dílen – dílenský areál; kult – kultovní místo. — Pohřební areály: p – ploché kostrové hroby a pohřebiště, hrobové nálezy; p? – ojedinělé nálezy celých nádob a artefaktů charakteru hrobové výbavy. — Jiné areály a nálezové kategorie: au.prsten – zlatý prsten; avar.kov – avarské bronzové kování; dep.minc – mincovní poklad; dep.želez – depot železných předmětů; dep.votiv – votivní depozit; es.z – esovitá zkušnice; kopí – železné kopí; spona – bronzová spona; tulej – bronzová románská tulej

Materiály k ranému středověku severočeského Polabí

č.	obec (okres)	položka	sdelnare/ely		pohřební areály		jinØ		první psemnÆ zmænka
			typ	RS-periody	p	RS-periody	typ	RS	
1	Bechlín (LT)	A			p	4			1295
2	Blávkvedly (CL)	A	sv	4					1290
		B	s, dlen	4b					
3	Bohušovice n. O. (LT)	A	s, h	1,3, 3b					1057
		B			p	3, 3b, 4			
		C	s	3b	p	3, 3b			
		D			p	3, 3/4			
		E	s?	RS	p?	RS			
		F			p?	RS			
4	Boreč (LT)	A	s?	3					1227
		X			p?	3			
5	Brnkov (LT)	A			p	3			1372
		X			p?	3			
6	Brocno (LT)	A	s	4					1357
		X	s	4					
7	Brozany n. O. (LT)	A	s, dlen	3b, 4	p	3/4			1057
		B	s	4					
		X	s?	1/2, 3, 4					
8	Břehoryje (LT)	A			p	4			1226
9	Bříza (LT)	A			p	4			1351
		X			p?	4			
10	Budyně n. O. (LT)	A	s/h?	3, 4					1173
		B	s	3, 3b?, 4					
		C	s	3	p	3?, 4			
		D	s	2/3, 3?, 4					
		E			p	4			
		X			p	3/4			
11	Črkvice (UL)	A	s	4	p	4			1352
		B	s	4					1318
12	Čtiněves (LT)	A	s	4					
		B	s	RS					
13	Čakovice (LT)	A			p	4			1276
14	Černěves (LT)	A	s	RS	p?	3, 3b			1273
		X			p?	2			
15	Černiv (LT)	X	s?	RS					1307
16	Černouček (LT)	A			p	4?			1100
		X	s	3?, 4					
17	České Kopisty (LT)	A	s	RS					1229
18	Čížkovice (LT)	X	s	2/3, 4	p?	3b			1318
19	Dlažkovice (LT)	A	s	3					1057
		B			p?	4			
20	Dobkovičky (LT)	A	s	4					1276
21	Dobříň (LT)	X	s	4			dep.minc	4	1294
22	Doksany (LT)	A	s	2, 3, 3b, 4			mince	4	1142
		B			p	RS?			
		C			p?	3b			
23	Dolženky (LT)	X	s?	2, 3, 4	p?	4			
		A	sv?	RS	p?	3b, 4			1290
		B	s	2, 3, 4					
24	Dolhónec (LT)	X			p?	RS			
		A	s	4					1222
25	Drahobuz (LT)	A	s?	4	p	3?, 4			1375
		X	s	3/4					
26	Dřemčice (LT)	X	s?	RS					1420
27	Dubany (LT)	A			p	4			1237
28	Encovany (LT)	A			p	RS			1269
29	HlinnÆ (LT)	A	s	4					1337
		B	s?	4					
		C	s?	4					
30	Horní Beřkovice (LT)	A			p	3/4			1344
		B			p	3/4			
		C	sv?	RS?					
		X	s	RS					
31	Horní Nezly (LT)	A			p?	4			1197
32	Horní Řepčice (LT)	A	s	2					1057

		X	s	3, 4					
33	Hostenice, ZSO Mury	A	s	4					1207
34	Hořtka (LT)	A	s?	RS					1353
		X			p?	3			
35	Hrdly (LT)	A	s	4					993
		B			p?	3			
		C	s	4					
		D	s	4					
36	Hrobce (LT)	A			p	3/4			1115
		B					es.z	4	
37	Hrušovany (LT)	A	s?	4					1253
		X	s	4					
38	Chodouny (LT)	X					dep.minc.	4	1226
39	Chodovlice (LT)	A					dep.minc	4	1227
		X	s	3					
40	Chotiněves (LT)	A			p	3?, 4			1323
41	Chudoslavice (LT)	A	kult				avar.kov/En	2	1545
42	Ječovice (LT)	A			p	4			1318
43	Jenčice (LT)	A	s	1					1251
		X	s	3, 4					
44	Jeviněves (ME)	A			p	3			1374
		B	sv/hr	4b					
45	Keblice (LT)	A			p	4?			1249
		X			p?	3			
46	Klapá (LT)	A	h	3, 4					1197
		B					dep.čelez	3a	
47	Klenceč (LT)	X			p?	3, 3b			1400
48	Kletečná (LT)	A					dep.čelez	RS?	1404
49	Kochovice (LT)	A	s?	4					1088
50	Kololeč (LT)	X	s	3					1436
51	Kostelec n. O (LT)	A	sv?	4					1352
52	Kostomlaty p. Ř. (LT)	A	s	4					1285
		B					au.prsten	4a	
		C			p?	1?			
		X			p?	RS			
53	Košállov (LT)	X	s	4					1280
54	Kravaře (CL)	A	s	4b					1175
55	Křesín (LT)	A			p	3, 3b			1226
		B	s	2/3					
56	Křešice (LT)	A			p	3b			1057
		B	s?	3, 4?					
57	Kyřkovice (LT)	A			p	3b, 4			1253
		B	sv	RS					
		C	s	2/3					
		X			p	2/3, 3b			
58	Ledčice (ME)	A	sh	4					1226
59	Levín (LT)	A	sv/hr	4					1352
60	Levousy (LT)	A	h	3, 3b					1415
		B	sv	3, 4?					
		C			p	4			
		D	s?	RS	p	RS?			
		E	sv/hr	4					
61	Lhotka n. Lab. (LT)	A	s	RS					1348
62	Liběšice (LT)	A			p	RS?			1057
63	Libkovice p. Ř. (LT)	A			p?	3			1351
		B	sv?	RS					
64	Libochovany (LT)	A	s	3					1115
		B	s?	2	p	3, 3b, 4			
		C	s	2, 3/4	p	3/4			
		D	sv/h/hr	2, 3, 4					
		X			p	4			
65	Libochovice (LT)	A			p	RS?			1282
		B	s	RS					
		X	s?	2/3	p?	3b			
66	Libotenic (LT)	A	s	RS	p	RS			1150
		B			p	2,3,3b,4			
	ZSO Chodovlice	C	s	4					
67	Litochovice (LT)	A			p	3b, 4			1273

Materiály k ranému středověku severočeského Polabí

		B	s	4					
68	Litoměřice - Dóm. vrch	A	sv/h, d□len	2, 3, 4	p	3/4, 4			993
	Staré město	B	s/sv, d□len	2, 3, 3b, 4	p	3b/4, 4			1057
	ZÆsada	C	s	2/3, 4					
	Dubina	D	s	2/3	p	3/4			
	Rybáře	E	s	2/3, 4					
		F	s	4	p	3			
	VoldÆna	G	s	4	p	3, 4			
		H	s	2/3, 3, 4	p	3, 4			
		CH	s	2/3, 4	p	3, 4			
		I	s	4, RS	p	3b, 4			
	Pokratice	J	srv. č. 90 Pokratice						
		K	s	4	p	4			
		L	s	3?	p	4			
	Bo□ka	M	s	2/3, 4	p	3, 3b, 4			
	□eletice	N	s	4	p	3			
	MlØkojedy-v□chod	O	srv. č. 79 Mlékojedy						
	MlØkojedy-zÆpad	P							
	Radob□	R	kult					4	
69	Lounky (LT)	A			p	3b, 4			1088
70	Lovosice (LT)	A	s	2, 2/3, 4	p	4			1143
		B	sh	1, 2, 3, 4					
		C			p	4			
		D			p	3, 4			
		E	s	2, 3, 3b					
		X	s?	3b					
71	Lukavec (LT)	A			p	3/4			1057
		B	sv?	RS					
		X			p	2, 3, 4			
72	Lukohořany (LT)	A			p?	4			1237
73	Lukov (LT)	A	s	3, 4					1057
		X	s	4					
74	MalØ □ernoseky (LT)	A			p	4			
		B	d□len	RS					
75	Martiněves (LT)	A	s	4					
76	Mastířovice (LT)	A	s	RS					1420
77	Mile□ov (LT).	A	kult				dep.votiv	2,?	1390
		B	s	4b					
78	MladØ (LT)	X	s	4					
79	MlØkojedy (LT)=Ltm O	A	s	3, 4	p	3b, 4			1352
	Ltm P	B	s	1, 3/4?	p	3b, 4			
80	Mnetěš (LT) Říp	A	kult					RS	
81	NovØ Kopisty (LT)	X			p	3			1141
82	Nučničky (LT)	A	s	1,2,3, 3b, 4					1218
		B	s	4					
83	Okna (LT)	X					spona	4	
84	Oparno (LT)	A	sv/hr	4?					1344
		B					ostruha	3a	
	Písty (LT) = Budyně E								
85	Píšťany (LT)	A	s	4					1057
86	Ploskovice (LT)	A	s	2, 4					
		B	s	4					
87	Počaply (LT)	A			p	4			1262
		X			p	3/4			
88	Podbradec (LT)	A	s	2/3					
89	Podsedice (LT)	A			p	RS			1280
		X	s	4					
90	Pokratice =Ltm J	A	s	2/3, 4					
91	Polepy (LT)	A	s	4	p	3, 4			1227
		X			p	3			1335
92	Poplze (LT)	A			p?	4			
		B			p?	4			
		C	s	RS					
93	Prackovice.(LT)	A			p	3b?, 4			
		B	sv	2/3					1352
94	Prosmyky (LT)	A	s	RS?	p	3, 4			
		B	s	4					
		X	s	2					

95	Radečín (LT)	A	s	4					1318
96	Radovesice n. O. (LT)	A			p?	3/4			1175
		B	s	2/3, 4					
		X			p?	3b			
97	Robeč (LT)	A	s	4					1352
98	Rohatce (LT)	A			p?	3b/4			1226
99	Rochov u Brozan (LT)	A	s	RS					1219
100	Rochov u Úštěka (LT)	X	s	4					1335
101	Roudnice n. Lab. (LT)	A	s	RS	p?	2/3			1167
		B	s	RS	p	RS	kop	2/3	
		C			p	RS?			
		D	sv	2					
		E			p	RS 4?			
		X			p?	3, 4			
102	Rovně (LT)	X	s	RS					1194
103	Sedlec u Třebenic (LT)	X	s	2, 3b					1057
104	Sířejovice (LT)	A	s	RS					1227
105	Skalice (LT)	A	s	2/3, 4					1197
		B	s	4b					
106	Slatina (LT)	X			p?	4			1057
107	Soběnice (LT)	A			p	3b/4, 4			1318
		B	s	2/3					
108	Solany (LT)	A	s	RS	p	3?, 4			1300
109	Straně (CL)	A	sv	3, 4					1057
		B	s	RS					
110	Stráňkov (LT)	A			p	3, 4			1271
111	Sulejovice (LT)	A			p	4			1251
112	Sutom (LT)	A	s	4?					1276
113	Svaňovice (LT)	A			p	3b, 4			1253
		B			p	3?, 4			
114	Štětí (LT)	A			p	4			1312
115	Těchobuzice (LT)	A	s	4					1397
116	Teplá (LT)	X	s	4					1543
117	Travčice (LT)	A			p	4?			1239
		B	s	3, 4					
118	Třebenice (LT)	A	s	RS	p	4			1227
		B	s?	4					
		X	s	2, 3, 3b, 4	p?	4			
119	Třebívlice (LT)	A	s	2/3, 4					1318
120	Třebušín (LT)	A	sv	4					1169
		B	sv/hr?	RS?			tulej	4	
	Úpohlavy (LT) = Třebenice B								
121	Úštěk (LT)	A	sv	2/3, 3, 4	p	4			1334
		B			p?	3/4?			
122	Vědomice (LT)	A			p	4			1505
123	Velemín (LT)	A	s	4					1228
124	Velešice (LT)	A	s	RS					1320
125	Velké Černošky (LT)	A	s	2/3, 4					1057
		B	s	2/3, 4					
		C					es.z	4	
		D			p?	RS			
		E	s	1?, RS					
126	Vetřelá (LT)	A	sv	3					1333
		B			p	3			
127	Vlastislav (LT)	A	h	3					12. stol.
128	Vraňkov (LT)	A	s	RS					1100
		B	sv?	RS					
		C	s	RS					
129	Vrbice (LT)	A	s	2, 3, 4					1319
130	Vrutice (LT)	A	s	2/3, 4	p?	2			1088
		X	s?	3b					
131	Valhostice (LT)	A	s	2, 4					1319
		B			p	3, 4			
132	Valdovice (LO)	A			p?	RS			1352
133	Valdovice (LT)	A	s	RS					1390
		B	sv?	RS					
		X			p	3b, 4			
134	Valtenice (LT)	A	s	2/3, 4					1057

A. „Štěrkovna u Židovického vrchu“, ca 2 km JZ od Třebívlic. Pohřebiště? Z r. 1898, snad z kostrového hrobu: hrnc, M Teplice př. č. 1068/62; dat.: RS.

Komentář. P. Budinský (1985, 73) nález uvádí pod lokalitou Třebívlice, s pozn., že byl až dosud chybně uváděn pod lokalitami Židovice u Libčevsi či Židovice u Roudnice (*Píč* 1909, 406; *Váňa* 1977, 427; *Zápotocký* 1965, 385, tehdy nezjištěn). Podle ZM 1:10000 ale poloha „Na židovickém kopci“ (se dvěma malými lomy) leží skutečně již na katastru Židovic (LO).

Židovice u Roudnice (LT)

X. *Pohř.* (es. z., 1 nádoba); dat.: RS 3b, 4.

Po r. 1965:

A. Zahrada ppč. 232/35, 232/36 ca 500 m na SZ od středu obce. Sídliště. Sběr: ker. M Roudnice; dat.: RS. LIT: *Trefný* 2006, 7, obr. 19:1,2.

B. Ostrožna na JV okraji obce, nad levým břehem Labe (převýšení ca 20 m), na S a V straně svah, na J a Z plynulý přechod v náhorní rovinu. Výšinné sídliště? Sběry v 60. letech a v r. 2005 (M. Trefný, M Roudnice; M. Zápotocký, M Ltm): ker. M Roudnice; dat.: RS. LIT: *Zápotocký* 1975b, 239; *Trefný* 2008b.

Komentář. Rozloha ostrožny musela být původně větší než dnes, protože východní strana je nárazovým břehem Labe s odkrytým profilem, navíc patrně v těchto místech byl těžěn kámen pro stavbu terezínské pevnosti (srv. *Romaňák* 1972, 129).

Žitenice (LT)

A. *Zahrady domů* čp. 7, 11. *Sídl.*; dat.: RS 2/3, 4.

4. K REKONSTRUKCI RANĚ STŘEDOVĚKÉHO OSÍDLENÍ SEVEROČESKÉHO POLABÍ

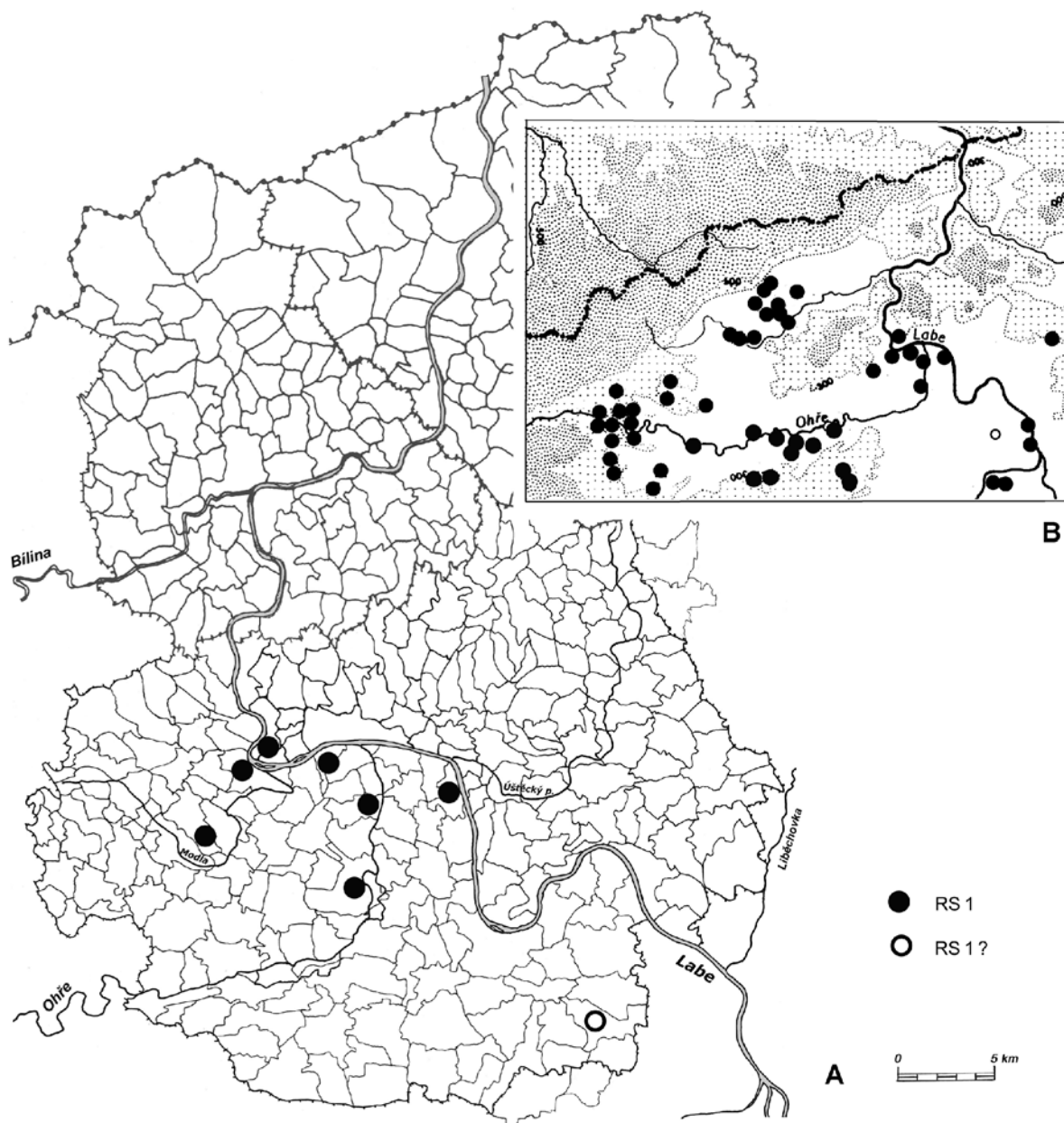
Předchozí přehled dává především možnost zpřesnit dosavadní poznatky o rozsahu a struktuře raně středověké ekumeny. Zřetelněji se tak rýsuje proces vzniku, postupného růstu a splývání jednotlivých sídelních komor. Co naše závěry v tomto směru problematizuje, je stav nálezové báze, její výpovědní hodnota, co se složení a datace týče. Převažují ojedinělé nálezy a jen zlomek připadá na materiály z výzkumů, jež navíc zůstávají, běžně po desetiletí, nezpracované. A k tomu přistupuje nejistá relativní chronologie hlavní nálezové kategorie – keramiky, ve zdejších regionech zatím příliš hrubá, než aby dovozovala s jistotou paralelizovat naše data s historií rekonstruovanými ději 7.–12. století.

Rozdělení do čtyř časových úseků, per. RS 1–4, jakkoliv hrubé, umožňuje alespoň rámcově sledovat **dynamiku růstu osídlení**. Můžeme tak konstatovat, že z celkového počtu 167 katastrů s RS nálezy (z nich 134 je z okresu Litoměřice, 27 z okr. Ústí n. L. a 6 z okr. Děčín) bylo v per. RS 1 osídleno jen 8 katastrů (= 4,8 %). V per. RS 2 předchozí stav stoupá na 35 katastrů (20 %), a pokud přičteme i katastry s nejistě určenými nálezy RS 2/3, je to již 54 katastrů, tj. 32 % z celkového počtu. Do středohradištního období, do per. RS 3, se tento počet oproti předchozímu stavu téměř zdvojnásobí (do RS 3: 86 katastrů, tj. 51 %, s nejistě určitelnými nálezy per. RS 3/4 je to 93 katastrů, tj. 56 %) a totéž se – vzestupem na 167 = 100 % katastrů s nálezy z per. RS 1–4 – opakuje do konce mladohradištního období. Úhrnem tedy počet osídlených katastrů stoupá nejvýše, v průměru na pětinasobek, při přechodu z per. RS 1 do RS 2. Poté, při přechodech do per. RS 3 a RS 4, je opakovaně jen zhruba dvojnásobný.

Jiným procesem, který umožňuje sledovat současná periodizace, je geografický rozsah osídlení, jeho členění do sídelních komor a postupná stratifikace sídelní sítě:

Z raně slovanského období (per. RS 1; mapa obr. 71), kdy do Čech během druhé poloviny 6. století zasáhla první slovanská vlna s kulturou pražského typu a osadila přednostně bezlesé oblasti při řekách a potocích v hranicích staré sídelní oblasti (*Zeman* 1976, mapy 1–7; *Kuna – Profantová* 2005, mapa), známe ze sledovaného polygonu jen osm lokalit. Z nich sedm je soustředěno při soutocích Labe s Ohří a Modlou, osmá, na Podřipsku, je nejistá (*tab. 11*). Situované jsou většinou v rovinných, otevřených polohách při březích Labe (Litoměřice P – Mlékojedy: *Derner* 2009, Lovosice B, Nučnický A, Velké Žernoseky E) a Ohře (Bohušovice A, Brozany X). Stranou, ale též na otevřených, nestrategických polohách, leží Jenčice A a Kostomlaty C. Jen u čtyř známe bližší nálezové okolnosti (polozemnice, polozemnice s pecí, síla či jámy, vrstva), u tří jde o keramiku bez bližších údajů a poslední, s opatrností takto datovaný nález, jenž by naznačoval mohylový pohřeb, byl z hlediska provenience i časového určení označen jako nejistý (zlomek nádoby z pláště mohylového násypu z Kostomlat p. Ř.).

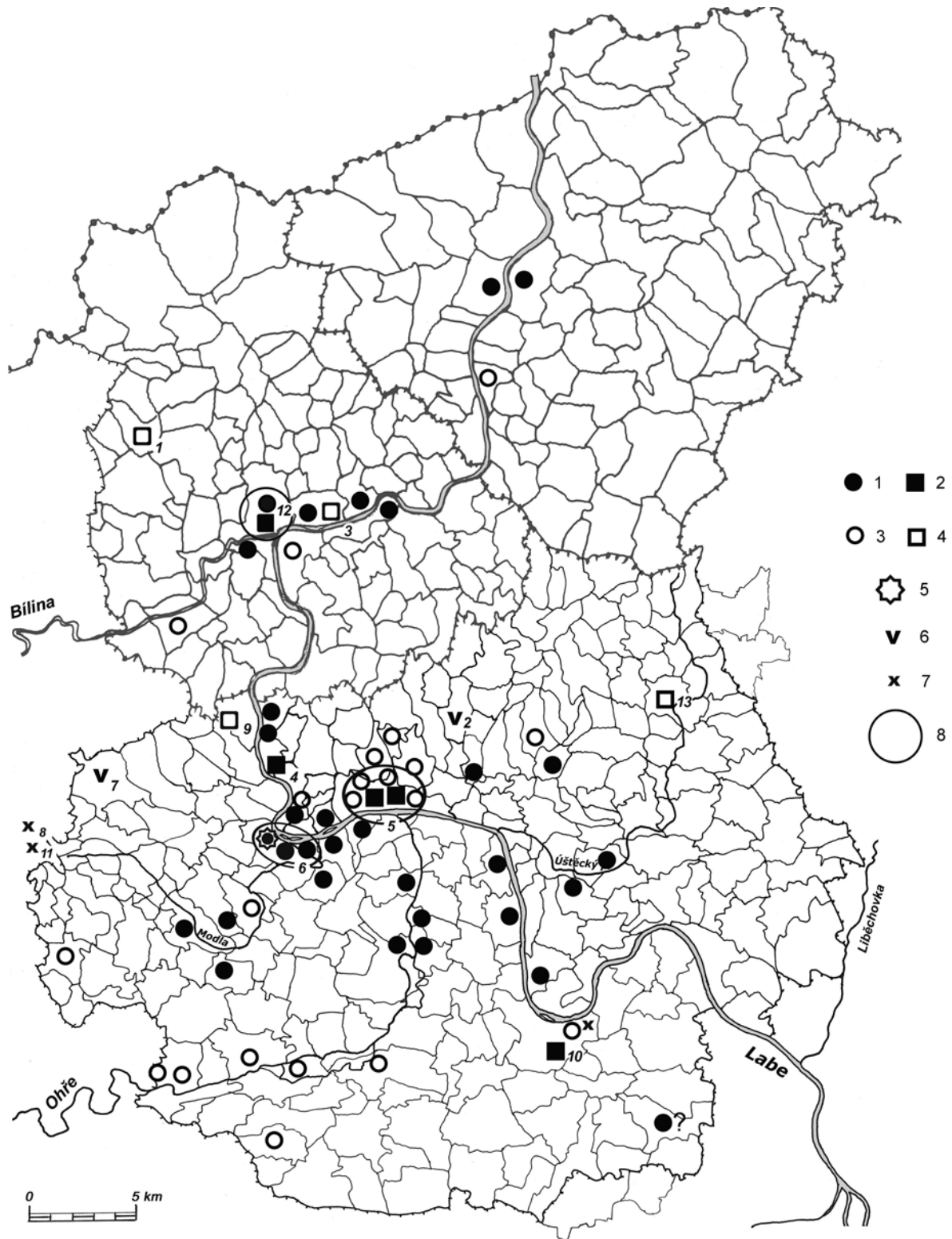
Osídlení je zde v tomto období omezeno jen na prostor při ústí Ohře a Modly. Chybí tedy nejen severněji, na Ústecku a Děčínsku, ale také na roudnickém Polabí a na dolním Poohří, v úseku mezi Brozany a Počedlicemi. Tento stav zdá se tak odpovídat již dříve pozorovanému shlukování raně slovanských sídel do relativně separovaných regionů. Na severozápadě Čech se nejbližše našemu rýsují tři

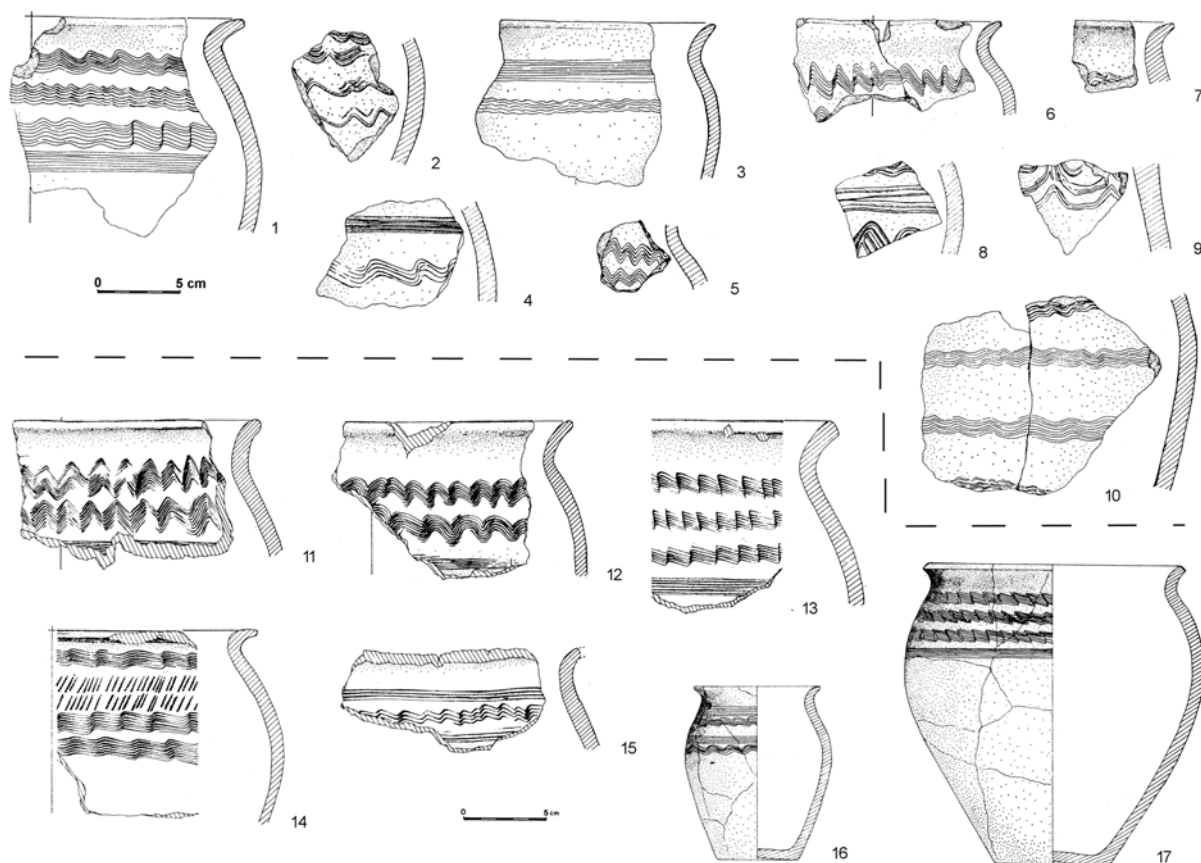
Obr. 71. A. Severočeské Polabí v rané době hradištní – kultura pražského typu. Katastry obcí s nálezy z per. RS 1 (srv. kap. 1–3 a tab. 11). — **B.** Nálezy pražského typu v severozápadních Čechách (podle Kuna – Profantová 2005, mapa; upraveno, doplněno)

takové shluky: dva na střední Ohři a třetí na Mostecku/Bílinsku (obr. 71B), jižněji je to až koncentrace lokalit na severu Pražské kotliny a Slánsku (Kuna – Profantová 2005, mapa; Lutovský 2006a, obr. 1).

Starší doba hradištní (per. RS 2, polovina 7. – počátek 9. stol.; mapa obr. 72). Počet sídel se oproti předchozímu období zhruba zpětinásobil (35 katastrů z RS 2, 19 katastrů z RS 2/3). Svědčí to o razantním populačním přírůstku, zdůvodňovaným růstem hospodářské produkce a provázeným šířením do zalesněných území. Pokud jde o **nálezové prostředí**, naprostá většina stávajícího fondu má sídlištní ráz. Větších souborů keramiky je k dispozici jen několik, jak typologicky starších (Horní Řepčice A, jáma, Zápotocký 1965, obr. 36; Neštémice, z jámových objektů, obr. 73:1–10; Ústí n. L. – západ, Fischerova cihelna, obr. 73:11–17), tak převahou mladších, s výraznější profilací (Děčín – Rozbělesy, Malý písek, obr. 74; Libochovany D – Tríkřížový vrch, obr. 20; Nučnický A – jáma: Zápotocký 1965, obr. 51). Nejbohatší kolekci starohradištního stáří můžeme očekávat z objektů a vrstev z výzkumu vedeného v 80. letech min. století v prostoru sídelního areálu při labském přístavu v Lovosicích, odkud jsme znali zatím jen

Obr. 72. Severočeské Polabí ve starší době hradištní. Katastry obcí s nálezy z per. RS 1, 2. Počet poloh (sídelních, pohřebních) na jednotlivých katastrech podle kap. 1–3 a tab. 11. — Značky: 1, 3 sídelní a pohřební polohy z per. RS 2, 2/3; 2, 4 hradiště/výšinná sídliště z per. RS 2, 2/3; 5 hrazené sídliště rovinné (Lovosice B); 6 votivní depozity z kopců Středohoří; 7 ostruhy s háčky z vlastislavské varianty Srbské cesty a kopí s křídélky z Roudnice B; 8 sídelní koncentrace. — Lokality: 1 Chlumec-Horka, 2 Chudoslavice-Liščín, 3 Krásné Březno – Kanon, 4 Libochovany – Tříkřížový vrch, 5 Litoměřice, 6 Lovosice, 7 Milešov-Milešovka, 8 Mukov (TP), 9 Prackovice-Debus, 10 Roudnice n. L., 11 Štěpánov (TP), 12 Ústí n. L., 13 Úštěk

Obr. 73. Keramika starší doby hradištní (per. RS 2). 1–10 Neštěmice, objekty č. 2 (1–4), 41 (5), 57 (6–10); 11–17 Ústí n. L. – západ, Fischerova cihelna, sídliště. Podle Zápotocký 1977a, obr. 8:1–10; týž 1978a, obr. 9:1–7

početné sběry. Ze zbývajících lokalit pocházejí jen, vesměs nepočetné, ojedinělé nálezy a sběry sídlištního charakteru.

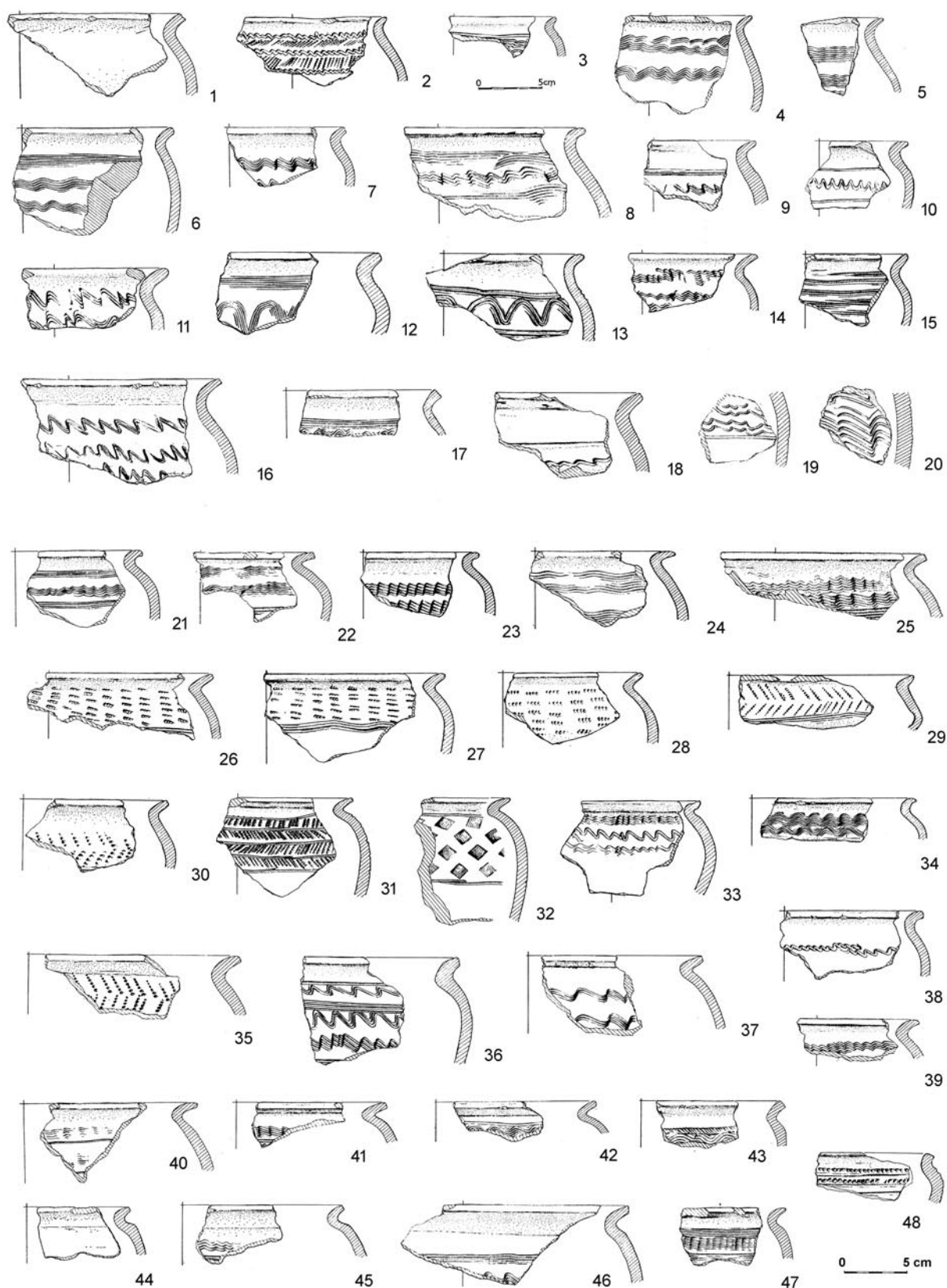
Jaký **pohřební ritus** se tehdy v této část SZ Čech praktikoval, dosud neznáme.⁶⁵ Samotné hroby tu chybějí, uvažuje se ale, že z hrobové výbavy by mohly pocházet některé ojediněle nalezené nádoby. Takových lze uvést celkem šest, všechny z lokalit na Labi mezi Lovosicemi a Roudnicí. Z nich čtyři velkostí odpovídají hrobovým nádobám středohradištním a mohly by proto pocházet též z výbavy kostrových hrobů (mísa na nožce z Černěvsí X a hrncovité tvary z Lukavce X, Roudnice A a Vrutice A: Váňa 1958, obr. 38:4; Zápotocký 1965, 243, obr. 71:12, 85:6, 93:14, 94:6, pro jejich datování do RS 2 též Bubeník 1997, 13, 36, 42, 75), pátá je nejistá (Lovosice B, údajný hrob z polohy Finger: Zápotocký 1965, 244, pozn. 110). U šesté, z Libotenic B (Zápotocký 1965, 244, obr. 71:12), se s ohledem na výšku 32 cm zvažuje užití jako popelnice, což by pak byl zatím jediný případ plochého (?) žárového hrobu ze severozápadních Čech (Bubeník – Pleinerová – Profantová 1998, 118, mapa obr. 8).

Podstatný je proti předchozímu období nárůst **ekumeny** (obr. 72). V hrubých rysech se již rýsují jádra či obrysy většiny sídelních komor, jak je poznáme v následujícím období: děčínské, březensko-neštěmické, ústecké, libochovanské, lovosicko-litoměřické, třebeňské, roudnické a nevýrazně též komory na dolní Obrtce a ploskovicko-soběňské. Existenci budyňsko-levouské a ústecké komory naznačují až nálezy s nejistou datací RS 2/3, což by mohlo svědčit – i když se to nezdá pravděpodobné – o jejich pozdějším vzniku.

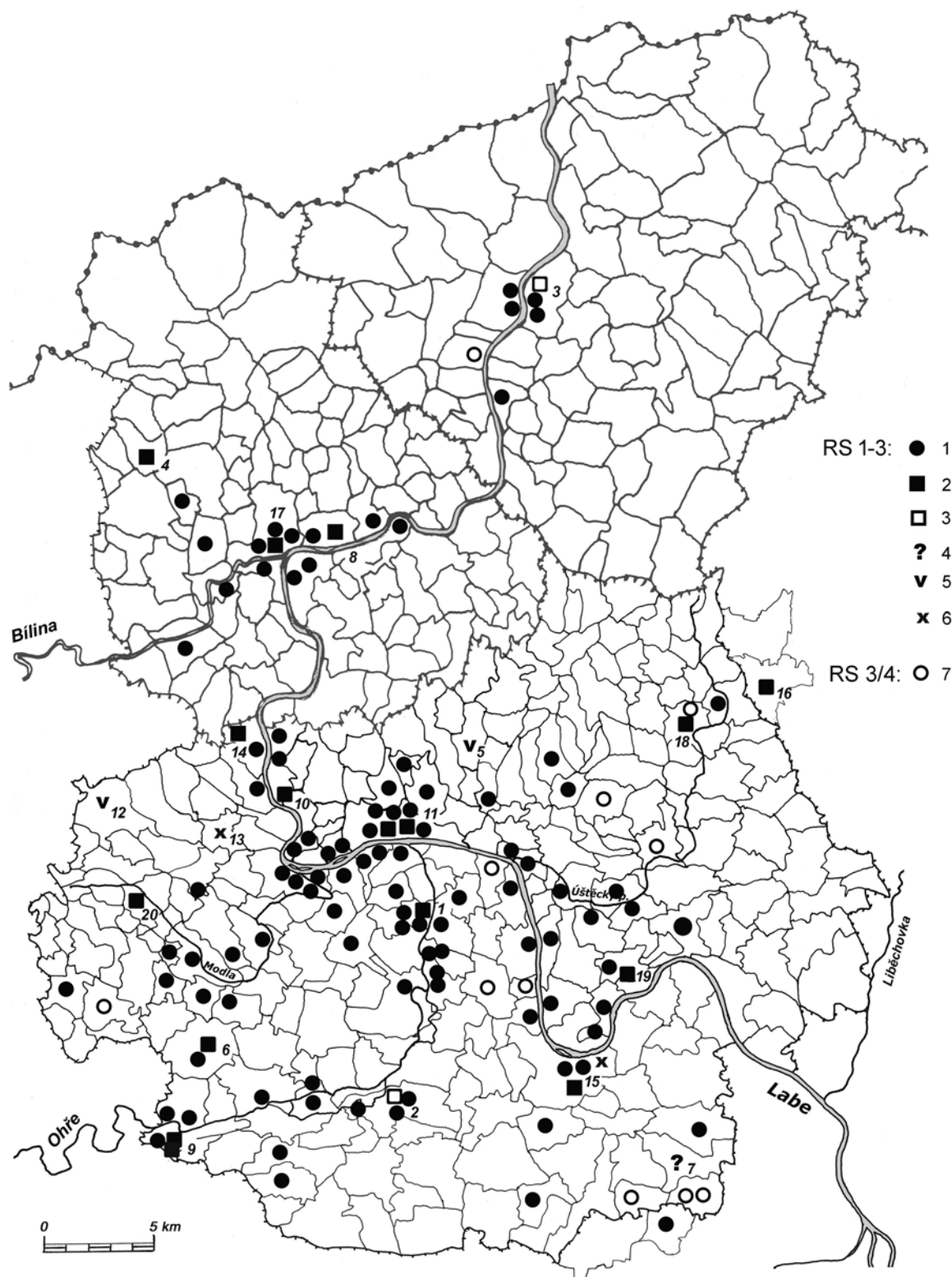
Nové jsou také situace ukazující na jistý stupeň stratifikace **sídelní sítě**. Jako místa plnící centrální funkce různé úrovně připadají v tomto období v úvahu tři kategorie sídel:

a) Hradiště, resp. výšinné polohy, u nichž předpokládáme, že v době své funkce byly hrazené. Stopy osídlení z per. RS 2, většinou velmi skrovné, známe z pěti poloh, z dalších čtyř je keramika určena jako RS 2/3 (tab. 13; obr. 72). Všechny leží v obvodu sídelních komor, šest prakticky v jejich centrech (Krásné Březno A, Ústí n. L. A, Litoměřice A, B, Úštěk A, Roudnice D), tři na okraji (Chlumec, Prackovice B, Li-

⁶⁵ O absenci starohradištních mohyl a kostrových hrobů v této části země již Turek 1957, 41; Váňa 1952, 437; pro Litoměřicko Zápotocký 1965, 243.

Obr. 74. Keramika starší doby hradištní (per. RS 2, 2/3). Děčín-Podmokly, Malý písek (sídlště, sběry). Podle Zápotocký 1977a, obr. 1–5

Obr. 75. Severočeské Polabí ve střední době hradištní. Katastry obcí s nálezy z per. RS 1–3 (podle kap. 1–3 a tab. 11) — Značky: 1 sídelní a pohřební polohy; 2 hradiště / výšinná sídliště; 3 dto nejistá; 4 nejisté; 5 votivní nálezy, depoty; 6 francké importy (ostruha, kopy); 7 sídelní a pohřební polohy z per. RS 3/4. — Lokality: 1 Bohušovice n. O. – Šance, 2 Budyně n. O., 3 Děčín, 4 Chlumec-Horka, 5 Chudoslavice-Liščín, 6 Klapý-Házmburk, 7 Kostomlaty p. Ř. (RS 1?), 8 Krásné Březno – Kanon, 9 Levousy-Šance, Basa, 10 Libochovany – Tříkřížový vrch, 11 Litoměřice – Dómský a Městský pahorek, 12 Milešov-Milešovka, 13 Oparno, 14 Prackovice-Debus, 15 Roudnice n. L., 16 Stranné, 17 Ústí n. L. – Hradiště, 18 Ústěh, 19 Vetlá-Sovice, 20 Vlastislav

bochovany D). U hradišť první skupiny se nabízí především funkce správní a obranná, u poloh na Labi a při zemské bráně (Chlumec) strážní.

b) Hrazená rovinná sídliště. Jediným případem tohoto typu, navíc s ohledem na dataci příkopu nejistým, je poloha Lovosice B (RS 2–4, srv. *tab.* 9).

c) Sídelní aglomerace. O těch se zde s opatrností dá uvažovat ve třech případech. Dvě z nich jsou v prostoru pozdějších center (Litoměřice: dvě výšinné polohy RS 2 obklopené sedmi polohami RS 2/3; Ústí n. L.: jedna výšinná poloha RS 2 a při ní dvě rovinné RS 2/3), třetí, rovinná, při labském přístavu (Lovosice: hrazené sídliště RS 2 se dvěma sídelními polohami stejného stáří v sousedství).

Střední doba hradištní (per. RS 3; počátek/polovina 9. – 1. polovina 10. století; mapa *obr.* 75). Počet katastrů osídlených v tomto období, tj. s nálezy z per. RS 1–3, se proti předchozímu zhruba zdvojnásobil. Jako **nálezové prostředí** je nyní takřka u poloviny nálezů uveden hrob či pohřebiště. Konkrétně: na 93 katastrech (včetně 7 katastrů z per. RS 3/4) je evidováno na 152 nálezových poloh (DC+UL: 23, LT: 129, včetně katastrů s nálezy nelokalizovanými, na *tab.* 11 ve sloupci „poloha“ jako „X“). Z nich je polovina poloh sídelních (73 = 49 %; DC+UL: 17, LT: 56), desetina hradišť/výšinných poloh (17 = 11 %; DC+UL: 4, LT: 13) a jedno sídliště rovinné hrazené (1 = 0,5 %; LT), zbývajících 40 procent připadá na pohřební polohy (DC+UL: 2, LT: 59).

V **keramické produkci**, v nálezovém fondu dominující, rozlišujeme čtyři skupiny; z nich tři představují regionální typy, čtvrtá standardní středohradištní zboží.

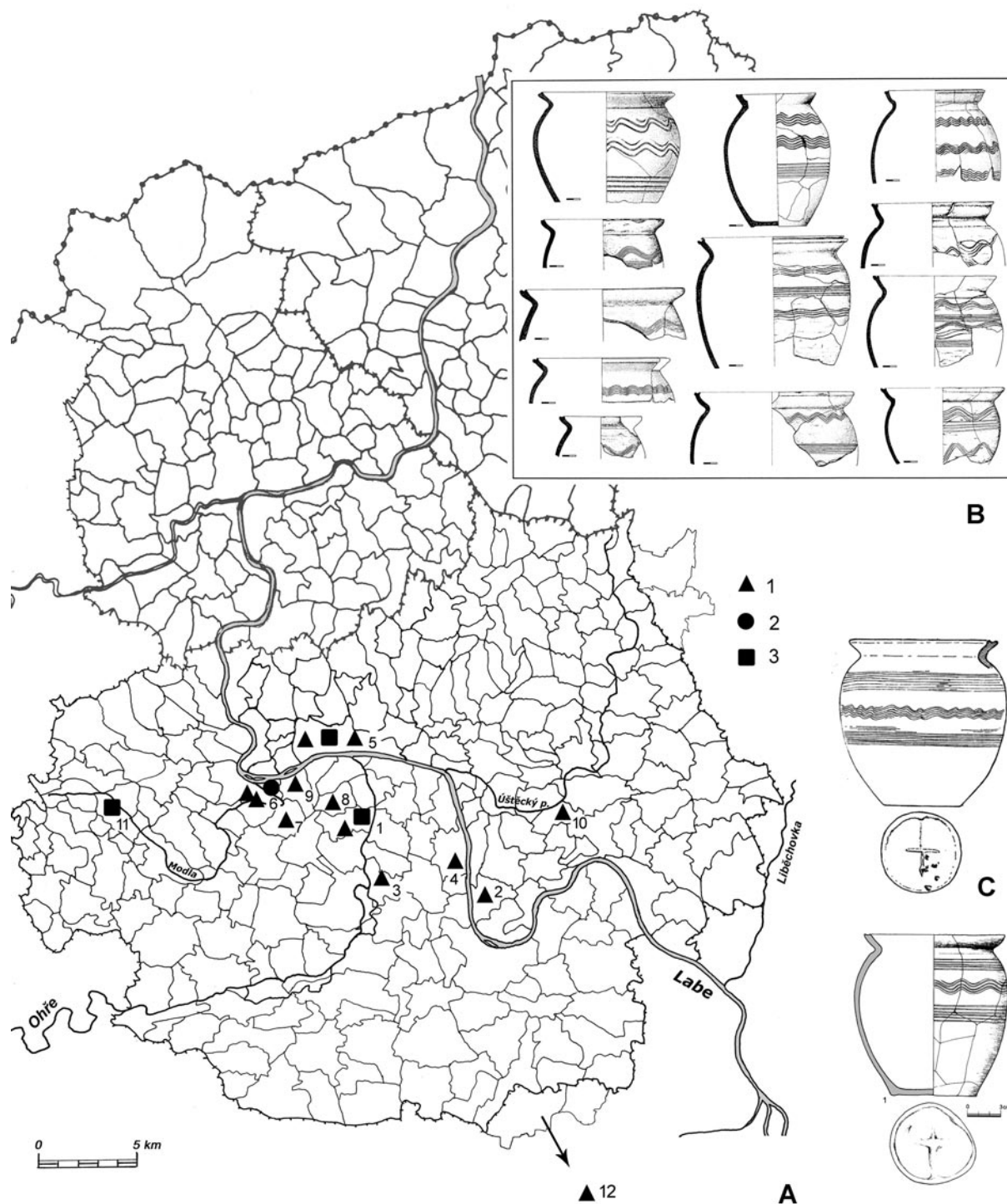
Litoměřický typ byl definován tvarem okraje (slabě rozšířený, ploše seříznutý /h51/, zpravidla prožlabený /h 52/), těla (soudkovité či vejčité s výraznou výduť a krátce rozevřeným, přímým a jen zřídka slabě kalichovitě prohnutým hrdlem) a výzdoby (hřebenová, u hrobových nádob zpravidla motiv vlnovky mezi dvěma horiz. pásy); jde o kvalitní hrncinu dobře vypálenou do tmavších, zpravidla hnědavých tónů (*Zápotocký 1965*, 252, mapa *obr.* 22, k výzdobné a tvarové variabilitě *Váňa 1968*, 112, 114, kromě hrncovitých tvarů též láhve). Známe je z 11 katastrů, z Bohušovic n. O. navíc ze dvou a z Litoměřic a Lovosic ze tří poloh. Z celkového počtu 16 poloh je 12 hrobového rázu a 4 sídlištní, z nich tři hrazené (Litoměřice A, Bohušovice A, Vlastislav); mapa *obr.* 76. Mimo užší oblast Litoměřicka je hrnek z hrobu 64/1952 z Levého Hradce, 45 km na JJV od Litoměřic (*Tomková a kol. 2012*, 118, *obr.* 113:1; *obr.* 76C).⁶⁶ Ze sídlištního kontextu známe tuto keramiku v širším výběru jen z Bohušovic A (*obr.* 43:11–13, 26, 27). Její výzdoba zde má – podobně jako ve velkomoravské B skupině – podstatně větší variabilitu. Musíme proto počítat s tím, že repertoár této svébytné produkce bude pestřejší, než jak jej známe podle hrobových nádob.

Krátce po vydělení tohoto typu následovala upozornění na moravské paralely (*Váňa 1968*, 115; *Turek 1973*, 292; 1984, 550 o „nápadné podobě s líšeňským prototypem blučínského tvaru“). Porovnáván je konkrétně s jednou ze složek mladší fáze středohradištní keramiky Pomoraví, kterou B. Dostál (1975, 163) definoval jako její 4. skupinu a datoval do 2. pol. 9. – 1. pol. 10. století, J. Macháček (2001, 138, 142, 248, *obr.* 100) jako typologickou skupinu B, charakteristickou pro mikulčický okruh velkomoravské keramiky (*obr.* 76A). Moravská B-skupina vykazuje ovšem větší variabilitu hřebenové výzdoby, motiv HP-HV-HP je zde vzácnější. Běžná je u ní kalichovitá profilace hrdla, ta ale u litoměřického typu buď chybí nebo je jen naznačena. Formální příbuznost obou produkcí je nicméně natolik výrazná, že úvahy o transferu moravských hrnců na Litoměřicko (*Bubeník – Meduna 1994*, 184; *Meduna 2007*, 28), spíše až po pádu Velké Moravy než dříve, je třeba brát za vysoce pravděpodobné.

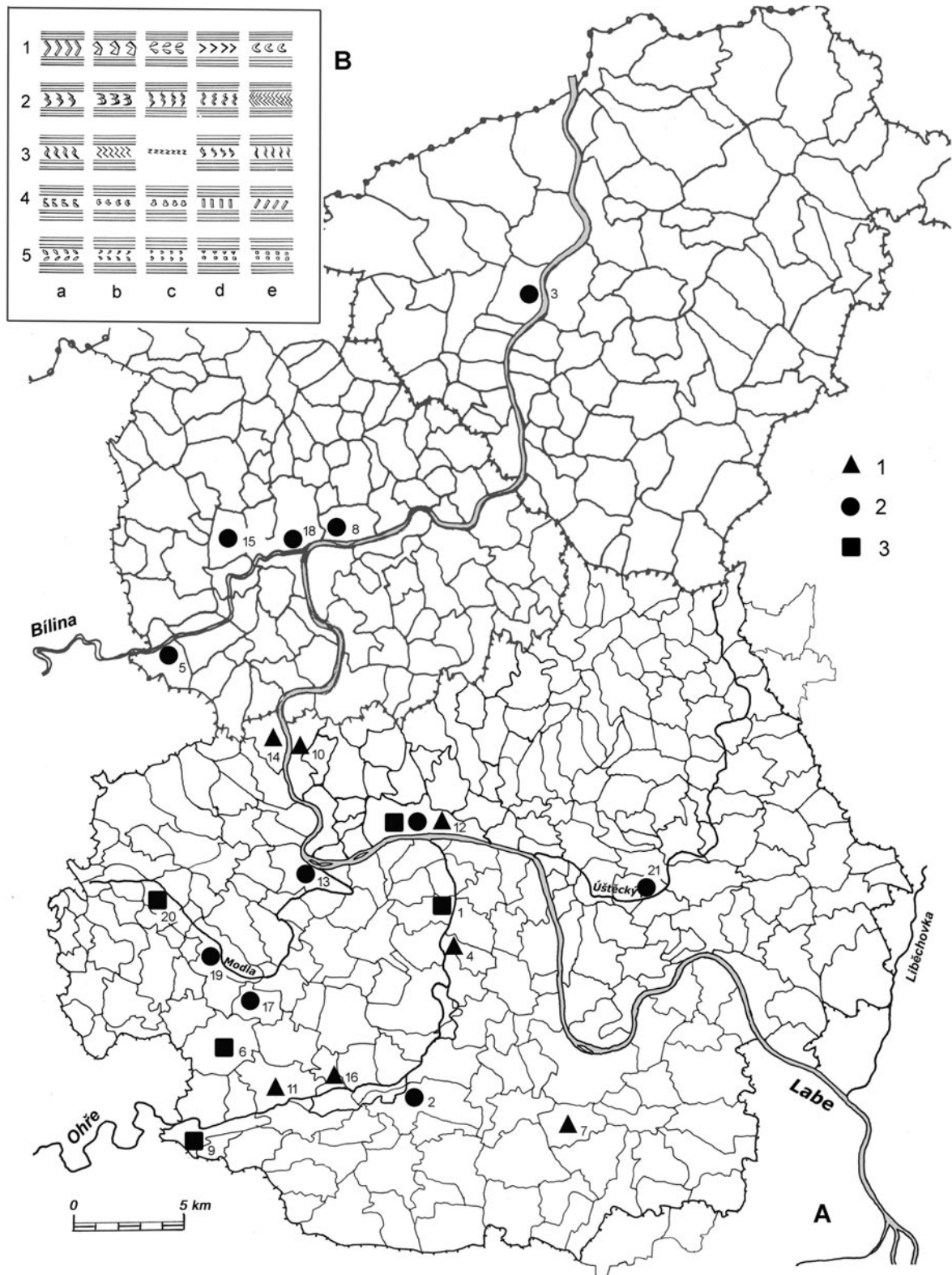
Zabrušanský typ (*obr.* 77) vyčlenil podle nálezů ze zabrušanského hradiště Z. *Váňa (1961)*. Charakterizuje jej svérázná kolkovaná výzdoba (*obr.* 77B dle *Váňa 1961*, *obr.* 2) aplikovaná na dvojkónické hrnce (Z-typ v užším pojetí) nebo hrncovité tvary esovitě profilované a láhve (k charakteristice posledně *Meduna a kol. 2012*, 40). Těžiště jeho výskytu leží mezi Krušnými horami a Milešovským středohořím, jižněji je, vcelku řídko, doložen na středním a dolním Poohří. Samostatnou enklávou je jeho 14 lokalit na Labi mezi Dohnou a Míšní, s přesahem k horní Muldě, vzdálených od Děčínské kotliny s nejsevernějšími českými nálezy Z-typu ca 110 km (*Kotková 2008*, Abb. 5; *Meduna 2015*). Na námi sledovaném území známe keramiku s touto výzdobou z 21 lokalit, na Ústecku a Děčínsku z nehrazených sídlišť, na Litoměřicku kromě sídlišť (6 lok.) také z hradišť (5 lok.) a jistých či nejistých hrobů (7 lok.); *obr.* 77. V sídlištním kontextu se zde objevuje obvykle ve formě jednotlivých zlomků, větší kolekce je avizována z Vlastislavi (*Váňa 1968*, 122: 4 části, 18 zlomků).

Jako **libočanský typ** označil Z. *Váňa (1961, 468)* dvojkónické nádoby s prohnutým, od těla ostře odsazeným hrdlem. Těžiště jejich rozšíření leží ve středním Poohří. Jako varianta B libočanského typu jsou

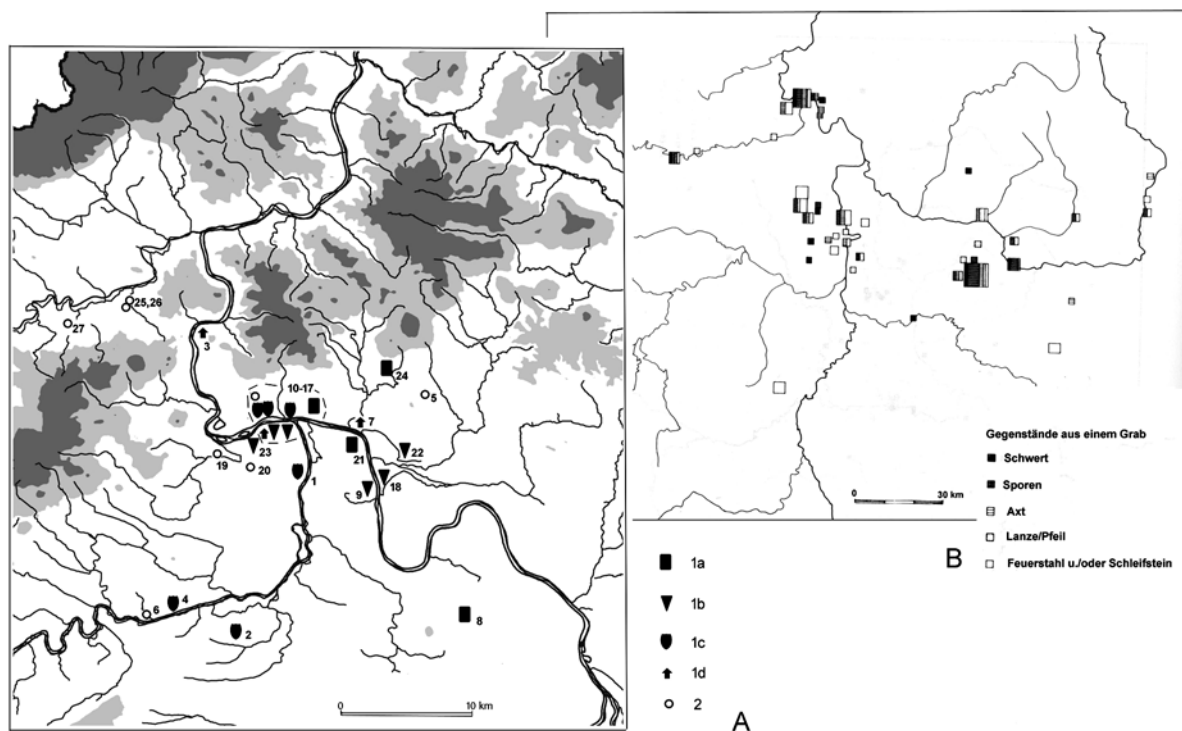
⁶⁶ Nejistý je výskyt této keramiky v Levousech (srv. *Váňa 1973*, 276: okrajový střep patřící „spíše do rámce litoměřického typu“ z 2. vrstvy trámů v zadní části hradby).

Obr. 76. Keramika litoměřického typu. **A.** Katastry, polohy: 1 Bohušovice n. O. A (sídl./hrad.), D (hr.), 2 Černěves A (var., hr.?), 3 Doksany C (hr., obr. 49:4), 4 Libotenice A (var.–láhev, hr.), 5 Litoměřice A (hrad.), H (hr.), M (4x, 1x var., 1x láhev, vše hr.), 6 Lovosice D2 (hr.), D3 (hr.?), E (sídl., obr. 55:8), 7 Lukavec X (hr.?), 8 Nové Kopisty X (hr.), 9 Prosmky X (hr.?), 10 Svařenice A (hr.), 11 Vlastislav A (hrad., Váňa 1968, 112, 114), 12 Levý Hradec (PZ). Zkratky: hr. – hroby, sídl. – sídliště, hrad. – hradiště, var. – varianty litoměřického typu (hrnce a láhve s okrajem h52 a H-orn.). Stav do r. 1968: Zápotocký 1965, 252, mapa obr. 22; Váňa 1968, 112, 114, nově Doksany C, Lovosice E, Levý Hradec. — Značky: 1 hrob/celé nádoby bez nález. údajů; 2 sídliště/ojedinělé střepy bez nález. údajů; 3 hradiště. — **B.** Typologická skupina B velkomoravské keramiky (Macháček 2001, obr. 100). — **C.** Doksany C; Levý Hradec (Tomková a kol. 2012, obr. 113:1).

Obr. 77. Keramika s výzdobou zabrušanského typu. **A.** Katastry, polohy: 1 Bohušovice A (sídl./hrad.); 2 Budyně n. O. B (sídl.); 3 Děčín-Rozbělesy (sídl.); 4 Dolánky A (hr.); 5 Hliňany (sídl.); 6 Klapý A (hrad.); 7 Kleneč X (hr.); 8 Krásné Březno B (sídl.); 9 Levousy A (hrad.); 10 Libochovany B (hr.); 11 Libochovice X (hr.); 12 Litoměřice A (hrad.), B (sídl.), M (hr.); 13 Lovosice X (sídl.); 14 Prackovice n. L. A (hr.); 15 Předlice (sídl.); 16 Radovesice X (hr.); 17 Sedlec X (sídl.); 18 Ústí n. L. (sídl.); 19 Třebenice X (sídl.); 20 Vlastislav A (hrad.); 21 Vrutice X (sídl.). Stav podle Váňa 1961; 1968; 1977; Zápotocký 1965; 1977; 1978; Zápotocký – Cvrková 1993; Cvrková – Zápotocký 1994; Kotková 2008. Značky: 1 hrob/celé nádoby bez nález. údajů; 2 sídliště/ojed. střepy bez nález. údajů; 3 hradiště. — **B.** Výzdobné prvky keramiky zabrušanského typu (Váňa 1961)

Obr. 78. A. Severočeské Polabí, hroby ozbrojených mužů. Katastry, polohy: 1 Bohušovice n. O., B, 2 Brníkov A, 3 Církvice A, 4 Dubany A, 5 Chotíněves A, 6 Křesín A, 7 Křešice A, 8 Libkovice p. Ř. A, 9 Libotenice B, 10 Litoměřice B, 11 Litoměřice G, 12 Litoměřice H, 13 Litoměřice CH, 14 Litoměřice M, 15 Litoměřice N, 16 Litoměřice O, 17 Litoměřice P, 18 Lounky A, 19 Lovosice D3, 20 Lukavec X, 21 Počaply X, 22 Polepy X, 23 Prosmuky A, 24 Soběnice A, 25 Stadice D, 26 Stadice E, 27 Žalany A. — Značky: 1a meč, 1b sekera, 1c ostruhy, 1d kopí, šípy, 2 vědro (srv. tab. 12). — B. Hroby mužů se zbraněmi na území Čech (podle Sasse 1982, Karte 3)

odlišeny situlovité tvary s výduť šikmo přesekávanou hřebenovým kolkem (Bubeník 1988, 54, obr. 6, 19). V našich nálezech podobné formy vystupují, převážně ve střeptavém materiálu, ve dvou variantách: s hrdlem hladkým nebo žebrovaným, s výzdobou takřka výlučně hřebenovou. Na Ústecku tvary se žebrovaným hrdlem jsou charakteristické pro typologicky vyčleněný druhý horizont RS keramiky z Ústí n. L. (Cvrková – Zápotocký 1994, 225), reprezentativním je zde soubor z jámového objektu z Ústí n. L. – Střekova (Zápotocký 1978a, obr. 16). Větší či menší kolekce a jednotlivé zlomky známe tu ze tří hradišť (Chlumec-Horka, obr. 12:15–24; Krásné Březno A – Kanon, obr. 5:1; Ústí-hradiště, lok. 1, spodní vrstva profilu F: obr. 9a:9–13,19,22,23) a jedné osady (Krásné Březno B – Podskalí: 12 zl. z 5 objektů, převážně z kontextu staršího horizontu: Zápotocký – Cvrková 1993, 231, obr. 6:3,18 a d.). Jižněji, na Litoměřicku, už první evidence zaznamenala výskyt těchto tvarů na devíti lokalitách, zčásti hrobových, zčásti výšinných (Zápotocký 1965, 250, obr. 22). Zboží obou variant je zde známé z areálů hradišť a výšinných poloh (Hrádek – Tříkřížový vrch, obr. 21:9,11,26,27; Klapý-Házmburk, obr. 51:4; Levousy; Litoměřice – Dómský vrch, obr. 23:15; Vlastislav: Váňa 1968), sídlištních vrstev (Brozany-Kopaniny, obr. 47:1, Litoměřice – Městský vrch, lok. č. 27, obr. 31:30) i pohřebišť (Litoměřice – Městský vrch, obr. 26:10; Libotenice, Lovosice, Židovice).

Zbývající hrnčářskou produkci, jež v materiálech z tohoto období tvoří většinu, lze předběžně označit jako **standardní středohradištní keramiku**, s předpokladem, že se ji časem podaří typologicky roztřídit. Tvarově jde převážně o hrncovité tvary měkce esovitě profilované, s okraji většinou prostými, římsovitými a vytaženými (h11, 12, 21, 22, 31, 32). Zdobené jsou hřebenovými motivy (orn. HP, HV, HK), jen vzácně doplňovanými motivy jednohrotými (JT, JV) či lištami. Kvalitou se různí, na Litoměřicku ty nejpočetnější soubory, jako je soubor z Nučnicka A – polozemnice (obr. 58; tab. 10) a zejména pak soubory z prostoru hrnčářské dílny z Litoměřic – Městského vrchu, lok. č. 26 (obr. 25; 26:12–14; tab. 3) a lok. č. 27 (obr. 32; tab. 5: spodní horizont, nálezové soubory 7–9), stojí řemeslnou kvalitou časově zřejmě na úrovni regionálních typů. Tvarově i ornamentačně vcelku odpovídají středohradištní keramice sousedního Pšovska (Šolle 1979, obr. 5), už vzdáleněji keramice středního Poohří (Bubeník 1988, I, obr. 6, 7; Čech 2008, obr. 3).

Chronologicky spadají regionální typy do mladšího úseku per. RS 3 (v kap. 1–3 jako RS 3b), s přesahem do per. RS 4. U litoměřického typu to je morfologická vyhraněnost spojená s územně omezenou

skupina	obec (okres)	poloha	rok	meč	sekera	ostruhy	šípky, kopí	srp	vědro	nůž	O-ocilka, P-paz-ústěpy	K-prubří,kámen	jiné	1965 - srv. Zápotocký 1965	
1a	Libkovic p.Ř. (LT)	A - Za kopci	před 1950	hrob ?	1									1965, 332, obr. 15, meč Y-typu	
	Litoměřice (LT)	M - Božka, lok. č. 89, cih. Gaube dto, lok. č. 94, Viničná ul.	1820-1826	z hrobů	1						O			1965, 349	
	Počápy (LT)	X	1902	z hrobů	1									1965, 348, obr. 14	
	Soběnice (LT)	A - pole J od obce, pohřebiště	1893-1922	z hrobů	1								bronz. kování staromadžar.?	1965, 372, obr. 17, meč Petersen alfa. srv. kap. 3, obr. 59:25-30	
1b	Libotenice (LT)	B - Na ladech	1902	hrob 1	1									1965, 334, obr. 70:3	
	Litoměřice (LT)	M - Božka, lok. č. 97, vila Deutsch	1889	z hrobů	1									1965, 348, obr. 73:10	
	Litoměřice (LT)	N - Želetice, lok. č. 99	1907	hrob 7	1	4			1				nádoba	1965, 350, obr. 83:1-6	
	Litoměřice (LT)	O - Mlékojedy-východ, pohřebiště (75 hrobů)	1912, st.skupina	hrob 32	1	2			1	1				1965, 364, obr. 89:2,5-10	
	Lounky (LT)	A - Mlynářovo pole	1904	z hrobů	2									1965, 350, obr. 71:10	
	Polepy (LT)	X - v obci	1928	z hrobů	1				1			K		1965, 372, obr. 90:4-7	
	Prosmýky (LT)	A - pole kat. č. 79/720	1901	hrob 1	1				1		P			1965, 374, obr. 92:1-9	
				hrob 2	1					1		P		1965, 374, obr. 92:10-12	
		Bohušovice n.O. (LT)	B - Machova písk.	1910	z hrobů	1								srv. kap. 3; ostruha - typ?	
		Briňkov (LT)	A - Průhon	1900	hrob	2							K	1965, 318, obr. 63:1-3	
1c	Dubany (LT)	A - cih. Holý	1914, 1931	z hrobů	1	3			1					srv. kap. 3, obr. 51:16	
	Litoměřice (LT)	B - Městský vrch, lok. č. 19	?	z hrobů	1									srv. kap. 2, obr. 26:11	
	Litoměřice (LT)	G - Voldán, lok. č. 68	1903	hrob 12	2					1			přezka, nádoba	1965, 340.	
				hrob 22	1									přeslen, skl. prsten	1965, 342
				z hrobů	5	1				x				1965, 342, obr. 74	
		Litoměřice (LT)	H - hřbitov, cih. Habel	před 1945	z hrobů	2								srv. kap. 2	
1d	Církvice (UL)	A - u kostela	1901	z hrobů	3	1			3					srv. kap. 1.4.1, obr. 13	
	Křešice (LT)	A - u čp. 123	1954	hrob 1	1				1					1965, 330, obr. 67:11	
	Litoměřice (LT)	P - Mlékojedy-západ, pohřebiště (52 hrobů)	2007	z hrobů	2				6				přezka	srv. kap. 2	
	Chotíněves (LT)	A - cih. Ungermann	1860-1894, 1992	z hrobů					2					srv. kap. 3	
2	Křesín (LT)	A - pole Z od obce	před 1950	hrob 4	1				1	1				1965, 329, obr. 69:2-5	
	Litoměřice (LT)	CH - Kamýčká ul., cih.	1933	hrob 2	1				1					1965, 344	
	Litoměřice (LT)	O - Mlékojedy-východ, pohřebiště (75 hrobů)	1913, ml.skupina	hrob 69	1				1	1				1965, 370, obr. 89:1,3,4	
	Lovosice (LT)	D 3 - cih. Schwarzenb.	1938	z hrobů	1				1					srv. kap. 3	
	Lukavec (LT)	X	před 1894	z hrobů	1				1					srv. kap. 3	
	Prosmýky (LT)	A - pole kat. č. 79/720	1901	hrob 4	1				1		O			1965, 376, obr. 92:13,14	
	Stadice (UL)	D - pole JJZ od obce	1965	hrob 1	1				1	1				srv. kap. 1.3.2.	
	Stadice (UL)	E - křížovatka, pohřebiště (15 hrobů)	1987-8	hrob 15	1				1					srv. kap. 1.3.2	
	Žalany (TP)	pole ppč.319	1937	hrob 45	1				1	1				srv. kap. 1.3.2	
			1937	hrob 65	1				1	1				Svoboda 1963	

Tab. 12. Severočeské Polabí. Hroby ozbrojených mužů (srv. obr. 78)

distribucí, jež dovoluje odhadovat trvání jeho výroby sotva na více než na dobu jedné, dvou generací, konkrétně pak – se zřetelem na jeho velkomoravský kontext – do intervalu mezi koncem 9. a 20.–30. lety 10. století.

Také v případě zabrušanského typu je distinkčním znakem módní prvek, v tomto případě kolkovaná ornamentace, s patrně časově omezeným výskytem. Zdeněk Váňa (1961, 474) jej původně datoval od konce 9. do poloviny 11. stol., dnes se běžně klade do průběhu 10. století. Pro jeho relativně časný nástup svědčí společný výskyt s litoměřickým typem (Bohušovice A, jámový objekt, *obr.* 43:3–22), pro trvání v průběhu 10. století to jsou celé střepové kolekce z bílinského hradu, založeného někdy po r. 950 (Váňa 1961, 474; Klápště 1994, 9), a z hradu v Míšni, tam zase z dendrodatovaných vrstev č. 1–3 z doby po r. 920/930 (Schmid-Hecklau 2004; srv. Zápotocký 1978a, 286; kriticky k míšeňské stratigrafii: Kotková 2006). Naopak absence tohoto typu (a) na Chlumci-Horce, s jejímž počátkem počítáno před r. 1000, srv. Rusó 1991, 66, (b) v souborech II. horizontu sídliště v Krásném Březně B – Podskalí, srv. *kap.* 1, a (c) na mladohradištních pohřebištích ve Velvětech a Žalanech (Zápotocký 1978a, 286, *obr.* 18–20), s možností, že produkce zde deponovaných dvojkónických hrnců žalanského typu střídá zabrušanskou – to vše zdá se srážet horní hranici zabrušanského typu hlouběji k polovině 10. století. Proti tomu trvání libočanského B-typu se ukazuje – s ohledem na poměrně četný výskyt na chlumecké Horce a na složení již zmíněného souboru z Ústí-Střekova – jako delší (Zápotocký 1978a, 286).

Rozsáhlejší pohřebiště ze středohradištního období nebyla ve sledovaném polygonu dosud zkoumána. Většinu takto určených lokalit („pohř.“) představují jednotlivé kostrové hroby či postupně odkrývané menší hrobové skupiny (srv. Bohušovice B–D, Křesín A, Lovosice D, Prosmky A). Nemalou část těchto lokalit reprezentují jen ojedinělé nálezy cele dochovaných nádob a předmětů charakteru hrobové výbavy. Z jejich počtu a kvality se můžeme už jen domýšlet, jaký rozsah a význam měla pohřebiště zničená na takových lokalitách, jakými byly litoměřický Voldán a Božka, libotenická Lada či lovosické cihelny. K lokaci, ritu, výbavě a datování pohřebních poloh per. RS 3, 4 z Litoměřicka srv. Zápotocký 1965, 214–247, pro Ústecko Zápotocký 1978a; přičemž pro per. RS 3 možno konstatovat, že se nálezový stav od té doby takřka nezměnil.

Nápadnou nálezovou skupinu zde představují **hroby ozbrojených mužů**, resp. častěji než o samotné hroby jde o přídatky svědčící o přítomnosti pohřbů této kategorie na tom kterém pohřebišti. Charakterizují je dvě kategorie přídatků: zbraně (meče, sekery, kopí, šipky) a součásti jezdecké výstroje (ostruhy, přezky), jež doplňuje pomocné nářadí (srpy a vědra na obstarání píce a napájení, dále nože, ocílky s pazourky a brousky/prubířské kameny). Známe je zde celkem z 27 poloh na 19 katastrech (z nich je 19 poloh se zbraněmi a ostruhami, 8 pouze s vědry a noži, *tab.* 12; *obr.* 78A). Podle kombinace přídatků se sice nabízí dělení do skupin a podskupin, jež by mělo odrážet rozdělení na hroby bohaté a chudé, pěších či jezdců (*tab.* 12: skup. Ia–d, II). Pro absenci či nízkou spolehlivost nálezových údajů, které u většiny nezaručují úplnost výbavy, je ale nelze brát za spolehlivé.⁶⁷

Hroby této kategorie se obecně přisuzují příslušníkům ozbrojených složek společnosti – knížecích družin, pěším i jízdním, rané šlechty, kteří se z této své funkce zdržovali (a) při mocenských centrech nebo (b) na jinak významných místech, zajišťujících kontrolu země – cestách, brodech, centrech nižší úrovně, event. (c) na vsích, jejichž držení jim zajišťovalo obživu (srv. kupř. Klápště 2012, 40). Stav na sledovaném území odpovídá vcelku přesně všem třem modelovým situacím (*obr.* 78A). Hroby se zbraněmi a ostruhami, známé z 19 poloh, jsou zde z poloviny soustředěné do obvodu Litoměřic a jejich nejbližšího sousedství na území o rozloze ca 6 × 3 km (8 poloh). U dalších osmi poloh vzdálenost od litoměřického hradu nepřesahovala 10 km. Funkčně se váže jedna poloha na hradiště s menší sídelní aglomerací (Bohušovice n. O.), další na trasu dálkové komunikace, v daném případě je to litoměřický směr Lužické cesty (Soběnice), a pět poloh na tok Labe a blízkost brodu (Církvice, Počáply, Křešice, Libotenice, Lounky). U zbývajících tří poloh můžeme u Libkovic ještě zvažovat vazbu na pražský směr Lužické cesty (srv. *kap.* 3, *pozn.* 59), u Brníkova a Duban ale zbývá jen příslušnost ke stejnojmenným obcím. Výbava jezdce z Brníkova je, stejně jako hrob muže pohřbeného se sekerou a vědrem u Polep, výjimečná jedním svým přídatkem – tzv. brouskem, prubířským kamenem, v hrobovém kontextu obecně hodnoceným jako „atribut přístupu k drahému kovu“ (Ježek 2012).

Na výjimečnost koncentrace hrobů ozbrojených mužů (skup. Ia–d) v nejbližším okolí Litoměřic poukázala v širších souvislostech již B. Sasse (1982, 158, Karte 3; srv. též Kotyza – Tomas 1997a, 97). Podle

⁶⁷ Z celkového počtu 27 poloh jde u 14 z nich (51 %) o nálezy z doby před r. 1914, z 9 (33 %) z let 1918–1945 a ze 3 (11 %) z let 1950–1980, zbývajcí jediná, Litoměřice P, je z r. 2007. U poloviny z nich jsou nálezové údaje omezené jen na „hrob“ nebo „z hrobů“, o zbývajících jde většinou jen o blíže nedokumentované informace, podrobnější jen pro Litoměřice G, N, O, Stadice D, E a Žalany.

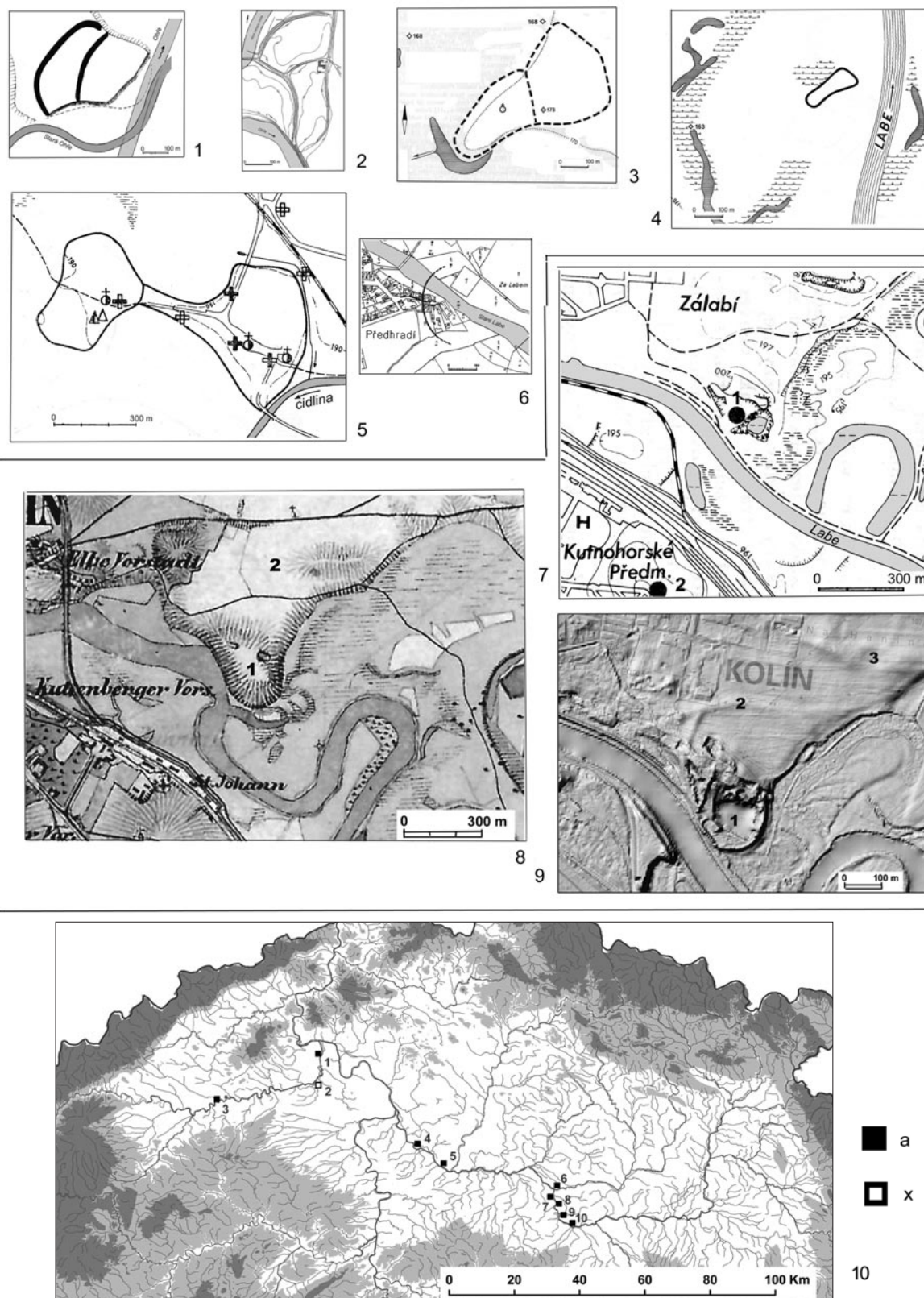
P. Meduny (2007, 26n, obr. 1, 2) lze tento fenomén, stejně jako dílenskou produkci keramiky litoměřického typu, spojovat s transferem lidí – kromě řemeslníků tedy i bojovníků, přicházejících sem, nejspíše až po r. 907, z center Velké Moravy. V případě hrobů se zbraněmi můžeme ale takovou interpretaci, bezesporu lákavou, přijmout jen s výhradami. Jednak jsou takovéto koncentrace známé i z okolí jiných knížecích center – Prahy, Budče a Kouřimi, slaběji též Žatce, Libice, Kolína a Hradce Králové (obr. 78B). V případě Litoměřic je pak třeba brát v úvahu, že zde tyto hroby představují nálezovou skupinu chronologicky rozostřenou; kromě středohradištních jsou zde i hroby svou výbavou (Bohušovice, Dubany, Soběnice) či okolnostmi (místní jméno Církvice) mladší nebo blíže nedatované.

Dvojnásobný počet lokalit oproti předchozímu období je příčinou nárůstu **ekumeny**. Zřetelnější je také rozloha jednotlivých sídelních komor, jichž je nyní možno vydělit celkem jedenáct (obr. 80A):

1. děčínská, v tomto období rozsahem omezená jen na labské břehy v prostoru Děčínské kotliny (obr. 2A);
2. březensko-neštěmická, zabírající též jen labské břehy v prostoru stejnojmenné kotliny (obr. 3);
3. ústecká, nyní už včetně údolí dolní Bíliny a území Chabařovické kotliny (obr. 1B);
4. libochovanská, s osadami při obou březích Labe v ose Libochovanské kotliny (obr. 14A);
5. lovosicko-litoměřická, včetně osad na dolním toku Ohře severně od brozanského brodu a na Labi na západ od Nučnic a ústí Úštěckého potoka, rozsahem i osídlením největší;
6. třebeňská na střední Modle;
7. budyňsko-levouská, navazující na sídelní komoru lounsko-postoloprtskou, vymezenou J. Bubeníkem (1988, 112) na střední Ohři, Hasině a Smolnickém potoce;
8. roudnická, omezená v tomto období jen na oba labské břehy mezi Libotenicemi a hradištěm Sovicí.

	obec (okres)	poloha	typ (stáv. stav)	původní funkce	datování - RS:				
					2	2/3	3	4	RS
1	Libochovany (LT)	D. Tříkřížový vrch	sv	h, hr?	x		x	x	
2	Litoměřice (LT)	A. Dómský vrch	h	h, hr	x		x	x	
3	Litoměřice (LT)	B. Městský vrch, sídelní poloha B1	sv	h?, dv?	x		x	x	
4	Lovosice (LT)	B. Sz. část města	sh	sh	x		x		
5	Roudnice (LT)	D. Šibeňák	sv	h?	x				
6	Ústí n. L. (UL)	Hradiště	h	h, hr	x		x	x	
7	Chlumec (UL)	Horka	sv	h		x	x	x	
8	Krásné Březno (UL)	A. Kanon	h	h		x	x	x	
9	Prackovice (LT)	B. Debus	sv	straž		x			
10	Úštěk (LT)	A. Městská ostrožna	sv	h, hr		x	x	x	
11	Bohušovice (LT)	A. Šance	h	h			x		
12	Budyně (LT)	A. Hrad	h?	h?, hr			x	x	
13	Děčín (DC)	Zámek	sv	h, hr			x	x	
14	Klapý (LT)	A. Házmburk	h	h			x	x	
15	Levousy (LT)	A. Šance	h	h			x		
16	Levousy (LT)	B. Basa	sv	sv?			x	?	
17	Stranné (CL)	A. ostrožna	sv	h			x	x	
18	Vetlá (LT)	A. Sovice	sv	h			x		
19	Vlastislav (LT)	A. Na šancích.	h	h			x		
20	Blíževedly (CL)	A. Hřídělík	sv	hr				x	
21	Jeviněves (ME)	B. Hrádek	hr	hr				x	
22	Kostelec n. O. (LT)	A. U kostela	sv?	sv?				x	
23	Ledčice (LT)	A. hrazený areál	sh	dv				x	
24	Levín (LT)	A. Hradní vrch	sv	hr				x	
25	Levousy (LT)	E. Šebín	sv	hr				x	
25	Olešnice (UL)	Varta, hrad	sv	hr				x	
27	Oparno (LT)	A. Oparno, hrad	sv	hr				x	
28	Třebošín (LT)	A. terasa s kostelem sv. Mikuláše	sv	hr				x	
29	Dolánky (LT)	A. Na hradišti	sv?	h?					x
30	Hor. Beřkovice (LT)	C. ostroh	sv?	sv?					x
31	Kyškovice (LT)	B. Hamráček	sv	straž?					x
32	Libkovic p.Ř. (ME)	B. ostroh	sv	sv?					x
33	Lukavec (LT)	B. ostrožna	sv?	?					x
34	Vražkov (LT)	B. Na podhájí	sv?	?					x
35	Židovice (LT)	B. ostrožna	sv?	sv					x

Tab. 13. Raně středověké hrazené a potenciálně hrazené areály výšinné, rovinné v severočeském Polabí. Zkratky ve sloupcích „typ, stávající stav lokality“ a „její původní funkce“: sv – sídliště výšinné (bez patrné fortifikace); sv? – dto nejisté; h – hradiště (fortifikace existuje či její existence rešerší či výzkumem potvrzena); hr – pozdně hradištní hrad, hrádek, tvrz; sh – sídliště hrazené rovinné; straž – stražiště; dv – dvorec, dvorec

Obr. 79. Blatná hradiště v Čechách. 1 Bohušovice nad Ohří – Šance, 2 Postoloprty-Drahůš (podle Bubeník 1988, obr. 19), 3 Stará Boleslav, 4 Kozly (podle Sláma 1988, obr. 9, 20), 5 Libice n. C. (podle Šolle 1984, obr. 37), 6 Pňov-Předhradí – Oldřiš (podle Motyková 2002, obr. 2). – Blatné hradiště Kolín-Hánín: 7 podle Hrala 1985, obr. 6 (1 hradiště, 2 pohřebiště); 8 podle mapy 2. vojenského mapování (1 akropole, 2 torzo vnějšího valu?); 9 podle stínovaného reliéfu ZM, www.geoportál.cuzk.cz (1 lom v prostoru akropole, 2, 3 zvýšené linie valů?). – 10 mapa blatných hradišť (a – jistá, x – nejistá): 1 Bohušovice n. O., 2 Budyně n. O., 3 Postoloprty, 4 Kozly, 5 Stará Boleslav, 6 Libice n. C., 7 Pňov-Předhradí, 8 Velký Osek, 9 Hradištko, 10 Kolín (srv. tab. 14)

katastrální obec (okres), lokalita	řeka/břeh	brod	členění	plocha (ha)	kommunikace, zemské stezky	datování
1 Bohušovice n. O. (LT), Šance	Ohře/levý	X	dvojdílné	10 (pův. 12)	Srbská stezka - severní varianta (Lovosice/Litoměřice, Chlumeč) / Ohře	RS 3/3b
2 ? Budyně n. O. (LT), hrad	Ohře/pravý	X	?	?	Srbská stezka - jižní varianta (Bílina/Chlumeč) / Ohře	RS
3 Hradištko (KO), Na valech/Svatovík	Labe/pův.levý	?	jednodílné	2,3	Labe	RS 4
4 Kolín (KO), Hánín	Labe/pravý	X	dvoj- či třídílné ?	4,7 (pův. 10?)	Libice - Kolín, Malín, spoj mezi Polskou a Trstenickou stezkou) / Labe	RS 3b, 4
5 Kozly (ME), hradiště	Labe/pravý	?	jednodílné	1,4	Labe	RS
6 Libice n. C. (NB), hradiště, obec	Cidlina/pravý	X	dvojdílné	26	Polská stezka / Labe, Cidlina	RS 3/3b, 4
7 Pňov-Předhradí (KO), Oldřiš	Labe/levý	?	dvoj(?)dílné	8-10	Labe	RS 4
8 Postoloprty (LO), Drahůš	Ohře/levý	X	dvojdílné	6,7	rozcestí na Bílinu a Žatec / Ohře	RS 3b, 4
9 Stará Boleslav (PV), město	Labe/pravý	X	dvojdílné	11	Žitavská stezka / Labe	RS 3b, 4
10 Velký Osek (KO), Na kopci	Labe/pravý?	?	jedno(?)dílné	2	Labe	RS

Tab. 14. Blatná hradiště v Čechách (srv. obr. 79:10)

Zbývající čtyři komory ležící na labském pravobřeží vykazují zatím malý počet lokalit a jsou proto málo výrazné:

9. komora na dolním toku Úštěckého potoka a Obrtky, včetně východního okraje Polepských blat;

10. ploskovicko-soběnická na středním toku Lučního potoka;

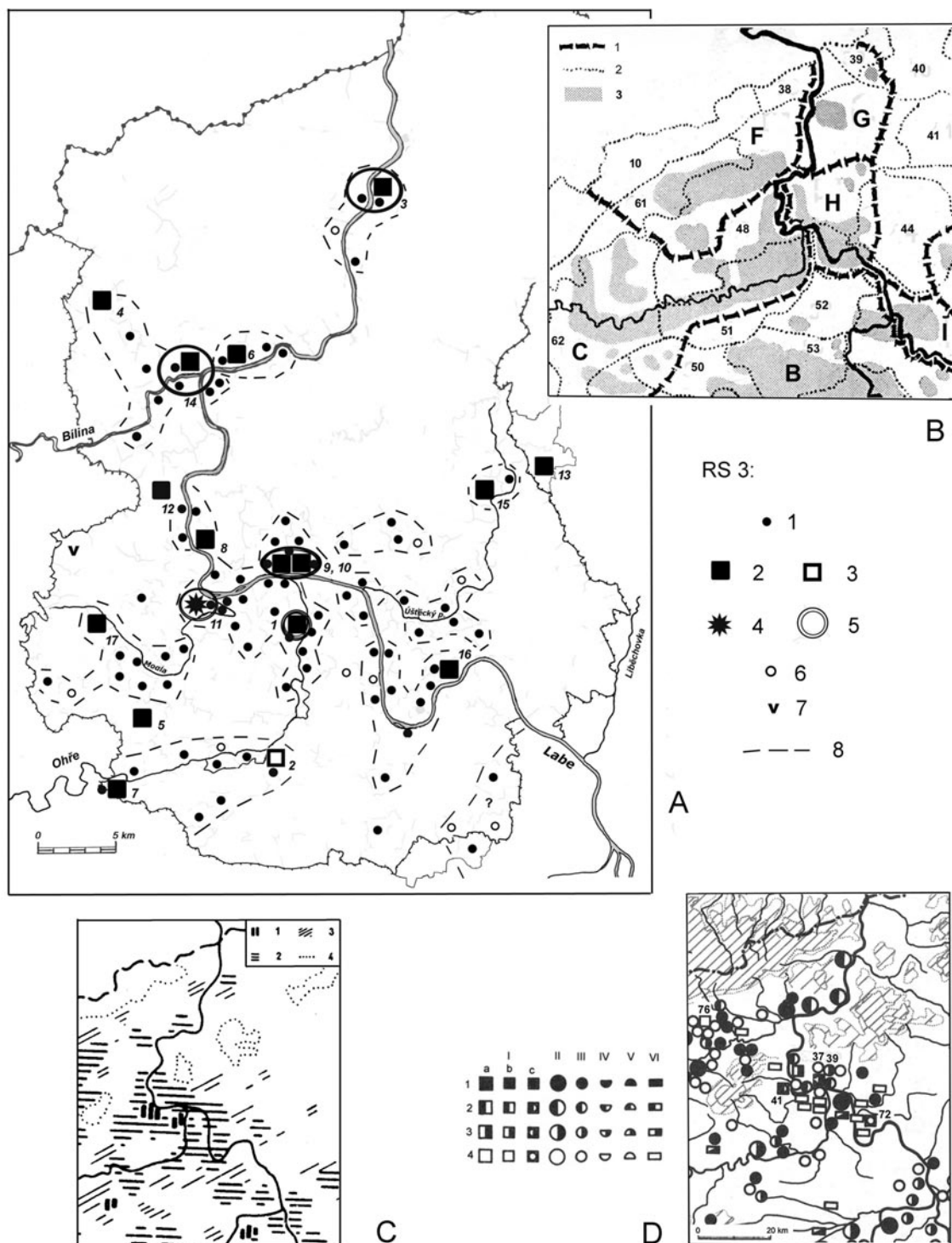
11. úštěcká na horním toku stejnojmenného potoka. Na severozápad od ní zjištěné hradiště ve Stranném leží už na okraji kravařské sídelní komory, s lokalitami (s výjimkou Stranného) až z per. RS 4; srv. kap. 3, Kravaře.

Pokud jde o rozsah osazené půdy, mapy středohradištních poloh (obr. 75; 80) naznačují, že osídlení v per. RS 3 se takřka výhradně omezovalo na polohy při březích řek (Labe, Ohře, Bíliny) a hlavních potoků. Ještě tedy nedosáhlo hranice tzv. staré sídelní oblasti, stanovené podle toponym V. Šmilauerem (1960; srv. obr. 83A). Neosídlený pás mezi trebenickou a budyňsko-levouskou komorou na jihu a lovosicko-litoměřickou na severu, původně zčásti zalesněný (les Dřín u Keblic), zčásti, mezi Slatinou, Rochovem a Písty, bažinatý, byl zřejmě hraniční zónou mezi územím Lučanů a Litoměřiců (Váňa 1973, 281; Bubeník 1976, 375; Zápotocký 1992, 209). Prakticky neosídlené zůstalo v této době ještě Podřipsko včetně lesnatého ohbí Labe mezi Roudnicí a Hněvicemi, tvořící tak hraniční pás mezi Litoměřickem, raně přemyslovským Českem a Pšovskem.

Při snaze informovat o stavu sídelní sítě jsme, stejně jako v předchozím období, odkázáni prakticky jen na archeologická data. Stav její stratifikace napovídá počet míst, u kterých lze z důvodu polohy či dokladů zvýšené sídelní aktivity předpokládat plnění některé z centrálních funkcí. Vcelku se jedná, stejně jako v per. RS 2, o tři kategorie sídel.

1. **Hradiště/výšinné polohy.** Počet lokalit tohoto typu stoupl v per. RS 3 na 17 poloh (tab. 13; mapa obr. 75; 80). Všechny, s výjimkou Klapého a Stranného, se nacházejí v hranicích sídelních komor, zčásti v jejich centrech (Děčín, Krásné Březno, Ústí n. L., Litoměřice A, B, Levousy A, B?, Úštěk), další leží stranou (Bohušovice n. O.), na okraji (Chlumeč, Prackovice B, Vlastislav) nebo při hranici dvou sousedních komor (Libochovany D, Budyně?, Vetlá). O jejich významu můžeme soudit, kromě již zkoumané Vlastislavi a částečně též Levous, prakticky jen podle jejich vztahu k terénu a s nimi soudobým sídlům. Vedle funkce obranné je možno takto počítat u hradišť situovaných uvnitř komor, zvláště pak je-li v jejich obvodu koncentrace sídelních a pohřebních poloh, především s funkcí správní a tržní (Děčín, Ústí n. L., Litoměřice, Bohušovice n. O.), u hradišť ležících při okraji (Chlumeč, Vlastislav, Prackovice B) a vně komor (Klapý, Stranné) nejspíše s funkcí vojenskou a strážní.

V souvislosti s identifikací bohušovických Šancí, hrazené polohy v meandru dolní Ohře, se jako jedno z témat zdejší problematiky ukázala otázka významu tzv. **blatných hradišť** (obr. 79; tab. 14). Typická jsou pro slovanskou oblast Velké evropské nížiny, zatímco v Čechách je jejich počet oproti hradištím situovaným na zvýšených polohách nízký (Turek 1957, 39; Šolle 1984, 122). V soupisech se jich uvádí zpravidla osm (kupř. Čtverák et al. 2003), s bohušovickým a budyňským (?) tento počet stoupá na deset – což je necelých 7 % z celkového počtu 152 českých hradišť 10. století (Tomková 2000). Jejich

Obr. 80. Severočeské Polabí. **A.** Sídelní síť ve střední době hradištní. Značky: 1 sídelní a pohřební polohy; 2 hradiště/výšinná sídliště; 3 dto nejistá; 4 sídliště hrozené rovinné; 5 sídelní aglomerace; 6 sídelní a pohřební polohy z per. RS 3/4; 7 votivní depozity z kopců Středohoří; 8 hranice sídelních komor. Lokality: 1 Bohušovice n. O. – Šance, 2 Budyně n. O., 3 Děčín-hrad, 4 Chlumec-Horka, 5 Klapý-Házmburk, 6 Krásné Březno – Kanon, 7 Levousy-Šance, 8 Libochovany-Hrádek /Tříkřížový vrch, 9, 10 Litoměřice A, B – Dómský a Městský vrch, 11 Lovosice, 12 Prackovice-Debus, 13 Stranné, 14 Ústí n. L., 15 Úštěk, 16 Vetlá-Sovice, 17 Vlastislav. — **B.** Severozápad Čech v době hradištní podle R. Turka (Turka 1960, obr. 1, výřez). Kmeny: B Čechové, C Lučané, F Lemuzi, G Děčané, H Litoměřici. Značky: 1 kmenové a správní oblasti, 2 zeměpisné oblasti, 3 jádra staršího osídlení. — **C.** Staroslovanské sídelní oblasti v Čechách podle J. Slámy (Sláma 1967, obr. 136, výřez). Značky: 1 místa nejstaršího osídlení, 2 kolonizace do poloviny 10. stol., 3 dto do poloviny 11. stol., 4 vrstevnice 500 m n. m. — **D.** Severočeské Polabí ve starší až střední době hradištní podle J. Bubeníka (Bubeník 1993, obr. 1, výřez). Značky: datace: 1–4 RS 2, 2+3, 2/3, 3; kategorie nalezišť: I opevněná sídliště, II sídliště, III ojedinělé nálezy, IV ploché žárové hroby, V mohyly, VI. ploché kostrové hroby

výskyt je přitom omezen na střední a dolní tok Ohře a na Labe mezi Mělníkem a Kolínem. Jde zpravidla o ohrazení založená na plochých terasách, ca 4–5 m převýšená nad hladinou řeky a ze tří stran sevřená jejím meandrujícím tokem či podmáčeným terémem nivy. Strategickou nevýhodnost proto nahrazovaly vodní příkopy (srv. Kosmovo zdůvodnění stavby Drahuše v rovině, „aby mohli být /Lučané/ snáze zajištěni“). Podle velikosti a členění se tato hradiště dělí do dvou skupin (*tab. 14*):⁶⁸

Do první skupiny spadá pět či šest objektů většinou dvojdiálních, s rozlohou 7–12 ha (Bohušovice n. O., Postoloprty, Stará Boleslav, s vysokou pravděpodobností Kolín a hypoteticky Budyně), v případě Libice 26 ha. Podle velikosti jde tedy, opět s výjimkou Libice, o hradiště střední velikosti (*Tomková 1999*). Další společné znaky naznačují jejich roli v sídelní síti. Především je to lokace na říčních brodech a zároveň na komunikacích nadregionálního významu, jmenovitě na obou variantách zemské stezky Srbské (Bohušovice, Budyně?) a na stezkách Žitavské (Stará Boleslav), Polské (Libice), na spojnici mezi stezkami Polskou a Trstenickou (Kolín) a na odbočce z cesty bílinské směrem do Žatce (Postoloprty). Společné je jim také datování do per. RS 3, u čtyř z nich navíc zúžené na RS 3b, tj. do 10. století. Vezmeme-li v úvahu jejich (a) časové zařazení, (b) lokaci na komunikačních uzlových bodech, (c) rozmístění zčásti na hranici předpokládané středočeské přemyslovské domény, zčásti ji směrem na západ a východ lehce překračující (*obr. 79:10*), a navíc (d) kronikářské vyličení události týkající se založení dvou z nich – Drahuše a staroboleslavského hradiště, nabízí se jeden závěr. Totiž že primární funkcí této skupiny blatných hradišť byla **ochrana a kontrola významných komunikací**, konkrétně v místech, kde tyto křižují Labe a Ohři, dva z hlavních vodních toků staré sídelní oblasti. Spadá-li jejich vybudování s určitou pravděpodobností do doby vlády Boleslava I., můžeme je také, v souladu se současnými poznatky o vnitřní organizaci přemyslovského státu, považovat nejspíše za výsledek plánované akce. Představovaly by jeden z typů centrálních míst přemyslovského státu, v tomto případě typ hrazených sídel určených k ochraně a kontrole říčních přechodů hlavních zemských stezek v prostoru jeho hraniční zóny. Takováto role by byla též v souladu s tezí o mimořádném významu dálkového obchodu pro postavení a moc dynastie (jak kupř. *Sláma 1986, 59; Třeštík 2000*).

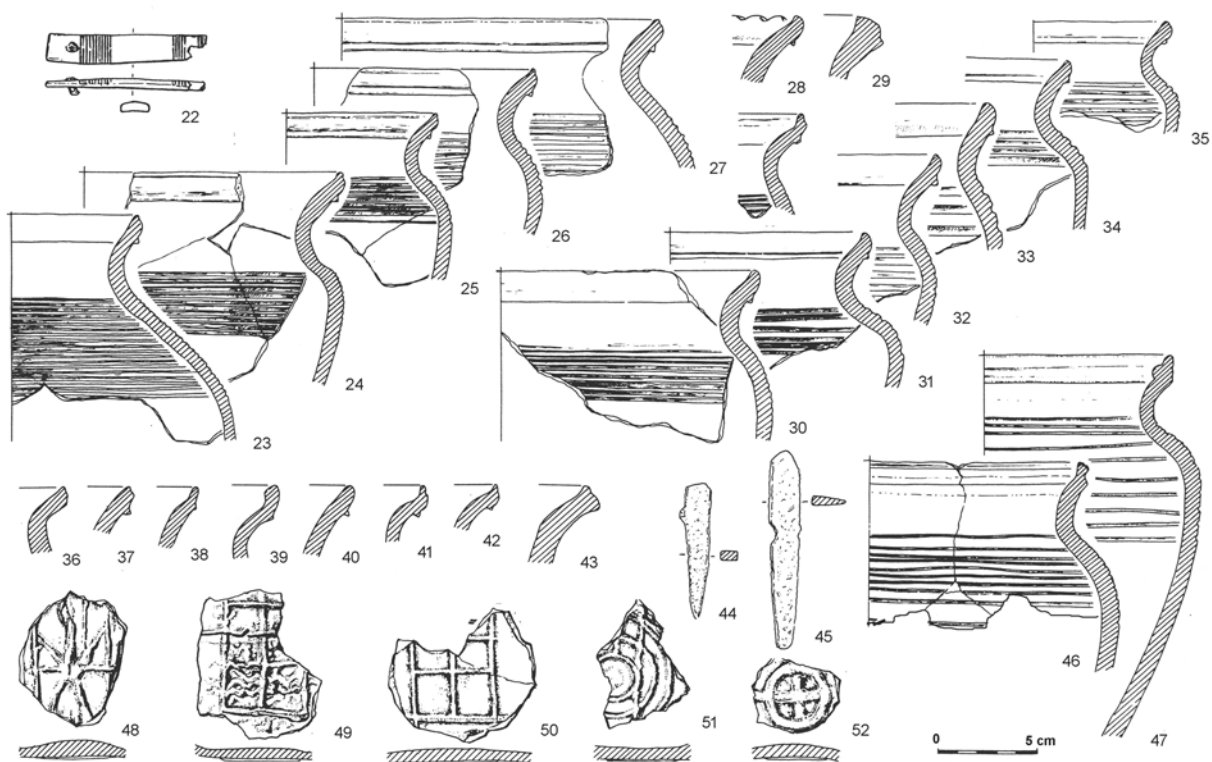
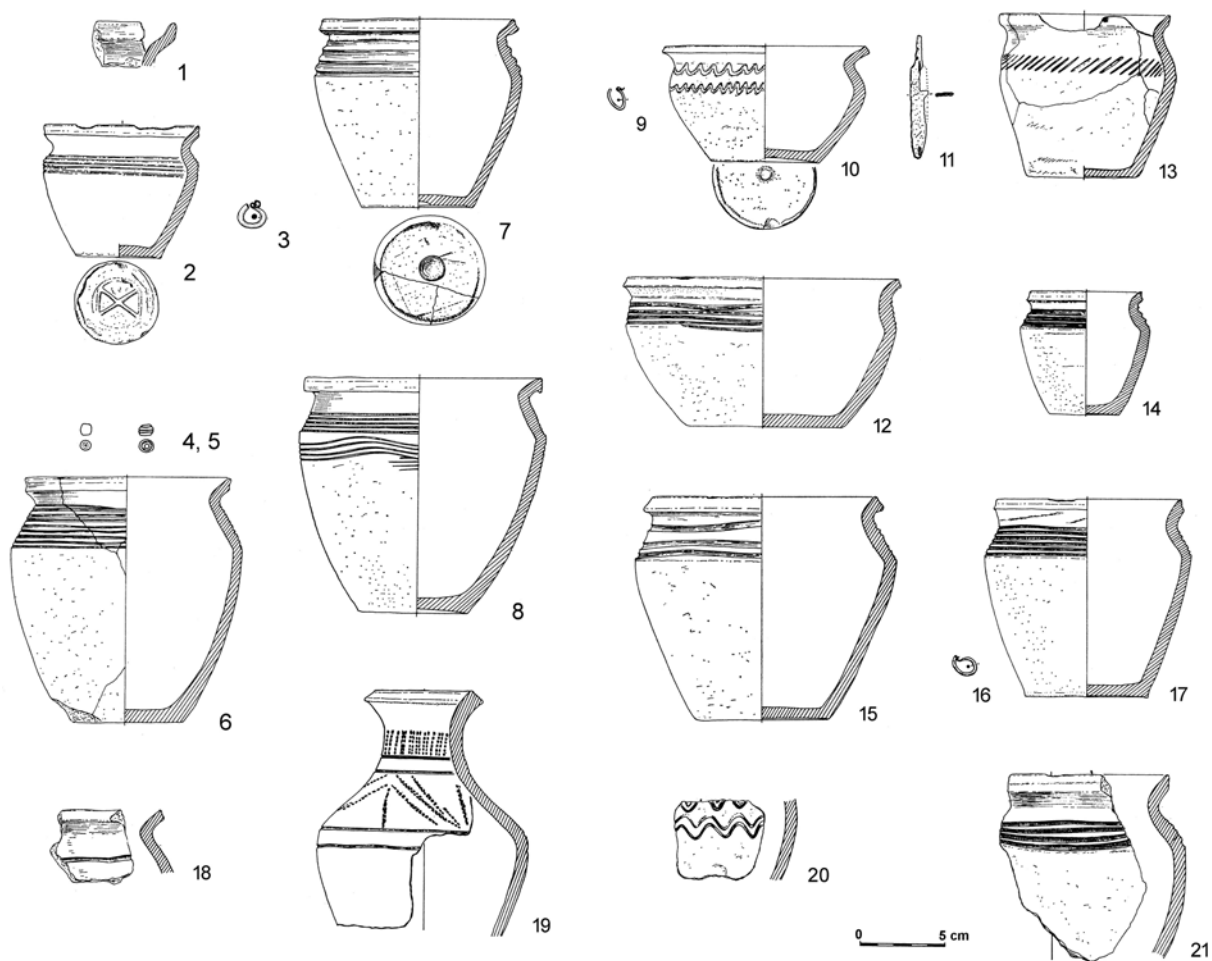
Pokud jde o druhou skupinu blatných hradišť, ku které se řadí čtyři zbývající, všechna na středním Labi mezi Mělníkem a Kolínem (Kozly, Pňov-Předhradí – Oldříš, Velký Osek, Hradištko), ty jsou na rozdíl od hradišť první skupiny převahou menší, od 1,4 do 2,3 ha, a jsou jednodílná; jen u Oldříše, prakticky zničeného řekou, je původní velikost ohrazené plochy odhadována na 8–10 ha, s možností, že toto hradiště bylo původně dvojdiální. Jde tedy o typově odlišnou formu hrazených poloh, od hradišť první skupiny se lišící též časově: dvě z nich jsou datovaná až do per. RS 4 a stáří zbývajících dvou je, s ohledem na absenci výraznějších nálezů, určováno jako obecně raně středověké.

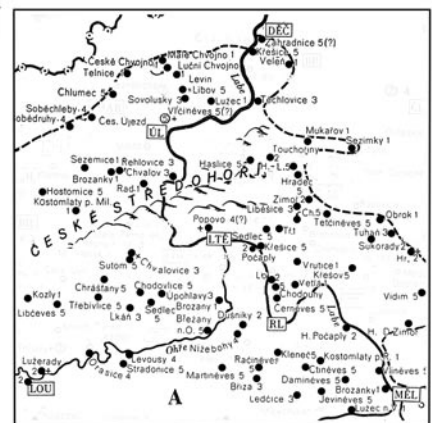
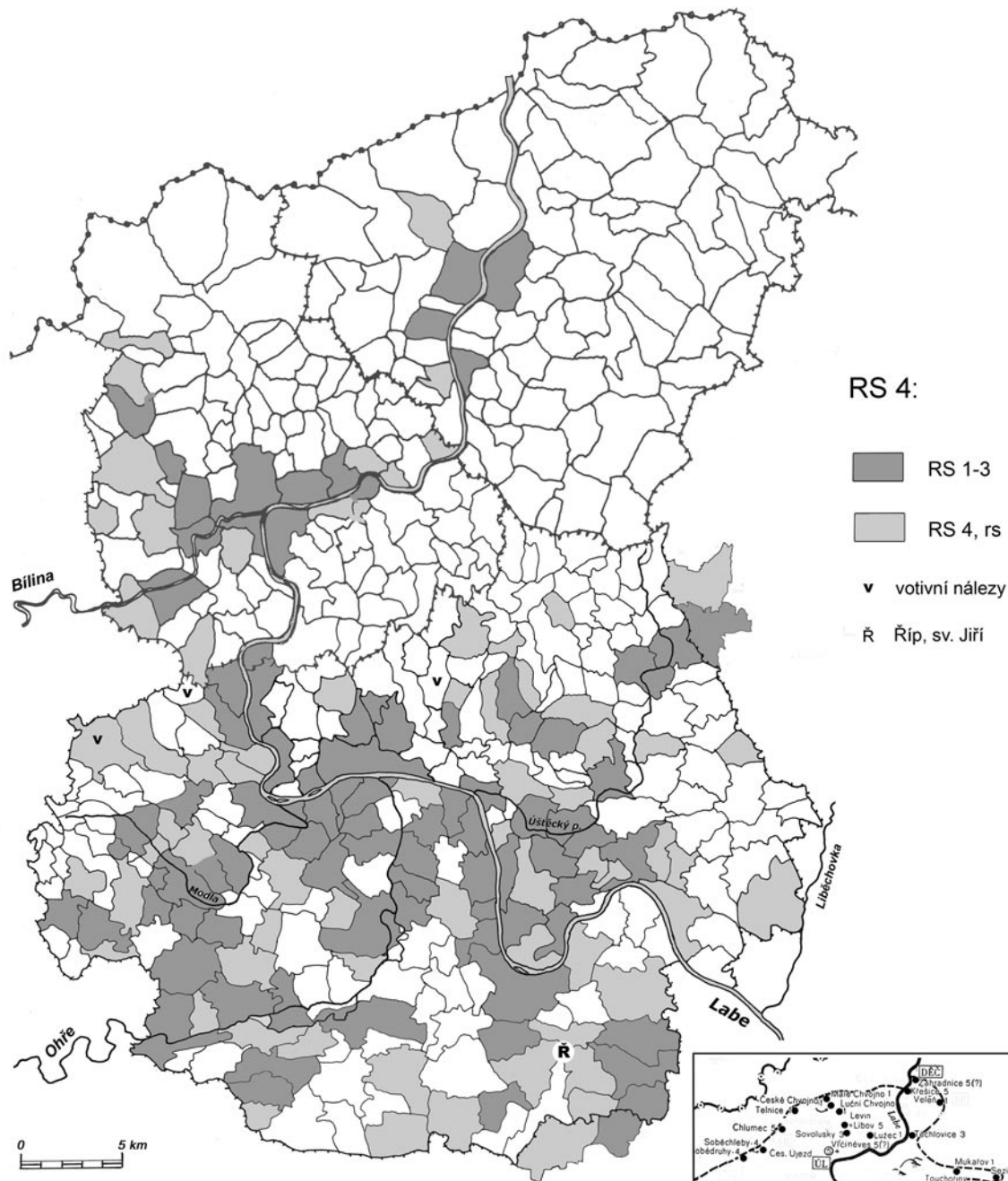
2. Hrazená rovinná sídliště. Stejně jako v předchozím období zůstává i nyní jedinou lokalitou tohoto typu sídelní poloha Lovosice B (srv. níže).

3. Sídelní aglomerace. V tomto časovém horizontu je zde evidujeme celkem na pěti místech. Různí se velikostí i strukturou, a jistě též počtem jimi zastávaných centrálních funkcí. Jejich shodným znakem – od největší, litoměřické (*kap. 3*) přes podstatně menší Ústí n. L. (*kap. 1.3.1*), Děčín (*kap. 1.1*), Lovosice a Bohušovice n. O. (*kap. 3*) – je vazba na hradiště, v případě Lovosic na hrazené rovinné sídlo při labském přístavu.

K centrálním místům patřily jistě také panovnické, později šlechtické **dvorce**, na sledovaném území známé ovšem až od 11. století (*Meduna 1993; Kotyza – Tomas 1994*; kromě Litoměřic, Ústí a Budyně jsou předpokládány ještě v Roudnici, Doksanech a Hoštce). Nicméně ze všech jmenovaných forem centrálních míst to byly nejspíše sídelní aglomerace, s funkcí komunikačních uzlů a na ně vázaných tržních míst, kterým připadala v hospodářském životě jednotlivých sídelních komor hlavní role, jež mohla být vý-

⁶⁸ K jednotlivým lokalitám: Bohušovice n. O., Budyně n. O.: srv. *kap. 3*. – Hradištko, Na valech: *Čtverák et al. 2003, 95*. – Kozly, hradiště: *Sláma 1988, 26; Budinský – Křivánek 2007*. – Libice nad Cidlinou: *Princová – Mařík 2006; Mařík 2007*. – Pňov-Předhradí: *Sláma 1986, 86; Lutovský 2001, 220; Motyková 2002*. – Postoloprty, Drahuš: *Váňa 1973, 284; Bubeník 1988, 150, 190–5; Čech 1999, 358; Týž 2000, 163* (hradiště strategickým bodem na rozcestí cest směřujících od Prahy na Bílinu a ke Krušným horám). – Stará Boleslav: *Sláma 1988, 50; Boháčová 2006*. – Velký Osek: *Čtverák et al. 2003, 337*. Jistou korekci dosavadních charakteristik předpokládáme v případě hradiště na levobřeží **Kolína**, v poloze Hánín, též Sandberk (srv. *Hrala 1985; Valentová – Tvrátek 2005; Tvrátek 2007*). Ve zprávách o výzkumech v l. 1962 a 1976 uvádí J. Hrala hradištní osídlení též severně od hradiště, včetně dokladů metalurgické činnosti, a ca 250–300 m tímto směrem ležící pohřebiště, zachycené již dříve (*Dvořák 1936, 136*, poloha na Vinici). Podle 2. vojenského mapování z poloviny 19. stol. je v tomto směru, ca 300 m na SV od hradiště, zakreslen valový útvar V–Z směru, dlouhý ca 200 m (*obr. 79:8:2*) a na stínovaném modelu ZM 1:10000 (*obr. 79:9:2*) se zase ca 150 m od úpatí hradiště a ve stejném směru zřetelně rýsuje zvýšená linie, přetínající v délce téměř 0,5 km plochu mezi oběma okraji meandru, v jehož oblouku bylo hradiště založeno. Obojí je indicíí, že hánínské hradiště, považované až dosud za jednodílné, mělo jedno či dvě hrazená předhradí.

Obr. 82. Severočeské Polabí. Katastry s nálezy z období raného středověku (RS 1–4); srv. kap. 1–3 a tab. 11. – Dole vpravo: Hranice starého sídelního území podle místních jmen typu 1–5 (Šmilauer 1960, mapa, výřez)

Obr. 81. Keramika starší fáze mladší doby hradištní (RS 4a). 1–21 Žalany, okr. Teplice, pohřebiště (výzkum v r. 1938, B. Svoboda, NM): 1 hrob č. 4; 2, 3 hrob č. 6; 4–6 hrob č. 18; 7, 8 hrob č. 23; 9–11 hrob č. 28; 12 hrob č. 48; 13 hrob č. 59; 14 hrob č. 62; 15 hrob č. 63; 16, 17 hrob č. 66; 18–21 z porušených hrobů. Č. 3, 9, 16 stříbro, 4, 5 sklo, 11 železo. Podle Zápotocký 1978, obr. 19, 20. Nádobý č. 2, 6–8, 12, 14, 15, 17 – žalanský typ. – 22–52 Ústí n. L. – Krásné Březno, Podskalí, sídliště (výzkum v r. 1978, M. Cvrková, M Ústí n. L.). Objekt 19 – jáma. Podle Zápotocký – Cvrková 1993, obr. 11

znamnější než role hradišť, zvláště těch bez hospodářského zázemí a jen krátkodobě či příležitostně osazovaných.

Z porovnání s výsledky **historického bádání** vyplývá, že ve starším úseku per. RS 3 by se celá sledovaná oblast měla nacházet ještě mimo dosah moci středočeských Přemyslovců. Podle diskusí o existenci českých „kmenů“ (souhrnně kupř. *Beranová – Lutovský 2009, 96*) by sever našeho polygonu, tedy Ústecko a Děčínsko, měl být součástí území podkrušnohorských Lemuzů a jih zčásti územím Litoměřiců, zčásti pooharských Lučanů, přičemž tato tři kmenová označení jsou obvykle chápána jako původně samosprávná knížectví, organizovaná nejspíše na územním principu a ovládaná, podobně jako přemyslovský střed země, vlastní dynastií (kupř. *Třeštlík 2007*). V tomto období je sem lokalizováno též několik událostí, zaznamenaných v soudobých kronikách (franká tažení a otázka lokace hradiště Canburgu) a pověstech (o lucké válce, o Přemyslovi; srv. kupř. *Kotyza 1997; Sláma 2003*). S přechodem do mladšího úseku středohradištního období je z kombinace historických dat zřejmé, že někdy v této době přešel celý severozápad země pod vládu Přemyslovců, posléze zajištěnou trojicí kastelánských hradů: Bíliny, Žatce a Litoměřic. Podle V. Novotného (1912, 283) se tak mohlo stát již v polovině 9. století, podle jiných později, kupř. na Litoměřicku se počítá s obdobím mezi přelomem 9./10. století a rokem 936, během něhož mělo dojít též k výstavbě nového kastelánského hradu v Litoměřicích (*Kotyza – Tomas 1995, 31*). Zřejmě se ale jednalo o dlouhodobý proces, při němž se mohly uplatnit různé formy anexe (*Novotný 1912, 441–442; Žemlička 1980, 28*). Pro archeologii střední doby hradištní z této situace vyplývá, že by měla být schopna rozlišit materiály z období staršího, „kmenového“, a mladšího, z doby přemyslovské vlády, snad ještě s „velkomoravským“ mezistupněm z doby kolem přelomu 9./10. století; teprve pak by bylo možné vést kvalifikovaně diskusi kupř. na téma historické role Vlastislavi či linie pooharských hradišť.

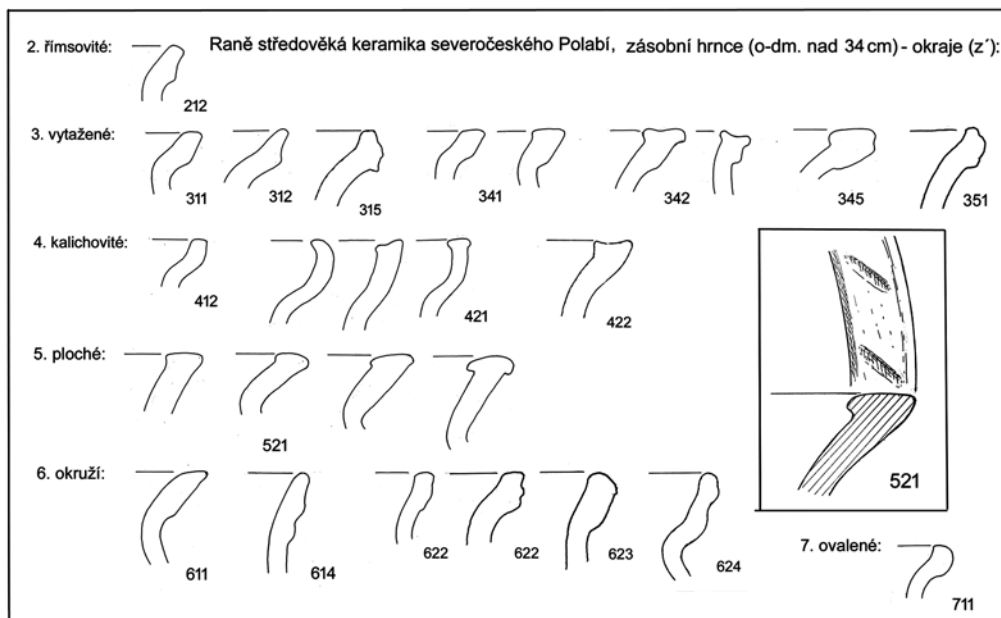
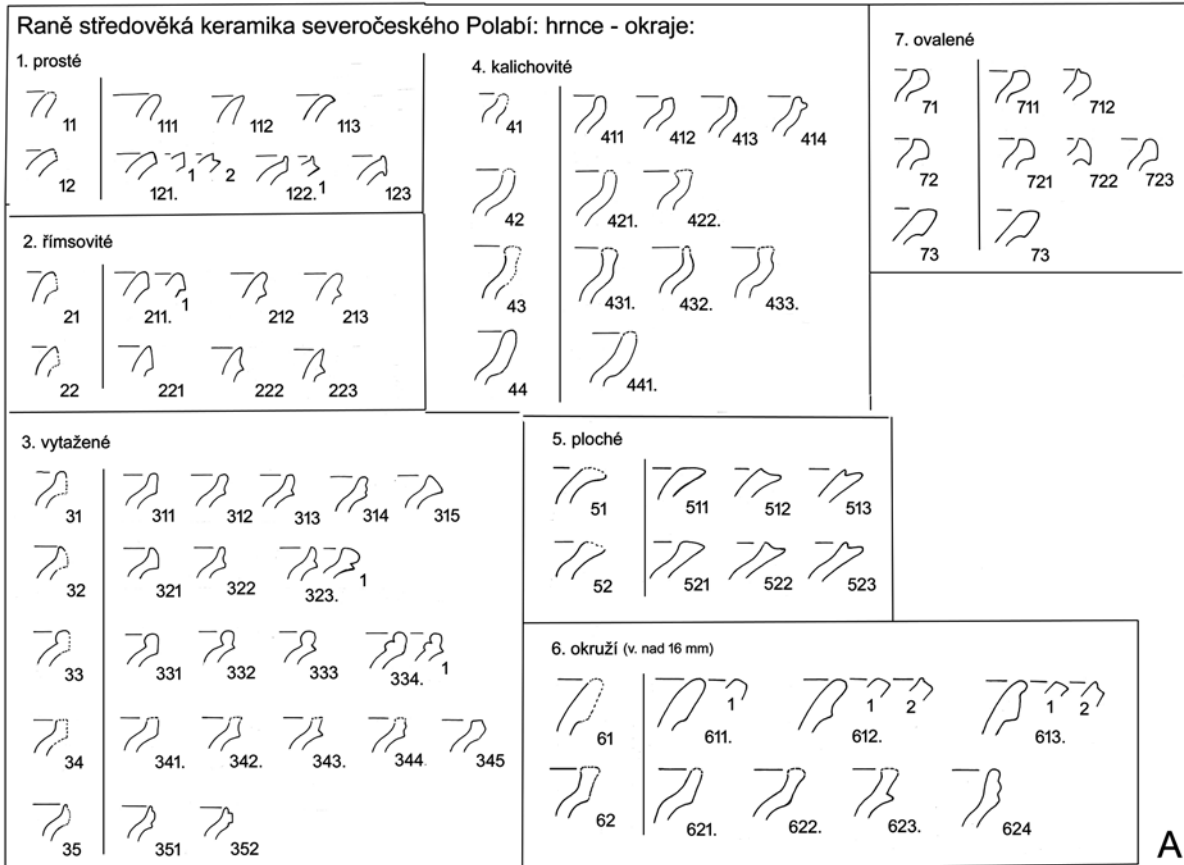
Mladší doba hradištní (per. RS 4; druhá polovina 10. – 1. polovina 13. století; mapa *obr. 82*). Počet katastrů se proti předchozímu období opět téměř zdvojnásobil: vcelku je zde na 153 katastrech evidováno na 220 nálezových poloh (DC+UL: 46, LT: 176 včetně katastrů s nelokalizovanými a blíže nedatovanými nálezy – X, RS na *tab. 11*). Poměr hlavních druhů poloh je podobný jako v předchozím období: 154 (55 %) sídlištních, 94 (34 %) pohřebních, 28 (10 %) výšinných/hrazených, *tab. 13*. Vyšší počet sídelních poloh je registrován z katastrů Litoměřic (12), Ústí n. L. (5) a Děčína (5); od zhodnocení velkoplošných výzkumů vedených v jejich areálech během minulých tří desetiletí (*kap. 1.3.1; 2*) můžeme očekávat jak hlubší poznání těchto center, tak také celkové materiální a kulturní úrovně tohoto období. Proti tomu z prostředí vesnických sídel zde výzkum proběhl jen na jedné lokalitě (Krásné Březno, *kap. 1.2*).

Nálezy hrobů či jejich menších skupin z tohoto období reprezentují tzv. plochá akeramická **pohřebiště**, s výbavou omezenou převážně na drobné ženské ozdoby – esovité záušnice různých velikostí a korálky, zatímco nádoby jako milodar jsou užívány jen vzácně a spíše v rané fázi těchto pohřebišť. Zakládána byla obecně v jistém odstupu od osad, pro Litoměřicko, jsme jej odhadli na 300–500 m. Vesnická pohřebiště tohoto typu jsou – na rozdíl od středohradištních – na počet lokalit nejen o třetinu početnější, ale především větší. Ta s 15 až 75 hroby zde byla zachycena a zčásti odborně zkoumaná už nejméně na 17 polohách.⁶⁹ Značný je také počet pohřebišť založených v intravilánu, zpravidla v blízkosti stávajícího kostela; tyto kostelní hřbitovy jsou tak cennou indicií existence starší, dřevěné či kamenné, tj. románské fáze dané chrámové stavby v již mladohradištním období.⁷⁰

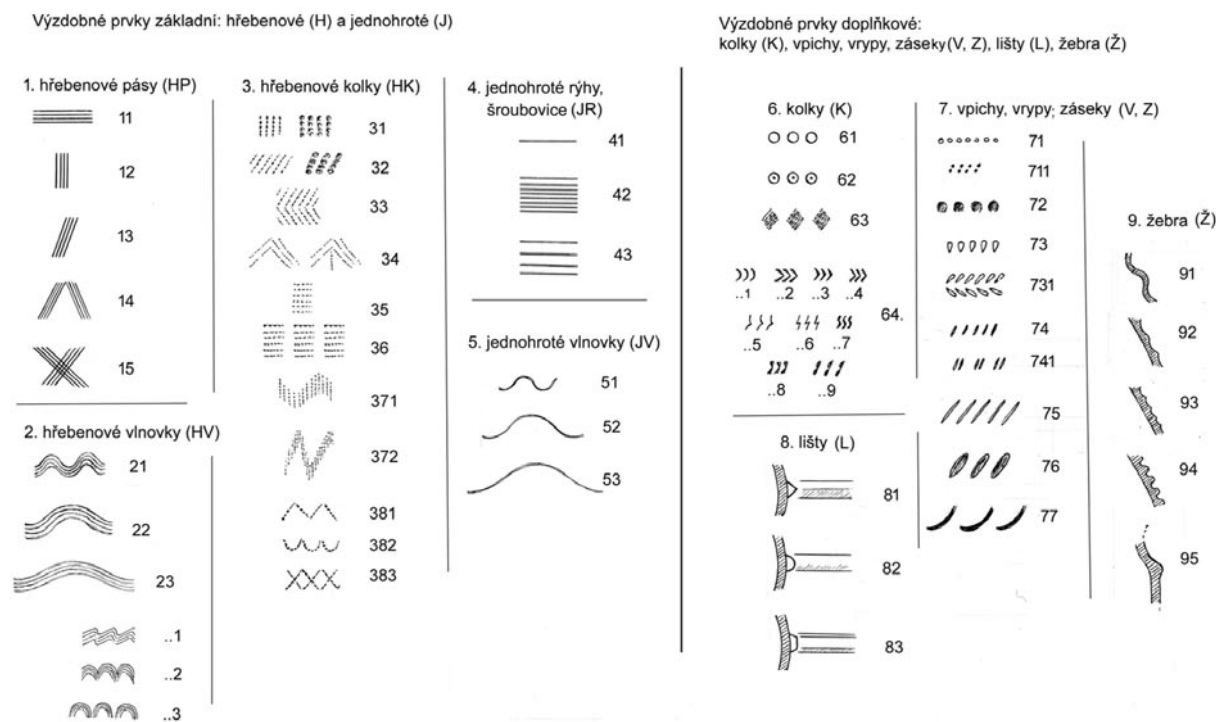
Keramická produkce. Blíže charakterizován co se morfologie a výzdoby týče je zde jen její starší úsek (RS 4a). Jeho ranou etapu dobře charakterizují soubory keramiky z pohřebišť v Žalanech a Velvětech – tzv. žalanský typ (*Svoboda 1963; Zápotocký 1978a, obr. 18–20*; v hrobech č. 6, 28, 66 s typickými dvojkónickými hrnci s horizontálně rýhovanými plecemi byly ještě drobné stříbrné esovité záušničky; *obr. 81:1–21*). Typologicky mladší jsou soubory spadající do II. horizontu sídliště v Krásném Březně – Polabí, datovaném do průběhu 11. století (*kap. 1.2*). Na Litoměřicku je obdobná produkce šíře zastoupena v souborech z Litoměřic – Městského vrchu (*obr. 30; 33:31–34; 35:21–31*) i z venkovských osad (kupř. *obr. 47D:2–13; 53B; 62*).

⁶⁹ Pohřebiště s více než 15 hroby. Ústecko: Neštěmice: 22 hr.; Stadice E: 15 hr. Litoměřicko: Bechlín: ca 20 hr.; Břehoryje: ca 40 hr.; Bříza: ca 20 hr.; Budyně n. O. E: 18 hr.; Církvice: ca 20 hr.; Drahobuz: ca 20 hr.; Ječovice: „mnoho tisíc hr.“; Kyškovice A: ca 20 hr.; Litoměřice I (= Mlékojedy-východ): ca 50 hr.; Litoměřice O (= Mlékojedy-západ): 75 hr.; Litoměřice P: 52 hr.; Lukavec: ca 20 hr.; Solany: „4 řady hrobů“; Straškov: ca 50 hr.; Sulejovice: 44 hr.

⁷⁰ Pohřebiště v intravilánu, zpravidla v blízkosti chrámové stavby (kostelní hřbitovy). Ústecko: Roudníky (sv. Václav), Svádov (sv. Jakub Starší), Ústí n. L. (sv. Vojtěch). Litoměřicko: Církvice (Nanebevzetí P. Marie), Budyně n. O. C (P. Marie/sv. Anna), Hostenice (sv. Kliment), Ječovice (sv. Barbora), Kyškovice (?); Litoměřice, hroby a pohřebiště na Dómském (sv. Jiří, sv. Václav, sv. Štěpán) a Městském vrchu (P. Marie, sv. Michal, Všech svatých, sv. Jakub) a v Dubíně (sv. Jan Křtitel); Lovosice A (sv. Václav), Třebenice (Narození P. Marie), Úštěk (sv. Petra a Pavla).

Obr. 83. Raně středověká keramika severočeského Polabí: hlavní typy okrajů hrncovitých nádob (A) a zásobnic (B)

Obr. 84. Raně středověká keramika severočeského Polabí: hlavní výzdobné prvky

Pozdně hradištní hrnčářské zboží (RS 4b) se od předchozího liší především výraznou profilací okrajů. Větší soubory jsou známy především z areálů měst (Litoměřice, Ústí n. L.), ze situací stavebně komplikovaných, chronologicky smíšených, a proto jsou jen obecně určované jako pozdně hradištní (kupř. Litoměřice A, lok. č. 18, obr. 24; B, lok. č. 32, obr. 33; lok. č. 49, obr. 34B; lok. č. 36, obr. 35:13–38; 36A). Podobně je tomu u souborů z venkovských lokalit, jež zase pocházejí většinou ze sběrů, zřídka z objektů (kupř. Blíževedly B, obr. 42; Brozany A, obr. 47B; Skalice A, B, obr. 62; 63; Třebušín A, obr. 65B). Striktní rozdělení na dvě fáze, starší s dominancí okrajů h34 a mladší s převahou okrajů výrazně kalichovitých (h42–44 dle obr. 83), navržené podle materiálů z Podkrušnohoří (Klápště 1994, 94; Meduna a kol. 2012, 43), zde proto zůstává pracovní hypotézou.

Pokud jde o rozsah a strukturu sídelní sítě, pro toto období jsou k dispozici historické údaje už v míře mnohdy převyšující informační hodnotu archeologických dat. Týká se to zejména podhorských oblastí Středohoří a Krušných hor, kolonizovaných v 11.–12. století a nálezově téměř sterilních, v nemenší míře též Úštěcké pahorkatiny a Podřipska (srv. mapa obr. 82 verus mapy rekonstruující stav osídlení v 11.–12. století kombinací s daty historické topografie a toponomastiky (pro Děčínsko Zápotocký 1977a, obr. 12; pro Ústecko Váňa 1977, obr. 12–14; Zápotocký 1978a, obr. 23; pro Ústecko a Litoměřicko Velímský 1998, obr. 2, 3, 13, 14; pro Litoměřicko a Roudnicko: Tomas 1966, obr. 1, 2; Žemlička 1980, mapa č. 5; Meduna 1993; 1994).

PRAMENY A LITERATURA

- Anděl, R. 1984: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III – Severní Čechy. Praha.
- Ankert, H. 1902a: Dreikreuzberg, Mittheilungen der k. k. Central-Commission, Wien, 84–85.
- Ankert, H. 1902b: Schlacken-Fund, Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs 25, 196.
- Balatka, B. – Sládek, J. 1975: Geomorfologický vývoj dolního Poohří. Rozpravy ČSAV, ř. mat.-přír., roč. 85, sešit 5. Praha.
- Beranová, M. – Lutovský, M. 2009: Slované v Čechách. Archeologie 6.–12. století. Praha.
- Blažek, J. 2010: Mlékojedy u Litoměřic, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2007, 157–158.
- Blažek, J. – Kotyza, O. 1990: Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Litoměřicích. I. Fond Libochovice. Teplice.

- Blažek, J. – Kotyza, O. 1995a: Raně středověké sídliště poblíž kostela sv. Petra a Pavla v Doksanech a otázka existence (či neexistence) zeměpanského dvora v těchto místech. In: J. Blažek – P. Meduna a kol, Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v l. 1983–1992. Most, 213–224.
- Blažek, J. – Kotyza, O. 1995b: Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Litoměřicích. II. Fond Třebenice. Teplice.
- Blažek, J. – Lutovský, M. 1995: Kostrový hrob z raného středověku (?) ze Soběnic, okr. Litoměřice, Litoměřicko 27–29, 13–18.
- Boháč, Z. 1973: K raně středověkému osídlení Čech, Historická geografie 11, 209–228.
- Boháčová, I. 2006: Archeologie o historii Staré Boleslavi. In: Na prahu poznání českých dějin – sborník prací k počtu Jiřího Slámy. Studia mediaevalia Pragensia 7. Praha, 9–20.
- Boháčová, I. – Profantová, N. 2014: Čechy a Velká Morava – svědectví archeologie. In: P. Kouřil (ed.), Velká Morava a počátky křesťanství. Brno, 134–144.
- Bolina, P. 2011: Poznámky k příspěvku K. Nováčka „Říp a jeho kostel“ (2011), prezentovaném na stránkách „Forum Studia mediaevalia Pragensia“; <http://praha5.ff.cuni.cz/smp/?q=recenze>.
- Bouzek, J. 2002: K depotům v Českém středohoří, Archeologické rozhledy 54, 811.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000: The Lusatian culture in Northwest Bohemia. Most.
- Bubeník, J. 1975: Slovanské sídliště u Břežánek, okr. Most, Archeologické rozhledy 27, 642–650.
- Bubeník, J. 1976: Příspěvek k topografii slovanského osídlení středního Poohří, Archeologické rozhledy 28, 374–388.
- Bubeník, J. 1978: Boreč, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1975, 12.
- Bubeník, J. 1988: Slovanské osídlení středního Poohří. I, II. Praha.
- Bubeník, J. 1993: Příspěvek k poznání rozsahu a rozvoje osídlení Čech ve starší až střední době hradištní, Archeologické rozhledy 45, 57–71.
- Bubeník, J. 1997: Archeologické prameny k dějinám osídlení Čech v 7. až polovině 9. století. Katalog nalezišť. Praha.
- Bubeník, J. 2002: Několik poznámek ke studii P. Čecha „Hrady a výšinná sídliště raného středověku v Pobělí a středním Poohří“, Archeologické rozhledy 54, 319–326.
- Bubeník, J. – Meduna, P. 1994: Zur frühmittelalterlichen Keramik in Nord-West Böhmens. In: Č. Staňa (ed.), Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Brno, 183–192.
- Bubeník, J. – Pleinerová, I. – Profantová, N. 1998: Od počátků hradišť k počátkům přemyslovského státu, Památky archeologické 89, 104–145.
- Budínský, V. – Křivánek, R. 2007: Shrnutí geofyzikálních průzkumů v areálu hradiště Kozly, okres Mělník, Střeďočeký vlastivědný sborník 25, 139–147.
- Budínský, P. 1966: Příspěvky k pravěku severozápadních Čech. Teplice.
- Budínský, P. 1977: Příspěvky k pravěku Podkrušnohoří ve sbírce teplického muzea. Teplice.
- Budínský, P. 1985: Archeologické nálezy z Litoměřicka a z neznámých nalezišť ve sbírce teplického muzea. Teplice.
- Budínský, P. 1986: Výzkumy a přírůstky archeologického odboru Krajského muzea v Teplicích v l. 1972–1981. Teplice.
- Budínský, P. a kol. 1989: Výzkumy a přírůstky archeologického odboru Krajského muzea v Teplicích v letech 1982–1986. Teplice.
- Budínský, P. a kol. 1994: 100 let archeologické práce teplického muzea (1894–1994). Archeologický výzkum v severních Čechách 24. Teplice.
- Buchvaldek, M. 1999: Slovanské pohřebiště v Sulejovicích, okr. Litoměřice, Studia Mediaevalia Pragensia 4, 81–116.
- Cihla, M. – Panáček, M. 2006: Středověký most v Roudnici nad Labem, Průzkumy památek 13, č. 2, 3–34.
- Cihla, M. – Trefný, M. 2003: Karel Rozum: Život a dílo zakladatele Podřipského muzea a lidové zvyky na Podřipsku. Roudnice nad Labem.
- Cvrková, M. 1975: Pravěké osídlení ve Stadicích (Řehlovicích) o. Ústí n. L., Zprávy a studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích 11, 1–11.
- Cvrková, M. 1975a: Svádov, okr. Ústí n. L., Výzkumy v Čechách 1973, 158.
- Cvrková, M. 1984: Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Ústí nad Labem. Teplice.
- Cvrková, M. 1988: Slovanské hradiště u Neštěmic. Z minulosti Ústecka – Historický sborník 2. Ústí nad Labem, 3–13.
- Cvrková, M. 1993a: Záchraný výzkum v Ústí nad Labem, Archaeologia historica 18, 247–251.
- Cvrková, M. 1993b: Labské údolí v pravěku a raném středověku, Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et Historica 1, 303–315.

- Cvrková, M.* 2000: Středověké nálezy z Ústí nad Labem – Bílinské ulice, Ústecký sborník historický, 69–80.
- Cvrková, M. rkp.:* Slovanské kostrové pohřebiště ze Stadic (výzkum v l. 1987, 1988). Muzeum Ústí n. L.
- Cvrková, M. – Waldhauser, J.* 1975: Sídliště lužické kultury lidu popelnicových polí u Neštěmic (okres Ústí nad Labem), Výzkumy v Čechách 1971, 227–260.
- Cvrková, M. – Zápotocký, M.* 1994: Ústí nad Labem. K topografii jednoho z raně středověkých centrálních míst severozápadních Čech, Archeologické rozhledy 46, 205–243.
- Čech, P.* 1999: Dragúš – Kosmův mýtus a náš historický problém, Archeologie ve středních Čechách 3, 353–365.
- Čech, P.* 2000a: Mocenský vývoj v severozápadních Čechách do počátku 11. století. In: L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík (eds.), Přemyslovský stát kolem roku 1000. Praha, 155–173.
- Čech, P.* 2000b: Hrady a výšinná sídliště raného středověku v Pobělí a středním Poohří, Archeologie ve středních Čechách 4, 421–438.
- Čechura, J.* 1985: Nezdařená lokace Přemysla Otakara II. na Hoře sv. Štěpána a statky chotěšovského kláštera na Litoměřicku v době předhusitské, Litoměřicko 17–20, 43–54.
- Český, F.* 1988: Těchobuzice. Příspěvek k dějinám vsí na Litoměřicku, Litoměřicko 23, 83–105.
- Černý, V.* 1931: Kravaře – Radoušov ve 14.–16. století, Bezděz 2, 136–146.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L.* 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Derner, K.* 2009: Časně slovanský objekt na katastrálním území Mlékojedy, okres Litoměřice. In: J. Kuljavceva-Hlavová – M. Sýkora (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách za rok 2008. Most, 119–132.
- Derner, K.* 2011: Skleněné korálky z hradištního pohřebiště na k. ú. Mlékojedy, okr. Litoměřice. In: Historické sklo. Most, 35–57.
- Derner, K.* 2013: Mlékojedy u Litoměřic, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2010, 143–145.
- Dobeš, M.* 1995: Lovosice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1990/2, 189–190.
- Dobeš, M.* 1998: Keblice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1996–7, 70.
- Dobeš, M.* 2016: Poznámky k nálezu tulipánovitého poháru michelsberské kultury z Neštěmic, okr. Ústí nad Labem, Archeologie ve středních Čechách 20, 677–686.
- Dobeš, M. – Kotyza, O.* 1995: Rochov, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1992–3, 309.
- Dostál, B.* 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- Fischer, R.* 1942: Zur Geschichte von Ploschkowitz, Beitrage zur Heimatkunde des Elbetales 4, 223–225.
- Fridrich, J.* 1973: Kostrové hroby ze střední až mladší doby hradištní ve Stadicích, o. Ústí n. Labem, Archeologické rozhledy 25, 448–451.
- Fröhlich, J. – Waldhauser, J.* 1989: Příspěvky k ekonomice českých Keltů (kamenictví a distribuce žernovů), Archeologické rozhledy 41, 16–58.
- Fuksa, I.* 2016: Pevnost Terežín proti pruské rozpínavosti. Praha.
- Gabriel, F.* 1979: Nejstarší osídlení hrádku Hřidelíku, Litoměřicko 15, 53–64.
- Gabriel, F.* 1980: Zjišťovací výzkum na levínském hradě, Litoměřicko 16, 91–100.
- Gabriel, F.* 1981: Archeologické doklady o vývoji Ústí nad Labem, Historický sborník Okresního vlastivědného muzea Ústí/L., 29–42.
- Gabriel, F.* 1983: Litoměřice, Mírové náměstí, dům č. 19/41. Nálezová zpráva. Archiv ARÚ čj. 4145/83.
- Gabriel, F.* 1985a: Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1982/3, 89–90.
- Gabriel, F.* 1985b: Úštěk hrad, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1982/3, 191.
- Gabriel, F.* 1985c: Opevněná panská sídla na Českolipsku před rokem 1319, Z minulosti Děčína a Českolipska 4, 301–332.
- Gabriel, F.* 1986: Blíževedly. Nálezová zpráva z 11. 12. 1986. Muzeum Teplice.
- Gabriel, F.* 1987: Archeologická sbírka Okresního muzea v Děčíně. Děčín.
- Gabriel, F.* 1988: Slovanské pohřebiště v Litoměřicích – Plešivecké ulici, Litoměřicko 23, 75–92.
- Gabriel, F.* 2010: Hrušovany, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2007, 81.
- Gabriel, F. – Cvrková, M.* 1987: Ústí nad Labem – Krásné Březno. Nálezová zpráva. Archiv ARÚ čj. 1599/87.
- Gabriel, F. – Rusó, A.* 1989: Polozemnice z Litoměřic – Vojtěžské ulice, Litoměřicko 24, 73 – 89.
- Gabriel, F. – Smetana, J.* 1980: Sídelně-historické aspekty vzniku města České Lípy, Archaeologia historica 5, 131–142.
- Gabriel, F. – Smetana, J.* 1982: K problému existence řemesel na vesnicích ve 13. století, Archaeologia historica 7, 509–516.
- Gabriel, F. – Smetana, J.* 1986: Ke stavební podobě hradu v Úštěku, Litoměřicko 21–22, 77–95.

- Gattermann, E. 1930: Der Hradek bei Gross-Czernosek, Jahrbücher der Arbeitsgemeinschaft für Heimatforschung in Leitmeritz 6, 10–13.
- Gattermann, E. 1935: Das Modschiedelbachgebiet in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Forschungsergebnisse der Jahre 1923–1934. Sonderdruck aus Leitmeritzer Nachrichten 1935, Nr. 10, 11, 17, 24.
- Gojda, M. – Křivánek, R. – Meduna, P. – Rytíř, M. – Trefný, M. 2010: Archeologie krajiny a sídel na Podřipsku. Výzkum středověkého ohrazeného areálu v Ledčicích, Archeologické rozhledy 62, 259–292.
- Gojda, M. – Trefný, M. a kol. 2011: Opomíjená archeologie. Svazek 2. Archeologie krajiny pod Řípem. Plzeň.
- Hanáková, H. – Gabriel, F. – Vyhnaněk, L. 1988: Slavonic burial-ground in Litoměřice, Plešivecká street, Sborník Národního muzea v Praze 42 B, 73–98.
- Hantschel, F. 1897: Prähistorische Fundchronik für das Gebiet des Nordböhmisches Excursions-Clubs und die angrenzenden Landstriche, Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs (Česká Lípa) 20, 1–43, 218–264, 351–373.
- Haudeck, J. 1901: Der Hradek bei Libochowan, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 39, 212–222.
- Heber, F. A. 1846: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser IV. Praha.
- Hejdová, D. – Nechvátal, B. 1970: Raně středověké dlaždice v Čechách, Památky archeologické 61, 100–183, 395–471.
- Hejna, A. 1970: Archeologický výzkum kaple na Řípu, Vlastivědné sešity, řada spol. 2. (Ústí n. L.), 54–55.
- Herrmann, J. ed. 1970: Die Slawen in Deutschland. Ein Handbuch. Berlin.
- Hilczarówna, Z. 1956: Ostrogi polskie z X.–XIII. wieku. Poznań.
- Hohmann, R. 1923: Die Anfänge der Stadt Leitmeritz. Praha.
- Horčička, A. 1897: Geschichte der Stadt Aussig von der Gründung bis zum Jahre 1526, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 35, 111–128.
- Hrala, J. 1978: Prosmyky u Lovosic. Výzkum polykulturního naleziště před Českou branou (1. část), Archeologické rozhledy 30, 42–66.
- Hrala, J. 1985: Hánín – hradiště libického zázemí a kolínská aglomerace, Sborník Národního muzea, řada A-39, 45–50, tab. II.
- Hraše, J. K. 1870: Předhistorické ohrady župy Litoměřické, Památky archeologické 8, 431–438.
- Chaloupecký, V. 1919: O Řípu. Praha.
- Charvátová, K. – Spurný, V. – Venclová, N. 1992: Nálezové zprávy StAÚ. 1919–1952. Praha.
- Chroustovský, L. – Janíček, L. – Trefný, M. 2010: Vetlá, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2007, 330–331.
- Chroustovský, L. – Janíček, L. – Trefný, M. 2011: Vetlá, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2008, 375.
- Janda, A. 1892: Dějiny města Budyně nad Ohří. Roudnice nad Labem.
- Janda, A. 1922: Dějepisná čítanka o městě Budyni nad Ohří a osadách Břežany, Kostelec, Roudniček a Vrbka. Budyně n. O.
- Just, G., nedat.: Tagebuch, rkp. v Muzeu Litoměřice.
- Kaiserová, K. – Kaiser, V. a kol. 1995: Dějiny města Ústí nad Labem. Ústí nad Labem.
- Kastner, Q. 1996: Historické cesty na Podřipsku, Vlastivědný sborník Podřipsko 6, 79–85.
- Kendrick, T. D. 1949: Late Saxon and Viking Art. London.
- Kern, J. 1922: Die Sagen des Leitmeritzer Gaus. Reichenberg.
- Kern, J. 1925: Das Kleine Radischken bei Leitmeritz, eine vorgeschichtliche Signalstation. (Ein Beitrag zur Aufhellung des vorgeschichtlichen Sicherungssystems der „porta bohemica“), Sudeta 1, 165–185.
- Kern, J. 1927: Vorzeit. In: Festschrift Leitmeritz – 700 Jahre Stadt. Leitmeritz, 19–34.
- Kern, J. 1944: Der Berghof bei Skalitz, Beiträge zur Heimatkunde des Elbetales 6, 128–135.
- Kern, J. *Materialien*: Materialien I, II, III. Rkp. v Muzeu Litoměřice.
- Klápště, J. 1985: Raně středověké Mostecko a síť dálkových cest, Archeologické rozhledy 37, 502–515.
- Klápště, J. 1994: Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most.
- Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách, Archeologické rozhledy 51, 774–808.
- Klápště, J. 2012: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- Kopal, P. 2001: Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců, Sborník archivních prací 51, 3–84.
- Košnar, L. 1970: K původu podkovovité spony z Oken, Sborník Národního muzea, řada A-24, 81–96.
- Košnar, L. – Waldhauser, J. 1974: Baltský import ze Svádova, o. Ústí n. L., Archeologické rozhledy 26, 277–278.
- Kotková, M. 2006: recenze práce: A. Schmid-Hecklau, Die archäologischen Ausgrabungen auf dem Burgberg in Meissen. Die Grabungen 1959–1963. Dresden, Archeologické rozhledy 58, 588–593.

- Kotková, M. 2008: Keramik des Zabušaner Kreises als Quelle für die Kontakte zwischen Sachsen und Nordwestböhmen im Frühmittelalter, *Arbeits- u. Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 48/49, 139–153.
- Kotyza, O. 1990: Archeologické výzkumy a nálezy litoměřického muzea v letech 1987–1988, *Litoměřicko* 25, 1989, 155–164.
- Kotyza, O. 1991: Vývoj řeky Ohře a zanikání středověkých vsí (příspěvek k historické klimatologii a k dějinám osídlení dolního Poohří), *Litoměřicko* 26, 5–29.
- Kotyza, O. 1995: Klapý, okr. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 1990–2*, 134.
- Kotyza, O. 1997: Na cestě k českému státu – Lučané versus Přemyslovci. In: J. Kotyza – J. Smetana – J. Tomas a kol., *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice, 68–72.
- Kotyza, O. 2011a: Litoměřice, okr. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 2008*, 149–154.
- Kotyza, O. 2011b: Vetlá, okr. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 2008*, 374.
- Kotyza, O. 2012: Archeologické výzkumy a nálezy litoměřického muzea v letech 1989–2011, *Podřipský muzejník* 7, 29–127.
- Kotyza, O. 2014: K počátku vodních mlýnů v českých zemích aneb o existenci vltavských jezů a hydraulických mlýnů v Praze 10. století. In: *Středověká Evropa v pohybu – k poctě Jana Klápště*. Praha, 461–499.
- Kotyza, O. 2016: Hrdly, okr. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 2011–2012*, 114.
- Kotyza, O. – Cvrk, F. – Pažourek, V. 1995: Historické povodně na dolním Labi a Vltavě. Děčín.
- Kotyza, O. – Meduna, P. 1997: Nejstarší slovanská hradiště. In: J. Kotyza – J. Smetana – J. Tomas a kol., *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice, 62–63.
- Kotyza, O. – Salač, V. 1988: Rybářská závaží z polykulturního sídliště v Lovosicích – Resslově ulici, *Litoměřicko* 24, 55–71.
- Kotyza, O. – Smetana, J. 1992: Zaniklá osada Mury a města doksanského kláštera, *Archeologické rozhledy* 44, 611–632.
- Kotyza, O. – Smetana, J. – Tomas, J. a kol. 1997: Dějiny města Litoměřic. Litoměřice.
- Kotyza, O. – Sýkora, M. 2011: Litoměřice, okr. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 2008*, 150–151.
- Kotyza, O. – Sýkora, M. 2012: Litoměřický hrad a jeho počátky (Poznámky k hradní politice Jana Lucemburského v severozápadních Čechách). In: J. Kuljavceva-Hlavová – O. Kotyza – M. Sýkora (eds.), *Hrady českého severozápadu*. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka. Most, 87–148.
- Kotyza, O. – Tomas, J. 1993: Příspěvek k problematice přechodů Krušných hor v raném středověku. In: *Čechy a Sasko v proměnách dějin*. In: *Acta Univ. Purkyniae – Phil. et hist.*, 1. Ústí n. L., 373–390 (též in: *Tomas 1999*, 225–232).
- Kotyza, O. – Tomas, J. 1994: K otázce problematiky panovnických dvorů na dolním Poohří a počátku města Budyně nad Ohří, *Vlastivědný sborník Podřipsko* 4, 20–40 (též in: *Tomas 1999*, 323–334).
- Kotyza, O. – Tomas, J. 1995a: Počátky Budyně nad Ohří, *Litoměřicko* 27–28 (1991–1993), 19–56 (též in: *Tomas 1999*, 307–332).
- Kotyza, O. – Tomas, J. 1995b: Nejstarší městské hradby v Litoměřicích (Porovnání archeologických nálezů se zprávami pramenů), *Archaeologia historica* 20, 91–106 (též in: *Tomas 1999*, 185–196).
- Kotyza, O. – Tomas, J. 1997a: Kap. V. Na prahu středověku. Kap. VI. Přemyslovské raně středověké Litoměřice. Kap. VII. Od vzniku právního města k městskému stavu. In: J. Kotyza – J. Smetana – J. Tomas a kol., *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice, 61–148.
- Kotyza, O. – Tomas, J. 1997b: Kopisty na Litoměřicku. Pokus o rozlišení Českých a Německých Kopist v listinách do roku 1300. In: *Život v archeologii středověku*. Praha, 371–381 (též in: *Tomas 1999*, 233–242).
- Koutecký, D. a kol. 1980: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1953–1972. *Archeologické studijní materiály* 13. Praha.
- Koutecký, D. 1984: Solany, okr. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 1980–1981*, 112.
- Koutecký, D. – Cvrková, M. 1989: Stadice, o. Řehlovice, okr. Ústí n. Lab., *Výzkumy v Čechách 1986/7*, 184–186.
- Koutecký, D. – Cvrková, M. 1992: Stadice, o. Řehlovice, okr. Ústí n. Lab., *Výzkumy v Čechách 1988/9*, 144–145.
- Koutecký, D. – Cvrková, M. 2010: Sídlíště lužické kultury ve Stadicích, *Archeologie ve středních Čechách* 14, 79–257.
- Kristen, Z. 1955: Neznámé – „zpadělané“ – znění privilegia Přemysla Otakara I. pro klášter doksanský z r. 1226, *Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci – Historie* 2, 89–110.
- Křišťuf, P. – Rytíř, L. – Trefný, M. 2008: Výzkum mohyly v „Beřkovičské oboře“, k. ú. Kostomlaty pod Řípem. In: *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v l. 2003–2007*. Most, 253–268.
- Kruta, V. 1973: Libochovany, o. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 1970*, 64.
- Křivánek, R. 2011: Libochovany, okr. Litoměřice, *Výzkumy v Čechách 2008*, 147.
- Kučera, F. 1956: Kronika města Roudnice nad Labem. I. Strojopis dep. ve Stát. oblastním archivu Litoměřice.

- Kuna, M. – Profantová, N. 2005: Počátky raného středověku v Čechách: archeologický výzkum sídelní aglomerace kultury pražského typu v Roztokách. Praha.
- Lichtenfeld, K. *nedat.*: Deníky, rkp. v Muzeu Litoměřice.
- Lippert, J. 1871: Geschichte der Stadt Leitmeritz. Praha.
- Lipser, H. 1927: Der Sorbenweg, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes 6, 60–65.
- Lissek, P. 2011a: Děčín, okr. Děčín, Výzkumy v Čechách 2008, 45–47.
- Lissek, P. 2011b: Podmokly, okr. Děčín, Výzkumy v Čechách 2008, 205.
- Lissek, P. 2012: Archeologický výzkum nádvoří děčínského zámku v roce 2009. In: J. Kuljavceva-Hlavová – O. Kotyza – M. Sýkora (eds.), Hradý českého severozápadu. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka. Most, 205–231.
- Lukas, J. 1978: Vývoj osídlení Slánska a Mělnicka od 10. do poloviny 14. století, Historická geografie 17, 99–148.
- Luksch, V. *ca* 1920: Kunsttopographie des Bezirkes Leitmeritz, Bd. 1 (rkp.).
- Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Lutovský, M. 2006a: Počátky slovanského osídlení Čech: Několik úvah nad archeologií pražské kotliny v 6. až 8. století. In: Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy. Studia mediaevalia Pragensia 7. Praha, 69–81.
- Lutovský, M. 2006b: Od palisády ke zdi. Raně středověká hradiště v Čechách ve světle archeologického bádání posledních let, Archaeologia historica 31, 21–44.
- Lutovský, M. 2010: O počátcích raně středověkých mohyl v Čechách. In: I. Fridrichová-Sýkorová (ed.), Ecce homo. In memoriam Jan Fridrich. Praha, 263–271.
- Lutovský, M. – Štefl, J. 2015: Depot železných předmětů z hory Kletečná v Českém středohoří, Archeologie ve středních Čechách 18, 875–882.
- Macek, P. 1978: Nové poznatky o románské architektuře z obvodu doksanské stavební hutě, Litoměřicko 14, 55–66.
- Macháček, J. 2001: Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely. Brno.
- Mařík, J. 2007: Libická sídelní aglomerace ve výpovědi archeologických pramenů. In: V. Vaněk – J. K. Kroupa (eds.), Slavníkovci v českých dějinách. Antiqua Cuthna 2. Praha, 88–92.
- Mašek, N. 1960: Pět let výzkumů Expozitury v Mostě, Archeologické rozhledy 12, 248, 257–273.
- Matiegka, J. 1894: Sběrka materiálů k předhistorické antropologii zemí českých III, Český lid 3, 65–72.
- Meduna, P. 1993: K rekonstrukci vnitřní struktury hradské organizace Přemyslovců v severozápadních Čechách. In: Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI–XII wieku w Europie Środkowo-Wschodniej. Wrocław, 91–108.
- Meduna, P. 1994: Cesty ve středověku – středověk v cestách. Památky archeologické 85. Suppl. 2, Mediaevalia Archaeologica Bohemica 1993. Praha, 108–116.
- Meduna, P. 2006: Krátce k Týncům. In: Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy. Studia mediaevalia Pragensia 7, 83–88.
- Meduna, P. 2007: K počátkům Litoměřic. In: Litoměřická kapitula. 950 let od založení. Ústí nad Labem, 23–32.
- Meduna, P. 2015: Zabušanská keramika v dnešním Sasku jako historická otázka, Archeologie ve středních Čechách 19, 327–350.
- Meduna, P. a kol. 2012: Raně středověké sídliště v Hrdlovce. Archeologické studijní materiály 20. Praha.
- Motýková, K. 2002: Archeologický příspěvek k dějinám hradiště a hradu Oldříš, Vlastivědný zpravodaj Polabí 36, 46–67.
- Moucha, V. 1961: Nálezy únětické kultury na Lovosicku. Fontes Archaeologici Pragenses 4. Pragae.
- Nováček, K. 2011: Říp a jeho kostel. K vývoji a kontextu rotundy svatého Jiří. In: M. Gojda – M. Trefný a kol., Opomíjená archeologie. Svazek 2. Archeologie krajiny pod Řípem. Plzeň, 127–142.
- Novotný, V. 1912: České dějiny I. 1. Praha.
- Nový, M. – Sýkora, M. 2012: Průzkum jádra hradu Oparno. In: J. Kuljavceva-Hlavová – O. Kotyza – M. Sýkora (eds.), Hradý českého severozápadu. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka. Most, 233–255.
- Palečková, H. 1961: Slovanské pohřebiště z 11. století v Sulejovicích u Lovosic, Památky archeologické 52, 643–651.
- Panáček, J. 1985: Zaniklé středověké osady na českolipském okrese, Z minulosti Děčínska a Českolipska 4, 279–299.
- Paulsen, P. 1969: Flügellanzen. Zum archäologischen Horizont der Wiener „sancta lancea“, Frühmittelalterliche Studien 3, 289 ff.
- Pažourek, V. – Velímský, T. 1995: Nově zjištěné raně středověké nálezy z Labských pískovců – příspěvek k počátkům slovanského osídlení ve Šluknovském výběžku. In: J. Blažek – P. Meduna (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992. Most, 197–212.

- Petráň, Z. 1998: První české mince. Praha.
- Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České III-1. Čechy za doby knížecí. Praha.
- Praunová, R. – Šteffl, J. – Fikrlé, M. – Frána, J. 2014: Únětický depot zlatých a bronzových předmětů z Libochovan, okr. Litoměřice, Archeologie ve středních Čechách 18, 607–622.
- Pražák, J. 1955: Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276, Sborník archivních prací 5, 159–203.
- Princová, J. – Mařík, J. 2006: Libice nad Cidlinou – stav a perspektivy výzkumu, Archeologické rozhledy 58, 643–664.
- Profantová, N. 1998: Problém importů a rekonstrukce cest v 8.–9. století, Archaeologia historica 23, 79–88.
- Profantová, N. 2014: Mocenské elity v Čechách 9.–10. století. In: P. Kouřil (ed.), Velká Morava a počátky křesťanství. Brno, 62–69.
- Profantová, N. 2016: Ostruhy jako doklady přítomnosti elity v 8. a 9. století v Čechách, Archaeologia historica 41/2, 7–40.
- Profantová, N. – Rypka, L. 2010: Dvě bronzová kování ze severozápadních Čech a problematika jedné dílny, Archeologie ve středních Čechách 14, 798–806.
- Profantová, N. – Štolba, M. 2012: Raně středověké nákončí k pochvě meče z Českého středohoří, Archeologické rozhledy 64, 357–361.
- Profous, A. 1954: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. Praha.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. Praha.
- Radoměřský, P. – Richter, M. 1974: Korpus české středověké keramiky datované mincemi, Sborník Národního muzea v Praze, řada A-28, č. 2–4.
- Razím, V. – Hilmarová, L. 2017: K počátkům města Ústí nad Labem aneb ústecké hrady, Archeologické rozhledy 69, 493–513.
- Reichertová, K. 1962: Doklady středověkého hrnčířství v Levíně u Litoměřic, Archeologické rozhledy 14, 705–710.
- Richter, M. 1929: Die Salzstrasse, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes 9, 1–13.
- Richter, M. 1982: Hradištko u Davle, městečko ostrovského kláštera. Praha.
- Romaňák, A. 1972: Pevnost Tereziín. Ústí nad Labem.
- Roubík, F. 1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha.
- Rozum, K. 1912: Starý hřbitov z první doby křesťanské v Bříze, Podřipan 43, č. 9, 4.
- Rozum, K. Deník: Rkp. Národopisné oddělení Národního muzea č. A 6363, 6890.
- Rusó, A. 1988: Příspěvek k poznání slovanské lokality v Chlumci, poloha Horka. Teplice.
- Rusó, A. 1991: Příspěvek k poznání slovanského hradiště v Zabrušanech. Teplice.
- Rusó, A. 1994a: Statistické hodnocení keramiky ze Zabrušana a Chlumce, Památky archeologické 85, 34–81.
- Rusó, A. 1994b: Prameny k ranému a vrcholnému středověku. In: P. Budinský a kol., 100 let archeologické práce teplického muzea (1894–1994). Teplice. 115–184.
- Rusó, A. 1995a: Budyně nad Ohří, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1990–2, 36.
- Rusó, A. 1995b: Klapý, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1990–2, 134.
- Rusó, A. 2003: Třebívlice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2001, 287.
- Rusó, A. – Smetana, J. 1994: Zaniklé městečko pod Házmburkem (K otázce tzv. latránů a opevněných podhradí), Archaeologia historica 19, 319–336.
- Rypka, L. – Wiesnerová, E. 2015: Archeologické výzkumy ústeckého muzea v letech 2014–2015, Příspěvky k ústecké vlastivědě 12, 24–28.
- Rytíř, L. – Trefný, M. 2007: Výzkum ohrazeného areálu v Ledčicích v roce 2006. In: P. Křišťuf – L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), Opomíjená archeologie 2005–2006. Plzeň, 38–45.
- Řídský, J. – Půlpán, M. – Šreinová, B. – Šrein, V. – Drnovský, V. – Květina, P. 2014: „Životní cyklus“ mlecích nástrojů z mladoneolitického sídelního areálu s rondelem ve Vchynicích, okr. Litoměřice, Archeologické rozhledy 66, 271–309.
- Salač, V. 1985a: Libochovany, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1982–1983, 87.
- Salač, V. 1985b: Lovosice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1982–1983, 95–97.
- Salač, V. 1987: Lovosice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1984–1985, 114–115.
- Salač, V. 1988a: Archeologické výzkumy v Lovosicích v letech 1980–1985, Litoměřicko 23 – 1987, 17–55.
- Salač, V. 1988b: Archeologické výzkumy a nálezy litoměřického muzea v letech 1980–1985, Litoměřicko 23 – 1987, 233–241.
- Salač, V. 1989a: Archeologické výzkumy a nálezy litoměřického muzea v letech 1986–1987, Litoměřicko 24, 1988, 195–204.
- Salač, V. 1989b: Lovosice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1986–1987, 107–108.

- Salač, V. 1989c: Libochovany, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1986–1987, 103.
- Salač, V. 1997: Význam Labe pro česko-saské kontakty v době laténské (úvod do problematiky), Archeologické rozhledy 49, 462–494.
- Salač, V. 2001: Lovosice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1999, 114–115.
- Salač, V. 2013: O rychlosti dopravy v době laténské a jejich hospodářských, politických a kulturních dopadech na společnost, Archeologické rozhledy 65, 89–132.
- Salač, V. 2017: Zmety na export? K domnělým laténským mlýnským kamenům z Loubí u Děčína, Archeologie ve středních Čechách 21, 335–345.
- Saxl, M. 1971: Roudnice n. L. Urbanistický a architektonický rozvoj města, Kulturní měsíčník Roudnice n. L., 7.
- Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze království českého. XIV – Litoměřicko a Žatecko. Praha.
- Semotanová, E. 1998: Historická geografie Českých zemí. Praha.
- Schaller, J. 1787: Topographie des Königreichs Böhmen. V – Leitmeritzer Kreis. Prag-Wien.
- Schmid-Hecklau, A. 2004: Die archäologischen Ausgrabungen auf dem Burgberg in Meissen. Die Grabungen 1959–1963. Dresden.
- Schramm, P. E. 1955: Die „Heilige Lanze“. Reliquie und Herrschaftszeichen des Reiches und ihre Replik in Krakau. Ein Überblick über die Geschichte der Königs Lanze. In: P. E. Schramm (Hrsg.), Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Schriften der Monumenta germaniae historica. Bd. XIII-2. Stuttgart, 492–537.
- Schulze-Dörrlamm, M. 2011: Die heilige Lanze in Wien. Die Frühgeschichte des karolingisch-ottonischen Herrschaftszeichens aus archäologischer Sicht, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 58, 707–742.
- Simbriger, E. 1934: Die Vorgeschichte des Aussig-Karbitzer Bezirkes. Reichenberg.
- Simon, K. – Hausenwald, K. 1995: Der Kulmer Steig vor dem Mittelalter. Zu den ältesten sächsisch-böhmischen Verkehrswegen über das Osterzgebirge, Arbeits- u. Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 37, 9–98.
- Skalský, G. – Šchránil, J. 1930: Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století, Numismatický časopis český 6, 29–50.
- Sklenář, K. 1982: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. Mělník.
- Sklenář, K. 1989: Archeologické zprávy Mořice Lüssnera z Roudnicka 1866–1868, Litoměřicko 24, 175–193.
- Sklenář, K. 1990: Počátky archeologie na Litoměřicku, Litoměřicko 25, 111–130.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha.
- Sklenář, K. 1993: Archiv nálezových zpráv Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea v Praze. Zprávy ČAS – Supplément 51. Praha.
- Sklenář, K. 2004: „Předhistorické ohrady župy Litoměřické“. Archeolog Jan Karel Hraše v Litoměřicích 1864–1868, Časopis Společnosti přátel starožitností 112 – Muzejní a vlastivědná práce 42, 23–39.
- Sklenář, K. 2006: Říp mountain and the beginnings of Czech archaeology. In: J. Maříková-Kubková – N. Schlanger – S. Lévin (edd.), Sites of memory – Between scientific research and collective representations. Castrum Pragense 8. Praha, 47–55.
- Sklenář, K. 2009: Hrádek u Velkých Žernosek v počátcích české archeologie, Porta Bohemica – Sborník historických prací 5, 7–42.
- Sklenář, K. 2011: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. Fontes Archaeologici Pragenses 36. Pragae.
- Sláma, J. 1967: Příspěvek k vnitřní kolonizaci raně středověkých Čech, Archeologické rozhledy 19, 433–445.
- Sláma, J. 1968: Denár Vratislava II. z pohřebiště v Sulejovicích, okr. Litoměřice, Numismatický sborník 1968, 214.
- Sláma, J. 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter. I. Katalog der Grabfunde. Praehistorica 5. Praha.
- Sláma, J. 1985: K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu, Archeologické rozhledy 37, 334–342.
- Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku. II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica 11. Praha.
- Sláma, J. 1987: K počátkům hradské organizace v Čechách. In: Typologie raně feudálních slovanských států. Praha, 175–190.
- Sláma, J. 1988: Střední Čechy v raném středověku. III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu. Praehistorica 14. Praha.
- Sláma, J. 2000: Ekonomické proměny v přemyslovském státě za panování nástupců Boleslava II. In: L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík (edd.), Přemyslovský stát kolem roku 1000. Praha, 261–266.
- Sláma, J. 2001: K problému historické interpretace archeologických výzkumů staroslovanských hradišť v Čechách, Archeologie ve středních Čechách 5, 533–546.

- Sláma, J. 2002: Přínos archeologie k poznání strukturálních proměn v přemyslovském státě na počátku 11. století. In: P. Čech – Z. Smrž (edd.), Sborník Drahomíru Kouteckému. Most, 227–234.
- Sláma, J. 2003: Ještě jednou o Canburgu, Archeologické rozhledy 55, 388–393.
- Slavičková, H. – Velímský, T. – Cvrk, F. 1998: Historický atlas měst České republiky. Sv. č. 4. Děčín. Praha.
- Smetana, J. 1977: Poznámky k počátkům levínského hrnčířství, Litoměřicko 13 1977, 53–81.
- Smetana, J. 1979: K topografii areálů severočeských měst, Český časopis historický 27, 573–598.
- Smetana, J. 1981: Počátky města Ústí nad Labem, Historický sborník Okresního vlastivědného muzea Ústí/L., 5–27.
- Smetana, J. 1985: K počátkům města Děčína, Z minulosti Děčína a Českolipska 4, 241–277.
- Smetana, J. 1989: Počátky Úštěku, Litoměřicko 24, 91–109.
- Smetana, J. 1990: Počátky města Kravaře v severních Čechách, Folia historica Bohemica 13, 43–85.
- Smetana, J. red. 1996: Historický atlas měst České republiky. Sv. č. 1. Litoměřice. Praha.
- Smetana, J. – Gabriel, F. 1982: K otázkám datování, typu a funkce hradu Kalicha u Litoměřic, Folia historica Bohemica 4, 49–82.
- Smetana, J. 1984: Poznámky k problematice počátků města Litoměřic. In: Urbes medii aevi. Praha, 65–85.
- Smolíková, L. – Ložek, V. 1964: The Holocen Soil Complex of Litoměřice, Sborník geologic. věd – Anthrozoikum 2, 41–56.
- Smrž, Z. 1977: Levousy, o. Křesín, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1974, 91.
- Smrž, Z. 1981: Lukavec, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1976–1977, 77.
- Smrž, Z. 1982: Libochovany, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1978–1979, 68.
- Smrž, Z. 1984: Levousy, o. Křesín, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1980–81, 62.
- Smrž, Z. – Blažek, J. 2000: Nález bronzových srpů z hory Kletečná (706 m n. m.) v Českém středohoří. K votivním nálezům z vrcholů kopců a hor, Archeologické rozhledy 54, 791–810.
- Smrž, Z. – Hlušík, A. 2007: Polní opevnění z roku 1813 mezi Postoloprty a Budyní nad Ohří: výsledky letecké prospekce a historického bádání, Archeologické rozhledy 59, 713–746.
- Sommer, J. G. 1833: Das Königreich Böhmen I. Leitmeritzer Kreis. Praha.
- Sušická, V. 2011: Řehlovice, okr. Ústí n. Lab., Výzkumy v Čechách 2008, 294.
- Sušická, V. 2013a: Lovosice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2010, 131–132.
- Sušická, V. 2013b: Řehlovice, okr. Ústí n. Lab., Výzkumy v Čechách 2010, 233.
- Svoboda, B. 1963: Hradištní pohřebiště s dřevěnou stavbou v Žalanech u Teplic, Památky archeologické 54, 266–307.
- Svoboda, J. 1979: Paleolitická industrie ze Stvolínek I, okr. Česká Lípa, Archeologické rozhledy 31, 75–82, 120.
- Sýkora, L. – Urbánek, L. 1954: Geologické poměry historického jádra města Litoměřic. Praha. Rkp. posudku Ústavu stavebních hmot a konstrukcí. Muzeum Litoměřice.
- Sýkora, M. 2016: Kalich, Panna a Lityš – tři hrady doby husitské na Třeboušsku, Castellologica Bohemica, 13, 11–58.
- Sýkora, M. – Veselý, H. 2009: Hrad Kalich – nové poznatky o stavební podobě hradu. In: J. Kuljavceva-Hlavová – M. Sýkora (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách za rok 2008. Most, 133–146.
- Šafránek, V. 1982: Dějiny Travčic (1782–1982). Litoměřice.
- Šedivý, J. 2002: Hrady v údolí Labe mezi Ústím nad Labem a Děčínem, Castellologica Bohemica 8, 33–65.
- Šimák, J. V. 1921: Tři zašlé osady u Ouštěka v Litoměřicku a zemská stezka u nich, Český časopis historický 27, 171–173.
- Šimák, J. V. 1938: Středověká kolonizace v zemích českých. České dějiny I. 5. Praha.
- Šmilauer, V. 1960: Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha.
- Šolle, M. 1984: Staroslovanské hradisko. Praha.
- Šolle, M. 1979: Pšovská keramika a její vztahy k hrnčířskému okruhu kouřimskému, Archeologické rozhledy 31, 498–529
- Štefan, I. 2004: Několik poznámek ke stati Petra Čecha v nové knize o Žatci, Archeologické rozhledy 54, 856–860.
- Šteffl, J. – Hejtmán, J. 2015: Hrádek u Libochovan (nejen) z pohledu archoastronomie, Archeologie ve středních Čechách 19, 189–204.
- Štolba, M. – Rypka, L. 2014: Soubor ostruh z Českého středohoří, Archeologie ve středních Čechách 18, 363–377.
- Šťovíček, J. 1986: Karel Rozum a jeho muzejní, národopisná a regionálně historická práce na Podřipsku, Litoměřicko 21–22, 133–160.
- Tesař, J. E. 1931: Litoměřicko – obraz vlastivědný. III. Lovosice.

- Tomas, J. 1966a:* Počátky města Litoměřic [I], Sborník Severočeského muzea – Historia 5, 15–64 (též in: *Tomas 1999*, 101–124).
- Tomas, J. 1966b:* Vztahy měst Litoměřic a Ústí nad Labem v době předbělohorské, Ústecký sborník historický, 45–70, 210 (též in: *Tomas 1999*, 213–224).
- Tomas, J. 1966b:* Přehled dějin Hoštky. In: 700 let Hoštky 1266–1966. Litoměřice, 7–19.
- Tomas, J. 1969:* Počátky města Roudnice nad Labem, Litoměřicko 6, 5–15 (též in: *Tomas 1999*, 335–338).
- Tomas, J. 1972:* Libochovice – 680 let městského života, Kulturní měsíčník (Roudnice n. L.) 8, 166–168, 179–181 (též in: *Tomas 1999*, 339–341).
- Tomas, J. 1979a:* Města v severozápadních Čechách ve 13. století, Hospodářské dějiny 4, 69–132 (též in: *Tomas 1999*, 15–29).
- Tomas, J. 1979b:* Litoměřický městský region ve středověku, Ústecký sborník historický 1979, 61–82 (též in: *Tomas 1999*, 197–208).
- Tomas, J. 1983a:* Počátky města Litoměřic II/1, Ústecký sborník historický 1983, 59–108 (též in: *Tomas 1999*, 125–152).
- Tomas, J. 1983b:* Řemeslníci 11.–13. století v českých zemích v písemných pramenech, Archaeologia historica 8, 73–84 (též in: *Tomas 1999*, 35–40).
- Tomas, J. 1985:* Počátky města Litoměřic II/2, Ústecký sborník historický 1985, 31–90 (též in: *Tomas 1999*, 153–184).
- Tomas, J. 1999:* Od raně středověké aglomerace k právnímu městu a městskému stavu. Výbor studií, sestavili J. Klápště a O. Kotyza. Litoměřice.
- Tomková, K. 1999:* Ke kartografickému zobrazení českých raně středověkých hradišť, Archeologie ve středních Čechách 3, 235–257.
- Tomková, K. 2000:* Hradiště doby Boleslava II. In: L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík (edd.), Přemyslovský stát kolem roku 1000. Praha, 95–100.
- Tomková, K. a kol. 2012:* Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Praha.
- Trefný, M. 2005:* Pravěké nálezy z území města Roudnice n. L., Podřípský muzejník 1, 3–24.
- Trefný, M. 2006:* Archeologická činnost Podřípského muzea v období 2004–2005, Podřípský muzejník 2, 3–30.
- Trefný, M. 2008a:* Libkovice pod Řípem, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2005, 133.
- Trefný, M. 2008b:* Židovice nad Labem, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2005, 319.
- Trefný, M. 2009a:* Hrobce, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2006, 58.
- Trefný, M. 2009b:* Vetlá, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2006, 223.
- Trefný, M. 2010:* Ctiněves, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2007, 30–31.
- Trefný, M. 2013:* Mnetěš, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2010, 445.
- Trefný, M. – Chroustovský, L. – Kotyza, O. a kol. 2010:* Polykulturní výšinné sídliště na vrchu Sovice u Vetlé na Podřípsku. Výsledky archeologického výzkumu z let 2007–2008. Plzeň.
- Trefný, M. – Janíček, L. 2008:* Archeologické nálezy z pole východně od kostela sv. Matouše a z dalších poloh na katastru Ctiněvsi, okr. Litoměřice, Podřípský muzejník 4, 3–24.
- Trefný, M. – Korenů, R. 2007:* Raně středověké hroby z Kyškovic, okr. Litoměřice, Podřípský muzejník 3, 35–41.
- Třeštík, D. 1983:* Vznik českého přemyslovského státu, Sborník Národního muzea, řada A-37, 66–78.
- Třeštík, D. 2000:* „Velké město Slovanů jménem Praha.“ Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík (edd.), Přemyslovský stát kolem roku 1000. Praha, 49–70.
- Třeštík, D. 2007:* Mýty kmene Čechů. Praha.
- Turek, R. 1957:* Die frühmittelalterlichen Stämmegebiete in Böhmen. Praha.
- Turek, R. 1958:* Slovanský pravěk Libereckého kraje, Sborník Severočeského muzea – hist. 1, 124–145.
- Turek, R. 1960:* Zeměpisné oblasti Čech v době hradištní, Vznik a počátky Slovanů 3, 307–309.
- Turek, R. 1973:* K otázce velkomoravských vlivů na českou keramiku, Archeologické rozhledy 24, 289–299.
- Turek, R. 1984:* K ohlasům moravského výtvarného vývoje v Čechách 8.–10. století, Archeologické rozhledy 36, 546–555.
- Tvrdík, R. 2007:* Hánín mezi Libicí a Malínem. In: V. Vaněk – J. K. Kroupa (edd.), Slavníkovci v českých dějinách. Antiqua Cuthna 2. Praha, 88–92.
- Umlauf, F. J. 1931:* Alte Herrensitze im Aussiger Bezirke, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes 11, 150–155.
- Umlauf, F. J. 1939:* Der Aussiger Marktplatz im Wandel der Zeiten, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes 19, 24–60.

- Umlauft, F. J. et al. 1944: Kleine Ortskunde für den Stadt und Landkreis Aussig. Beiträge zur Heimatkunde des Elbetales 6 (zvl. otisk).
- Valentová, J. – Tvrđík, R. 2005: Předlokační osídlení Kolína, Archeologie ve středních Čechách 8, 547–583.
- Váňa, Z. 1952: K otázce kmenových území v severozápadních Čechách, Archeologické rozhledy 4, 436–442.
- Váňa, Z. 1955: Zabuřany, Vlastislav, Bílina, Časopis Národního muzea 124, 121–137.
- Váňa, Z. 1961: Slovanská keramika zabuřanského typu v severozápadních Čechách, Památky archeologické 47, 465–576.
- Váňa, Z. 1968: Vlastislav, výsledky výzkumu slovanského hradiště v letech 1953–55 a 1957–60, Památky archeologické 59, 1–192.
- Váňa, Z. 1973: Slovanské hradiště v Levousích (k. o. Křesín, okr. Litoměřice) a otázka rozsahu luckého území, Archeologické rozhledy 25, 271–288.
- Váňa, Z. 1977: Bílina a staré Bělsko, Památky archeologické 68, 394–432.
- Varadzin, L. – Štefan, I. 2007: Raně středověká podhradní osada v Pšovce u Mělníka: příspěvek k datování mladohradištní keramiky středočeského Polabí, Archeologické rozhledy 59, 116–129.
- Varadzin, L. – Štefan, I. 2012: Keramický soubor ze Zelčína, okr. Mělník. Příspěvek k poznání distribuce keramiky na sklonku raného středověku, Archeologie ve středních Čechách 16, 387–392.
- Varhaník, J. 1986: Neznámý románský kostel na dolní Ohři: kostel sv. Václava v Křesíně (Litoměřice), Památky a příroda, 392–396.
- Vávra, I. 1978: Srbská cesta, Historická geografie 17, 369–432.
- Velímský, T. 1989: K problematice počátků českých měst – prostorový vývoj a nejstarší zástavba, Archaeologia historica 14, 67–93.
- Velímský, T. 1991: Město na louce: archeologický výzkum na Mariánské louce v Děčíně 1984–1989. Děčín.
- Velímský, T. 1996: K problematice rané kolonizace 12. století v Českém středohoří a vzniku feudální pozemkové držby, Mediaevalia historica bohemia 4, 1996, 81–124.
- Velímský, T. 1998: Trans montes, ad fontes! (Přes hory, k pramenům!) – K roli újezdů při středověké kolonizaci středních a vyšších poloh na území severozápadních Čech. Most.
- Velímský, T. 2006: K nejstarším dokladům středověkého spojení Čech s Budyšínskem. In: R. Šimůnek (ed.), Historická krajina a mapové bohatství Česka. Historická geografie, Supplementum I. Praha, 59–77, 245–246, tab. I, II.
- Velímský, T. 2007: Litoměřická kapitula a severozápadní Čechy v 11. století. In: Litoměřická kapitula. 950 let od založení. Ústí nad Labem, 49–65.
- Velímský, T. 2015: Milešov ve středověku. In: Milešov ve středověku a novověku. Ústí n. L., 47–52.
- Velímský, T. a kol. 1986: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1973–1982. Praha.
- Vencl, S. 2004: Dřevěná sakrální architektura a archeologie. Ecclesia lignea jako zvláštní případ archeologických pozůstatků snížené viditelnosti. In: K počtě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám. Brno, 517–524.
- Vocel, J. E. 1868: Pravěk země české. Praha.
- Volf, M. 2011: Dobkovičky, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 2008, 49.
- Volková, J. 1991: Ulice města Litoměřic. Malá historická příručka. Ústěk.
- Votoček, O. 1959: Labské panorama města Litoměřic. In: 900 let litoměřické kapituly. Praha, 14–31.
- Votoček, O. – Kostková, Z. 1980: Terezín. Praha.
- Waldhauser, J. 1981: Keltské rotační mlýny v Čechách, Památky archeologické 72, 153–221.
- Waldhauser, J. – Novák, L. – Slabina, M. 2008: Archeologie hory Říp, Archeologie ve středních Čechách 12, 309–318.
- Westphal, H. 2002: Franken oder Sachsen? Untersuchungen an frühmittelalterlichen Waffen. Studien zur Sachsenforschung 14. Oldenburg.
- Wiesnerová, E. 2012: Poslední velký výzkum v Ústí nad Labem, Příspěvky k ústecké vlastivědě 4, 12–14.
- Zápotocká, M. 2009: Neolitické sídelní regiony v Čechách (ca 5300–4400 př. Kr.). Region Litoměřice. Archeologické studijní materiály 18. Praha.
- Zápotocká, M. – Zápotocký, M. 2010: Kult hor v neolitu? Neo- a eneolitické nálezy z hor a vrchů Českého středohoří. In: I. Fridrichová-Sýkorová (ed.), Ecce homo – In memoriam Jan Fridrich. Praha, 330–347.
- Zápotocký, M. 1963: Pravěké nálezy z vrchu Házmburku u Klapého, Archeologické rozhledy 15, 432–446, 459.
- Zápotocký, M. 1964: Archeologie k zaniklým osadám na dolním Poohří, Litoměřicko 1, 14–25.
- Zápotocký, M. 1965: Slovanské osídlení na Litoměřicku, Památky archeologické 56, 205–391.
- Zápotocký, M. 1966a: Slovanské osídlení na území Litoměřic ve světle archeologických nálezů, Sborník Severočeského musea – Historia 5, 89–106.

- Zápotocký, M. 1966b: Pravěké nálezy z Hoštky. In: 700 let Hoštky, Litoměřice, 1–7.
- Zápotocký, M. 1969: K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty. Říční nálezy mezi Mělníkem a Pirnou, Památky archeologické 60, 277–360.
- Zápotocký, M. 1972: Příspěvek k osídlení Úštěcka v pravěku a raném středověku, Litoměřicko 9, 67–81.
- Zápotocký, M. 1973a: Pozdně hradištní nálezy z Třebušína. Otázka opevněných sídel z doby rané kolonizace 11.–12. století na severním Litoměřicku, Litoměřicko 10, 5–25.
- Zápotocký, M. 1973b: Keltská pohřebiště na Litoměřicku, Archeologické rozhledy 25, 5–64.
- Zápotocký, M. 1974: Hradiště Hrádek, k. o. Libochovany. Pravěké a raně středověké osídlení, Severočeskou přírodou 5, 111–119.
- Zápotocký, M. 1975a: Archeologická práce na Litoměřicku v letech 1945–1973, Litoměřicko 12, 29–70.
- Zápotocký, M. 1975b: Archeologické nálezy a výzkumy litoměřického muzea v letech 1945–1973. In: Výzkumy v Čechách 1973. Praha, 191–246.
- Zápotocký, M. 1977a: Slovanské osídlení na Děčínsku, Archeologické rozhledy 29, 521–553.
- Zápotocký, M. 1977b: Zprávy o archeologických nálezech z Roudnicka v časopisech Podřipan, Říp a Podřipský kraj z let 1870–1929. In: Výzkumy v Čechách 1974 – Supplementum. Praha, 43–85.
- Zápotocký, M. 1978a: Slovanské osídlení na Ústecku, Archeologické rozhledy 30, 258–303.
- Zápotocký, M. 1978b: Středověká keramika severočeského Polabí. Morfologie a relativní chronologie, Památky archeologické 69, 171–238.
- Zápotocký, M. 1978c: Vetlá, o. Vrbice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách 1975, 99.
- Zápotocký, M. 1979: Katalog středověké keramiky severočeského Polabí. Praha.
- Zápotocký, M. 1982: Lovosice a oblast České brány – starobronzová sídelní koncentrace s doklady kovolictví, Archeologické rozhledy 34, 361–405.
- Zápotocký, M. 1988, 1989: Pravěká výšinná sídliště a hradiště na Litoměřicku. I, II, Archeologické rozhledy 40, 121–154, 233–235; 41, 506–542.
- Zápotocký, M. 1992: Raně středověké sídelní komory na dolní Ohři, Archeologické rozhledy 44, 185–215.
- Zápotocký, M. 2008: Badenská a řivnáčská kultura v severozápadních Čechách, Archeologické rozhledy 60, 383–458.
- Zápotocký, M. 2013: Kultura nálevkovitých pohárů v severočeském Polabí (ca 40.–33. stol. př. Kr.), Archeologie ve středních Čechách 17, 387–513.
- Zápotocký, M. – Cvrková, M. 1993: Slovanská osada v Ústí nad Labem – Krásném Březně. Příspěvek k datování mladohradištní keramiky severočeského Polabí, Archeologické rozhledy 45, 279–314, 363–364.
- Zázvorka, J. *nedat.*: Zápisník (rkp.) v Muzeu Litoměřice. /Pozn.: autor byl v 50. letech správcem muzea v Budyni n. O. a deník obsahuje: a) poznámky o dosavadních nálezech z obcí býv. roudnického okresu, b) soupis archeol. nálezů stahovaných ca 1955 do budýňského muzea./
- Zeman, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, Památky archeologické 67, 115–235.
- Žebera, K. 1969a: Mohylové háje pod Řípem, Rudé právo 24. 5., příloha Haló sobota, 4.
- Žebera, K. 1969b: Ctiněves, o. Litoměřice, Bulletin záchranného oddělení 6 – 1968, 21.
- Žemlička, J. 1978: Přemyslovská hradska centra a počátky měst v Čechách, Československý časopis historický 26, 559–586.
- Žemlička, J. 1979: Litoměřická kastelanie a její postavení v raně středověkých Čechách, Litoměřicko 15, 37–52.
- Žemlička, J. 1980: Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého Středohoří do 14. století. Praha.
- Žemlička, J. 2012: Česká krajina ve středověké transformaci, Mediaevalia Historica Bohemica 15, 7–43.

Materials on the Early Middle Ages in the North Bohemian Elbe region

The North Bohemian Elbe region consists of two parts whose landscape character is different: in the northern, mountain part, the Elbe River flows between the Central Bohemian Uplands and the Ore Mountains, the southern part features open landscape (Fig. 1A). In the historical context, these two areas played different roles – the northern part was mainly used for transport, the southern part served agricultural purposes – but their fates were somehow connected by the riverbed of the Elbe, representing the main artery linking Bohemia with the north. Both these areas have also been continuously occupied since the Neolithic, however, the intensity of human occupation was variable. The Slavic period is relatively well documented here. The goal of this paper, drawing from materials deposited in collections of local museums and recovered during excavations conducted by them, is to provide an overview of the current state of the material basis. The text is organized according to a regional-historical viewpoint and in the upstream direction, from the Děčín Basin up to the Roudnice Elbe

region and the area around Říp Mountain (Podřipsko); the chronological classification of finds and sites is given according to the current periodization (comp. *footnote 1*).

The first chapter (*chap. 1. The Elbe valley between Děčín and the Bohemian Gate – Porta Bohemica*) is devoted to settlement in the mountain section of the Elbe valley, which is 35 km long (map Fig. 1B). The number of local Slavic sites known as of the 1970s (Simbriger 1934; Váňa 1977; Zápotocký 1977a; 1978a) has been significantly expanded by new acquisitions, most numerous in the territory of the city of Ústí n. L. and its surroundings. Local settlement concentrated in four basins forming separate settlement clusters. The Děčín Basin (*chap. 1.1, Fig. 2*) and the Březno-Neštětice Basin (*chap. 1.2, Fig. 3–8*) are relatively isolated. The Ústí region spatially links them to the Podkrušnohoří region (foothills of the Ore Mountains), whereas they are separated from the nearest Slavic sites in Saxony by an uninhabited, about 15 km wide band. Their centres were the hillforts of Děčín-castle (with the earliest finds dating to the RS 4 period: Lissek 2012) and Krásné Březno-Kanon (occupation from RS 3: Cvrková 1988), both situated on rocky promontories above the Elbe River. Some local settlement sites were extensively excavated, such as Děčín – Mariánská louka (early stages of a medieval town: Velímský 1991) and Krásné Březno – Podskalí (a farmstead or part of a settlement, three occupation horizons, RS 3b, 4a, b: Zápotocký – Cvrková 1993).

The section devoted to the Ústí Basin (*chap. 1.3*) is divided into two parts. The first part (*chap. 1.3.1*) monitors the situation in the territory of the city of Ústí nad Labem (for its historical topography, compare Umlauf 1939; Tomas 1979; Smetana 1981, the archaeological situation is described by Zápotocký 1978a; Gabriel 1981, Cvrková – Zápotocký 1994). In the earlier phase (RS 2, 3), a settlement agglomeration formed here, where, in an area of c. 500 × 300 m, four settlement sites can be discerned. Only the first one can be functionally interpreted – it was a promontory-type hillfort with an area of less than 1.0 ha. The remaining three sites can be, judging by the terrain situation and their relationship to the hillfort, interpreted as an outer bailey with a marketplace and a pair of satellite settlements, situated north and west of the hillfort which functioned as a port. The late phase (RS 4), preceding the foundation of an early Gothic town, is significantly better documented with finds which probably reflects the economic development of the local agglomeration. The number of settlements (villages, farmsteads) surrounding the hillfort in a broad arch with an area of c. 800 × 700 m, can be estimated at seven or eight (Fig. 9A,B).

Rural settlement in the Ústí Basin (*chap. 1.3.2*) is known from 18 cadastral areas (map in Fig. 1B), most of which are located west of the Ústí settlement agglomeration, along the banks of the Bílina River and its tributaries (Fig. 10–12). This area was also relatively independent until the RS 3 period; it was separated from the ancient central region of Lemuzko-Bělsko, with Zabržany and Bílina as centres of pre-Přemyslid and Přemyslid administration, by a narrow uninhabited band.

The relatively low settlement density in the Chabařovice Basin during the Middle Hillfort period can perhaps be explained by reference to extensive mine stripping in recent times but also to its location close to the mouth of a trade route, called Srbská or Chlumecká (after the hillfort of Chlumeč-Horka with a custom house) where military expeditions frequently passed. The above-mentioned hillfort, as the second historically recorded central site in the region, is also associated with the issue of the course of the Srbská route, leading from Chlumeč to the centre of Bohemia, and its several branches.

The section devoted to settlement in the Libochovany Basin (*chap. 1.4*) is again divided into two parts. The first part (*chap. 1.4.1*) contains a list of settlements within the basin (Fig. 13–16, map Fig. 14A). The second part (*chap. 1.4.2*) is devoted to the hillfort of Hrádek – a rocky fortress guarding the Porta Bohemica gorge (Fig. 17–21). It also contains an overview of finds, both prehistoric and early medieval, which mostly originate from the acropolis of Hrádek – Tříkřížový vrch. This material, recovered through fieldwalking, is indicative of six prehistoric and three early medieval phases of occupation. The earliest one dates back to late RS2, thus, Tříkřížový vrch was one of the earliest Slavic hillforts in Bohemia. The second and third settlement phase are documented by pottery dating back to RS 3, 3b, and RS 4b. The role of Hrádek could have been determined by its location, enabling control of transport and trade along the local dangerous section of the Elbe River.

The second chapter (*chap. 2. Litoměřice, an early medieval settlement agglomeration, Fig. 22–41*) is devoted to the topography of the town, which used to be one of the centres of Přemyslid Bohemia. The question of its origin and beginnings first attracted the attention of historians who could use a collection of 11th–13th century sources (Lippert 1871; Hohmann 1923; Šimák 1938). It was later reconstructed with the help of archaeological data (first by Kern 1927, in more detail by Zápotocký 1965; 1966a) and consequently again as a combination of historical and archaeological information with a deepening historical appreciation of the situation in the 11th–13th centuries (Tomas 1966a; Zemlička 1980; Smetana – Gabriel 1984; Kotyza – Tomas 1997a; Meduna 2007; Kotyza 2012). As of 1965, 76 sites of early medieval date were known from the town's territory. Half a century later, this number was up to 103 sites grouped in 18 locations (A–R). In the attached list, the data gathered until 1965 (Zápotocký 1965, 291–298, 335–370) is given in italics and as an abbreviation (site, find type, settlement, cemetery, isolated find, dating), in contrast to more recent finds. Concerning the general picture of the Litoměřice settlement agglomeration (Fig. 40; Table 11), the characteristics and dating of individual sites and locations, though approximate and partly uncertain, because they are based on material which often awaits further processing and have only preliminarily been evaluated, they still allow to outline its gradual development:

- (a) The earliest one, from the period of the Prague type (RS 1), here only the left bank site P (Mlékojedy-west).
 (b) Traces of Early Hillfort period settlement (RS 2) are only known from two locations with the characteristics of hilltop settlements: from Dómský vrch (A) and from the southern part of Městský vrch (B1). Seven more sites yielded finds of pottery which can be, with some reservations, determined as RS 2/3 (locations C, D, E, H, CH, J, M).
 (c) Most locations, sixteen in total, both of settlement and funerary nature, are of Middle Hillfort period date (RS 2/3, 3: locations A–J, L–P).
 (d) Ten locations and settlement areas only feature Late Hillfort period settlement (RS 4: locations B3, B4, B5, F, G, I?, K, L, N, R).

The earliest locations and at the same time the core of the future settlement agglomeration are both hilltop sites – Dómský vrch (A) as an enclosed settlement and Městský vrch (B), more precisely, its southern part (B1), with a supposed existence of a socially-privileged outer bailey containing residences (of members of the retinue, merchants, and later administrative officials, comp. *Tomas 1966a*) and a marketplace in the rear. This bipolarity and its earlier tradition are also supported by the fact that out of several RS 3 cemeteries, only two, Voldán and Božka (locations G, M in *Fig. 40*), can be – judging by grave goods – considered as cemeteries of social elites. A link between these cemeteries and the two mentioned central locations is also quite likely because of spatial reasons.

A large number of locations around the hillfort which are dated to the RS 2/3 period, indicate that the process of settlement concentration in its immediate vicinity, i.e. in a circle with a diameter of c. 1.5 km, started relatively early, certainly as early as the pre-Přemyslid, „tribal“ period. The formation of the local agglomeration itself took place in the Middle Hillfort period. During this time, the number of locations forming those two already mentioned circles around the hillfort rose to ten (the inner circle with a diameter of 300–400 m: B1, 2, 3, C, D, E, the outer circle with a diameter of 600 m to c. 1–1,5 km: locations H, CH, J, M, O, P). However, only detailed analysis of the find corpus and other investigations will be able to answer the question of what this process was like and to what extent it was organised by the Přemyslid castellany.

The third chapter (*chap. 3. The regions of Litoměřice and Roudnice, Fig. 42–69, map Fig. 70*). Until the mid-1960s, early medieval material was known from 97 cadastral areas (*Zápotocký 1965, map in Fig. 98*). Similarly to the previous chapter, information about them is given as an abbreviation in italics (site, find type, settlement, cemetery, isolated find, dating) and the materials and information from later years are given in normal font. At present, such sites are known from 128 cadastral areas in the territory of the Litoměřice District, and six more cadastral areas are situated along the border with neighbouring districts (*Fig. 70, Table 11*). In the case of cadastral areas and locations where the situation is more complicated, or possibly in the case of emerging settlement concentrations, agglomerations, and earlier and newly discovered fortified settlements, a commentary is attached (e.g. Bohušovice n. O., a settlement agglomeration, a newly identified marsh stronghold and the area around the Oharský ford, *Fig. 43–46*, Budyně n. O., a marsh stronghold (?) and the area around the Oharský ford, *Fig. 48A*; Doksany, the area around the Brozany ford, the deserted village of Mury and a workshop for the manufacture of Romanesque floor tiles, *Fig. 47, 48C, 49*; Klapý, the hillfort of Házmburk, *Fig. 51:1–12*; Kravaře, Blíževedly and the Kravaře settlement cluster, *Fig. 42, 52:1–24*; Ledčice, an enclosed farmstead, *Fig. 53:A*; Levousy, a hillfort and a small settlement concentration, *Fig. 51:22,23*; Libotenice, the deserted village of Chodžovice, *Fig. 53B*; Lovosice, an enclosed settlement near an Elbe port and a settlement agglomeration, *Fig. 54, 55*; Nučnický, a deserted village in the floodplain of the Elbe River, *Fig. 57, 58*; Roudnice n. L., an unremarkable settlement concentration close to a princely residence, *Fig. 61*; Skalice, a mountain farmstead, *Fig. 63*; Třebušín, a fortified house and a bronze Romanesque socket, *Fig. 65–67*; Úštěk, hillfort; Vetlá, the hillfort of Sovice, *Fig. 68, 69*).

The fourth chapter (*chap. 4. On the reconstruction of early medieval settlement in the North Bohemian Elbe region, Fig. 71–83*) tries to find out to what extent the available archaeological record enables us to expand the existing knowledge about the extent and structure of the early medieval oecumene. Its division into four chronological segments, RS 1–4, though only rough, offers us the possibility to at least generally follow the **dynamics of settlement growth**. We can state that the number of inhabited cadastral areas increased most during the transition from RS 1 to RS 2, in fact, fivefold on average. Then during the transition from RS 2 to RS 3 and also from RS 3 to RS 4, their number repeatedly increased just twofold.

Another process which can be followed thanks to the current periodization is the gradual growth of the oecumene, its division into settlement clusters and a gradual stratification of the settlement network from RS 1 (*Fig. 71*) through RS 2 (*Fig. 72*) to RS3 (*Fig. 75*). Moreover, the nature of sites changed between RS 2 and RS 3: only settlement sites are known from RS 2, and the ratio between the flatland ones and hillforts/hilltop sites is c. 9:1, but during RS 3, funerary sites joined these at a ratio of c. 50% settlement sites, 10% hillforts/hilltop sites and 40% funerary sites. There were also apparent changes in pottery production, starting with RS 2 (*Fig. 73, 74*), through RS 3 (regional types, such as the Litoměřice and Zabuřany ones, *Fig. 76, 77*) until RS 4 (the Žalany type, the early phase of the local Late Hillfort period pottery, *Fig. 81*). The so-far uncertain absolute chronology of pottery in North West Bohemia (*Fig. 82*) is also associated with it.

The reconstruction of the settlement network of the Middle Hillfort period (RS 3, Fig. 80) gives us a clearer idea about the number and size of individual settlement clusters and is also indicative of their structure which formed roughly from the mid-9th until the mid-10th century. The existence of enclosed sites (Table 13) and settlement agglomerations as central places of different ranks is also associated with the issue of the importance of graves of armed men who represent the leading layer of society in the archaeological record and their distribution in the landscape (Fig. 78, Table 12).

We know from historical research that we should divide the material from this period into three horizons: the „tribal“ one, the Great Moravian one, probably already featuring some Central Bohemian, Přemyslid influence, and then the period of direct Přemyslid rule at the very close of RS 3, associated with the establishment of the castle system and the construction of castellans' castles (Sláma 1987). The fact that we are unable to do so, that a more precise chronology of the main category of finds – pottery – does not enable such a division, is also the reason why the present debates and arguments about the historical role of individual sites (Vlastislav, Levousy, Tříkřížový vrch, etc.), or the line of the so-called Pooharské hillforts – got stuck. That is why we cannot even be sure about the thesis, expressed in connection with the newly identified stronghold at Bohušovice n. O. (Fig. 44), that Bohemian marsh strongholds were one of the forms of central places in the Přemyslid state, in this case intended to protect and control important trade routes in places where they crossed the Elbe and Ohře Rivers (Fig. 80, Table 14).

For the final phase of the hillfort period, RS 4, some historical data is already available. It informs us about the state of settlement at a much broader scale than the archaeological one. This particularly pertains to areas in the foothill of the Central Bohemian Uplands and the Ore Mountains, which were colonized in the 11th–12th centuries, but also the Úštěk uplands and the area around Říp Mountain. The same is true for a comparison of information from written sources and archaeological data when it comes to socio-economic aspects of settlement structure. All this is also apparent from a comparison of our map in Fig. 83 with maps reconstructing the situation in the 11th–12th centuries in combination with data derived from historical topography and toponomastics (for the Děčín and Ústí regions, see Zápotocký 1977a, Fig. 12; 1978a, Fig. 23, for the Ústí and Litoměřice regions see Velímský 1998, Fig. 2, 3, 13, 14, for the Litoměřice and Roudnice regions see Tomas 1966, Fig. 1, 2, Žemlička 1980, map no. 5; Meduna 1993; Kotyza – Tomas 1995a, Fig. 2).

(English by Jan Machula)

Fig. 1. A. North Bohemian Elbe region between Mělník and Děčín. B. Ústí and Děčín regions, cadastral areas with finds of early medieval date

Fig. 2. A. Early medieval settlement of the Děčín Basin. B. Děčín-castle

Fig. 3. Březno-Neštětice Basin, early medieval sites. Symbols: a – settlement b – original location of a former medieval village, c – hillfort/hilltop settlement, d – cemetery.

Fig. 4–5. Krásné Březno, hillfort of Kanon

Fig. 6. Krásné Březno – Podskalí. An early medieval settlement excavated in 1978. A. Plan of the excavation. B. Plan of the settlement based on functional interpretation of features

Fig. 7. Krásné Březno – Podskalí. An early medieval settlement excavated in 1978. A. Rim shapes, types and variants. B. Three horizons (early – middle – late) according to the seriation of rims from selected assemblages

Fig. 8. Finds from different sites

Fig. 9a. Ústí nad Labem. A. Early medieval sites in the territory of the medieval town and its surroundings. B. Excavation of 1991-2 (= site no. 1 on map in Fig. 9A)

Fig. 9b. Ústí nad Labem. Development reconstructed on the basis of archaeological finds, interpretation of historical records and church dedications. Symbols: 1 hillfort, 2 pre-foundation settlement, 3 cemetery, 4 churches existing in the pre-foundation period, 5 defunct brook, 6 road, 7 town walls

Fig. 10–11. Stadice, location E. Cemetery, excavation of 1987–8

Fig. 12. Chlumec, Horka Hill. A. Location. B. Pottery (RS 3)

Fig. 13. Církvice, location A. Graveyard at the church

Fig. 14. A. Libochovany Basin, early medieval sites. Symbols: a – settlement, b – graves, cemeteries, c – hillfort, d – hilltop location, e – accidental find, f – quarries. B. Libochovany A, Excavation of 1982

Fig. 15. Libochovany, Litochovice

Fig. 16. Prackovice B, Debus Hill (404 m a. s. l.). A. Situation in the years 1969–71. B. Map section showing the situation in 1969: A-B profile of a cultural layer containing finds of prehistoric and early medieval date

Fig. 17. Libochovany, hillfort of Hrádek

Fig. 18–19. Libochovany, hillfort of Hrádek, Tříkřížový vrch, prehistoric settlement

Fig. 20. Libochovany, hillfort of Hrádek, Tříkřížový vrch, early medieval settlement

Fig. 21. Libochovany, hillfort of Hrádek, Tříkřížový vrch. A. early medieval pottery, RS 2, 2/3. – B. early medieval pottery (RS 3, 4)

Fig. 22. Litoměřice. A. Early medieval finds in the eastern part of Dómský vrch (sites nos. 8–18), Městský vrch (sites nos. 19–56) and the suburb of Dubina (sites nos. 61–62), A–I churches. B. Contour map showing the urban space of the medieval

town. C. Dómský vrch and Městský vrch. The earlier phase of the town walls with a square, churches, earlier Slavic occupation in the western part of the Old Town (dotted line) and a quay (X).

Fig. 23–24. Litoměřice, Dómský vrch

Fig. 25–36. Litoměřice, Městský vrch

Fig. 37–38. Litoměřice. Various sites

Fig. 39. Litoměřice. Early medieval sites in the town's territory

Fig. 40. Litoměřice. Early medieval settlement agglomeration in the Middle and Late Hillfort period. The names of settlement locations are given according to 11th–14th century written sources

Fig. 41. Litoměřice. Reconstruction of the early medieval situation according to historians

Fig. 42. Blíževedly. Pottery and location of the excavation

Fig. 43. Bohušovice nad Ohří. Early medieval sites in the town's cadastral area

Fig. 44. Bohušovice nad Ohří, stronghold of "šance"

Fig. 45. Territory between Bohušovice nad Ohří and Terezín, its state after completion of the Terezín fortress

Fig. 46. Ohře River valley between Bohušovice and Hrdly before construction of the Terezín fortress

Fig. 47. A. Ohře River valley between Hrdly and Hostěnice. Early medieval sites. B–D. Brozany

Fig. 48–50. Finds from different sites

Fig. 51. Klapý-Házmburk. Early medieval iron spurs from Klapý-Házmburk and other sites in the Litoměřice region. Settlement micro-region around the hillfort of Levousy

Fig. 52–53. Finds from different sites

Fig. 54–55. Lovosice, early medieval locations and finds

Fig. 56. Milešov B, settlement location on the eastern slope of Ostrý Hill

Fig. 57–58. Nučnický A. Excavation of 1968

Fig. 59–60. Finds from different sites

Fig. 61. Roudnice nad Labem. Early medieval locations and sites

Fig. 62–65. Early medieval finds and locations

Fig. 66. Třebušín B, Kalich Castle, bronze Romanesque socket – iron and bronze spearheads and winged sockets

Fig. 67. Třebušín, Kalich Castle. Bronze Romanesque socket

Fig. 68–69. Early medieval finds and locations

Fig. 70. Early medieval finds in cadastral areas within the Litoměřice District

Fig. 71. A. North Bohemian Elbe region in the Early Hillfort period – Prague-type culture. B. Prague-type finds in northwestern Bohemia

Fig. 72. North Bohemian Elbe region in the Early Hillfort period. Symbols: 1, 3 settlement and funerary sites; 2, 4 hillforts/hilltop sites; 5 enclosed flatland settlement (Lovosice B); 6 votive deposits from the peaks of the Central Bohemian Uplands; 7 hooked spurs from the Vratislav branch of the Srbská (Serbian) route and a winged spearhead from Roudnice; 8 settlement concentration

Fig. 73–74. Early Hillfort period pottery

Fig. 75. North Bohemian Elbe region in the Middle Hillfort period. Symbols: 1 settlement and funerary sites; 2 hillforts/hilltop settlements; 3 alleged hillforts; 4 alleged sites; 5 votive finds, hoards; 6 Frankish imports (a spur, a spearhead); 7 settlement and funerary locations from the RS 3/4 period

Fig. 76. Litoměřice-type pottery

Fig. 77. Pottery with Zabuřany-type decoration

Fig. 78. North Bohemian Elbe region. Graves of armed men

Fig. 79. Marsh strongholds in Bohemia

Fig. 80. North Bohemian Elbe region. A. Settlement network in the Middle Hillfort period. Symbols: 1 settlement and funerary sites; 2 hillforts/hilltop settlements; 3 ditto alleged; 4 enclosed flatland settlement; 5 settlement agglomeration; 6 settlement and funerary locations from RS 3/4; 7 votive deposits from the peaks of the Central Bohemian Uplands; 8 borders of settlement clusters. B–D. Settlement areas according to various authors.

Fig. 81. Pottery from the earlier phase of the Late Hillfort period (RS 4a)

Fig. 82. North Bohemian Elbe region. Cadastral areas with finds of early medieval date. Bottom right: Border of the old settlement area according to place names

Fig. 83. Early medieval pottery from the North Bohemian Elbe region: main rim types of pot-shaped vessels (A) and storage vessels (B)

Fig. 84. Early medieval pottery from the North Bohemian Elbe region: main decorative elements

Table 1. Hrádek – Trkřizový vrch (cadastral area of Lichočovany). Material from fieldwalking
Milan Zapotočský, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 00 Praha 1
Table 2. Litoměřice – Dómský vrch
 zapotocky@arup.cas.cz
